„O carte foarte valoroasă, emoționantă și antrenantă.“
—*The New York Times Book Review*—

Anne Gisleson

ISCODITORII

UN AN DE CUGETĂRI, BĂUTURĂ, TRISTEȚE ȘI LECTURI

ebook HUMANITAS

Anne Gisleson este scriitoare, cofondatoare a centrului Antenna de promovare a literaturii şi artelor vizuale din New Orleans, director al Programului de Creative Writing din cadrul Centrului pentru Arte Creative din acelaşi oraş. Eseurile sale au apărut în publicaţii precum *Los Angeles Times*, *The Atlantic*, *The Oxford American*, *The Believer* şi în câteva antologii, printre care *The Best American Non-Required Reading*, *Best Music Writing*, *Life in the Wake*. Este coautoare, alături de fotografa Michel Varisco, a albumului *Shifting: How to Rebuild a City: Field Guide from a Work in Progress*, care ilustrează deopotrivă frumuseţea şi starea de degradare a deltei fluviului Mississippi de după uraganul Katrina.
Anne Gisleson locuieşte în New Orleans împreună cu soţul ei şi cu cei doi fii.

Anne Gisleson

ISCODITORII

UN AN DE CUGETĂRI, BĂUTURĂ, TRISTEȚE ȘI LECTURI

Traducere din engleză și note de
Raluca Miheșan și Adina Cobuz

Anne Gisleson
The Futilitarians: Our Year of Thinking, Drinking, Grieving, and Reading
Copyright © 2017 by Anne Gisleson
All rights reserved.

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parţială, multiplicarea sa prin orice mijloace şi sub orice formă, punerea sa la dispoziţie publică pe internet sau în reţele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informaţiei, gratuit sau în scop comercial, precum şi alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislaţiei privind protecţia dreptului de autor şi se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITAS, 2020, pentru prezenta versiune românească (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-6942-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Cuprins

Prefață
Ianuarie. Toate sunt deşertăciune
Februarie. Lumea de piatră
Martie. Pântecele chitului
Aprilie. Cazna cea de Taină sau Popasurile Crizei Existențiale (Via dolorosa)
Mai. Pădurea-ntunecată
Iunie. Voci deasupra apei
Iulie. Cel mai viu dintre noi toţi
August. Mahmureala metafizică
Septembrie. Zidurile cetăţii
Octombrie. Cetatea fără ziduri
Noiembrie. Ninive
Decembrie. Împărţirea pâinilor
Ajunul Anului Nou. Tancurile contra găinilor
Mulţumiri
Anexă: cărţi citate

Pentru John, Kristin, Susan, Soren, Amy, Rachel şi Rebecca
şi, mai ales, pentru mama şi tata

„Căutarea este acel lucru pe care l-ar întreprinde oricine dacă n-ar fi cufundat în rutina zilnică a propriei vieți… Să devii conştient de posibilitatea căutării înseamnă să fii pe punctul de a face o descoperire. Să nu fii pe punctul de a face o descoperire înseamnă să nu fii cuprins de disperare.“
— Walker Percy, *The Moviegoer*[1]

1. Walker Percy, *Mirajul fericirii*, trad. de Cătălina Antonia Stoenescu, Polirom, Iaşi, 2013, p. 20.

Prefață

În vreme ce ne îndepărtam de portul Yokohama, priveam de pe puntea vasului de agrement cum dispărea în ploaia măruntă de început de iunie cel mai mare ceas din lume. Cosmo Clock 21 e un ceas cu afişaj electronic plasat în centrul unei roți gigantice care-şi învârte luminile de carnaval. Timpul ca atracție într-un parc de distracții. S-a risipit în vreme ce noi ne-ndreptam spre sclipitorul tărâm nocturn al canalului Shiohama. Linia încâlcită a orizontului din negură şi oțel se răsfrângea tremurătoare în luciul întunecat din jurul nostru, îngroşat de norii joşi de furtună. Pornisem într-o croazieră de noapte prin jungla industrială împreună cu Brad, soțul meu, şi cu alți câțiva oameni, printre care şi doi prieteni din New Orleans stabiliți în străinătate şi pe care nu-i mai văzusem de ani de zile. Am trecut de rafinării, de platforme petroliere şi combinate siderurgice, străbătând albia dragată pentru transport maritim a râului Sumida, presărată de un păienjeniş de canale şi insule artificiale. Sigla galbenă care împodobea broşura agenției de turism îşi transformase caracterele japoneze în țevi stilizate, valve şi coşuri de fum. Limba ca rafinărie.

Echipajul a adus din partea casei nişte băuturi de un verde fosforescent, a căror denumire se traducea „noaptea amintirilor profunde“. Brad a spus în glumă că suna a ceva ce-am bea la întâlnirile clubului nostru de carte. În timp ce, în volbura umedă şi sărată, ne îndesam mai bine pălăriile pe cap şi ne înfofoleam în haine, le-am povestit amândoi celorlalți cum în urmă cu şase luni înființaserăm acasă, în New Orleans, aşa-numitul Club de lectură dedicat crizelor existențiale. Cum se întâmplă de regulă în asemenea situații, oamenii au reacționat deopotrivă cu amuzament, admirație şi scepticism. Ni se părea normal să vorbim despre club în acel peisaj nocturn şi diafan, printre maşinăriile uriaşe care puneau în mişcare civilizația, estompate de strania împreunare de pâclă şi halogene. Clubul de lectură devenise modalitatea noastră de a interacționa cu lumea; începuse să-şi pună amprenta asupra vieții şi experiențelor noastre în foarte multe privințe.

Brad s-a dus în salonul de sub punte ca să vadă dacă poate să mai primească un pahar de amintiri profunde, iar prietenii mei s-au înghesuit lângă puntea de comandă, încercând să tragă de limbă un membru al echipajului, deoarece ghidul vorbea în japoneza lui prolixă şi anchilozată şi chiar nu ştiam ce se-ntâmplă. Totuşi, nu mă deranja, mă simțeam bine chiar şi aşa, dezorientată. Mă uitam cum nişte fete îmbrăcate şic se țineau de balustradă şi-şi trăgeau în jos fusta umflată de vântul insistent în vreme ce se pozau clătinându-se în fața giganticei rafinării TOWA, ce se profila strălucitoare şi amenințătoare. Vasul de agrement s-a oprit pe loc, înclinându-se puțin, în timp ce cupluri şi tinere zâmbitoare se grăbeau la tribord ca să-şi facă poze având în fundal kilometri de grinzi şi țevi curbate, care păreau artistice în lumina şi aburul dimprejur.

Mă aflam departe de casă, la celălalt capăt de lume, după o jumătate de an de club de carte, iar trăirea intensă din acea clipă mă uimea şi mă speria în acelaşi timp. Simțeam cum mă răscoleşte, eram atentă la propriile reacții. Excursia aceea stranie pe râul Sumida părea o încheiere potrivită pentru o vacanță în Japonia marcată de catastrofe şi inedit. Participam la un simpozion academic pe tema urmărilor dezastrelor, ținut la Universitatea din Tokio, unde preda unul dintre prietenii mei din New Orleans. La conferință şi în baruri, savanți din toată lumea emiteau tot felul de teorii, analize şi opinii personale despre variile dezastre individuale sau regionale, naturale sau antropice, cu accent pe felul în care oamenii reuşesc să facă față urmărilor şi să treacă peste nenorociri. Nevoia imperioasă de a ne împărtăşi ideile şi descoperirile, preocuparea comună față de distrugere şi supraviețuire, ca şi băutul făceau parte şi din întâlnirile noastre în cadrul clubului, doar că acum totul avea o altă amploare şi se desfăşura pe alt continent.

Te puteai lăsa lesne pradă imaginației şi purtat de val, în timp ce ambarcațiunea se afunda tot mai mult pe canal. Prietenii mei mi s-au alăturat la pupa. Într-un complex energetic al unei companii japoneze de căi ferate, macarale-portal uriaşe stăteau nemişcate pe marginea apei, înconjurate de mormane de cărbuni care păreau aproape scatologice. Unul din prietenii mei a spus că macaralele îi aminteau de Cerber, paznicul porților Infernului, celălalt, că seamănă cu nişte girafe. Mie îmi păreau pur

şi simplu nişte animale preistorice ce stăteau să fete, cu capetele ridicate în noaptea de satin. Apoi s-a lăsat tăcerea şi-am rămas cu toţii din nou ca-n transă, pierduţi în propriile interpretări.

Prietenul nostru Chris avusese ideea întâlnirilor clubului de lectură în decembrie. Frământat de gânduri şi obsesii, se înfiinţa adeseori la noi acasă, urmărit parcă mereu de o angoasă existenţială, care plutea în juru-i precum norii de praf ai lui Pigpen din *Peanuts*[2], sau, alteori, învârtejindu-se precum diavolul tasmanian, cu o repeziciune ameţitoare. Dar Chris nu-i nici pe departe o caricatură sau un desen bidimensional, ci e plin de viaţă şi adevărat, înzestrat cu ceva mai multă însufleţire decât oamenii de rând, un elan lăuntric care-i venea din străfunduri. Irlandez la obârşie, locuind în Boston, zbuciumat pe dinăuntru, Chris a fost mai toată viaţa lui de adult actor, maestru de ceremonii într-un cabaret, administrator de ONG şi muncitor în construcţii. De obicei întâmpinăm cu braţele deschise firea lui fără astâmpăr, mai ales atunci când pregătesc cina şi îmi plâng de milă. Şi Chris se autocompătimeşte, cu toate că ne confruntăm cu situaţii foarte diferite. Eu scriu, predau, am copii şi un soţ, iar zilele se leagă laolaltă prin ceea ce numim îndeobşte *responsabilitate*. Chris e parcă trimisul unui tărâm pe care l-am părăsit cu ani în urmă şi de care-mi amintesc cu drag câteodată, purtând cu el poveşti exotice şi istovitoare despre deprinderile lui – frecventele şi nechibzuitele relaţii trecătoare, nopţile de beţie şi, mai nou, ritualurile precum mesajele erotice şi gâlcevile de pe Facebook. M-a întrebat de curând dacă n-aş vrea să ţinem o prelegere, să dezbatem între patru ochi pe teme filozofice. Am refuzat pe loc, viaţa mea era deja un hăţiş de obligaţii personale, dar mă încânta ideea de a vorbi într-un grup, într-un fel de proiect social.

2. *Peanuts* este o bandă desenată, ale cărei ilustraţii şi texte sunt create de Charles M. Schulz.

Aşadar, cu câteva săptămâni înainte de Crăciun, când ne aflam în localul Hot Wok dintr-un mall de la periferie, am mâzgălit împreună cu Brad o listă pe un şerveţel. Am discutat, sub crengile unui copac fals care atingea un candelabru-corabie din plexiglas, despre oamenii care ar putea fi interesaţi de un club de lectură dedicat crizelor existenţiale. Băieţii noştri, în vârstă de doisprezece şi cinci ani la vremea aia, se duceau şi se-ntorceau de la bufetul

suedez, înflăcărați și radiind de bucuria satisfacției imediate. Unii oameni își găseau firesc locul pe listă, despre alții a trebuit să dezbatem mai pe îndelete, iar vreo câțiva au fost eliminați într-un final. Băieții s-au întors la masă cu farfuriile pline și-ntr-un haos complet: felii de pizza, rulouri de sushi, cuburi de jeleu și, având în vedere că locuiam în sudul statului Louisiana, vreo doi creveți întregi ca să-i sfârtece.

În timp ce întocmeam lista, ne-am dat seama că, într-adevăr, prietenii noștri păreau să aibă nevoie și ei de un astfel de grup. Cu toții se confruntau cu de toate, val după val – divorțuri, concedieri, noi locuri de muncă, nou-născuți, planuri de mărire a familiei, nesiguranță economică persistentă și câștiguri neașteptate. Oamenii erau încordați pe măsură ce anul 2011 se apropia de final, iar 2012 părea să prevestească anumite încercări. Chris ne expediase o felicitare lucrată manual, cu discul ștanțat al calendarului maya, în care zicea așa: *Hai s-o facem! Păzea, 2012! O să fie o aventură nebună.* Un alt prieten, Case, a apărut într-o zi la noi acasă având pe antebraț un tatuaj cu îndemnul *Da în 2012*.

Momentul părea potrivit și pentru mine. Tata avea leucemie de doi ani și îi era din ce în ce mai rău. Din cauza bolii, trebuia să meargă des la spital. Parcometrele, holurile reci și conversațiile cu un tată veșnic țâfnos, frica paralizantă care mă-ncerca în lift coborând din secția de oncologie, oamenii în halate care doar își făceau treaba. Mic dejunuri săptămânale cu mama, care avea nevoie s-o asculte cineva. Copiii noștri creșteau și nevoile lor deveneau tot mai complicate. M-am văzut prinsă în vârtejul neașteptat al vârstei mijlocii: mă străduiam să țin echilibrul între tinerețe și îmbătrânire, în corpul meu, în mintea mea, în familia mea. Dar, firește, nici pomeneală de vreun echilibru, doar o luptă surdă, zi de zi, aproape fără excepție.

În plus, o mare parte din viața mea de adult a fost marcată de crize. O țineam din lac în puț. Pe la douăzeci și ceva de ani, la scurt timp după ce-am terminat masteratul și aveam impresia că pășeam mai realizată sau măcar calificată în viață, sora mea mai mică, Rebecca, s-a sinucis. Un an și jumătate mai târziu, tocmai când începeam să mă simt iarăși normal, s-a sinucis și geamăna ei identică, Rachel. Am fost opt copii la părinți. Acum mai rămăseserăm șase, patru fete și doi băieți, un sfert dintre urmași pieriseră. Să-ți pierzi o soră sau un frate, mai ales de tineri, este o lovitură

ieşită din comun, e o ruptură în istoria comună şi în ADN care-ţi schilodeşte identitatea. Vechea ta viaţă s-a făcut ţăndări, noua ta viaţă capătă contururi incerte, năpădită de ruşine şi durere. Şi încă n-am spus nimic.

Când durerea s-a mai atenuat şi viaţa şi-a reluat cursul, am cunoscut un bărbat cumsecade, amuzant, cu preocupări artistice şi chipeş, pe numele lui Brad. Trecuse şi el prin traumele lui. Tovarăşa de viaţă murise cu un an în urmă din cauza unei tumori pe creier, la vârsta de 33 de ani, şi îl lăsase cu un fiu de trei ani. Eram amândoi prieteni vechi cu suferinţa, dar eram hotărâţi să-i facem faţă şi să ne bucurăm de viaţă. Ne-am căsătorit chiar în acel an. La scurt timp după întoarcerea din Mexic, din luna de miere, am fost siliţi să ne părăsim casa când uraganul Katrina a distrus o mare parte din oraş. Goniţi din căminul nostru, în stare de şoc, ne-am construit noua familie pe drum, cu un fel de libertate proprie refugiaţilor şi mânaţi de o iubire impetuoasă. Când am putut să ne întoarcem într-un final acasă, am fost copleşiţi şi de viaţă, nu doar de distrugere: ne-am dat seama că în luna de miere din Mexic, undeva în Oaxaca, printre sticlele de mescal savuros, rămăsesem gravidă. În primii cinci ani de după uragan, am funcţionat în regim de supravieţuire, cu doi băieţi de vârste mici, în vreme ce Brad şi cu mine ne implicam în acţiuni civice şi făceam eforturi istovitoare pentru reconstrucţie.

Până în 2011, viaţa se aşezase pe un oarecare făgaş. Copiii creşteau fără probleme, aveam amândoi slujbe convenabile, oraşul se refăcea de bine, de rău. Ne bucuram de multă dragoste, iar câteodată chiar de fericire. Într-un final, după toate acestea, găseam un pic de spaţiu să reflectez, să trag linie şi să adun. Între graniţele acelui spaţiu m-a încercat o groază persistentă, neliniştitoare, zi după zi. Deveneam absentă la casa de marcat, privind cum vânzătoarea scanează codul de bare, sau mă lua ameţeala la volan, în vreme ce băieţii stăteau pe bancheta din spate, şi aveam convingerea nedesluşită că totul se derula cum nu trebuie – drumul meu, misiunea mea ca mamă, omenirea pe de-a-ntregul. Mai târziu, prin intermediul întâlnirilor clubului de lectură, aveam să aflu că exista o denumire pentru acea stare: mahmureală metafizică. Atunci când Chris mi-a pomenit de cărţi, păreau un posibil remediu.

În ziua aceea, după ce am întocmit amândoi lista pe şerveţelul de la Hot

Wok, am achitat nota sub corabia sclipicioasă şi, cu burţile pline, anticipam o după-amiază de regrete gastrice. Câteva dintre calităţile comune ale oamenilor de pe listă s-au dovedit a fi următoarele: cufundarea periodică în tristeţe, aplecarea înspre introspecţie întreţinută de zbuciumul interior, o fire binevoitoare plus simţul umorului. Unii aveau tendinţa de-a sta pe margine, dar alţii se purtau precum moliile la bec. Mulţi păreau să-şi ducă şi ei propriile căutări, doar că altfel. Mulţi nu se cunoşteau între ei. Eram conştienţi că proiectul nostru putea să pară pretenţios, prostesc sau absolut necesar. În următoarea săptămână, am vorbit cu câţiva dintre cei doisprezece candidaţi, iar celorlalţi le-am trimis e-mailuri.

Aveam o oarecare reţinere când i-am invitat la un club de carte dedicat crizelor existenţiale, aşa că am fost surprinşi de entuziasmul lor. Unii au acceptat după câteva secunde, alţii, mai precauţi, au cerut lămuriri. Ce vrei să spui prin „crize existenţiale“? *Ştii tu, acele momente în care îţi pui întrebări, dorinţa de a găsi un sens sau un scop în viaţă.* Cât de deprimant o să fie? *Nu trebuie să fie deloc deprimant. Existenţialismul vorbeşte de fapt despre optimism şi implicare, nu despre disperare… nu-i aşa?* Cum o să funcţioneze? În fiecare lună, cineva alege un text de citit. Apoi, cu puţin noroc, în urma dezbaterii, următorul text va veni de la sine, şi astfel vom înlănţui discuţiile de la o lună la alta. Au fost propuse câteva denumiri posibile pentru grupul nostru – Vedetele futilităţii, Existenţialiştii anonimi şi, preferata mea, Futilitarienii –, dar până la urmă am păstrat o denumire generică şi adunarea noastră s-a numit pur şi simplu „clubul de lectură dedicat crizelor existenţiale“. Un recrut a întrebat dacă o să avem un fel de salut secret. *Sigur, de ce nu?* Am hotărât să ne strângem mâinile ferm, cu o privire cam lungă şi-un oftat din rărunchi.

În ziua de după plimbarea cu vasul de agrement urma să ne întoarcem acasă, în New Orleans. Seara avea un aer de rămas-bun. Spre sfârşitul excursiei, căpitanul i-a întrebat pe pasageri ce culoare preferă pentru lumini, roşu sau alb. Albul a câştigat. Era încântat şi ne-a povestit cum lumina albă şi fumul alb pot fi leac pentru suflet. Un prieten ne traducea, în timp ce câţiva ne încruntam sceptici. În timpul turului, prietenii mei, care crescuseră şi ei în sudul statului Louisiana, tot repetau cât de mult le amintea de casă, de lumina şi fumul care se ridicau din mlaştini de-a lungul autostrăzii I-10

şi brăzdau fluviul Mississippi ca nişte fremătătoare oraşe în miniatură. Aceeaşi dramă depărtată şi intermitentă a instalațiilor de ardere, aceleaşi mirosuri pătrunzătoare de petrol care-şi schimbau proprietățile după cum bătea vântul. Chiar că amintiri profunde.

Totuşi, leac pentru suflet?

— Oamenii pot găsi oriunde alinare, a spus Brad. În plus, e ca o călătorie la căderea întunericului. Transformarea aceasta poate să se producă doar când se lasă seara, în afara cursului vieții de zi cu zi.

Se referea la o întâlnire a clubului din urmă cu câteva luni.

Ca de obicei, eu mă afundam în beznă, în timp ce Brad săpa către lumină. Ca de obicei, el avea dreptate. Chiar am simțit forța de transformare a acelei călătorii asupra noastră – acum ne percepeam existența altfel, dintr-un unghi diferit, alimentată de gânduri noi şi noi şuvoaie, o metaforă fantastică pentru timpul scurs de la înființarea clubului. Excursia în Japonia, despre care am crezut că va fi o evadare din chinul şi stresul ultimelor şase luni, de fapt le accentua, confirmând astfel că venise într-adevăr vremea pentru introspecție, pentru marile întrebări ale existenței.

A doua zi urma să fim în celălalt capăt al lumii, şi abia aşteptam să ajungem acasă, să le dăm băieților noştri cadourile, să ne uităm împreună la poze şi să le povestim despre toate lucrurile minunate pe care le-am văzut. Brad ne-a adunat pe noi, prietenii din liceu, ca să facem o poză pe puntea alunecoasă, în fața unei structuri care arăta ca o rampă de lansare a rachetelor pe cale să explodeze. Mi-am dat seama că nu mai stătuserăm aşa de peste douăzeci de ani, de când ne strâmbam în poza balului de absolvire, într-un hotel din centrul oraşului, deghizându-ne în adulți sofisticați. Şi iată-ne acum pe un canal sclipitor şi efervescent din estul Japoniei. Mă umplea de uimire felul în care viața, ramificându-se, ne ajuta iar şi iar, în modalități surprinzătoare, să reînnodăm legătura cu trecutul nostru.

Când excursia s-a terminat, ne-am întors, pleoştiți din cauza vremii, înapoi la debarcader, la birourile luminate şi la hotelurile înalte din Yokohama, la numărătoarea amețitoare şi spectaculoasă a ceasului Cosmo Clock 21.

IANUARIE
Toate sunt deşertăciune

Aproape toată lumea şi-a făcut apariţia la timp, lucru neobişnuit pentru orice reuniune în New Orleans. Prietenii noştri au parcat şi au închis farurile sau şi-au legat bicicletele de gardul vechi din fier. Paşii lor răsunau pe veranda de lemn. Întâlnirea de la şapte şi jumătate a fost anunţată de clopotele dogite ale turlei bisericii din intersecţia cu strada Dauphine. Acum câţiva ani, biserica şi-a schimbat numele în Fericitul Francis Xavier Seelos, în cinstea unui preot din zonă care a murit având grijă de bolnavii de febră galbenă după Războiul Civil. Deşi era aproape un sfânt, în purgatoriul canonic, legitimitatea aşa-ziselor lui miracole trebuia ratificată de birocraţia Vaticanului. Mărturiile atestau că fusese un mare binefăcător, chiar sfânt, dar avea el oare puteri magice?

Pe masa noastră scundă din living stăteau îngrămădite sticle de vin, iar lumea se-aşezase pe canapele şi pe fotoliile-puf de pe podea. Proiectul nostru părea să necesite nişte whisky de calitate, un exemplu rafinat de producţie umană – specia îşi vădea valoarea –, aşa că eu şi cu Brad cumpăraserăm o sticlă de Aberlour. Pentru această primă întâlnire nu aveam totuşi aşteptări foarte clare, şi cu atât mai puţin un program bine stabilit, prin urmare nimeni nu prea ştia cum să înceapă.

Am turnat în pahare şi am făcut cunoştinţă. Cu excepţia surorii mele mai mici Susan şi a lui Chris, pe care-l cunoscusem în anii întunecaţi de după moartea gemenelor, ceilalţi erau oameni cu care eu şi Brad ne-am împrietenit de când ne-am cunoscut, cu opt ani în urmă. Îi ştiam din sfere diferite ale vieţii noastre – muncă, artă, copii. Pe lângă CV-ul excentric al lui Chris, aveam câţiva scriitori/profesori, poeţi/muzicieni, câţiva artişti vizuali, un director de construcţii şi fost instalator, precum şi un profesor de psihologie care avea cabinet şi care se autointitula de multă vreme „instalator existenţial“.

Chris a rostit un preambul dând câteva informaţii de bază. Alesese textele

de început pentru că voia să se întoarcă în timp, să se raporteze la antici, să ajungă la sursa ideii de existențialism – cel puțin din perspectiva occidentală – cu ajutorul unei scrisori despre arta de a trăi a filozofului grec Epicur, care trăise în secolul III î.Cr., către regele Menoiceus, şi al cărții Ecleziastului din Vechiul Testament, despre care se crede că a fost scrisă la scurt timp după scrisoarea menționată. Scanasem textele împreună cu Brad şi le trimiseserăm pe e-mail, aşa că aveau cu toții câte un exemplar pe care îşi făcuseră notițe sau, în câteva cazuri, un telefon pe care să-l butoneze ca să găsească pasajele. Apoi au fost moştenirile divergente ale lui Epicur şi ale Ecleziastului, continuă Chris. Unii cărturari au susținut că Ecleziastul avusese probabil mai mulți autori, ceea ce ar explica inconsecvențele, contradicțiile şi bâlbâielile naratorului, Propovăduitorul, despre care se bănuia că era bătrânul rege Solomon, fiul lui David, care meditează asupra propriei vieți şi împărtăşeşte din învățăturile sale. Despre Epicur se credea îndeobşte că a fost căpetenia unui fel de cult, ascunzându-se în grădina lui împreună cu discipolii, şi a început să fie asociat în mod greşit cu hedonismul extravagant. De fapt, el ne îndemna să fim moderați şi să ne mulțumim cu cât mai puțin, astfel încât să putem prețui cum se cuvine vremurile prospere. Căutarea plăcerii avea mai degrabă legătură cu absența durerii, nu cu plăcerile excesive ale simțurilor.

Chris a citit cu voce tare un paragraf din Epicur despre importanța studierii filozofiei, concentrându-se hotărât pe vocale, cu accentul lui de Boston. Se simțea ca peştele-n apă când vorbea la microfon în fața unei mulțimi, şi şi-a adaptat interpretarea la publicul restrâns din încăpere:

— „În consecință, şi tânărul, şi vârstnicul trebuie să filozofeze: cel dintâi, pentru ca, pe măsură ce îmbătrâneşte, să rămână tânăr prin lucrurile bune, mulțumită recunoştinței pentru ceea ce a fost în trecut; al doilea, ca să fie în acelaşi timp tânăr şi bătrân, neavând teamă pentru viitor.“[3]

3. „Scrisoarea către Menoiceus“, în *Epicur şi epicureismul antic: Viața şi opera lui Epicur, fragmente doxografice, interpretare, note*, traducere din greacă şi latină, studiu introductiv şi note de Andrei Cornea, Editura Universității „Al.I. Cuza“ – Humanitas, 2016, p. 263.

Promisiunea de păstrare a tinereții cu ajutorul filozofiei mă atrăgea, deoarece aproape zi de zi descopeream neputincioasă semne ale dispariției sinelui meu mai tânăr. Dacă spiritul putea să fie capturat şi cultivat, atunci

poate că ar fi mai uşor să-i las trupul să se degradeze şi să accept inevitabilul. Kevin bărbosul, cel mai în vârstă dintre noi, laconicul instalator existenţial, părea să fi obţinut deja o tinereţe veşnică şi imperturbabilă dedicându-se lucrărilor metafizice. Băieţii noştri erau prieteni buni, şi, dacă ne întâlneam la aniversarea vreunui puşti de cinci ani, nu trebuia niciodată să-mi fac griji c-o să fiu prinsă în enervantele discuţii de părinţi despre dimineţile petrecute în maşină sau despre şcoală; puteam să mă bazez pe Kevin c-o să dezbatem discret despre Nietzsche şi despre constructul autorităţii, departe de larmă.

Cei mai tineri din încăpere, Nate şi Sara, care nu se cunoşteau între ei, amândoi scriitori pe la vreo douăzeci şi ceva de ani, relativ nou-veniţi în oraş şi în viaţa de adult, păreau deja mult mai maturi decât îmi aminteam să fi fost eu la vârsta aceea, chiar neînfricaţi cu privire la alegerile şi parcursul lor în viaţă. Nate, singura persoană din Wyoming pe care o cunoscusem, îmi fusese student la cursul de scriere de la o universitate din oraş şi era atât de inteligent şi de pasionat, încât odată am consacrat aproape tot cursul eseului lui despre George Orwell. Nate este scriitor şi editor şi a trăit în prea multe locuri şi prea multe vieţi pentru cineva de vârsta lui, bucurându-se de nişte ani picareşti, fiind DJ în Buenos Aires sau recitând poezii în Salt Lake City. Tăcută şi atentă, discretă şi cuminte ca basista de blues care era, Sara avea deja o diplomă de master la 24 de ani şi nutrea speranţe mari legate de poezie şi de importanţa acesteia în viaţa ei.

După uraganul Katrina, New Orleans devenise o trambulină pentru câţiva mileniali care prindeau aripi aici şi „experimentau“ înainte să se arunce în proiecte mai adecvate din oraşe mai rezonabile. Îi văzusem venind valuri-valuri, cu cele mai bune intenţii, cu planurile lor post-dezastru finanţate temporar şi cu locurile de muncă în sectorul nonprofit. În mod surprinzător, Nate şi Sara rămăseseră prin preajmă. Nu ştiam cum de ajunseseră aşa departe atât de tineri, dar Sara trecea prin „criza de 25 de ani“ şi mi-a spus că era bucuroasă că fusese invitată în grup. Nu prea înţelegeam conceptul de „criză de 25 de ani“, având în vedere că eu am atribuit tot deceniul ăla unui fel de *criză incipientă a transformării*, petrecută în mare parte prin baruri şi-n relaţii nocive. Eram oarecum invidioasă că se bucurau de beneficiile clubului nostru la o vârstă atât de fragedă. O să le ofere oare

vreun avantaj în viață? În ceea ce mă priveşte, nu-mi doream decât să supravieţuiesc până în weekend.

Am pornit de la ideea de abis. Chiar dacă Ecleziastul şi Epicur erau texte didactice şi de îndrumare despre cum să-ți trăieşti viața, ambele atingeau şi tema conştientizării vidului de dincolo de percepția noastră senzorială, adică moartea. Chris a spus că, potrivit anumitor speculații, spiritul Ecleziastului s-ar putea să fi fost influențat de Epicur şi de ceilalți gânditori greci care voiau să se lupte cu natura realității temporale, aici şi acum, care nu prea puneau preț pe nemurirea sufletului şi păreau să aibă bătăi de cap cu rolul zeităților în viața omului. Ambele texte şi-au pus amprenta asupra filozofilor de după aceea şi ambele erau considerate radicale, ba chiar periculoase. Epicur a fost demonizat mult timp după ce-a murit. Dante i-a aşezat discipolii în mormintele în flăcări din al şaselea cerc al Infernului, rezervat pentru eretici. Şi mulți socotesc că ultima parte din Ecleziast, legată de datoria omului de a se teme de Domnul şi de a-i păzi poruncile, „căci aceasta este totul pentru om“[4], a fost însăilată mult mai târziu – o încercare de a aduce nihilismul din mesajul cărții în linie cu restul învățăturilor din Biblie care ne-ndeamnă să-i arătăm supunere lui Dumnezeu.

4. Trimitere la Ecleziastul 12:13 (am preluat toate citatele biblice din sursa online bibliacatolică.ro, pentru a păstra referințele catolice ale autoarei).

Unul dintre primele lucruri care i-au uimit pe cei din grup a fost familiaritatea noastră neintenționată cu Ecleziastul, una dintre cele mai citate şi analizate cărți din Vechiul Testament. Melville se inspiră în mod repetat din ea în *Moby Dick*. Tot de acolo s-a inspirat Hemingway pentru *Fiesta*; Henry James, în *Cupa de aur*; The Byrds[5], întreaga scenă din „*Turn! Turn! Turn!*“ – „Toate îşi au vremea lor… naşterea îşi are vremea ei, şi moartea îşi are vremea ei“). Cu toții ştim despre „muştele moarte care pot strica şi revărsa untdelemnul amestecat“[6] şi despre „Mâncați, beți şi veseliți-vă“[7]. În Miercurea Cenuşii, care serveşte drept pretext pentru sărbătoarea de Mardi Gras, când preotul presară cenuşa grunjoasă pe capetele noastre îndurerate, ne întăreşte acest *memento mori* spunând: „Toate merg la un loc; toate din țărână sunt plămădite şi-n țărână se vor întoarce“. Aforismul meu

preferat din Ecleziast nu a părut să primească multă susţinere, în plan literar sau de altă natură: „Pentru cel care este tovarăş cu cei vii, mai este o speranţă, căci este mai bun un câine viu decât un leu mort“[8].

5. The Byrds, formaţie de muzică rock din Statele Unite ale Americii.
6. Ecleziastul 10:1.
7. Ecleziastul 8:15.
8. Ecleziastul 9:4.

Ideea că „Toate sunt deşertăciune“ apare peste tot în Ecleziast – rând pe rând înspăimântătoare, apoi exasperată, apoi resemnată – şi este accentul suprem al cărţii. Unora dintre noi, cei adunaţi în living, li s-a părut discordant nihilismul care răzbătea din toate învăţămintele, alţii l-au socotit eliberator. Oricum ar fi, „Toate sunt deşertăciune“ a devenit gluma serii. Atunci când devii conştient de abis, poţi face glume pe seama lui. După o singură oră, disperarea nu ni se mai părea atât de doborâtoare. Cei mai mulţi păreau deopotrivă relaxaţi şi dornici să pornească marea dezbatere. Câţiva au fost mai mult tăcuţi, dar păreau să citească atenţi de pe foi; sau poate că respingeau în sinea lor toată tărăşenia?

Eu am adus în discuţie sfârşitul nuvelei *Arabia* a lui James Joyce, unde cuvântul „deşertăciune“ mi-a marcat pentru prima oară conştiinţa în adolescenţă. Tânărul narator este îndrăgostit de sora lui Mangan, care locuieşte în capătul străzii. Joyce descrie dragostea pasională a unui adolescent din Dublin, de la începutul secolului XX, adăugând la ornamentaţiile catolice pornirile romanţioase: „Îmi închipuiam că-mi duceam potirul în siguranţă printr-o mulţime de duşmani. Numele ei îmi venea uneori pe buze, în timpul laudelor şi rugăciunilor stranii, pe care eu însumi nu le înţelegeam“[9]. Veneam dintr-o familie catolică, dintr-un oraş catolic, şi puteam să mă identific cu naratorul, dat fiind că mă înghesuisem duminică de duminică pe băncile bisericii alături de cei şapte fraţi şi surori, toţi născuţi într-un interval de opt ani – John, Kristin, eu, gemenii neidentici Susan şi Soren, Amy, gemenele identice Rebecca şi Rachel. Stăteam în genunchi în faţa lui Dumnezeu împreună cu restul familiei, dar în capul nostru era o harababură de hormoni în galop şi de ecouri ale serii precedente.

9. James Joyce, *Oameni din Dublin*, trad. de Radu Paraschivescu, Humanitas Fiction, Bucureşti,

2012, p. 45.

În *Arabia*, naratorul îndrăgostit pleacă în misiunea de a cumpăra din bazarul arăbesc un cadou exotic pentru sora lui Mangan. După ce unchiul lui îi promisese c-o să-i dea bani de cadou, dar apoi uită şi ajunge acasă târziu, naratorul soseşte în bazar chiar la ora închiderii. Negustorii îşi numără banii, luminile din imensa hală se sting în jurul lui. Povestea se termină cu o revelaţie: „Ridicându-mi privirile spre beznă, m-am văzut ca o făptură îmboldită şi batjocorită de propria deşertăciune; iar ochii îmi ardeau de durere şi de furie“[10]. Ca adolescentă, m-am lăsat instinctiv impresionată de cadența percutantă a muzicalității şi a sensului, de semnificațiile poetice. Ca adult încă impregnat la cote alarmante de melancolia şi disprețul de sine adolescentine, mă gândeam citind rândurile acelea: *O, doamne, iată-mă aici, tot cu mâna goală, tot privind în beznă!*

10. *Ibidem*, p. 50.

Măcar acum bezna devenise familiară, prinsă între granițele responsabilităților de om mare şi ale experienței, dar păstrând contururile acelea vagi, de alean, de frustrare şi de căutări. Aşa cum am redescoperit în seara primei noastre întâlniri, se pare că toate discuțiile mai lungi despre căutarea sensului ajung inevitabil la „dorință“, hologramа aceea opulentă, creând astfel o avalanşă de înfloriturі pe subiect, precum urmează:

— Trăim mereu cu teama că dorințele n-o să ni se îndeplinească.

Sau:

— Trăim mereu cu teama că vom pierde dorința.

Sau:

— Plăcerea înseamnă sfârşitul dorinței, plăcerea înseamnă sfârşitul plăcerii.

Sau:

— Eşti doar o fantasmă înfometată, nimic altceva decât spirit şi dorință; eşti nesățios.

Sau:

— Dar cum rămâne cu dorința preconfecționată, cu lumea publicității care ne spune ne-ncetat ce-ar trebui să ne dorim?

Alunecam uşor în melodramatic, dar, indiferent cât de înflăcărată

devenea discuția noastră, referințele la materialism păreau inevitabile, de parcă nu ne puteam desprinde de *lucruri*. Trăitori într-o țară dezvoltată, în secolul XXI, prinşi cum suntem într-un vârtej al deşertăciunilor, cum ne-am putea aştepta oare să ne eliberăm spiritul?

Case, director de şantier, scriitor şi fost instalator, tot aducea vorba despre cât de ataşată era o fostă iubită a lui față de o pereche de pantofi şi cum nu a putut s-o consoleze după ce-i fuseseră distruşi în timpul unei furtuni. Kevin era de părere că nu era nimic nelalocul lui în toată povestea, pentru că aşa se întâmplă mereu cu subiectivitatea durerii. Dar Case nu a putut trece peste episod, deşi tipa era foarte atrăgătoare, întrucât pățania avusese loc imediat după Katrina, când întregul oraş suferea de pe urma atâtor pierderi cu adevărat mari.

Case era unul dintre puținii membri ai clubului pe care eu şi Brad i-am întâlnit în calitate de cuplu, cu puțin înainte să ne căsătorim, şi părea a fi doar în trecere prin New Orleans, după ce trăise cam pretutindeni, făcând un masterat în Mississippi, petrecându-şi primii ani ai tinereții în sud-vestul țării, iar copilăria în Alaska. Dar, după uraganul Katrina, Case n-a mai plecat, ci s-a implicat cu totul în reconstruirea oraşului – din punct de vedere intelectual, artistic şi efectiv – cu aceeaşi dăruire ca în mai tot ce făcea. Practica yoga pentru instalatori, cum îi spunea el, şi scria când şi când poezii şi poveşti pe grinzile caselor pe care le construia.

În timp ce Case se lupta să reclădească oraşul, eu, împreună cu el, cu Brad şi cu Susan, sora mea, am înființat o asociație nonprofit care organiza evenimente pentru comunitate – lecturi, spectacole de artă – în oraşul aproape pustiu. În aceeaşi perioadă nebunească şi plină de speranțe, am cunoscut-o şi pe noua iubită a lui Case, Nina, care avea propriile-i proiecte, construind care alegorice şi marionete supradimensionate, într-o şcoală uriaşă şi abandonată, rechiziționată de câteva zeci de artişti. Tatuată şi cu ochii albaştri, dură, cu bucle lungi şi blonde, Nina stătea lângă Case pe canapea, aruncând priviri fioroase la foile ei. Toată lumea încerca să schimbe subiectul de la povestea cu fosta prietenă şi cu pantofii, dar Case o tot arunca în conversație ca pe un bumerang.

Atât Ecleziastul, cât şi Epicur avertizaseră cu privire la primejdiile materialismului, care au adus planeta şi oamenii, inclusiv pe prietenul

nostru Case, într-un punct critic. Se pare că, de când omenirea nu mai migrează, de când ne-am stabilit într-un loc şi am început să facem vase din lut unde să ne ținem lucrurile, sufletele noastre nu şi-au mai găsit liniştea. Propovăduitorul era cu deosebire „indignat“ de asta şi susținea că, deşi a avut de toate în timpul vieții – case, argint şi aur, „şi proprietăți de regi“[11], livezi, podgorii, sclavi şi sclave, cântăreți şi cântărețe –, nimic nu a contat, *toate sunt deşertăciune*, pentru că oricum va muri, iar după ce moare, toată truda lui va fi lăsată celui de după el. *Sunt aici să vă spun*, zice el practic, *că nici nu merită să vă osteniți*.

11. Trimitere la Ecleziastul 2:8, respectiv 2:7.

Pe Nina, deja furioasă, o enerva la culme tonul condescendent al Ecleziastului. Nina era un om independent, avea țeluri şi ambiții şi umbla prin toată lumea ca să şi le atingă, şi mă întrebam adeseori cum se împăcau ea şi Case.

— Mii şi mii de ani la rând, bătrânii ne-au spus ce-i mai bine pentru noi – devine obositor şi plictisitor. Nu mai bine să ne batem capul şi să aflăm singuri? Dacă fie şi unul singur dintre lucrurile alea a alinat chinul conştiinței de muritor, un ulcior de argint, un sclav sau un cântăreț, câțiva pomi fructiferi, n-ar merita oare osteneala?

Cât a vorbit Nina, Susan încuviința din cap. Acceptase cu entuziasm invitația în club, pentru că tocmai trecuse printr-un divorț dificil şi suferea şi de pe urma altor traume îndelungate. Rareori lăsa impresia c-ar fi obosită şi, în orice caz, mi se părea suspect de veselă. Crescuserăm împreună, eram apropiate ca vârstă, şi era plăcut să am în acea încăpere un om cu care să pot comunica dincolo de cuvinte, cineva de-acelaşi sânge cu mine, care a îndurat aceleaşi capricii ale unei copilării între mulți frați, pierderea pe veci nemângâiată a celor două surori şi boala tatălui nostru, care ne provoca anxietate lună de lună, şovăind între un licăr de speranță şi frică.

— Poate că Propovăduitorul avusese pur şi simplu prea multe lucruri, a spus Susan. Asta pare să-i spună şi Epicur regelui Menoiceus. Plăcerea adevărată ți-o dau lucrurile puține şi bune, nu lucrurile multe.

Aceasta era definiția lui Epicur pentru plăcere, care însemna pentru el doar a fi lipsit de „tulburare sufletească“[12], tema de interes pentru Ellen.

Ellen e artistă şi lucrează câteodată cu Brad în domeniul decorurilor pentru filme; are trăsături bine conturate şi elegante şi un accent din sudul Alabamei, care-i lungeşte atât de tare cuvintele, încât par să capete alt sens.

12. V. Epicur, „Scrisoarea către Menoiceus“, ed. cit., p. 269.

— Dar este bine să ai sufletul netulburat? Chiar e de dorit să nu ne tulbure *absolut nimic*?

Câțiva dintre cei din încăpere, mai ales Ellen cea pasionată şi necruțătoare, eram foarte ataşați de suferință, văzând-o adesea ca pe o reacție adecvată la starea de a fi om şi de a relaționa cu alți oameni.

— Existențialiştii precum Sartre, am subliniat eu, susțineau că „suferința este firească pentru om. Înseamnă, astfel, că omul care se implică şi îşi dă seama că nu este doar persoana care alege să fie, ci şi un legiuitor care, în acelaşi timp, face o alegere atât pentru întreaga omenire, cât şi pentru sine, nu poate să scape de sentimentul responsabilității sale profunde şi complete“.

Am citit cu voce tare citatul din *A Concise Dictionary of Existentialism*[13], o carte subțire şi gri, cu pagini friabile şi şifonate, publicată în 1960. În timpul discuției noastre, când nu-mi puteam articula gândurile sau mă simțeam paralizată de carențele mele intelectuale ori când vinul îmi încetinea conexiunea dintre minte şi gură, dicționarul era sprijinul meu. Îl găsisem cu câțiva ani în urmă, în timpul masteratului, când am ajutat la vânzarea unui magazin vechi şi dărăpănat din Cartierul Francez. Am sortat cărțile ferfenițoase, înnegrite de fum, pe care avocatul pentru care lucram le credea blestemate: proprietarul răposat, un dubios colecționar de cărți, nu fusese un om foarte bun la suflet. Întâmplări nefaste, printre care, cel mai recent, un incendiu misterios într-o boxă adiacentă, aveau loc în preajma cărților. Colecționarul avusese, se pare, iubiți tineri care se dădeau drept studenți şi furau cărți vechi şi prețioase din bibliotecile universitare din oraş. După cum mi-a mai spus avocatul, colecționarul îl împuşcase şi îl omorâse pe unul dintre ei, pretinzând că-l confundase cu un hoț. De fiecare dată când dădeam peste un volum vechi de trei sau patru sute de ani cu o tăietură zimțată şi dreptunghiulară pe cotorul gros unde se poate să fi fost numărul de înregistrare, mă întrebam dacă nu cumva avea legătură cu

iubitul ucis.

13. Ralph Winn, *A Concise Dictionary of Existentialism: Kierkegaard, Jaspers, Marcel, Heidegger, Sartre, de Beauvoir*, Philosophical Library, 1960.

Intrările alfabetice din *A Concise Dictionary of Existentialism* încep cu „*Americanism*“ – „un ansamblu monstruos de mituri, valori, formule, sloganuri, simboluri, ritualuri… marile mituri ale fericirii, progresului, libertății, maternității triumfătoare; există realism, optimism; şi mai sunt americani care inițial sunt nimeni, dar apoi cresc printre aceste statui colosale şi se desprind pe cât posibil“ (Sartre) – şi se termină cu „*Youth*“, „Tinerețe“ – „Tinerețea ca perioadă a celei mai mari eficiențe vitale şi a exaltării erotice, devine tipul de existență dorit în general. Când omul este privit doar ca funcție trebuie să fie tânăr; iar când se duce tinerețea, el se va strădui în continuare să recurgă la simulacre“ (Karl Jaspers). (*Vezi şi*: Bătrânețe; Trecut şi Prezent).

Chris lega angoasa lui Sartre de împrejurările neprevăzute, de modul în care acțiunile noastre individuale se reflectă asupra întregii omeniri, cu „bunurile nemuritoare“[14] ale lui Epicur. Prin această sintagmă Epicur înțelegea a fi viu cu adevărat, a fi atent la oamenii şi la lumea din jur şi a te comporta ca atare – el susține că la mai mult decât atât nici nu trebuie să tragem nădejde. Toate acestea ni se păreau întemeiate şi uşor de realizat, chiar dacă în prezent, la mii de ani de când Epicur se relaxa în grădină cu discipolii lui, ne îndepărtează de „bunurile nemuritoare“ o sumedenie de lucruri ademenitoare.

14. V. Epicur, „Scrisoarea către Menoiceus“, ed. cit., p. 273.

Brad tăcuse cam toată seara. Asculta, se achita de îndatoririle de gazdă, se ocupa de băieți, care şterpeleau din gustările aduse de invitați, şi îi pregătea pentru ora de culcare. Dar el a scos în evidență faptul că ambele texte din seara aceea încurajau o altă valoare fundamentală: să te bucuri de viață prin intermediul prieteniei, una dintre cele mai bune întrebuințări ale scurtului nostru răgaz petrecut pe lumea asta.

Iar noi ne bucuram deja, sub tavanul înalt al livingului şi sub lumina blândă şi difuză, în jurul unei mese de metal scunde, cu sticle, pahare, gustări, ne bucuram de felul în care stăteam de vorbă şi nu ne mai dădeam

duşi, aşa cum se întâmplă îndeobşte în conversaţiile de calitate. Ar fi simpatic să descriu albastrul mesei ca pe un albastru grecesc şi mitic, dar în realitate e doar un albastru de Malibu cu irizaţii, ales dintr-un catalog de vopseluri pentru maşini şi pe care Brad îl împroşcase cu aerograful, aducând mai degrabă a maşină tunată de pe Coasta de Vest, o frântură de Americă de secol xx care trona în mijlocul camerei şi ne ancora în context, deşi minţile şi dialogul nostru ajunseseră atemporale şi universale.

Seara s-a încheiat cu un sentiment nesigur, dar plăcut, că se înfiripa ceva, un curs de seară la care participam cu toţii, şi cu învoiala de a ne întâlni lunar, urmând să stabilim cărţile în grup. Cum existase o vagă nemulţumire cu privire la natura abstractă a discuţiei din acea seară, chiar dacă, chipurile, pentru asta veniserăm, şi cum unii tânjeau după puţină poveste, Case a propus pentru următoarea întâlnire *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen* (*Adio, Maria*), de Tadeusz Borowski[15], străduindu-se în mod vădit să ne împingă înspre răul suprem din societatea modernă. Este titlul unei povestiri din volumul omonim, frumos şi brutal, apărut după război, al unui autor şi jurnalist polonez care a fost închis şi dus la muncă forţată în lagărele de concentrare ale naziştilor, a fost eliberat, a scris totul pe această temă, iar apoi s-a sinucis, la vârsta de 28 de ani. A, *cum să nu* – am ridicat cu toţii din umeri aprobându-l pe Case, iar cum suntem în Era Impulsivităţii, când chibzuinţa şi aşteptarea sunt din ce în ce mai puţin acceptabile, Case a butonat iPhone-ul, a pătruns în vastul creier cibernetic al cunoaşterii umane împărtăşite, a găsit linkul şi a trimis pe loc ororile din Auschwitz direct în inbox-ul nostru, în vreme ce noi pălăvrăgeam şi beam.

15. Tadeusz Borowski (1922–1951), scriitor, jurnalist şi poet polonez. A fost prizonier vreme de doi ani în lagărele naziste Auschwitz, Dautmergen şi Dachau, experienţă pe care a descris-o în volumul de povestiri *Pożegnanie z Marią* (*Adio, Maria*) din 1947, tradus în engleză sub titlul *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen* (*Pe aici spre camera de gazare, doamnelor şi domnilor*) (1959).

Am păşit apoi pe vârfuri cărând farfurii cu resturi de mâncare şi pahare prin hol, pe lângă dormitorul băieţilor noştri cufundaţi în somn, spre bucătărie. Sticlele goale de vin se ciocneau uşor în coşul de gunoi de sub chiuvetă. Bicicletele au dispărut de pe gard, iar locurile de parcare din faţa casei au rămas goale. Era târziu. Eu şi Brad am lăsat vasele într-un morman

instabil pe blatul din bucătărie până dimineaţă şi ne-am băgat la somn, entuziasmaţi şi fericiţi, surprinşi de cât de bine mersese şi recunoscători că aveam asemenea prieteni.

Căutarea începuse – şi ne dădea deja multă încredere, amuzându-ne totodată. Ca mamă, fiică, soţie şi profesoară, îmi dedicam foarte mult timp nevoilor altora. Da, puteam să-mi rezerv timp ca să citesc, să scriu şi să-mi umplu din nou mintea şi sufletul, dar clubul îmi oferea în plus atâtea perspective promiţătoare şi îmi revigorase experienţa lecturii, fără competitivitatea şi nesiguranţa pe care le simţeam adeseori la şcoală. În acea noapte, am făcut o comparaţie între ideea lui Epicur că dobândirea de cunoştinţe era necesară pentru „vindecarea sufletului“ şi avertismentul Propovăduitorului: „Căci în multă înţelepciune este multă indignare şi dacă se adaugă cunoaştere, se adaugă şi chin“[16]. Eram obişnuită cu chinul, nici măcar nu mă mai deranja, dar posibilitatea unui hibrid de „chin întru vindecarea sufletului“ mi se părea a fi de folos. Această căutare colectivă mi se părea utilă şi necesară. Mi-am pus alarma să sune prea devreme dimineaţă, mi-am stins veioza de pe noptieră şi m-am băgat sub pături, simţind ca un fel de uşurare.

16. Ecleziastul 1:18.

Câteva ore mai târziu, în zorii zilei de 6 ianuarie, Nina avea să-l părăsească pe Case. „La naiba cu clubul de lectură“, tot repeta Nina, în timp ce-şi făcea bagajele. Mai simţiserăm şi înainte tensiunea dintre ei, dar se pare că toată discuţia despre intenţionalitate şi despre fosta iubită i-a pus capac. Mai târziu în acea zi, totuşi, eu şi Brad am căzut de acord că nu erau tocmai cele mai bune auspicii pentru clubul nostru. Pe de altă parte, ni se reamintea astfel că această căutare putea avea tot felul de urmări. Pe 6 ianuarie era şi Epifania, când se sărbătoreşte sosirea celor trei magi la ieslea copilului Isus, fiul lui Dumnezeu, o zi importantă nu doar în calendarul catolic, ci şi în cel al oraşului New Orleans, pentru că reprezintă începutul sezonului de carnaval, dă startul noului an. Copil fiind, mi-a plăcut mereu această sărbătoare, pentru că însemna şi mai multe cadouri, iar mai târziu, ca adult, mi-a plăcut pentru semnificaţiile sale, celebrând descoperirea şi speranţa.

Joyce a laicizat folosirea catolică a cuvântului „epifanie“ din motive literare, iar omenirea şi l-a însuşit pentru uz personal, pentru a desemna acele revelaţii rare şi scânteietoare care vin câteodată de departe ca să ne schimbe înţelegerea asupra noastră sau asupra lumii.

În aceeaşi dimineaţă a Sărbătorii Regilor, tata, având sistemul imunitar aproape distrus din cauza chimioterapiei din acea săptămână, a făcut un drum lung până la închisoarea Angola, ascunsă într-un fund de lume, la graniţa cu Mississippi, ca să-şi viziteze clientul pro bono condamnat la moarte, iar când a ajuns acasă i s-a făcut rău. După câteva zile, tata a murit la spitalul Touro Infirmary, înconjurat de copiii care-i mai trăiau, uniţi cu toţii ca prin vrajă de rugăciuni, deşi mulţi dintre noi abia dacă mai aveam o fărâmă de credinţă, şi aceea doar atunci când părea să ne ajute. Fusese inconştient mai toată ziua, şi nu puteam decât să privim cum i se stinge trupul, prelung, istovitor.

Câteva zile mai târziu, luând o pauză de la îndatoririle funerare, cinci dintre fraţi am mers pentru prânz la restaurantul Rib Room, masa nr. 5, masa tatălui nostru, ca să ciocnim un pahar cu spectru-i proaspăt. Mai suferiserăm şi înainte împreună, dar fusese altfel. Acum era vorba despre moartea tatei, un adevărat cataclism. În lipsa şocului, a ororii şi a autoînvinovăţirii de când cu sinuciderile surorilor noastre, care ne uniseră atât de tare cu *contextul* morţilor lor, ne-am confruntat cu o prăpastie, o dezolare fără margini.

Când luam masa, un reporter de la ziarul *New Orleans Times-Picayune* l-a sunat pe John, cel mai mare dintre noi, care era şi el avocat; venise tocmai la timp din Pittsburgh ca să stea la căpătâiul tatălui nostru. Ziarul făcea unul dintre acele necrologuri lungi, pe care le publică pentru oamenii cu o oarecare importanţă în comunitate, şi voia să-i pună câteva întrebări despre viaţa lui tata. John şi sora mea mai mare, Kristin, politician la acea vreme, au tot pasat telefonul de la unul la celălalt, răspunzând la întrebările reporterului cu o exaltare pricinuită de cocteilurile de la prânz. Fraţii cei mari se ciondăneau, restul abia ne ţineam să nu izbucnim în râs. Stăteam în faţa lor, în separeul capitonat, copilul mijlociu împietrit, şoptindu-le „opriţi-

vă“ în timp ce țineam în mână un pahar de Beefeater, băutura preferată a tatei.

Tata a stat la masa nr. 5 timp de douăzeci şi cinci de ani, de când eram adolescenți. Locul era aproape neschimbat. Ospătarii cu sacouri maronii puneau întotdeauna baghetele franţuzeşti calde în ambalaje de hârtie, pe fețele albe de masă. Ferestrele adăpostite de balcoane păstrau lumina soarelui aurie, iar becurile aplicelor şi candelabrelor doar înfrumusețau lumina. Tavane înalte, ca de biserică, grinzi ce imitau stilul Tudor, pe pereți marmură cu vâne verzi şi negre, podele de piatră lustruită. Sugestia arhitecturală obişnuită – bogăția ca un fel de privilegiu antic, ancorat de meritele geologiei. Pe ziduri, reproduceri după felinare din secolul al XIX-lea, pe a căror sticlă au fost gravate cu negru denumirile oraşelor de-a lungul fluviului Mississippi: Vacherie, Houma, Verret. Masa nr. 5 era aşezată între Belle Chasse, „vânătoare frumoasă“, botezată astfel de francezi la începutul secolului al XVIII-lea, şi Bayou Goula, numit după tribul indian care prindea căprioare în zona Delta încă dinainte de Cristos. Îmi plăcea ideea de vânătoare frumoasă, nu uimirea inițială a europenilor față de bogăția sălbatică a pământului, care în scurtă vreme a devenit inevitabil abuzivă, ci posibilitatea unei căutări frumoase care să dureze o viață întreagă şi pe care o asociam mereu cu prânzurile prelungite luate cu tata, la masa nr. 5.

Niciodată n-am prea înțeles de ce era tata aşa de ataşat de acest loc. Puteam doar să presupun că ritualul săptămânal era recompensa lui ca bărbat realizat prin propriile-i puteri, un refugiat din Vestul Mijlociu, care începuse să muncească de la zece ani, într-o băcănie, apoi de la 19 ani lucrase ca şlefuitor într-o turnătorie, iar până să împlinească 29 devenise cel mai tânăr şef al echipei de intervenție împotriva crimei organizate din Ministerul Justiției. În copilărie şi adolescență se bâlbâia îngrozitor, dar a reuşit să scape de defect la seminarul Notre Dame, unde a petrecut ore întregi în fața oglinzii rostind discursuri. Ca tânăr procuror federal, şi-a invitat mama să-l vadă rostind o impecabilă pledoarie de deschidere, de care a fost mândră ani şi ani după aceea.

Totuşi, nu era doar o simplă recompensă. Prezența lui în Rib Room, câştigată cu greu, ca liberal din clasa muncitorească a Vestului Mijlociu care

pătrunsese în pătura elitelor înstărite din New Orleans, sau care avea cel puțin însemnele exterioare ale unei asemenea pături, era felul lui pervers de a înjura locul ăla, în timp ce se revolta împotriva tuturor instituțiilor, mai ales a celor cu care era asociat. Reputata lui firmă de avocatură, guvernul, Biserica Catolică. Lui Amy, a şasea şi cea mai mică de când cu moartea gemenelor, nu-i plăcuse niciodată Rib Room şi nu mersese niciodată, socotindu-se în rândul gulerelor albastre, pe când Rib Room reprezenta ambițiile lui de înaltă societate. Amy avea să adopte literalmente gulerul albastru, devenind polițistă în New Orleans şi desfăşurându-şi activitatea pe cele mai periculoase străzi din țară.

Mai e ceva: tata îşi cultiva ranchiuna ca pe un bonsai, ocupându-se de ea şi modelându-i contururile, întreținându-i perfecțiunea minusculă şi eternă. În anii ’70, ca tânăr procuror, a vrut să plătească el nota la Rib Room ca să sărbătorească o victorie a ministerului. Dar era angajat la stat, cu salariu mic şi opt copii, iar cardul i-a fost respins. Avea să resimtă multă vreme acea umilire. Într-un final, a renunțat la locul de muncă de la Ministerul Justiției, deşi îi plăcea atât de mult, şi s-a îndreptat spre sectorul privat – drept corporativ. Poate că a vrut să-şi ofere un premiu de consolare devenind client fidel la Rib Room. Să-şi toarne Beefeater dintr-o carafă de martini pe care să fie gravat *Gisleson* şi să achite note la masa nr. 5 pentru următoarele două decenii.

Prânzurile cu tata de la Rib Room aveau drept subiect interogările, dezbaterile, revelațiile, judecățile şi poveştile. Tata ni se impunea într-un fel mai degrabă oficial. Masa nr. 5 era un spațiu maleabil, care putea să se micşoreze până la dimensiunile claustrofobice ale unui confesional ori să se întindă cât o sală de teatru sau de judecată, unde tata rostea pledoarii pentru publicul de la parter sau pentru juraţi.

O parte din ceremonia de la Rib Room presupunea că nici măcar nu aveam voie să ne uităm în meniu în prima jumătate de oră. Ospătarii obişnuiți ai tatei cunoşteau acest aspect şi nu aduceau meniul la masă până nu-l cerea. Nu puteam să comandăm decât după ce isprăvea ora de vorbit şi băut. Proceda aşa ca să demonstreze că mâncarea şi timpul, îndeobşte trăsături definitorii ale prânzului, erau accidentale, aproape irelevante pentru tata la masa nr. 5. O altă tradiție a prânzului la Rib Room era

reamintirea felurilor de mâncare care nu mai fuseseră în meniu de ani de zile. De pildă, scoicile Rockefeller şi *rôti-assorti* şi crema de zahăr ars sticloasă şi fragilă. Capcana atunci când creşti în New Orleans: eşti adeseori preocupat de ceea ce s-a pierdut din trecut, în vreme ce te agăţi de un prezent măreţ şi însăilat – parte dărăpănătură, parte fantezie, parte strădanii civice necontenite, dar mereu în construcţie.

Tot la masa asta am avut ultima mea conversaţie adevărată cu el, cu vreo două săptămâni înainte să moară. I-am zis că eu şi Brad am început să punem pe roate un club de lectură dedicat crizelor existenţiale. Credeam c-o să-i placă, întrucât studiase în cadrul programului Great Books de la seminarul Notre Dame. Pe la sfârşitul prânzului, a privit îndelung înspre Royal Street, înspre treptele de marmură albă ale tribunalului unde se judecaseră cele mai importante cazuri de când era tânăr procuror. Mi-am dat seama acum multă vreme că gestul lui de-a se uita pe fereastră marca adeseori acel moment dintr-o conversaţie când omul pare să vorbească mai mult pentru sine decât pentru ceilalţi, un aparteu neprefăcut, deşi un pic teatral.

— Ai văzut albumul pe care l-a făcut mama ta în primul an cât am fost împreună? m-a întrebat.

Mi-l aminteam din copilărie sau poate adolescenţă, înghesuit pe un raft ticsit, între albumele din imitaţie de piele care păstrau toate cele opt copilării paralele ale noastre, unele albume mai încărcate decât altele. Mama şi tata s-au cunoscut în 1962, când erau amândoi în al doilea an de facultate. Tata era la seminarul Notre Dame, susţinându-se cu greu financiar, dar excelând în dubla lui specializare în matematică şi filozofie. Şi-a cărat cărţile din South Beloit în South Bend în lăzi de legume furnizate cu mândrie de Mick şi Dick Zick de la băcănia Vulturul negru, unde lucrase pe toată durata liceului, în timp ce admira valizele din piele ale celorlalţi studenţi şi bagajele lor asortate. Mama, născută şi crescută în New Orleans, studia cultura creştină la Saint Mary, unde femeile încă trebuiau să respecte ora de intrat în casă, purtau uniforme, iar atunci când traversau campusul spre terenul de tenis îşi trăgeau paltonul peste echipament.

Mama alcătuise albumul în vacanţa petrecută cu părinţii ei pe plaja Fort Walton, din Florida, când a trebuit să stea în cabană ca să-şi revină după o

insolaţie urâtă. E amuzant că bunicii Walton şi-au făcut vacanţa în Fort Walton, deoarece mama mi-a spus odată că Walton (care e şi al doilea nume al meu) înseamnă „fortificaţie“. Li se potriveşte perfect bunicilor mei, care erau distanţi, lipsiţi de afecţiune şi impenetrabili, dar nu şi mamei, care seamănă mai degrabă cu o colibă de stuf pe o pajişte însorită – deschisă şi aproape radiind de atâta dragoste. Pe lângă nume, am moştenit şi o reţinere precaută şi critică, marca Walton. Habar n-am cum de a scăpat de pe metereze mama mea cea caldă şi generoasă, cum de s-a gândit să facă acel album, cum de l-a cărat apoi la facultate în cuşeta de New Orleans, ca să i-l dea iubitului ei din Vestul Mijlociu, care a fost încântat. Îmi amintesc dintotdeauna cum mama, chiar şi cu neamurile în jurul ei, crea mereu şi celebra cu foarfeci şi lipici, cu scrisul ei frumos, plină de generozitate şi voioşie.

— Am uitat de el patruzeci de ani, a spus tata, şi ea tocmai l-a scos de la naftalină, de pe-undeva. Ai văzut prima pagină? Scrie aşa: „Rick este din Illinois, dar nu se ştiu mai multe despre el. Este foarte misterios“. Citeam şi mă gândeam: ştii ce? Mă simt la fel şi patruzeci şi ceva de ani mai târziu. Încă nu mă cunoaşte. Oamenii încă nu mă cunosc.

Le-am povestit episodul fraţilor şi surorilor mele după ce John şi Kristin au terminat de vorbit cu reporterul. Am căzut cu toţii de acord că era un amestec, specific tatei, de melodramă şi adevăr. Oricum, părea şi mai greu să îngropi o enigmă decât un bărbat pe care credeam că-l cunoaştem. Părea absurd să răspundem la întrebările unui reporter în cunoştinţă de cauză. Dar, pe de altă parte, şi moartea lui părea absurdă.

Tot aici, la masa nr. 5, în urmă cu aproape zece ani, tata îmi interzisese să scriu vreodată despre moartea Rebeccăi şi a lui Rachel. Copleşitor ca statură, intelect şi putere paternă absolută, mi-a spus că, dacă o să scriu, n-o să mă ierte niciodată. C-o să se simtă ofensat pe vecie. Aşa că, de-a lungul anilor, n-am scris niciodată cu adevărat despre ele, cu excepţia câte unei aluzii ici şi colo. M-am supus dorinţei lui pentru că familia mea suferise destul din cauza celor două sinucideri. Chiar dacă nu mi se părea normal, eram dispusă să accept învoiala.

Dar era şi o contradicţie imensă şi nedreaptă, căci aici, în locul în care mă încurajase să pun la îndoială autoritatea şi să gândesc critic, îmi ceruse şi

să-mi înfrânez creativitatea în raport cu una dintre experiențele cu cel mai mare impact din viața mea. Mai precis, puteam să mă descarc şi să scriu într-un jurnal, dar nu aveam voie să împărtăşesc cu lumea. Cum zicea un autor-fenomen pe care îl ştiu eu, era ca şi cum ai mesteca mâncarea fără s-o înghiți.

Lumina aurie din Rib Room se risipea odată cu căderea serii, iar umbrele de printre mese şi coloane se adânceau. Sala era goală. Ospătarii schimbau fețele de masă şi rearanjau mesele pentru cină, aliniind tacâmurile, centrând vârfurile albe ale şervețelelor. M-am gândit la datoria mea de-a respecta dorințele răposaților. În oraşul acesta, morții pot să pună stăpânire pe o grămadă de spațiu, atât fizic, cât şi mental. Dar cum rămâne cu respectarea dorințelor răposaților lipsiți de simțul rațiunii?

În timp ce sorbeam din Beefeater, mi-am dat seama că, de fapt, tata luase porunca lui cu el în mormânt şi că acum puteam să scriu naibii despre orice îmi trecea prin cap. M-am simțit dintr-odată mai uşoară şi oarecum vinovată. Mă simțeam cumva rea. Cât de îngrozitor era că stăteam aici cu frații şi surorile mele, care sufereau că şi-au pierdut tatăl, în vreme ce eu mă gândeam cât de eliberată mă simt? Complicată mai e răzbunarea asta neputincioasă rezervată pentru răposați. Când nu ai o țintă concretă, fie absorbi otrava, fie o dai afară cu totul.

Spre finalul mesei, noi, câinii rămaşi în viață, am ciocnit paharele în amintirea leului nostru mort. Apoi haita rănită de fii şi fiice, înveşmântați în drama barocă a doliului şi în hainele cernite făcute la comandă, ne-am dus să bem în Cartierul Francez, prin barurile pe unde-l purtau paşii pe tata – Harry’s Corner, Chart Room, Old Absinthe House –, adulmecând dârele umede ale vechilor păcate şi ale aventurilor trecute, îndreptându-ne spre jungla şi haosul primului nostru an fără tata.

În acea seară, m-am întors într-o casă în care domnea o linişte specială, de băieți care dorm. Amețită, epuizată, am băut apă de la robinet, când am zărit felicitarea de la Chris cu calendarul maya, strecurată între noul calendar Saturn Bar şi perete. *Păzea, 2012!* Avea dreptate. Cursa nebună deja începuse.

FEBRUARIE
Lumea de piatră

Era straniu să ții doliu în sezonul carnavalului. Oarecum la fel ca doliul, punctul culminant al tensiunii din timpul carnavalului se situează undeva între ritual şi haos. Şi tot la fel ca doliul, carnavalul presupune să-ți laşi deoparte obiceiurile zilnice şi să intri într-o oarecare măsură în contact cu semenii. Sezonul de *carne vale* sau „adio, carne“ durează câteva săptămâni, de la Epifanie până la Mardi Gras sau Marţea îmbelşugată. Carele de paradă sunt aceleaşi în aceleaşi seri, în aceeaşi ordine, de ani de zile; oamenii au stabilit zilele în care să organizeze anumite petreceri şi în care să participe la ale altora. Aceleaşi familii pleacă din oraş în săptămâna cu Mardi Gras; până la urmă, nu tuturor le plac mulțimile, traficul şi excesul. Cele mai multe şcoli din New Orleans, atât catolice, cât şi seculare, se închid toată săptămâna respectivă sau măcar câteva zile. Afacerile obişnuite îşi sistează activitatea, asta dacă nu lucrezi în servicii sau în forțele de ordine.

În timpul controversatului prim festival Mardi Gras de după uraganul Katrina, desfăşurat când oraşul era încă răvăşit şi pustiit, sloganul neoficial al familiei noastre era o vorbă a criticului de teatru John Lahr: „Frivolitatea este refuzul speciei umane de a suferi“. După ce-a murit tata, în loc să mă abțin de la carnaval, aşa cum ar fi fost înțelept, m-am cufundat în el. Nu refuzam să sufăr – aveam nevoie cu disperare să sufăr –, doar lăsam sărbătoarea să-mi acapareze jalea, şi viceversa. Moartea tatălui nostru era în continuare neverosimilă şi suficient de recentă încât să ne umbrească toate acțiunile cu o amărăciune discretă, dar reală. Moartea îşi arunca insuportabila-i claritate asupra unor scene lăsate adesea străvezii sau învăluite în dinamism. Noi, frații şi surorile, ne-am adus copiii la parade, am prins mărgele şi podoabe colorate alături de ei şi nu ne-am anulat petrecerile. Îmbrăcați în ținute ceremoniale, am mers la serata primarului de la Gallier Hall, pe St. Charles Avenue, într-o clădire neoclasică din marmură

de Tuckahoe, ridicată la mijlocul secolului al XIX-lea. În Sud, rândurile duble de coloane uriaşe cu capiteluri ionice în formă de cochilie de melc sunt un stil de arhitectură asociat atât cu opresiunea, cât şi cu autoritatea. În acea seară ne-am uitat cum echipa Pegasus[17] trecea în paradă pe bulevard, din tribuna amenajată pe treptele clădirii Gallier Hall pentru primar şi membrii Consiliului Local, printre care şi sora mea Kristin.

17. Echipa de paradă Pegasus este deschisă, permiţând publicului să se alăture ei şi să ia parte la petrecerile organizate de ea.

O ploaie măruntă îmi turtea coafura pe care dădusem bani în acea după-amiază, aşa că mi-am scos agrafele din păr, una câte una, şi le-am aruncat în stradă printre grămezile ţipătoare de papier-mâché, fanfare şi sorbituri de şampanie. Mi-am aranjat părul complet diferit pentru seară – o colaborare între toate strădaniile coafezei mele şi intemperii. Ne rugam de actorii mascaţi să ne dea mărgele şi dansam, când o fanfară de la un liceu din oraş s-a oprit în faţa tribunei, aşa cum fac fanfarele şi cluburile de paradă, iar primarul, îmbrăcat în frac, a ţinut un moment de reculegere pentru trecerea în nefiinţă a unei persoane din comunitate. În timp ce interpretau o melodie solemnă în onoarea celui omagiat, câţiva dintre membrii trupei au început să plângă, chiar acolo, în stradă. Copiii aceia, dintre care prea mulţi îndură povara nenorocirilor abătute peste oraş de-a lungul istoriei, au stat în poziţie de drepţi cu instrumentele şi steagurile lor, în costumele mulate şi dichisite cu albastru şi auriu şi paiete, cu cizme cu ciucurei şi haine de ploaie transparente – toate donaţii de după uragan, de la o actriţă faimoasă de la Hollywood, în locul celor distruse de inundaţii. Noi, adulţii, în costumele şi rochiile noastre, ţinând în mâini pahare de şampanie din plastic, împopoţonaţi cu mărgele strălucitoare şi ieftine la gât, eram captivaţi de copii, care apoi şi-au continuat parada; iar noi ne-am întors la petrecerea noastră din galeria de colonade. Mă simţeam mizerabil şi ruşinată de lume, şi mi-am ascuns paharul de şampanie sub faldul ce îmbrăca placajul tribunei până când a trecut fanfara. Era una dintre clipele acelea când îţi simţi sufletul strâns ca un pumn, ca şi când ai înhăţa fire răsfirate de experienţe, timp, emoţie, orice, le-ai prinde laolaltă, apoi le-ai da drumul ca să se răzleţească din nou.

Mi se părea ciudat şi să convocăm clubul de carte în timpul carnavalului. Chris se îndoia chiar c-ar fi fost necesar, doar carnavalul însuşi putea funcţiona ca un balsam pentru suferinţa existenţială. Identitatea e depăşită, normalitatea e depăşită, iar după aceea, în Miercurea Cenuşii, înapoi la Ecleziast, cu semnul gri pe frunte, amintindu-ne că suntem muritori. „Toate sunt din ţărână, toate se întorc în ţărână“[18], deschizând Postul cel mare, mereu bine-venit.

18. Ecleziastul 3:20.

Dar am decis cu toţii că era mai important să ne întâlnim, de vreme ce întâlnirea din acea lună avea să fie copleşită de doliu. Moartea tatei ne-a lăsat pe mine, Susan şi Brad vulnerabili şi trişti, iar pe prietenii noştri din încăpere, respectuoşi şi blajini. Case şi Nina renunţaseră amândoi la grup după ce s-au despărţit în noaptea primei întâlniri, dar, cum Case alesese şi ne trimisese deja textul, nu avea cine să dirijeze discuţia. Clubul scăpa deja de sub control? Textul lui, *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen*, era pătrunzător, şi un fel de energie contagioasă din încăpere îi îndemna pe oameni să-şi umple paharele.

Nuvela autobiografică din 1946 a lui Tadeusz Borowski e rezumată destul de bine de titlu, care este aproape simetric: capacitatea omului de a face rău, simulacrul de civilizaţie faţă în faţă cu acel rău. *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen* este povestea unui prizonier care se oferă să ajute la descărcarea camioanelor în lagăr şi care primeşte drept plată mâncarea şi îmbrăcămintea rămase de la „pasagerii“ duşi la crematoriu sau în lagărul de muncă. Acţiunea are loc într-o zi toridă de vară şi este narată, tulburător, la timpul prezent.

Nu simt nevoia să enumăr ororile prin care trec el şi ceilalţi, sau felul în care găsesc ei de cuviinţă să acţioneze ca să supravieţuiască. Geografia aceea de coşmar a fost intens cartografiată. Ca şi lucrurile îngrozitoare ce li se fac copiilor din această poveste. În introducerea la volumul unde apare nuvela, Jan Kott, biograful lui Borowski, descrie cartea ca pe „una dintre cele mai nemiloase mărturii despre ororile la care unii oameni şi-au supus semenii şi un verdict necruţător că unor fiinţe omeneşti li se poate întâmpla inimaginabilul“.

A fost o seară lungă în care am vorbit despre complicitatea noastră la diverse sisteme, despre experimentul civilizației şi despre cât de departe merge brutalitatea. Partea cu complicitatea se potrivea cu credința mea catolică, în care mă simt vinovată în toate situațiile, şi m-am aşezat pe podea ca să ascult, să mă gândesc, să calculez.

— Dar sistemul nu funcționează dacă tu nu te conformezi.

— Vorbim despre împărțirea responsabilității.

— „*Partea aia din istorie care a scăpat de sub control…*“

— Dezastrul şi tragedia au modificat în consecință viziunea asupra lumii.

— De aceea s-a răspândit într-atât existențialismul modern după cel de-al Doilea Război Mondial. Toate condițiile erau îndeplinite pentru a pune lucrurile sub semnul întrebării. Pentru a suferi şi a depune mărturie.

Sora mea Susan, cu picioarele bine înfipte în semnificația materială a lucrurilor, a spus:

— Case a ales povestea asta din cauza conexiunii cu pantofii, cred eu. Grămada de pantofi ai prizonierilor. Naratorul are nevoie de pantofi de la nou-veniți.

Mai era un text ales tot de Case, care ne părăsise însă, lăsându-ne să discutăm fără el în seara aceea, un scurt fragment din *Existential America* de George Cotkin, nişte pagini trase prost la xerox, cu dungi negre şi zgrunțuroase în marginea de jos. În acea secțiune, „The Era of French Existentialism“, Cotkin defineşte canonul existențialismului – Kierkegaard, Sartre şi Camus – şi identifică anumite teme majore ale acestuia, precum adevărul subiectiv, înstrăinarea, existența şi nimicnicia, agonia existențială şi nimicnicia, existența şi moartea.

Nu era de mirare că dopurile tot săreau, sticlele se tot goleau, îngrămădindu-se pe masă. Abisul era printre noi – în povestea lui Borowski, în acei existențialişti francezi, în moartea tatălui meu. Am găsit şi am citit cu voce tare un citat din exemplarul meu din *Concise Dictionary of Existentialism*, care avea un întreg capitol intitulat „Nimicnicie“.

„Nimicnicia este înfăşurată în sânul ființei, în inima sa, ca un vierme“ (Sartre). (*Vezi şi*: Groază; Viitor; Trecut şi Prezent; Sinucidere; Transcendență.)

A urmat o dezbatere scurtă – conta mai mult mărimea viermelui înfăşurat

în inima ta, sau voracitatea lui? L-ai ignorat, acceptat, hrănit?

— Viermele meu mă *defineşte* într-un mod pozitiv, a spus Ellen tărăgănând cuvintele. Într-un mod bun. Lumea n-ar fi nici pe departe aşa de interesantă fără el.

În timp ce restul lumii discuta în continuare, am urmat îndemnul „*Vezi şi*: Sinucidere“, pentru că mereu în asemenea contexte mă duceam cu gândul la Rebecca şi Rachel. Era un singur citat sub acel titlu, al lui Karl Jaspers: „Omul ar trebui măcar să recunoască, dacă nu să înţeleagă, că sinuciderea e un fel de abordare pozitivă a nimicniciei“. (*Vezi şi*: Război; Lume.)

Ce porcărie, mi-am spus în sinea mea, deşi înţelegeam de ce zicea asta, că sinuciderea putea să fie văzută ca afirmarea supremă a voinţei asupra caracterului absurd al existenţei. Ca şi cum ai lua nimicnicia în propriile mâini. Dar cum rămâne cu idealul existenţialist al contingenţei, cum rămâne cu responsabilitatea faţă de ceilalţi? Dacă acţiunile noastre individuale sunt conectate cu întreaga omenire, atunci suicidul nu ar însemna un act de genocid? N-ar fi suficiente toate pagubele făcute altora după sinucidere pentru ca existenţialiştii să o condamne? (De fapt, au fost şi câţiva existenţialişti cunoscuţi care au denunţat suicidul în baza acestor argumente.)

Dar sinuciderile gemenelor nu erau declaraţii filozofice elegante. Nu prea cred că există aşa ceva. Sinuciderile lor au fost impulsive, pline de confuzie şi haos. Deşi au murit la distanţă de un an şi jumătate, modul în care s-au sinucis era asemănător ca metodă (spânzurare) şi toxicitate (cocaină şi alcool în organism). Din exterior, moartea acestor două tinere frumoase şi expansive dintr-o mare familie iubitoare trebuie să fi părut derutantă. La o privire mai atentă, necazurile lui Rachel erau mai bine cunoscute. Rachel era în primejdie prin asociere şi, câteodată, prin complicitate. Din interior, moartea lor părea ultima dintr-o întreagă serie de greşeli. Şi poate că în ultimele lor clipe asta au şi intenţionat. N-avem de unde şti cu siguranţă. Erau aşa de misterioase şi era foarte greu să comunici cu ele – ca gemene şi ca mezine, în principal stăteau de vorbă doar una cu cealaltă. De mici îşi inventaseră propria limbă, sărind peste anumite sunete care erau prea greu de pronunţat sau născocind cuvinte noi, de neînţeles pentru restul familiei. Într-o familie în care educaţia şi succesul erau idealuri implicite, nici una

dintre ele nu terminase liceul, deşi într-un final amândouă şi-au obţinut diploma de absolvire; Rebecca a fost chiar obligată prin ordin judecătoresc, după ce falsificase un cec de-ale tatei la 16 ani. Ne minunam cum de aveau accente diferite faţă de noi, ceilalţi, cumva mai puţin pronunţate, din altă parte a oraşului, şi cum de păreau să cunoască atâţia oameni, din atâtea domenii, şi cum primeau mereu chestii gratuite, de la electrocasnice la ochelari de soare de lux. Ca majoritatea gemenelor, se chinuiau să se deosebească una de cealaltă ca înfăţişare şi preocupări, iar uneori deveneau geloase şi precaute una faţă de cealaltă. Pentru noi erau nişte enigme, dar, pe de altă parte, oare chiar mă străduisem să mă apropii de ele? Eram la facultate când au început să aibă probleme, în şcoala generală. Îmi amintesc cum veneam acasă şi le cumpăram cărţi de Crăciun, dar acum nu-mi dau seama dacă încurajarea aceea nu era cumva impregnată de un aer de superioritate.

— S-au adunat o groază de sticle pe masa asta, a atras atenţia Chris.

Am luat sticlele goale de pe masă şi le-am aliniat lângă perete în timp ce dezbăteam mai departe. Trebuia să înfruntăm în continuare viermele. La urma urmei, pentru existenţialişti, nimicnicia însemna o chemare la acţiune şi la atenţie, nu la disperare. Potrivit lor, ne-am născut fără sens şi trebuie să ne făurim fiecare propria „esenţă“. Unii o considerau o sarcină de care nu toată lumea se poate achita la fel. Simone de Beauvoir, ca replică la îndemnul lui Voltaire ca fiecare să-şi „cultive grădina“, scria că e un sfat nefolositor, că „există oameni care încearcă să are pământul întreg, şi alţii cărora li s-ar părea prea mare chiar şi un ghiveci“. Aşa mă gândeam deseori la gemene, încremenite sau copleşite într-un fel. Au uitat să-şi ude florile frumoase din ghiveci, nu le-au scos suficient la soare.

Case ne-a recomandat textul lui Cotkin cu scopul de a fixa ceva mai bine temelia existenţialismului şi de a arăta cum mişcarea n-a prins niciodată de-adevăratelea în Statele Unite. Un gânditor existenţialist american, Ralph Harper, a încercat să tempereze asprimea şi nihilismul vădit al mişcării prin formularea unui „existenţialism dinamic“ mai acceptabil, dar era, în esenţă, spiritual şi chiar religios. A fost puternic influenţat de teologul francez Pierre Rousselot, un preot iezuit care a murit pe câmpul de bătălie în Anglia, în 1915, la doar 36 de ani. El a îmbrăţişat un „intelectualism bazat

pe iubire“ care se concentra pe afecţiune, generozitate şi conştientizare. Conştientizarea era compusă din „voinţă (dorinţă, energie), stăpânire (intelect) şi simţire (emoţie) – toate trei“.

Majoritatea oamenilor din încăpere îi disprețuiau pe Harper şi Rousselot, considerau că Harper era prea blând şi că pervertea învățăturile existențiale generale, dar eu turuiam despre speranţa pe care mi-o insufla acea definiție a conştientizării, acel mod de abordare a sarcinii de a trăi. Şi apreciam faptul că cineva împărţise astfel lucrurile ca să mă pot gândi la ele. *Toate trei: voinţă, stăpânire şi simţire*. Era un triptic pe care-l puteam procesa cu mintea, un triptic pe care nu trebuia să-l venerez, ci mai degrabă îl puteam pune în practică.

Nerăbdător să se întoarcă la Borowski şi să lase în urmă „intelectualismul bazat pe iubire“, Nate a întrebat ce părere are lumea despre blonda cu ceasul de aur din poveste.

— A, blonda! am murmurat cu toții şi am început să frunzărim paginile, uitându-ne după ea.

Lui Nate, care-şi petrece zilele lungi cufundat în texte, îi place să citească cu voce tare şi cu intonație, să se joace cu sensurile:

> Şi dintr-odată, deasupra mulțimii care freamătă şi înaintează ca un râu mânat de o forță nevăzută, apare o fată. Coboară încet din tren, sare pe pietriş, se uită curioasă în jur, oarecum surprinsă. Părul ei mătăsos şi blond îi cade pe umeri în valuri şi ea îl aruncă pe spate, agasată. Cu un gest natural îşi îndreaptă bluza, îşi netezeşte cu nonşalanță fusta… Iat-o în fața mea, o fată cu plete blonde şi fermecătoare, cu sâni frumoşi, purtând o bluză de bumbac, o fată cu o privire înțeleaptă, de om mare. Iat-o cum stă nemişcată, mă priveşte fără ocolişuri şi aşteaptă. Iar la doi paşi e camera de gazare: moartea colectivă, dezgustătoare şi urâtă. Iar în cealaltă direcție e lagărul de concentrare: capul ras, pantalonii grei, sovietici, în căldura toridă, mirosul răscolitor şi rânced al trupurilor murdare şi umede de femei, foamea animalică, munca inumană, apoi aceeaşi cameră de gazare, doar că o moarte şi mai hidoasă, şi mai îngrozitoare…
>
> De ce l-o fi luat cu ea? m-am întrebat când am văzut un ceas frumos, din aur pe încheietura-i delicată.

Ea îl întreabă direct pe narator care e situația; naratorul nu poate răspunde.

— Știu, spune ea cu dispreț și mândrie în voce, dând din cap. Păşeşte hotărâtă înspre camioane. Cineva încearcă s-o oprească; ea îl împinge cu îndrăzneală din drum şi urcă în fugă pe scări.

Kevin, instalatorul nostru existențial, a spus că dintre toate descrierile fără menajamente ale violenței, mizeriei şi degradării, blonda radia „simbol“. Dar simbol pentru ce anume? Michael, fin ilustrator clasic-realist, specialist în Edgar Allan Poe, era pregătit pentru întrebarea asta. Michael locuia singur într-o casă mare cu etaj pe o stradă adăpostită de stejari din Cartierul Francez; purta invariabil o cămaşă albă şi pantaloni kaki. Până şi tristețea lui misterioasă mi se părea anacronică, o caznă din alte vremuri, de o nuanță şi un timbru aparte, dar mereu aproape de suprafață, la fel de accesibilă ca simțul umorului şi delicatețea lui.

— În artă, a spus el, adevărul, frumusețea şi lumina sunt deseori interconectate. Ea a văzut adevărul în toată acea situație, iar părul ei blond şi ceasul de aur au reflectat lumina, despărțind-o pe fată de întuneric.

Mai multe variante au zburat ca nişte săgeți prin încăpere: cultură, tinerețe, virtute, civilizație occidentală, dorință, senzualitate, curaj… Aproape toate personajele din poveste se comportau oribil, doar tânăra aceea dădea dovadă de tărie şi demnitate; cu atât mai tulburătoare era înfățişarea ei, care aminteşte de rasa ariană ridicată în slăvi de naziști.

Christine, istoric de profesie şi scriitoare, fumătoare înrăită, instigatoare şi provocatoare, avea un păr des şi roşcat, cu tunsoare în stil bob, şi emana un puternic iz de paciuli care avea să persiste exotic în livingul nostru până a doua zi dimineață. Mă contrariase dintotdeauna, cu ani înainte să facem cunoştință în magazinul de bricolaj învechit şi ramolit de pe Elysian Fields Avenue, unde lucra: într-o zi, am citit o nuvelă foarte reuşită scrisă de ea într-o antologie a scriitorilor din zonă. Una dintre acele întâmplări necesare care ne reamintesc că oamenii de pretutindeni îşi duc traiul într-un mod asumat şi surprinzător şi că au şi alte lucruri de spus în afară de „Poftim restul“. Fata blondă îi amintea Christinei de Cordelia, frumoasa fiică din *Regele Lear*, care dă dovadă de devotament necondiționat față de bătrânul

ei tată, chiar şi după ce este dezmoştenită pentru că a refuzat să concureze cu surorile şi să-şi exprime cât mai extravagant dragostea pentru el. Glasul ei care rostea adevărul, „încet şi blând de-abia auzi ce spune“, i-a făcut moartea prin spânzurare şi mai devastatoare. În amândouă poveştile, virtutea şi adevărul sunt frumoase şi atrăgătoare, personajele sunt puternic marcate, iar umanitatea este evidenţiată şi pusă în valoare. Dar ambele fete îşi duc frumuseţea şi demnitatea prea devreme în mormânt, devenind parte din măcelul implacabil în ambele poveşti.

— A citit cineva despre viaţa lui Borowski? a vrut să afle Ellen.

O contraria în mod special relaţia lui cu o tânără, înainte să se sinucidă. Ellen era deseori interesată de relaţii, deşi fugea de ataşamentul romantic şi se bucura de libertatea ei socială. Oricând o vedeam pe la petreceri, aveam impresia că prin preajmă trebuie să fie cu siguranţă vreun pretendent respins. Poate că, se gândea ea, există o legătură între tânăra din viaţa lui şi blondă?

Povestea vieţii lui Borowski era la fel de captivantă ca toate scrierile lui, ceea ce i-a determinat pe unii să-l includă într-o categorie de scriitori ale căror biografii nu doar că aparţin „istoriei literaturii, ci sunt în sine literatură – adică însăşi esenţa destinului omenesc“, cum nota biograful Kott. În Polonia ocupată de nazişti, Borowski a studiat literatura la o universitate clandestină din ghetoul din Varşovia, şi-a riscat viaţa ca să-şi publice pamfletele şi poeziile şi apoi a trudit până dincolo de limitele trupeşti şi sufleteşti în lagărele de concentrare. De-a lungul tuturor acestor întâmplări, a trăit una dintre acele poveşti de dragoste memorabile din vreme de război: intrigă clandestină, capcane întinse de nazişti, arestări, despărţire, scrisori. Trimiterea în acelaşi lagăr, Auschwitz, unde o putea zări pe scumpa lui, cheală şi cu trupul ros de râie, în timp ce el repara acoperişuri în Frauen Konzentrationslager, lagărul de concentrare pentru femei. Din nou despărţiţi, alte luni nesfârşite de căutări disperate după ce s-a încheiat războiul, scrisori în care o implora să plece din Suedia şi să se întoarcă în Polonia. Regăsirea şi prima lor noapte de căsnicie petrecută într-o tabără de repatriere.

Era considerat speranţa literaturii polone a generaţiei de după război, dar a ajuns să lucreze ca jurnalist pentru Partidul Comunist, iar mai târziu avea

să fie dezamăgit şi le mărturisea prietenilor că „şi-a săpat singur groapa“. Într-o secţiune misterioasă, chiar abisală, a biografiei, cu puţin înainte să moară a „avut o legătură cu o tânără“, scrie Kott. Într-o după-amiază, şi-a vizitat soţia şi fiica în vârstă de trei zile, primul şi unicul copil, la spital. Seara, întors acasă, a dat drumul la aragaz şi s-a încuiat în bucătărie.

De ce unii sinucigaşi îşi duc actul la îndeplinire tocmai atunci când li se deschide în faţă o nouă etapă a vieţii? De ce s-au spânzurat surorile mele tocmai după ce-şi schimbaseră viaţa în plan personal? De ce a fost nevoie să fie şi spânzurată Cordelia, nu doar sugrumată? Ce voia să spună Shakespeare? Ce voiau să spună surorile mele? De ce mă deranja atât de tare vecinătatea dintre „sinucidere“ şi „transcendenţă“ în intrarea aia despre „Nimicnicie“? Ce voia Borowski de la „legătura cu tânăra“? De ce moartea blondei, a Cordeliei, chiar şi a gemenelor, mi se părea dintr-odată o jertfă, în care tinereţea şi frumuseţea sunt strivite de brutalitatea lumii? Dar jertfite cu ce scop? Ca să-i facă pe ceilalţi să sufere şi mai rău?

N-am rostit niciodată cu voce tare aceste întrebări, au rămas doar în capul meu, unde se îmbinau ca nişte rotiţe şi mă istoveau cu insistenţa lor bâzâitoare. De regulă mă bucur de tot ce stârneşte în capul meu o conversaţie reuşită, altfel decât prin meditaţie sau lectură. De regulă apreciez interacţiunea pe nepusă masă cu experienţe şi conştiinţe diferite. Dar, deşi mă străduiam să mă ancorez în acea conversaţie, nu puteam scăpa de un sentiment de groază necruţătoare, mai ales în privinţa morţii lui Borowski. M-am gândit la biata lui soţie, ce va fi fost în sufletul ei, după ce tocmai trecuse prin gloria animalică a chinurilor facerii, ca să fie întâmpinată de opusul, de soţul ei care îşi ia viaţa cu propria-i mână. Mă întrebam dacă reacţionase precum sora mea Kristin după moartea lui Rachel: nu şi-a mai alăptat pruncul, în vârstă de şase luni. Nu a fost decizia ei – pur şi simplu nu a mai avut lapte. Mi s-a părut mereu trist şi fascinant cum suferinţa poate să intervină pur şi simplu în ciclul natural al organismului, că poate să-l împiedice să creeze hrană. Când surorile mele au murit, eram singură şi am avut timp să mă concentrez pe propria-mi durere spectaculoasă, să mă cufund în tragedia stranie de a-mi pierde două surori din cauza suicidului. Când a murit tata, am suferit alături de băieţi pentru prima oară. Trebuia să fiu mai precaută, atentă să nu-i sperii cu

crizele spontane de plâns la cină, să-i includ în tot acest proces, dar fără să-i sufoc.

Pe parcursul serii, mezinul, Otto, a tot stat în hol cu pătura lui LEGO Darth Vader, şterpelind prăjituri de pe masă şi venind la mine în poală, în timp ce noi dezbăteam chestii profunde de adulți. Am strâns în brațe trupul mic, slab, încordat şi nepăsător al fiului meu, i-am sărutat părul blond în timp ce el înfuleca prăjituri. Am simțit această nevoie de a-l proteja de toate nenorocirile lumii, dar şi de a-l pregăti pentru ce-i mai rău, ştiind totodată că nici una dintre variante nu prea era posibilă.

Poate printr-o coincidență sau poate prin natura osmotică a familiilor, într-o după-amiază, cam în perioada când citeam *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen*, Otto m-a întrebat de pe bancheta din spate a maşinii:

— Mamă, îmi iei o minifigurină LEGO cu nazişti?

— Sunt aproape sigură că nu există aşa ceva.

— Ba da. E un site care face LEGO personalizate cu armată şi chestii de genul.

— Tot *nu* e răspunsul. Oamenii ăia au fost foarte, foarte, foarte răi.

— Dar au uniforme mişto.

— Asta era o parte din problemă.

A fost prima dată când l-am auzit rostind cuvântul „nazişti“, din cauza vastului univers paralel al comunității online de LEGO. Existau multe disonanțe: faptul că nu avea habar de semnificația cuvântului şi de răul absolut pe care îl evoca; asocierea dintre jucării/jocuri şi agenții genocidului; intersectarea câteodată tulburătoare dintre adult şi copil în lumea virtuală. În plus, conduceam şi mă uitam la el în oglinda retrovizoare, şi nu eram pregătită să stăm de vorbă despre nazişti şi problema răului, nici să facem salturile cognitive şi asociative necesare educației în familie din prezent, mai ales că Internetul scoate şi mai mult în evidență mrejele în care sunt prinse copilăria şi maturitatea.

În tot acest timp, piesele de LEGO se împrăştiau precum firimiturile de la maşină până la uşa casei şi se răspândeau în toate încăperile din bătrâna noastră locuință, care era cam opusul construcției din LEGO şi designului danez. Casa, aflată la câteva străzi distanță de fluviul Mississippi, a fost

construită în anii 1850 de tâmplari care au făcut măsurători, au bătut cuie cioplite cu mâna în scândurile trase din barjele dezmembrate, folosind ici şi colo coceni ca să umple găurile rămase în lemnul gros. Nu cred că există un singur unghi drept în casa asta. Există goluri – între podelele de pin, în praguri, în plinte – unde sunt înghesuite pătrățele, dreptunghiuri, capete şi arme mici din plastic tare. Rămăşițele ciclului nesfârşit de a crea şi a distruge ce este încifrat în copilărie.

Impulsul acesta de a crea şi a distruge îi stăpânea pe băieții mei când căutau LEGO online: prin fața ochilor se perindau milioane de oferte, unele reclame oficiale, dar cele mai multe clipuri făcute de amatori, proiecte şcolare, mici drame, multe bătălii, postate în tot felul de locuri, din Cehia până în Thailanda. Conținutul şi calitatea producțiilor variau. Unele sclipeau sub efectele speciale, altele se desfăşurau în pat, pe cearşafuri, în timp ce câinele familiei adulmeca prin preajmă. Băieții găseau reproduceri din LEGO la orice, de la cartea Genezei până la evenimentele din 3 martie 2011, cu tsunamiul şi catastrofa nucleară de la Fukushima Daiichi. Lumi descrise în amănunțime, precum Coney Island; Londra; un arhipelag din Filipine de mărimea unei săli de conferințe; ruinele bombardate ale caselor din secolul al XIX-lea prăbuşindu-se în piese perfecte de LEGO; Turnurile Gemene, de aproape un metru înălțime, chiar după ce au fost lovite de avioane, dar înainte să cadă, aplecându-se periculos de mult, dar încă în picioare. Toate concepute expert din punct de vedere tehnic, dar tânjind după consistență. Cineva mi-a spus odată că a văzut o reproducere lego a proceselor de la Nürnberg, dar eu n-am găsit-o. Şi având în vedere că sunt rezultate pentru reproducerile lego ale bătăliilor din al Doilea Război Mondial, aveam speranța că minifigurina nazistă la care se referea Otto şi pe care şi-o dorea aşa de mult era doar pentru autenticitate, nimic mai mult.

Dar Internetul e precum curcubeul, are şi culori vesele, şi culori mai închise, totul la un click distanță. Iar părinții nu pot sta mereu la cârmă, să le smulgă mouse-ul copiilor şi să-i îndrume şi să-i scape de pericol. Copiii au acum mult mai multe lumi de parcurs şi de sintetizat decât am avut noi, iar fiecare dintre ele este extrem de complexă, fragmentată şi volatilă. Într-o după-amiază, în timp ce Otto stătea pe YouTube, alunecând cu cursorul pe ecran ca un gândac pe apă, din click în click, din clip în clip, n-a durat mult

până să audă o melodie tehno stridentă şi o voce cântând „Ne plac fetele cu vagine funcţionale“. Am apucat mouse-ul, dar nu înainte să vedem o fată blondă din LEGO, într-un club de striptease din LEGO, dansând la bară cu un picior lipsă şi demonstrând că fetele n-au nevoie de ambele picioare, atâta timp cât au ştiţi voi ce… Îmi place să cred că mintea lui ca un burete n-a absorbit nimic. Clipul era stupid, deloc erotic, ci dureros. Sunt sensibilă pe tema striptease-ului, având în vedere că Rebecca, mătuşa fiului meu, era dansatoare când a murit. Cum am ajuns în punctul acesta al evoluţiei noastre culturale, în care să se intersecteze băieţelul meu de cinci ani, jucăria lui preferată, misoginismul, striptease-ul şi contextul nefericit al sinuciderii surorii mele?

La câteva zile după ce-a murit tata, Otto mi-a dat o cruciuliţă verde din LEGO. „În amintirea lui tataie.“ Era un gest solemn, spontan, un copil încercând să-şi aline mama tristă, poate alinându-se chiar pe sine *făcând* ceva. Dar, până la sfârşitul zilei, crucea a fost inclusă într-un alt proiect sau s-a pierdut în covorul miţos din living, reamintindu-mi cât de uşor se poate risipi iluzia ordinii, lucru pe care-l ştiu prea bine locuitorii acestui oraş.

Îmi reamintea şi că cei mici sufereau şi se gândeau la moarte. Fiul nostru cel mare, Silas, încerca din greu să pară convingător, să vorbească precum un adult despre cum o să ne fie tuturor dor de tataie. Îmi trimitea jenat îmbrăţişări de la distanţă. A doua zi după moartea tatei, Otto a spus:

— Hei, astăzi e prima zi a lui tataie în Rai. Crezi că o să-l vadă pe Nălucă şi pe pisicuţa aia de pe strada Dauphine?

Nălucă fusese căţelul verişorilor lor, găsit mort în curtea din spate, acoperit cu frunze, fără vreun semn de violenţă. Cu câteva luni în urmă, în timpul unei plimbări de altfel încântătoare spre şcoală, am văzut o pisicuţă călcată în mijlocul străzii înainte să apuc să-i pun mâna la ochi lui Silas. A fost o scenă scurtă şi macabră. N-am putut să mănânc toată ziua. Băiatul a adus de vreo câteva ori vorba, din senin, despre pisicuţa strivită, eram sigură că încă se gândea la asta, semn că se acumula, devenind probabil una dintre amintirile acelea de bază care o să tot iasă la suprafaţă de-a lungul anilor, pe nepusă masă, *cu blana ei neagră şi cu maţele pe-afară*.

La rândul meu, mă gândeam la gemene, întrebându-mă dacă tata, în ultimele lui clipe, se reîntâlnise cu ele. În timp ce galaxii de sisteme

neuronale se dezintegrau şi se prăbuşeau, poate că cele mai puternice amintiri ale oamenilor nu dispăreau, ci stăruiau ca frânturi plutitoare în întunericul atotcuprinzător. Poate chiar s-a întâlnit cu spiritele lor? Poate chiar s-au regăsit în neant? Era mai uşor să recurg la imaginea probabilă din mintea lui Otto: tataie aşezat într-un fotoliu rabatabil celest şi mângâind o pisicuţă frumoasă, întreagă şi nevătămată, în vreme ce Nălucă moţăie lângă suportul pentru picioare. Apoi mi-am amintit că lui tata chiar nu-i plăceau pisicile. Mai precis, era alergic la ele.

În acea seară, la clubul de carte, în timp ce-mi zbârnâiau în cap şi mă bântuiau toate întrebările despre fata blondă, despre „legătură“ şi despre morţile prin spânzurare, m-am retras din discuţie şi mi-am îmbrăţişat strâns mezinul, probabil prea strâns, înţelegând, cu vinovăţie, că-mi doream să mă aline ceva din naivitatea lui delicată şi pură. Şi nu mi se părea corect. Mă făcea să mă gândesc la ce au nevoie adulţii de la copii şi la capcanele copilăriei, unii adulţi având mai multe nevoi decât alţii. Dar voiam să mă pierd măcar pentru o clipă în absolutul conexiunii fizice materne şi să reiau conversaţia îmblânzită de acel fior melancolic.

Brad o fi crezut că Otto se agaţă de mine şi mă distrage de la discuţie, aşa că s-a oferit să-l ducă la culcare ca să-mi acorde puţin spaţiu. I-am apreciat intenţia, dar m-am scuzat ca să merg să-i citesc copilului povestea de culcare şi să-l bag în pat, nu înainte de a vedea ce face fratele lui mai mare: îşi termina conştiincios tema la masa din bucătărie şi părea complet desprins de conversaţia adulţilor din living. Cum stăteam acolo, în dormitorul întunecat al băieţilor, cu lumina din hol inundând întreaga scară, auzeam vocile de bărbaţi şi de femei, cu tonurile lor de adulţi, de la jos la înalt, şi tot felul de accente – de la estul statului Massachusetts la sudul Alabamei. Discuţia şi râsetele erau estompate de pereţii vechi ai casei şi uşile grele din chiparos. Vorbele în sine erau imperceptibile. Mă întrebam cât din întâlnirile noastre lunare din living avea să reţină Otto (Silas ne-a ignorat de bunăvoie), şi acum credeam că am primit răspunsul. Din patul lui, sunetul, lumina şi semnificaţia erau vagi, de parcă întâlnirea din seara prezentă devenise deja o amintire viitoare. Toate vocile acestea estompate, adeseori imperioase, adeseori râzând. *Ce aveau să creadă despre toate acele seri?*

Câteodată, la culcare, frica şi afecţiunea sunt la fel de mari. Copiii sunt mereu drăgălaşi în pijamalele lor, atât de calzi şi primitori, simţi o legătură totală când ţi se lipesc de trup. În timp ce alunecă încet-încet în somn, spun lucruri uimitoare, trag false concluzii filozofice, relatează frânturi din conflictele de la locul de joacă, după care gata, îi ia somnul. Iar tu rămâi acolo cu inima grea de peste zi, cu întunericul sâcâitor al futilităţii. Sau, şi mai rău, cu promisiunea unei alte zile în mai puţin de zece ore. Adesea nu găseşti alinare în copilul tău cuibărit; de fapt, câteodată se întâmplă opusul. După moartea gemenelor, fratele meu mai mare, John, analiza chipurile fetiţelor lui adormite ca să găsească trăsături din Rebecca şi Rachel, de parcă o linie a nasului sau a obrazului putea prevesti autodistrugerea.

Dar uneori poţi găsi alinare oriunde în jurul tău. În multe seri, după poveste şi înainte de culcare, privirea îmi era atrasă de scara inundată de lumină de după uşă. Au fost multe dăţi în care am primit alinare, sau mai degrabă încurajare, de la tocul greu cioplit manual din jurul uşii, detaliile arhitecturale ale unei case vechi pe care cineva a simţit nevoia s-o ridice cu mai bine de un secol şi jumătate în urmă, din lemn adus poate din Indiana sau Ohio, în jos pe fluviul Mississippi. Generaţii întregi de părinţi care şi-au dus copiii la culcare în casa asta. Şi, chiar dacă eu încă nu mi-am dat seama de ce şi cum anume trebuie să trăiesc, alţii au găsit motive ca să meargă înainte. Când e linişte, simt cum mă îmboldesc de la spate acele mâini de fantome.

Părea că şi Borowski simţise această alinare dată de imboldul anonim al omenirii, dar presupun că nu îndeajuns de puternic. Când i-am citit cartea *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen* ca să mă pregătesc pentru întâlnire, am fost impresionată în mod special de ultima povestire, „Lumea de piatră“. La început este descrisă una dintre acele clipe familiare de nelinişte cosmică, genul care apare la trei dimineaţa, când te-ai desprins de treburile de peste zi:

> De ceva vreme, ca un făt în pântece, un gând îngrozitor creşte în mine şi-mi umple sufletul cu o presimţire înspăimântată: că universul infinit se extinde cu viteză incredibilă, caraghios ca un balon de săpun. Mă chinuie şi-mi dă o angoasă pătrunzătoare de fiecare dată când îmi îngădui să mă gândesc că universul ar putea să se prelingă în spaţiu, ca apa printre

degetele adunate căuş, şi că într-un final – poate chiar astăzi, poate că abia mâine sau peste câţiva ani-lumină – o să se piardă pentru totdeauna în neant, de parcă n-ar fi făcut din materie solidă, ci doar din sunet efemer.

Încearcă să iasă din această stare de frică abisală, concentrându-se pe acţiunile oamenilor din jurul lui. După suferinţa şi atrocităţile războiului, oamenii merg mai departe cu ajutorul civilizaţiei, construind, reparând, gătind, făcând curăţenie. El invocă tripticul lui Rousselot: voinţă, stăpânire şi simţire. *Tustrele* îi sunt sursă de inspiraţie ca să se străduiască să înregistreze şi să înţeleagă clipa lui aici, pe planetă. Străduinţa naratorului e cu deosebire sfâşietoare când ştii ce soartă urmează să aibă Borowski. „Lumea de piatră“ se termină aşa:

Şi cum lumea încă nu s-a destrămat astăzi, scot o foaie curată de hârtie, o aranjez frumos pe birou şi, închizând ochii, încerc să găsesc în sinea mea un gând duios pentru muncitorii care repară căile ferate, pentru ţărăncile cu smântâna lor contrafăcută, trenurile pline de mărfuri, cerul estompat deasupra ruinelor, pentru trecătorii de pe stradă şi ferestrele proaspăt instalate şi chiar pentru soţia mea care spală vasele în bucătărie; iar cu un efort intelectual uriaş am încercat să-mi dau seama de adevărata semnificaţie a întâmplărilor, lucrurilor şi oamenilor pe care i-am văzut. Căci am în gând să scriu o poveste grandioasă, nemuritoare, demnă de această lume neschimbătoare şi dificilă cioplită din piatră.

Deşi eram mişcată de faptul că naratorul căuta afecţiune şi legătura cu alţi oameni, eram şi puţin nedumerită că, la final, el considera lumea statică şi rigidă, după ce descrisese atât de mult din fluxul şi mişcarea vieţii. Ce era aşa de „neschimbător“ la această „lume cioplită din piatră“? Brutalitatea noastră unii faţă de alţii? Că o să construim totul doar ca să vedem totul dărâmat? Ce s-a întâmplat cu balonul de săpun care se tot umflă?

Sentimentul acela de contopire cu sfârşitul îmi amintea de tata, dar, pe de altă parte, cam totul îmi amintea de el, şi mai ales clubul de carte. Părea să aibă adeseori impulsuri similare şi contradictorii despre viaţă. Cu doar câteva luni înainte să moară, a adus acasă într-o după-amiază câţiva săculeţi

cu crabi albaştri şi creveți. Trecea pe lângă o dugheană cu fructe de mare pe care n-o remarcase până atunci şi s-a oprit dintr-un moft. Aruncând în nişte tăvi pe blatul din bucătărie crabii cenuşii, dar încă vii, a descris familia simpatică foc care i-i vânduse, linoleumul proaspăt curățat, chiar şi luminile, cu mare entuziasm şi însuflețire. Viața încă te mai poate surprinde, demonstra el, dacă eşti atent şi profiți de fiece clipă.

Acest episod contravenea impresiei de sobrietate şi de fatalism pe care o lăsa, simțind propria-i lume ca făcută din piatră. Cred că după moartea gemenelor ceva a început să împietrească în el. A devenit şi mai ataşat de fotoliu şi de telecomandă, tratându-se cu o cantitate uriaşă de gin tonic, emisiuni sportive şi o dependență ciudată de *Roata norocului*, care părea mereu sub demnitatea lui. Deşi acum, ca individ cu copii şi cu serviciu, înțeleg pe deplin nevoia de a-ți pune creierul pe pauză şi de a te abandona emisiunilor cu sclipici şi fără miză. Un bărbat de un metru nouăzeci trântit pe spate în fotoliul rabatabil – aceasta e imaginea predominantă pe care o am cu el, de când eram copil şi până când a murit. Era o zonă sacră, scutită de pretențiile decorului, dar măcar fotoliile au devenit, din fericire, mai puțin urâte de-a lungul anilor: de la amestecul de poliester în carouri, îngrozitor şi aspru, la imitația de piele cafenie, apoi la catifeaua pufoasă, până la ultimul, din piele maro, de bun-gust, în stil Mission.

În casele mari de care era mereu aşa de mândru, nu prea mai asociam şi altceva cu gusturile sau cu înclinațiile lui. Toate celelalte țineau de mama, antichități moştenite din vreo altă casă mare, mobilier luat de la vreun second-hand sau târg de vechituri şi restaurat. În afară de fotoliul rabatabil, celălalt loc sacru din casă era capătul mesei mari din sufragerie, unde cinele obligatorii de duminică însemnau mai mult dezbateri şi analize decât mâncat. Subiectele de discuție în anii ’80 erau drepturile femeilor, pedeapsa cu moartea, energia nucleară şi orice alt circ politic care distra pe atunci statul Louisiana. Masa nr. 5 de la Rib Room era al treilea element din tripticul patriarhal, în afara sferei domestice, unde opera în felul lui, fără să conducă un trib înfometat şi neastâmpărat, fără să facă compromisuri cu mama, care nu mergea niciodată la Rib Room şi nici nu ştia cât de mult stă acolo. Rib Room era piatra de temelie a vieții sale duble.

Am convenit cu toții să nu-i pomenim mamei de prânzurile noastre cu el,

credeam că astfel le ocrotim lui intimitatea, iar ei inocenţa. (Un alt motiv pentru care sora mea Amy a boicotat Rib Room.) Părea ceva normal la acea vreme, inofensiv chiar. Pe atunci, era privilegiul unui tată, până la urmă, să aibă spaţiul lui în lume, în timp ce atenţia şi timpul mamei păreau a fi mereu disponibile, la îndemâna noastră. Era acasă dimineaţa şi după-amiaza, ca să ne ajute cu temele, să meargă la şedinţele cu părinţii şi la doctor. Nu m-am gândit niciodată că ar avea nevoie de intimitate sau de spaţiu personal. Prânzurile secrete erau o modalitate de a ne alia cu mult mai misteriosul nostru tată, care nu era prea mult pe acasă, de a-i intra în graţii şi a-i câştiga încrederea, o fascinantă introducere în lumea adulţilor cu martini, cu drame de tribunal şi cu politică. Pare totul aşa de inutil acum, deoarece mama era mai tolerantă şi mai înţelegătoare faţă de nevoia lui tata de libertate decât credea el. Nu ne dădeam seama că întăream astfel zidul dintre viețile paralele ale părinților noştri. Chiar şi când am crescut, când ne-am dat într-un sfârşit seama ce făceam, din obişnuinţă şi din respect faţă de tata, tot nu i-am spus mamei.

Dar punctul de cotitură pentru mine în felul în care percepeam rolul acelui loc în relaţia mea cu tata a fost prânzul de la masa nr. 5 când m-a întrebat cum merge scrisul şi când i-am pomenit că lucrez la un material despre Rebecca şi Rachel, dar că nu ştiu, poate e prea devreme, poate nu-i momentul potrivit. Tata avea un fel al lui de a ne reduce la tăcere, brusc, feroce, eficient. S-a aplecat deasupra feţei de masă albe şi a tacâmurilor elegante, impunător în costumul lui cu cravată, cu o atitudine avocăţească încordată şi concentrată, şi mi-a spus că n-o să fie niciodată momentul potrivit să scriu despre aşa ceva, întrucât nu putea să iasă nimic bun din moartea lor. Moartea lor nu putea fi transformată prin artă în ceva pozitiv sau liniştitor („Sinucidere; Transcendenţă“), şi mi-a spus că, dacă o să încerc vreodată, n-o să mă ierte în vecii vecilor, nici de dincolo de mormânt, şi eram sigură că aşa o să facă.

Dintr-un motiv sau altul, tata avea nevoie ca moartea surorilor să rămână o tragedie imuabilă, de neschimbat. Poate că aşa îi era mai uşor să menţină controlul asupra amintirii lor, asupra morţii lor. Ca să nu mai menţionez că-şi putea stăpâni astfel ruşinea şi durerea. L-am vizitat o dată la birou şi m-a uimit să văd pe lângă dulapuri un fel de aranjamente din flori uscate. Părea

o alegere ciudată pentru un bărbat deloc preocupat de decoraţiunile interioare. În drum spre ieşire, mi-au căzut ochii pe un bileţel cu condoleanţe. Erau flori trimise de oameni după ce murise Rachel, cu un an în urmă, şi pe care nu putuse să le arunce. Şi pe care, în mod bizar, nici secretara lui nu le-a atins. Liniile maronii de la apa evaporată de mult împrejmuiau fundul vazelor. O privelişte tristă, pe care probabil nici n-o mai remarca, devenise parte din dezordinea biroului şi a vieţii lui.

Ştiam că e absurd să-mi ceară să nu scriu despre asta, dar e absurd şi să-şi pună capăt zilelor două dintre fetele tale. Îmi amintesc că n-am avut nici un răspuns potrivit, doar m-am înroşit la faţă, am întins mâna după paharul de vin şi m-am uitat pe fereastră fără să rostesc o vorbă, simţindu-mă dintr-odată strivită de separeul capitonat şi pereţii din marmură neagră. Mă simţeam ca-ntr-o capcană şi voiam să ies naibii de-acolo. Din fericire, prânzul era pe sfârşite, acel moment când lucrurile se derulau în acord cu ritmul obişnuit al mesei. Urma, duşcă după duşcă, whisky-ul Drambuie de rigoare, aruncând roşietice umbre tremurânde pe masă, apoi, la scurt timp, nota de plată sosea şi dispărea fără ca măcar tata să se uite la ea, într-o complicitate tăcută cu chelnerul său. În după-amiaza aceea am plecat fiecare în treaba lui. Ştiam ce baruri din Cartierul Francez frecventa şi stăteam departe de ele. Mergeam la barurile mele, din cartierul meu.

Puţin după ce-a murit tata, m-am întâlnit întâmplător cu un fost iubit, o greşeală de lungă durată de care am scăpat abia după câţiva ani derutanţi; mi-a spus că auzise nişte bărbaţi într-un club de golf povestind despre glorioasele vremuri ale restaurantului Rib Room şi chefurile lor de după-amiază. Unul dintre ei spunea că fusese adesea desemnat să-i ţină urma lui Gisleson, pentru că dispărea mai mereu.

MARTIE
Pântecele chitului

Câteodată, dimineața, în drum spre grădinița lui Otto, treceam cu mașina pe lângă un bar non-stop, cu ușa deschisă. Deseori în prag, pe un scaun, stătea câte un tip, de cele mai multe ori în vârstă, în unele dăți fumând, care fie fusese acolo toată noaptea, fie începuse tura foarte devreme. În spatele lui, nişte corpuri de iluminat roşii pe tavanul scund, ecranele stridente ale mașinăriilor de poker, acel sentiment neplăcut dat de luminițele de Crăciun agățate deasupra sticlelor. Case de marcat nefolosite, cu nişte cârpe pătrate şi ordonate acoperind butoanele. George Jones la tonomatul de lângă masa de biliard.

Uneori rămâneam blocați în trafic în fața barului şi ne uitam la oamenii ăia. Le făceam cu mâna, iar câte unul îmi răspundea. Odată, Otto m-a întrebat de ce fac asta, de ce fac cu mâna, şi eu am spus: „Dau binețe“. Şi apoi m-am gândit: *Salut Planul Tragic în drum spre grădiniță*.

În urma lecturii pentru reuniunea clubului din martie, un fragment din *The Act of Creation* (*Actul creației*), cartea lui Koestler din 1964, mă familiarizasem cu Planul Tragic şi cu Planul Trivial care se manifestă de-a lungul vieții. În cartea lui, unde se explorează natura şi scopul creativității în viață, Koestler scriitorul/jurnalistul/activistul împotriva pedepsei cu moartea/sinucigaşul scotea în evidență cele două planuri ale existenței, cum le zicea el: Trivialul şi Tragicul. Planul Trivial este locul unde ne petrecem o mare parte din viață, îndeplinind sarcinile necesare supraviețuirii şi conviețuirii: munca repetitivă, drumul de la şi dinspre serviciu, cumpărăturile şi celelalte treburi administrative. În Planul Trivial suntem încleştați în „strânsoarea convenționalului“, iar posibilitatea auto-transcendenței scade. Experimentăm Planul Tragic atunci când ne conectăm pe deplin cu forțe metafizice precum dragostea, disperarea şi moartea, dar, dacă petrecem prea mult timp în „pântecele chitului“, care tinde să „perturbe toate operațiile logice“, ne rătăcim.

Textul lui Koestler a fost ales de Tristan, care se născuse pe o şalupă, pe un canal din Amsterdam, şi care, după ce fusese librar şi editor, a ajuns tâmplar. S-a numărat printre primii sosiți la depozit când asociația noastră nonprofit a organizat un maraton de desen în oraşul pe jumătate pustiit, flămând după artă în urma uraganului Katrina, alături de Garda Națională. Deşi străin, a stat aproape toate cele douăzeci şi patru de ore şi chiar a ajutat la curăţenie în dimineața următoare. A rămas de atunci un partener de nădejde în cadrul proiectelor noastre şi un prieten generos. În seara aceea ne-a povestit cum, cu douăzeci de ani înainte, acceptase un contract de muncă pentru nouă luni în Antarctica, unde a zugrăvit zidurile Stației McMurdo, un centru american de cercetare. Temperatura medie era mereu sub zero grade, iar acolo se mai aflau doar vreo sută de oameni, echipa de zugravi camuflaţi în costumele lor albe, în fața pereților albi, pe un continent alb. A spus că izolarea senzorială şi emoțională era intensă, dar a învățat să-şi recunoască colegii după gesturi şi mers, o adunătură de fantome harnice ale căror stări sufleteşti le putea detecta după cum țineau pensula în mână sau după cum străbăteau tabăra. Când a plecat în concediu în Christchurch, Noua Zeelandă, a fost atât de copleşit de intensitatea vieții de zi cu zi – culorile, sunetele, expresiile de pe fețele oamenilor –, încât se simțea ca un nou-născut, trăind totul ca pentru prima oară şi hoinărind prin oraş aproape plângând.

Koestler e de părere că ambele planuri, şi cel Tragic, şi cel Trivial, sunt necesare pentru a trăi pe deplin şi că fiecare plan poate fi înțeles doar prin contactul cu celălalt. Îmbinarea sau legătura dintre ele este locul unde se manifestă creativitatea umană, indiferent dacă este personală, artistică sau ştiințifică. În timp ce Planul Tragic ne hrăneşte mintea şi sufletul, Planul Trivial ne oferă „stabilitatea socială şi intelectuală“ necesară ca să creăm şi să funcționăm.

Poți găsi o anumită consolare în gestul de a numi o situație, de a-i da o semnificație pe înțelesul oricui. După ce am citit cartea lui Koestler, am început să-mi evaluez zilele în termeni de Tragic şi de Trivial, estimând timpul petrecut în fiecare plan. Aş fi putut desena totul ca-ntr-o electrocardiogramă. Dimineața, în carantina Trivialului, unde le dau de mâncare alor mei, după care-i pregătesc pentru o nouă zi şi-i duc unde au de

mers; până spre prânz, dacă scriu, mă aflu în Planul Tragic; în prima parte a după-amiezii, în timpul cursurilor pe care le predau, planurile se întrepătrund; în a doua parte a după-amiezii reintru cu siguranță în Trivial, când iau copiii de la şcoală, facem temele, pregătesc cina. Deşi deseori, pe la 5, mă simt de parcă mi-ar atârna cineva o nicovală de gât, ceea ce poate că explică nevoia cocteilului de ora 5. Toată lumea alunecă apoi somnoroasă în uitarea nocturnă. Cu suficient noroc şi medicamente, n-o să am parte de coşmaruri pe la trei dimineața. Dar există mereu planuri în viață unde dihotomiile acestea se destramă. Un astfel de plan este pentru mine grija față de copii şi de soț, când iubirea e mai presus de treburile casei, dăți când pregătirea cinei şi împăturirea hainelor se simt a fi şi ele dragoste.

La întâlnirea clubului de carte din martie, am vorbit despre cât de dificil poate fi să negociezi planurile, de exemplu când faci cumpărături, dar eşti cufundată într-o stare de angoasă sau disperare, şi dai întâmplător peste o cunoştință care te întreabă ce faci şi tu doar zâmbeşti şi torni gogoşi, în vreme ce te zbați pe muchia Trivialului. Am vorbit despre acei oameni pe care îi cunoaştem şi care par să țină fără echivoc fie de un plan, fie de celălalt, despre oamenii pe care i-am pierdut definitiv în Planul Tragic, trăgându-i pentru o vreme şi pe alții în jos odată cu ei. M-am întrebat dacă Rebecca şi Rachel ştiau, într-un fel subconştient, că, sinucigându-se, le-au acordat fraților lor abonamente pe viață în Planul Tragic, m-am întrebat dacă simțiseră vreun pic de ciudă în bezna acelor ultime clipe de pregătire şi prăbuşire. Cel mai probabil nu, dar păreau mereu aşa de unite în suferința lor. Noi eram de părere că sunt răsfățate, că părinții noştri obosiseră şi deveniseră mai puțin stricți cu disciplina, cu orele de intrat în casă, cu banii, după ce crescuseră deja şase copii. Gemenele credeau că, mezine fiind, primeau firimiturile a ce mai rămăsese dintr-o familie numeroasă, gălăgioasă şi energică.

Koestler scrie că în vijeliosul Plan Tragic se pot permuta comunități întregi prin intermediul catastrofelor, precum războiul şi dezastrele naturale. Eram şi noi de acord cu el, şi am vorbit despre perioada de după uraganul Katrina, o perioadă ieşită din comun, când oamenii din oraş erau aşa de deschişi şi vulnerabili, frustrați şi motivați. În primul an, în oraş nu se mai stătea la taclale pe subiecte mărunte, ci toată lumea era nerăbdătoare să

comunice la nivel profund, să-şi împărtăşească poveştile triste şi neobişnuite. Atâta muncă, atâtea griji; oamenii păreau epuizaţi tot timpul. Pe lângă întreaga interacţiune umană autentică, pe lângă speranţă şi generozitate, Planul acesta Tragic se remarca şi prin exodul de prieteni, prin pierderea prematură a multor vârstnici, prin prădători de toate felurile, prin sinucideri şi divorţuri.

Dar, continuă Koestler, comunităţile acestea „reuşesc adeseori să banalizeze însăşi tragedia şi să-şi ducă traiul în continuare chiar şi printre ruine“. Şi asta e adevărat. La doar două luni după inundarea a optzeci la sută din suprafaţa oraşului, când încă era mai mult pustiu, sora mea mai mare, Kristin, a insistat să sărbătorim ziua de naştere a soţului ei cu un ospăţ la un restaurant simpatic din Cartierul Francez, unul dintre puţinele care se redeschiseseră până în octombrie. Restaurantele, de la cinci stele la una, aveau meniuri scurte şi serveau totul pe hârtie, plastic sau polistiren, pentru că sistemul de alimentare cu apă era încă distrus şi toţi duceau lipsă de personal. Kristin n-a putut suporta, ura să bea vin din plastic, aşa că a venit cu paharele de-acasă.

În acea seară, Brad şi cu mine stăteam la masă lângă un bărbat pe care-l cunoşteam de mai mulţi ani şi care îşi pierduse tatăl, casa şi slujba în timpul uraganului Katrina. Avea o privire ce devenise familiară în acele vremuri, obosită din cauza unei vieţi sfârtecate şi greşit reasamblate, cu soţia şi copiii înghesuiţi dintr-odată într-un apartament mic într-o zonă a oraşului care nu ţi-a plăcut niciodată, dar care nu era inundată, şi cu un loc de muncă pe care nu l-ai dorit niciodată, dar care îţi asigura traiul. În lumina roşcată a salonului mare din Bourbon House, tacâmurile din plastic au scrâşnit pe farfuriile de unică folosinţă, la fel cum scrâşneau pe containerele pregătite de noi pentru camioanele Crucii Roşii când ne-am întors în oraşul devastat, dar am ciocnit cu toţii, în cinstea cumnatului meu şi urând curaj regiunii noastre năpăstuite, cu paharele de vin zvelte şi delicate ale surorii mele.

Relaţia cu lumea ţi se alterează atunci când petreci prea mult timp în Planul Tragic. Apar obsesii şi obişnuinţe pe care nu le aveai până atunci. Prima mea vizită prelungită în acel plan a avut loc atunci când a murit Rebecca, în 1998. Am îngropat-o în cimitirul Lafayette nr. 1, pe jumătate năruit, într-un cavou cedat de cineva străbunicului nostru în contul unei

datorii. Mormântul din Lafayette nr. 1 era doar un bun imobiliar ca oricare altul şi, prin urmare, includea o întreagă familie străină. Bunicii mei şi alte cinci generaţii din partea mamei erau îngropaţi într-un cavou în zona creolă în cimitirul St. Louis nr. 2, pe Esplanade Avenue, pe aceeaşi stradă pe care se născuse bunica. Bunicul fusese îngropat acolo cu vreo şase luni înainte să moară Rebecca şi, conform anumitor tradiţii latine de îngropăciune tipice pentru New Orleans, trebuia să aştepţi un an şi o zi până să desfaci sigiliul de cărămidă şi mortar de pe cavou. Aşa că mama a întrebat-o pe mama ei, în viaţă la vremea aia, dacă pentru Rebecca putea fi folosit cavoul auxiliar din Lafayette nr. 1.

Nu mai fusese deschis de mai bine de o sută de ani. Mergând pe potecile de cochilii zdrobite, am trecut pe lângă câteva morminte pe care scria „UCIS DE FEBRA GALBENĂ“. Când am ajuns la ce urma să fie cavoul familiei noastre, durerii i-a luat locul pentru o clipă curiozitatea, vrând să aflăm mai multe despre cea mai recentă versiune a istoriei pe care probabil aveam s-o vedem vreodată. Fratele meu mai mare ţinea urna cu cenuşa Rebeccăi, iar noi ne uitam prin cavou uluiţi. În umbra mormântului, care fusese sigilat din 1884, încă se mai păstra aerul răcoros de criptă din acel an; mai erau acolo două sarcofage mici, din fier, sigilate, despre care mama credea că puteau aparţine victimelor răpuse de febra galbenă, deoarece cavoul data cam de atunci, iar multe familii înstărite foloseau asemenea locuri pentru a-şi îngropa morţii.

În următoarele luni, gândul că Rebecca era înmormântată alături de victimele răpuse de febra galbenă în secolul al XIX-lea m-a obsedat, conferind o anumită frumuseţe suferinţei mele într-un fel pe care nu-l puteam pătrunde. Legătura metaforică nu era grozavă: febra galbenă era o boală impersonală, pe când sinuciderea e extrem de personală. Cea dintâi fusese în mare parte eradicată, pe când cealaltă n-avea cum, probabil – e conectată, permanent şi la modul general, cu condiţia umană. Dar ambele erau asociate cu neajutorarea, cu încovoierea în faţa unei forţe cotropitoare. Şi ambele ţineau de legătura cu comunitatea, aşadar puteau avea efecte devastatoare asupra acesteia.

Într-o după-amiază, încă împresurată de durere, mi-am amintit de o carte veche despre febra galbenă pe care o luasem la blestemata de vânzare unde

găsisem *A Concise Dictionary of Existentialism*, şi am căutat-o prin apartament. La momentul morţii Rebeccăi, stăteam în chirie într-un apartament ieftin şi mare pe strada Felicity, în Lower Garden District, unul dintre acele conace împărţite în apartamente în perioada de declin a oraşului, la sfârşitul secolului XX, cu saloane duble, cu tavane şi ferestre înalte, cu o bucătărie şi o baie sordide şi un bărbat pe care ar fi trebuit să-l părăsesc cu mult timp în urmă. Am găsit într-un final cartea cât o cărămidă într-un dulap, adăpostind molii într-o cutie de carton mucegăită. În timp ce mă aşezam pe podea şi o deschideam cu grijă, au căzut din carte rămăşiţele unui cotor din piele. Era de fapt *Raportul pe Anul 1882 al Direcţiei de Sănătate din Louisiana*, inclusiv cu fragile diagrame împăturite, grafice şi hărţi cu detalii despre diferite probleme de sănătate publică, precum şi ultimele cercetări în domeniul medical, statistici, speculaţii, corespondenţe şi eforturi de carantină privitoare la afecţiuni precum varicela şi febra galbenă. Se pare că şaizeci de bebeluşi au murit din cauza *dentiţiei*, în timp ce oaspeţii de Mardi Gras veniţi din nord şi vest au adus varicela, la fel şi comerţul cu bumbac în plină expansiune. Raportul dădea vina pe reticenţa „celor de culoare“ de a se vaccina împotriva variilor boli, dar cine-i putea învinui că n-aveau încredere în albii cu seringi? Miile de nave care au venit în port erau descrise ca purtătoare de boli, aducând cu ele ameninţări microscopice din întreaga lume.

Am luat cartea şi m-am mutat de pe podea, de lângă dulap, în livingul aerisit; m-am aşezat pe canapeaua cumpărată cu prietenul meu de pe atunci şi pe care aveam s-o las în urmă, ca de fapt cam tot ce mai aveam, câţiva ani mai târziu, când într-un final mi-a venit mintea la cap. Raportul anual era cam din aceeaşi perioadă când fusese folosit ultima dată mormântul nostru din Lafayette nr. 1, aşa că am căutat informaţiile despre febra galbenă din New Orleans. Un articol amplu, scris de doctorul Joseph Jones, care şi-a petrecut douăzeci şi şapte de ani din viaţă studiind boala, începea aşa: „O febră pestilenţială de tip continuu şi specific, apărută iniţial în America tropicală şi insulară; restrânsă la zone geografice clare, depinde ca origine şi răspândire de anumite grade de temperatură; se pretează la transport şi propagare pe nave şi în aşezări omeneşti“. Doctorul Jones a catalogat simptomele astfel:

> durere intensă de cap şi spate, ochi injectați, puls rapid, temperatură mare … scăderea sistemului nervos şi muscular, scăderea sistemului circulator general şi capilar, icter, blocarea sistemului urinar, hemoragii pasive în stomac şi intestine, nări, limbă, gingii, uter, vagin, vezică biliară şi anus şi, în cazuri extreme, în ochi, urechi şi piele; vomă neagră; convulsii, delir şi comă.

Desene sinistre, colorate de mână, mari cât toată pagina, înfățişau un tânăr într-o cămaşă de noapte cu guler sub o pătură verde şi frumoasă, descris în mai multe etape ale febrei galbene. Întâi: frunte şi obraji îmbujorați sub buclele închise la culoare şi delicate şi ochi cenuşii, mari şi injectați. Câteva pagini mai încolo, etapa finală: ochi galbeni, sprâncenele încruntate ca într-o stare de concentrare, vomă neagră întinsă pe toată perna, pe cămaşa de noapte şi pe cearşafuri. Umbrele de pe pernă, ca nişte nori în primul desen, sunt acum mai zimțate şi apăsate. Unghiul umbrelor sugerează o lampă lângă pat, una care trebuie să-i fi luminat artistului blocul de desen în timp ce încerca să reproducă capilarele, buclele şi arabescurile de pe pătura verde.

Doctorul Jones scria: „Avem în New Orleans mai multe variații în gravitatea şi durata stării febrile“. Atât de adevărat, m-am gândit, alunecând iarăşi în planul metaforic. La aceeaşi vârstă, şi eu fusesem prinsă în propria-mi stare febrilă fără nici un rost. Am locuit pe strada Orleans, în Cartierul Francez, într-o veche casă creolă din anii 1830, a cărei tencuială leproasă cădea în fâşii din tavan, cu crăpături ca nişte pânze de păianjen imense şi iederă ce se strecura în camere. În acea perioadă, am avut un fel de febră care te ține treaz toată noaptea, după care dimineața tot corpul îți e cuprins de durere şi letargie. Zile la rând, pierzând cu totul noțiunea timpului. Lucram ca barmaniță şi, mai târziu, ca recepționeră la un hotel pe aceeaşi stradă. De obicei aveam o sticlă de whisky pe noptieră, iar fiecare seară era un nou prilej ca să iau o sută de decizii greşite. Dar în cele din urmă, treptat, cu puțin noroc şi un mic impuls, am răzbit prin toate acestea, m-am înscris la doctorat, am început să predau (deşi încă luam decizii proaste pe plan sentimental). De ce nu putuse Rebecca să facă față perioadei ei de confuzie? Ce resurse îi lipseau? Atât de mulți oameni care nu şi-au dus până la capăt gestul sunt recunoscători că au primit a doua şansă, încât ideea aceasta a

intrat în politica de prevenire a suicidului: dacă oamenii vulnerabili pot să treacă prin acele momente întunecate, o să fie în regulă odată ce trec. Dar cam o persoană dintr-o mie nu reuşeşte.

De ce am asociat febra galbenă cu sinuciderea Rebeccăi? Dacă tovarăşii ei de cavou muriseră într-adevăr de febră galbenă, de ce eram aşa de preocupată de simptomele şi circumstanţele sinistre ale morţii lor? De imagini, de suferinţă? Era cumva o încercare de a ancora moartea ei în ceva atât istoric, cât şi visceral, ca s-o salvez din neant? Metaforele pot fi de folos când încerci să salvezi pe cineva din neant. Mulţumirea pe care ţi-o dă comuniunea, trăirile tot mai intense. Chiar dacă îmi era greu să citesc cărţi în acele vremuri de mare durere, din haosul meu lăuntric se înjghebau în continuare modele literare de înţelegere, aproape fără să vreau.

Ceva asemănător avea să se întâmple după moartea lui Rachel, când am fost iarăşi aruncată în Planul Tragic. Era primăvară şi luam prânzul cu mama, pe terasa unei cafenele, încă sfâşiate amândouă de durere, când am văzut într-o tufă de iasomie un lujer tânăr care se îndoise şi se răsucise într-un ştreang perfect. Eram aşa de preocupată de ştreang, încât abia dacă mai luam parte la conversaţie. Chiar şi natura conspira să se asigure că metoda aleasă de ambele fete era mereu prezentă cu mine, exista permanent undeva în lume. O vreme după aceea, vedeam ştreanguri şi laţuri pretutindeni în jur, în covoarele orientale, în curele, coliere, în literele scrise cursiv, cabluri electrice, în ghemul de sfoară din sertarul cu nimicuri.

În timp ce ştreangul era un laitmotiv oarecum concentrat, metafora/preocuparea cu febra galbenă s-a agravat când pe mormântul Rebeccăi au apărut nişte buchete de trandafiri galbeni la vreun an după moartea ei. Probabil de la fostul ei prieten, M., patronul clubului de striptease, bine făcut, blond, durduliu şi violent. Suspectam că o agresase, şi am avut confirmarea într-o seară la o petrecere, după moartea ei. Un cunoscut a venit să-mi prezinte condoleanţe, iar la un moment dat a menţionat că fusese vecin cu Rebecca şi cu M. şi că auzise cum sora mea lua bătaie. Palme, bufnituri, plânsete etc. Am înlemnit şi l-am întrebat de ce n-a chemat niciodată poliţia şi de ce nu a spus nimănui. Mi-a răspuns că-i era frică de M. şi de rottweilerii lui uriaşi. Nu-mi amintesc cum s-a terminat conversaţia; îmi amintesc numai că am plecat imediat de la petrecere,

împovărată de dezgust şi tristeţe. Deşi M. nu fusese invitat la înmormântare şi i-ar fi fost greu să găsească cavoul în labirintul cimitirului, am presupus că el lăsase florile, din cauza a ce aflaserăm eu şi surorile mele, când am intrat în casa lui la câteva zile după înmormântarea Rebeccăi.

În seara în care am aflat de moartea Rebeccăi, Rachel şi cu mine am plecat cu maşina din New Orleans şi am traversat lacul Pontchartrain pe pod, printre primele rafale ale furtunii tropicale Frances (Rebecca a murit pe 10 septembrie, în plin sezon al tornadelor), spre casa unde locuia împreună cu M. Este cel mai lung pod peste apă din lume, are 38 de kilometri. Dar Frances l-a transformat într-un tunel întunecat, cu micile explozii pe care le provocau neîncetat luminile podului pe parbriz şi cu ploaia agasantă. Înaintam prin ceva îngrozitor şi înfricoşător în drum spre ceva îngrozitor şi înfricoşător. Mi se părea că puteam aluneca în orice moment pe carosabil şi plonja în lac, pierzându-ne lesne în noaptea tragică.

Rebecca greşise când a plecat din oraş ca să locuiască în suburbii. Nu avea permis de conducere şi avea să fie complet dependentă de M., izolându-se şi mai mult de familie şi prieteni. La vremea aia, nici eu n-aveam permis, aşa că stăteam în camionul lui Rachel, în timp ce ea conducea, plângea şi vorbea fără încetare despre Rebecca, despre vecinii de rahat care probabil îi furau lucrurile din casă, despre cât de ticălos era M. Despre cum, în acea după-amiază, fiind de tură ca ospătăriță, aştepta la o masă ca să ia comanda, când dintr-odată şi-a simțit gâtul încordat, fără vreun motiv anume. Apoi senzația a încetat, dar s-a simțit neliniştită până în clipa în care a fost sunată.

Casa unde locuiau Rebecca şi M. era într-o zonă prăpădită, cu ferme dărăpănate şi denumiri de străzi aristocrate, cu nume britanice precum Westminster Road şi Tottenham Place. Stăteau acolo de doar două luni şi nu fusesem niciodată în vizită. În fața casei, era un polițist tânăr şi plin de compasiune, nu ştiu de ce. Trupul Rebeccăi fusese luat de legişti în urmă cu câteva ore. Polițistul ne-a condus în casă aducându-ne la cunoştință că mama lui M. era înăuntru, o noutate pentru noi. Făcea curat în casă şi abia dacă a stat de vorbă cu noi, găsindu-şi de lucru prin sufragerie. M-am întrebat dacă toate astea erau parte dintr-un fel de tipar, că făcea curat după mizeriile fiului ei. Ne-am uitat de jur împrejurul încăperii vaste: canapea

mare din piele, un televizor imens cu o comodă neagră plină cu zeci de casete VHS fără etichete, ca o orgă fără clape, doar diezi şi bemoli. În sufragerie, o masă din sticlă cu suporturi negre pentru farfurii. Toate ferestrele erau acoperite, în mare parte cu prosoape închise la culoare, nu perdele. Printre ele, un prosop de plajă luat ca suvenir din Biloxi, Mississippi. DISTRACȚIE PLĂCUTĂ ÎN BILOXI.

Rebecca îşi dorea o viaţă de familie, dar mereu găsea bărbaţii nepotriviţi. La un moment dat am ajuns pe strada Marengo, pe lângă apartamentul unde stătea cu un alt soi rău, şi am văzut un televizor făcut ţăndări pe iarbă, lângă trotuar, iar geamul lor de la sufragerie, de la etajul doi, era spart. Tocmai îi dăruisem o oglindă veche să-şi decoreze apartamentul. Mai târziu am sunat-o, dar n-a răspuns şi n-am aflat niciodată povestea cu televizorul distrus.

Era evident că mama lui M. încă nu ajunsese în bucătărie, pentru că era un dezastru, ca de obicei, iar pe aragaz se afla o cratiță cu macaroane cu brânză. Asta să fi fost ultima masă a Rebeccăi? Ar fi părut potrivit. În grabă, o improvizație. Pe blat, alături, o cutie cu cosmeticale.

Nu-mi amintesc exact ce căuta Rachel, dar am mers după ea în dormitor, unde era un talmeş-balmeş, din păcate tipic pentru Rebecca, pentru personalitatea ei impulsivă. Haine care încă aveau etichetele pe ele erau amestecate cu haine murdare, într-un morman ridicat pe o canapea cu imprimeu de leopard. Era garderoba unei dansatoare – aproape fiecare articol de îmbrăcăminte avea un procentaj mare de spandex, mai mult sau mai puțin lucios. Tocuri periculoase şi cizme de piele lăcuită se revărsau din dulap. Polițistul tânăr a intrat şi el în dormitor, spunând că era un asemenea dezastru, încât nu-şi dădea seama dacă se scotocise pe acolo sau dacă aşa era de obicei. În acea clipă îmi puteam imagina ambele scenarii. Rebecca răvăşind mereu lucrurile prin cameră, cu unghiile ei lungi, aruncând haine de pe umeraşe, panicată sau nervoasă, în vreme ce toate alegerile ei vestimentare păreau dintr-odată inacceptabile.

Polițistul trebuie să-şi fi dat seama că prezența şi comentariul lui erau în plus şi a plecat din cameră, lucru pentru care am fost recunoscătoare. Deosebit de deprimantă era cutia de plastic pe care o folosea pe post de noptieră, şi mai mult ce era pe ea, tuburi consumate pe jumătate de anumite produse „intime“ pe care nu le-aş fi lăsat niciodată la vedere dacă aveam de

gând să mă omor. Dumnezeule, nimic nu bate pornirea tipică de soră mai mare care judecă şi compară. Dar nu anticipase oare că aveam să-i vedem viața sordidă? Se gândise vreun pic la noi? Chiar aşa de rătăcită să fi fost?

În mijlocul haosului era o cameră video, îndreptată spre patul nefăcut. M-am uitat instinctiv prin lentilă şi m-am tras înapoi, nu pentru că văzusem ceva, ci din cauza complicității gestului meu, de-a mă apleca spre aparat aşa cum poate se aplecase M. Apoi m-am gândit la toate casetele video neetichetate din sufragerie, şi întunericul s-a strâns şi mai tare în jurul meu.

După câteva zile, le-am spus surorilor mele despre cameră şi casete. Fără să discutăm prea mult despre implicațiile casetelor, am decis de comun acord că trebuia să ne întoarcem ca să le luăm şi să le distrugem. Cum umbla vorba că M. plecase, în mod suspect, din oraş, era necesar să intrăm prin efracție.

Când a venit ziua, nu mai eram aşa de agitate. Noi, cele cinci surori rămase, ne simțeam protejate de moartea Rebeccăi, îndreptățite şi ocrotite de suferință. Planul Tragic ne acordase permisiunea. De astă dată, era o zi senină când am traversat lacul şi am parcurs nefamiliarele drumuri mărginite de pini în SUV-ul lui Kristin spre casa lui M. Am parcat în față. Una dintre noi a ridicat uşa neîncuiată a garajului, în timp ce celelalte priveam strada liniştită, cu nelipsitele fațade de cărămidă, bovindourile de vinil şi aleile. Gazonul lui M. era neîngrijit şi două ferigi ofilite atârnau pe veranda îngustă din beton.

Ne-am furişat toate în garaj şi am închis rapid uşa în urma noastră. Înăuntru era o claie de „jucării“ pentru bărbați – o plută verde umflată, un scuter cu patru roți, tot felul de echipamente de sport, o cuşcă mare şi goală pentru animale. Kristin adusese câteva şurubelnițe într-una dintre genților ei pentru bebeluşi şi a desprins cu un gest expert rama din jurul uşii care ducea în casă.

— Construcție nouă şi de rahat, a bombănit ea în timp ce forța încuietoarea.

Casa părea altfel în lumina zilei – de o tristețe cu totul diferită. Mama lui M. lăsase în urma curățeniei un fel de încremenire – majoritatea indiciilor de trai domestic fuseseră şterse. Uşile glisante dinspre verandă, pe care nu le observasem în seara când venisem cu Rachel, încadrau şezlongul de

plastic alb unde probabil se bronza Rebecca (era mereu perfect bronzată) şi o maşină de tuns iarba blocată în mijlocul curţii, înfrântă în iarba înaltă. Primul lucru pe ordinea de zi era să băgăm toate casetele neetichetate în genţile surorii mele, în caz că trebuia să plecăm în grabă. Apoi am trecut rapid în revistă toată casa. În dormitor se făcuse curăţenie, iar aparatul de filmat dispăruse. Şi în baie se făcuse curăţenie, dar pe blatul laminat încă străluceau urmele de cosmeticale scumpe, atât de dragi Rebeccăi. O cutie de tampoane uitată pe rezervorul de la toaletă.

Ne-am oprit pentru o clipă în faţa dormitorului de oaspeţi, unde o găsise M. Încăperea nu păstra nici o urmă din disperarea şi groaza care se petrecuseră de curând acolo. Nu avea nimic ieşit din comun, doar nişte pereţi bej, patul de o persoană şi mocheta. Am inspectat ventilatorul din tavan. Ca tot restul casei, părea şubred, montat la doi metri înălţime. Rebecca era cea mai mică şi mai firavă dintre noi, dar părea imposibil ca ventilatorul să-i fi susţinut greutatea. Ne-am întrebat cu toatele: de ce camera asta? De ce nu dormitorul? N-a lăsat o scrisoare de adio. Spânzurarea era mesajul şi încăperea era plicul.

Ani şi ani la rând, ventilatorul acela va întreţine bănuielile cu privire la moartea ei. Dată fiind relaţia plină de abuzuri cu M., nu putea la fel de bine să fi fost omorâtă? M. dispăruse, în mod convenabil. Nimeni n-a mai auzit nimic de el. Tata a angajat un detectiv particular, un fost agent FBI pe care îl cunoştea de pe vremea când lucra pe intervenţii, ca să-l investigheze, dar n-a ieşit nimic la iveală. Câţiva ani mai târziu, la o masă festivă, s-a ajuns cumva să se vorbească despre crimele mascate să pară sinucideri. Eram neobişnuit de interesată, iar o femeie de la masă – întâmplarea făcea că era medic legist – mi-a explicat că este foarte dificil să înscenezi sinuciderea prin spânzurare. I-am mărturisit de ce mă interesa subiectul, iar femeia a dat dovadă atât de profesionalism, cât şi de compasiune şi mi-a vorbit fără ocolişuri. Cel mai probabil, cauza morţii stabilită de medicul legist a fost corectă, mi-a spus. Cauza morţii care a apărut în necrologurile ambelor surori a fost „cauze nedeterminate“, în acord cu pompele funebre, ziarele, familia şi societatea cu privire la tabuul suicidului. Acum, când citesc necrologuri, propoziţia „a murit acasă“ mă pune pe gânduri.

Am ajuns într-o încăpere care trebuie să fi servit drept camera de lucru a

lui M. şi unde se aflau doar un birou şi un calculator IBM de pe vremuri. Un sertar al biroului era plin cu dropsuri colorate. În altul se aflau câteva ceasuri Rolex, cel mai probabil imitații. Pentru o clipă, simțindu-mă şi mai mult ca o infractoare, am vrut să iau unul, dar până la urmă am închis sertarul. Dressingul părea gol până am aprins lumina. Un bec orbitor de vreo sută şi ceva de wați lumina un raft înalt pe cei trei pereți ai dulapului. Pe raft, în vaze de sticlă, erau mai multe buchete de trandafiri galbeni, în diverse stadii de uscare. Ce era asta? O criptă a căinței? A iubirii? Cineva avea nevoie fie să-şi amintească, fie să i se amintească. (Da, câțiva ani mai târziu, scena cu florile din biroul tatălui meu mi-a readus în memorie acea descoperire.) Indiferent despre ce era vorba, părea esențial pentru misterul relației lor, iar o expresie a acelui mister şi-a găsit periodic drumul spre cavoul din Lafayette nr. 1 cam un an după moartea Rebeccăi. Felul în care-şi făceau apariția florile la cavou mă enerva şi-mi întorcea stomacul pe dos. Ştiam că şi M. avea dreptul la doliu, dar nu-mi doream decât să arunc trandafirii galbeni la gunoi, iar de aşa ceva n-ar fi fost în stare nici el, nici Rebecca.

După ce am pus rama la loc şi am încuiat uşa dinspre garaj, am mers să luăm masa la un restaurant chinezesc din apropiere, încercând zadarnic să înțelegem acea casă. Am căzut de acord să scăpăm de geantă în seara aceea. Plănuiam să smulgem banda din casete şi să aruncăm totul la gunoi, în timp ce beam un vin acasă la Kristin. Când a venit nota, în separeul căptuşit cu catifea roşie, am ezitat să desfacem prăjiturelele cu răvaş. Fuseseră aşezate pe tavă lângă nota de plată şi aveau ceva sinistru cum ascundeau ele, în ambalajele de celofan, mici frânturi de viitor, înțelepciune şi absurd, aşteptând să fie deschise.

Un an şi jumătate mai târziu, când a murit Rachel şi am fost nevoite să ne ocupăm de lucrurile ei, Planul Tragic şi cel Trivial s-au ciocnit din nou, cu o forță uriaşă. Când am ajuns la casa ei, patru surori de astă dată, derulând iarăşi, obosite, o scenă familiară, am văzut o lustră aruncată pe stradă: părea a fi italiană, pretențioasă, cu flori de metal pictate şi pandantive din cristal. De lustra aceea îşi legase cordonul de la halatul de baie. Tulburat cum era, după ce-a dat-o jos, proaspătul ei soț, D., a desprins lustra din tavan în aceeaşi zi şi-a aruncat-o la colțul străzii.

Şi în casa lui Rachel era un talmeş-balmeş, dar în alt fel. Abia se mutase cu D., un pompier cu care se măritase în Las Vegas cu câteva săptămâni înainte, şi cu copiii lui, şi încă despacheta cutii de ustensile pentru bucătărie, CD-uri, proiecte de artă pe care le făcuse cu fiul ei de cinci ani, inclusiv unul deosebit de reuşit, cu sticle reciclate şi un cadru vechi de geam. Unele erau rămăşiţe din timpul petrecut pe Planul Trivial, dar şi lucruri care o formaseră, toate gusturile şi preferinţele ei. Începuse o nouă viaţă, îşi reluase studiile şi îşi iubea băieţelul la fel de mult ca orice mamă. Credeam cu toatele că avea să-i fie bine.

Am ales câteva bijuterii să i le dăm mamei şi am băgat hainele lui Rachel în saci de gunoi, ca să le sortăm mai târziu. Avea un stil mai conservator decât Rebecca, reflectând o mamă tânără căreia îi plăcea să se simtă comod, dar şi să arate bine. În buzunarul unei bluze de bumbac cam prăpădite am găsit un pai tăiat, prin care se trage pe nas cocaină, şi o urmă de praf alb. De ce oare mă gândisem că deprinderile distructive ale lui Rachel vor dispărea odată cu Rebecca? Rebecca fusese percepută adesea ca o influenţă proastă, deoarece era foarte expansivă, dar în mod evident gemenele aveau aceleaşi obiceiuri. Mă întrebam dacă acele porniri o ajutaseră pe Rachel să rămână conectată cu Rebecca după moartea ei.

De mânerul dulapului atârna o geantă simplă, neagră, croşetată, cu o curea lungă. În ea am găsit doar portofelul lui Rachel şi un fard de pleoape nefolosit, sigilat, învelit într-un bon de la Rite Aid, pe care l-am examinat. (Sinuciderea nu e doar un act de despărţire, ci şi o invitaţie către oameni de a-ţi analiza lucrurile, de a scotoci prin ele precum criminaliştii, uneori ani şi ani la rând.) Fusese cumpărat cu o zi înainte să-şi ia viaţa. *Cine face aşa ceva*? m-am întrebat. Cine cumpără un fard cu opt culori de la drogherie într-o zi, ca să se spânzure a doua zi cu cordonul halatului de baie? Era probabil o achiziţie neimportantă, impulsivă, menită să te facă să te simţi un pic mai bine, un pic mai drăguţă, genul care alimentează o industrie cosmetică de miliarde de dolari.

Încă mai am fardul de pleoape CoverGirl, un obiect care îmbină vanitosul – dorinţa de a fi admirat, mai ales în ceea ce priveşte aspectul fizic – cu zădărnicia Ecleziastului. *Toate sunt deşertăciune*. În zece ani n-am reuşit să arunc fardul din dulăpiorul meu dezordonat, şi nici nu-l folosesc vreodată.

A devenit deopotrivă un *memento mori* şi un talisman cu tâlc – să-mi amintească ce se întâmplă atunci când pui prea multe ouă în coşul cu atracţie, aşa cum făcuse Rebecca, uneori şi Rachel, mai ales pe măsură ce îmbătrânesc şi piaţa concurează atât de mult ca să scoată bani de pe urma nesiguranţei mele şi a celulelor ce mi se degradează. Chiar cred că frumuseţea a pus umărul la prăbuşirea stimei de sine a gemenelor, făcându-le vulnerabile în faţa a tot felul de situaţii nefericite, mai ales în viaţa sentimentală.

Iată cutia cu farduri cumpărată de la Rite Aid, pe Napoleon Avenue, la jumătatea lunii martie 2000, CoverGirl Professional Eye Enhancers Sonoma Sunset sau *Crépuscule Enchanté* (ambalajul conţine şi traducerile în franceză ale diferitelor nuanţe, care sigur că sună mai elegant şi mai promiţător): pâclă de toamnă, nurcă, muşchi proaspăt, verde mentă, nectar de piersici, alună, vanilie franţuzească şi şampanie, jumătate mate, jumătate cu particule strălucitoare, într-un amestec de natură şi arome. Micul burete aplicator e atât de vechi, încât a ieşit din suportul de plastic albastru. Am mai ţinut şi alte obiecte pe care Rebecca şi Rachel chiar le-au purtat – blugi, bluze, nişte cercei –, dar cutia asta cu farduri era într-un fel pură, împachetată în folia ei, dorită, dar niciodată folosită, cumpărată şi apoi uitată, uitată la fel ca toate obiectele devenite inutile şi irelevante atunci când ea a plecat de pe ambele planuri; la fel ca toate obiectele, mai puţin cordonul halatului.

În ianuarie 2012, când a murit tata, vechile răni, precum şi cărămizile şi mai vechi au fost scoase din nou la lumina zilei de groparii murdari de ciment din cimitir. Placa funerară cu numele gemenelor şi datele fusese luată de la intrare şi se făcuse o gaură de şaizeci pe şaizeci de centimetri în zidul de cărămidă, atât cât era nevoie ca fratele meu să se strecoare cu urna cu cenuşa tatei şi s-o aşeze pe raftul îngust dinăuntru. Familia s-a strâns în jur, o mică mulţime s-a răspândit în spatele nostru, printre care şi Chris, foarte tulburat, îmbrăcat cu un sacou de stofă şi cu o şapcă pe cap, singurul membru al clubului nostru de carte care nu făcea parte din familie, dar care chiar îl cunoştea pe tata; preotul binecuvânta odihna veşnică a lui tata,

reamintindu-ne că din țărână suntem şi în țărână ne vom întoarce. O pală de vânt a răsturnat buchetele imense de gladiole de pe criptă, iar noi am glumit că era pentru tataie, deoarece îl apucau crizele când răsturnam ceva pe masă, ceea ce se întâmpla cam seară de seară în copilărie. Am aruncat fiecare, pe rând, câte o floare şi ne-am luat rămas-bun în tăcere. Când a venit rândul meu, am aruncat o privire înăuntru, uitându-mă după urnele gemenelor, care se asortau, dar nu erau la fel, cum fuseseră şi gemenele, dar nu le zăream în deschizătura umedă. Când am îngropat-o pe Rachel, urna Rebeccăi era la vedere în mormânt şi am pus mâna pe smalțul rece de ceramică şi apoi pe a lui Rachel, care încă era călduță de la soarele de martie, dar nu pentru mult timp.

Nu conta că nu puteam să le zăresc urnele. La urma urmei, era treaba groparilor să facă loc în mormânt pentru mai mulți morți. Simplul fapt de a ne aduna aici, ca într-o poveste gotică din Sud – cu magnolii uscate, cu labirintul de mausolee dărăpănate, cu toate statuile indiferente, şi totuşi impozante –, ne transpusese pe toți în Planul Tragic. Spectrele gemenelor începeau să-şi facă simțită prezența, iar prezența lui tata în viața mea era amplificată de pierderea lui. Când treceam pe lângă barul ăla dimineața cu fiul meu, tata se confunda cu tipii singuratici din prag, rămăşițe dintr-o amintire de demult, din liceu.

Într-o seară, conducând prin traficul greoi de pe St. Charles Avenue ca s-o iau pe Rachel de la o prietenă, l-am văzut întâmplător pe tata în costumul lui de avocat în trei piese prin uşa întredeschisă de la Bamboo Lounge, un fel de recepție a hotelului Audubon, celebru pentru paleta foarte diversă de clienți. Era singur în barul ponosit, se uita la televizor. Părea deopotrivă nelalocul lui şi foarte în largul său. Era aproape ora cinei şi m-am întrebat de ce nu e acasă cu soția şi cei opt copii. Una dintre acele întrebări care-şi răspund probabil singure. Până atunci, îşi câştigase casa mare într-un cartier burghez, dar presupun că tânjea după alt gen de confort, ceva ce-i reamintea de aleile lăturalnice din South Beloit, unde, puştan fiind, căuta belele pe când lucra la băcănia Vulturul negru. Cine ştie? Era un tablou perfect încadrat care ilustra cât de necunoscut era şi avea să rămână mereu tata pentru mine. Într-o după-amiază, câțiva ani mai târziu, mergând spre muncă pe sub balcoanele Cartierului Francez, l-am zărit prin uşa de la Harry’s

Corner, cu geaca lui neagră de piele, jucând poker la un aparat, un străin ca oricare altul într-un colţ de oraş. Uşa barului s-a închis, iar eu am rămas întrebându-mă câți alți tați mai erau plecați de-acasă.

APRILIE
Cazna cea de Taină sau Popasurile Crizei Existențiale (Via dolorosa)

Pentru cei care n-au putut să participe la întâlnirea clubului de carte de luna trecută, s-a decis, având în vedere că următoarea noastră întâlnire pică în Săptămâna Patimilor, ca, în loc să aleagă cineva un text, să integrăm un ritual secular şi unul nesecular în încercarea noastră de a înfiripa o semnificație şi o tradiție. Cineva a propus procesiunea Via dolorosa *(cunoscută şi ca Drumul Crucii sau Calea Calvarului) desfăşurată în timpul Săptămânii Mari, începând de la biserica Fericitul Francis Xavier Seelos, cu opriri sau popasuri stabilite pentru comemorarea anumitor întâmplări legate de Patimile lui Cristos, urmând calea lui Isus, de la condamnare la răstignire, un minipelerinaj al celor credincioşi. Pelerinii vizitează locuri sfinte în Ierusalim din timpul domniei lui Constantin cel Mare, primul împărat creştin roman, la începutul secolului al IV-lea. Pentru cei care nu puteau să meargă în călătoria îndelungată spre Țara Sfântă, reproducerile au început să apară în Europa în jurul secolului al V-lea, când o mănăstire din Bologna a construit capele aranjate să imite parcursul prin acele locuri. Unii experți în reproduceri ale Drumului Crucii au încercat să măsoare distanțele în Țara Sfântă, să le consemneze şi să le reproducă, astfel încât credincioşii din Europa să facă acelaşi număr de paşi între opriri. Dar rezultatele au fost foarte contradictorii. De-a lungul anilor, numărul de locuri şi întâmplări considerate necesare de către oameni a variat între şapte şi treizeci şi una, majoritatea situându-se între douăsprezece şi paisprezece. (Noi o să folosim cele paisprezece popasuri tradiționale.)*

Am vorbit şi despre arhetipul „călătoriei în noapte“ din textul Belly of the Whale *(*Pântecele chitului*) al lui Koestler, când eroul trece printr-o criză care-l afundă în Planul Tragic şi din care apare transformat, purificat. „S-ar putea să ia forma unei vizite în Lumea de dincolo (Orfeu,*

Odiseu); sau eroul este aruncat într-o fântână părăsită (Iosif), înmormântat într-o criptă (Isus), înghiţit de un peşte (Iona); sau se retrage singur în deşert, aşa cum au făcut Buddha, Mahomed, Cristos ori alţi profeţi şi întemeietori de religii la o răscruce a vieţii lor.“ Koestler vorbea despre modul în care anumite culturi reproduc simbolic aceste călătorii prin ritual ca un mijloc mai accesibil de a „stabili contactul cu Planul Tragic“.

Toată lumea a tras câte un număr dintr-o pălărie, fiecare număr fiind aferent unei opriri. Am tras numere pentru cei care nu erau prezenţi, urmând să li le trimitem mai târziu. Planul este să reinterpretăm Popasurile lui Isus în relaţie cu propriile Popasuri ale Crizei, să reflectăm asupra problemelor existenţiale despre care am vorbit în ultimele luni – personale, filozofice sau de altă natură. Seara va fi un fel de procesiune (nu un spectacol – unii erau destul de neclintiţi în privinţa asta), şi fiecare va alege un loc pentru oprirea lui, oriunde în cartier, între Press Street, Poland Avenue, St. Claude Avenue şi fluviul Mississippi. La oprire, vom ţine câte o scurtă prelegere, sau o recitare, sau o reprezentaţie artistică, orice are legătură cu oprirea respectivă şi cu criza prin care trece fiecare. Apoi ne întoarcem acasă pentru Cazna cea de Taină. Sau cam aşa ceva. Purtaţi încălţări comode. Pe curând.

Când eram mică, Săptămâna Patimilor era interminabilă. Zile întregi de slujbe, îngenuncheat, stat în picioare, stat jos, îngenuncheat, stat în picioare, stat jos. Cea mai groaznică era Vinerea Mare, care părea să fie cea mai lungă slujbă din an, citirea piesei *Patimile lui Cristos*, enoriaşii jucând rolul mulţimii însetate de sânge, murmurând replici precum „Răstigniţi-l! Răstigniţi-l!“ fără prea multă convingere. Apoi, trebuia să ne aşezăm la coadă ca să sărutăm picioarele lui Isus. Crucifixul era dat jos de pe perete şi pus pe covor în faţa altarului la Sfântul Sacrament. Tremuram şi asudam, şi dintr-odată mă aplecam deasupra coroanei însângerate de spini, cu şiroaie roşii pictate alunecând pe metatarsienele şi falangele lui, cu ipsosul atât de rece şi de înfricoşător, iar mintea mi se golea complet. Preotul îi ştergea picioarele cu o batistă după fiecare sărut. Era o senzaţie foarte similară, dar şi complet diferită de groaza şi frica pe care aveam s-o simt ani mai târziu, când am sărutat-o pe frunte pe Rebecca în capela cu lambriuri roşietice a casei funerare Lake Lawn Metairie. Mulţi au evocat marmura cu referire la

trupurile morţilor, dar şocul pe care l-am avut constatând că nu există materie mai dură decât trupul rece al unei tinere frumoase mi-a ars buzele.

Totuşi, participarea la Popasurile de pe Drumul Crucii în Săptămâna Mare nu era aşa de îngrozitoare. Printre vitralii, coloane dorice şi bănci lustruite, biserica avea ceva teatral în mai mare măsură decât de obicei. Câţiva ne vânzoleam în urma preotului, care ne purta prin povestea patimilor lui Cristos de-a lungul pereţilor unde erau scene cu întâmplările cioplite în lemn, înspre finalul cumplit şi inevitabil. Chiar dacă ştiai exact cum se termină povestea, înaintând în grup, scenă cu scenă, patimă cu patimă, făcând o pauză şi rugându-te la fiecare, tot era extraordinar de emoţionant. Ritmul şi evenimentele sunt deja întipărite în tine. Aşa cum spunea Kierkegaard, „Repetiția este aceeaşi mişcare ca amintirea, doar că merge în sens opus… Repetiția este o amintire dusă în viitor“. (*Vezi şi:* Speranță.)

Am început să iau micul dejun săptămânal cu mama atunci când spitalizările lui tata s-au îndesit, şi tot atunci a început să meargă Otto la grădinița din apropiere. Mama se ducea deseori în centru la slujba de şapte dimineața, apoi ne întâlneam după ce îl lăsam pe Otto. Îngrijirea lui tata era acum o treabă cu normă întreagă; faptul că o răsfățam cu micul dejun era pentru ea un scurt răgaz de-a lungul săptămânii. După ce-a murit tata, micul dejun cu ea a căpătat un alt sens. Nesiguranța devine cuvântul de ordine în viața unei femei rămase văduvă de curând, mai ales dacă a fost măritată mai bine de jumătate din viață. După primele câteva săptămâni, când s-a ocupat de obligațiile sociale şi pragmatice legate de deces, noua ei viață a intrat într-o etapă amorfă de diversiuni şi descoperiri. Acum, că nu se mai concentra pe îngrijirea tatei, zilele ei au început să treacă mai greu, dar, pentru prima dată în viață, învăța cum să plătească facturi sau să folosească un card de debit. Într-o dimineață mi-a spus cât de ciudat era să fie dintr-odată *văduvă*. Cuvântul, eticheta aceasta o uimea. Mi-a spus că la fel reacţionase şi când a devenit *soție*. În ambele cazuri, redefinită instantaneu prin prisma relației ei cu altă persoană. Ca proaspătă soție: definită de datorie şi posibilitate. Dar pe atunci, abia măritată, locuind în Washington, D.C., departe de casă, fără să cunoască pe nimeni, cu tata student la Drept, nu avea modele spre care să se îndrepte ca să ceară sfaturi, cum nu era nici

nimeni care s-o judece pe ea sau felul în care îşi întreţinea micul apartament din Capitol Hill. Putea să improvizeze pe parcurs. Ca proaspătă văduvă: definită de tensiunea dintre absenţă şi posibilitate. Doar că acum, în oraşul în care se născuse, cu prieteni pe care îi avea alături de peste şaizeci de ani, pe unii de la grădiniță, generații de cunoscuți şi rude, indicatori şi etape importante, naşteri şi înmormântări, o viață bogată şi plină pe care s-o renegocieze.

Mă îngrijorau adeseori sumedenia de regrete exprimate de mama în timpul întâlnirilor noastre, şi am îndemnat-o să privească înspre viitor, chiar dacă se confrunta cu trecutul şi cu secretomania lui tata la fiecare pas, deschizând scrisori surprinzătoare de la Fisc legate de impozite (*De ce n-am întrebat niciodată despre bani?*), sunând pe prieteni vechi din cei câțiva ani petrecuți în Washington (*De ce ne-am mutat înapoi în New Orleans?*), având de-a face cu reparații şi facturi pentru frumoasa casă colonială (*De ce-am cumpărat o casă aşa de mare, când intenția noastră a fost să reducem spațiul?*). Chiar a fost şocată când atât actualii, cât şi foştii chelneri de la Rib Room şi-au făcut apariția la înmormântare ca să-şi aducă omagiile. Nu mersese niciodată la acel restaurant şi habar n-avea cât timp şi câți bani risipise tata acolo, ce însemna locul acela pentru el sau pentru noi. (*De ce n-am fost mai cu băgare de seamă?*) Multe dintre aceste regrete legate de căsnicia ei ajungeau deseori pe teritoriul dureros al morții gemenelor.

Am întrebat-o dacă i-a fost mai greu să ia parte la procesiunile *Via dolorosa* după moartea Rebeccăi şi a lui Rachel; a zis că da, în mod clar i-a fost mai greu. Şi Săptămâna Patimilor era mai dificilă. La câteva săptămâni după moartea lui Rachel, trebuia să citească ea de Vinerea Mare, dar, pentru prima dată, n-a fost în stare; durerea ei se contopea prea mult cu intensitatea acelor scripturi, fără vreo speranță de înviere sau renaştere care s-o domolească.

În mod surprinzător, cel puțin pentru mine, a fost de acord cu Popasurile Crizei Existențiale propuse la clubul nostru de carte, ideea nu i s-a părut deloc ireverențioasă sau profanatoare. I se părea că reflectă adevăratul spirit al ritualului, adică adoptarea unei interpretări personale a proceselor şi întâmplărilor care au dus la moartea lui Isus. Când am adus în discuție o

presupusă origine a Popasurilor de pe Drumul Crucii, şi anume reconstituirea de către Maria, mama lui Isus, a drumului plin de praf parcurs de fiul ei în timpul patimilor, iar şi iar, pentru tot restul vieţii, o expresie maternă a doliului, a tăcut şi a meditat pentru o clipă.

— Fecioara Maria şi celelalte femei erau acolo ca să coboare de pe cruce trupul lui Isus, a spus ea, ca să-l spele, să-l îmbrace şi să-l aşeze în mormânt. Să-l vegheze. Dar, după ce-au murit gemenele, voi v-aţi ocupat de tot, voi v-aţi descurcat cu lucrurile lor, cu pompele funebre, cu înmormântările, voi aţi scris necrologurile. Toată lumea voia mereu să mă protejeze, şi înţeleg de ce. Dar, din această cauză, nu am luat parte la ritualul morţii lor.

Nu-mi trecuse niciodată prin cap s-o întreb dacă voia să se implice în vreuna dintre aceste îndatoriri funerare; voiam într-adevăr s-o cruţăm. Urmând modelul tatălui nostru, am crescut protejând-o, mama sfântă de pe pământ, atât de venerată în comunitate; am cunoscut la un moment dat o femeie, mama unui fost elev al ei cu nevoi speciale, care îşi amenajase acasă un adevărat altar închinat ei. Ocrotirea mamei de către noi se transforma însă câteodată în înşelăciune pe faţă, plină de egoism. Până la urmă, păcatele noastre, ale fraţilor, se întrepătrundeau adeseori.

Mi-am cerut iertare faţă de ea. Nu m-am gândit niciodată că-i negasem vreun drept ascunzându-i adevărul complicat şi tulburător al felului în care şi-au sfârşit viaţa Rebecca şi Rachel. Când locuiau în casa părintească, mama se străduia mereu să ţină sub control problemele lor legate de variile şcoli şi diverşii consilieri, chiar cu forţa. Dar fetele, odată plecate din casă, Rebecca în jurul vârstei de 16 ani, iar Rachel pe la 18 ani, s-au cufundat în excesele culturii pentru adulţi din New Orleans. Le-a pierdut urma. Am încercat să le ţinem sub supraveghere. Mama voia să spună că Fecioara Maria a putut fi martoră la tot. Mulţimile, căderile, ajutorul, cuiele şi sulița. Se poate ca parcursul Fecioarei să nu fi fost mai uşor, dar a fost mai clar. Am apărat-o pe mama de cât mai multe lucruri cu putinţă şi, ani mai târziu, încă încearcă să-şi determine propriul Drum al Crucii. Ştia că Rachel luase droguri în ultimul an de viaţă? Nu. Rapoartele toxicologice semnificau pentru ea doar o noapte oarecare de distracţie. Avea amănunte despre jobul Rebeccăi ca dansatoare sau despre traiul ei cu M.? Nu. Dar, spre sfârşit,

mama nu mai înțelegea nimic când venea vorba de Rebecca şi viața ei i se părea ireală, fără speranță, tulbure şi haotică.

Ei bine, acum ştie câteva lucruri. Nu mi se mai părea crud, ca până atunci, să-i povestesc detaliile din timpul sesiunilor noastre de curățenie, ci mai degrabă o formă de ispăşire. Iar în dimineața aceea, la cafeaua cu biscuiți din mălai, mama a reconstituit câțiva dintre paşii care au dus la moartea lor, aşa cum proceda de multe ori de-a lungul anilor, când luam masa împreună, când ne întâlneam la o cafea sau mergeam undeva cu maşina. Nici unul dintre paşii aceia nu ducea spre nimic nou, ci doar spre aceleaşi vechi locuri, aceleaşi întrebări şi aceleaşi lacrimi. Chiar şi Sfânta Fecioară, al cărei fiu înviase şi avea să trăiască în alții la nesfârşit, schimbând soarta omenirii, poate că şi ea mai avea încă nevoie de Drumul Crucii, de *Via dolorosa*, ca să refacă patimile lui în încercarea de a îngrădi cumva nemărginita durere a pierderii propriului copil.

Pentru mama, Drumul Crucii începe chiar în pântece. Când era însărcinată în vreo trei luni cu gemenele, a început să aibă dureri abdominale severe şi a fost dusă la spital, unde i-au găsit o tumoare la ovare de mărimea unui grepfrut. Mama ei se întâmpla să fie în salon când asistenta a intrat şi a spus: „Dumneata eşti gravida“. Şi aşa a aflat şi bunica. Mama îl trimitea de obicei pe tata acasă la părinții ei ca să-i anunțe despre fiecare sarcină şi, încă o dată, îi fusese prea frică să-i spună bunicii despre gemene, al şaptelea şi al optulea copil. (Se pare că frica de comunicare a urmărit mai multe generații.) Pentru că e gravidă, mama nu primeşte anestezie totală când îi scot tumoarea, ci îi dau o doză mică de anestezic general. Nu simte durere, doar zvâcniri şi chestii care se desprind. O ascultă pe asistentă, care urma să se mărite în curând, plângându-se de nenumăratii năsturei ai rochiei de mireasă. Când se termină, culcată pe spate şi amorțită, îl întreabă pe chirurg dacă poate să vadă tumoarea. El i-o arată ca pe-un trofeu, un glob sidefat. Nu-i vine să creadă cât de mare e; o aberație care creştea alături de gemene, împiedicându-le să se dezvolte. Ani mai târziu, când încep problemele cu Rebecca şi Rachel, dificultățile de învățare, lipsa memoriei pe termen scurt, tulburările de comportament, se întreabă dacă nu cumva le-a afectat anestezicul administrat în timpul operației.

O altă oprire despre care a adus vorba la micul dejun: în clasa a doua,

gemenele stau foarte prost la învățătură, iar Rebecca are mai mereu probleme – e obraznică față de profesori, o convinge pe Rachel să schimbe bluzele cu monogramă ale şcolii catolice ca să le deruteze pe maici, amenință c-o să dea foc şcolii. Mama decide să le separe, să le înscrie la şcoli diferite. Rebecca este cea dominantă, mai deşteaptă, mai talentată şi câteodată nemiloasă şi geloasă pe Rachel pentru orice dram de atenție sau succes de care se bucură. Mama îşi doreşte ca Rachel să aibă şansa de a se dezvolta fără influența Rebeccăi. Mama ia decizia asta (şi multe altele) de una singură, căci tata munceşte şi călătoreşte tot timpul. Mereu se va îndoi că a fost soluția cea mai bună.

La micul dejun, ca de fiecare dată, o las pe mama să repete aceste scenarii şi întrebări care au clocotit în ea mai bine de cincisprezece ani. Şcolile, psihiatrii, spitalele de boli mintale, arestările, intervențiile. Momentele scurte de stabilitate, fericire şi speranță. Iubiții, zvonurile nefondate c-ar fi fost agresate în adolescență de tatăl unui prieten, de un angajat al spitalului de boli mintale. De la polițişti până la psihiatri, toți o asigurau – aveți o familie frumoasă, totul va fi bine. În scurta lor viață, nici una din gemene nu va avea un traseu concret. Au încercat să stea departe una de cealaltă. Rachel a devenit mamă singură la nouăsprezece ani, se tundea scurt şi practic, purta ochelari şi căuta bărbatul potrivit, slujba potrivită, casa potrivită în care să-şi crească băiatul. Rebecca a devenit mistuită de viața ei ca dansatoare, o lume controlată în mod despotic de bărbați şi de bani. Avea părul lung şi decolorat şi purta lentile de contact. Ziua se refăcea de regulă după noaptea dinainte şi se pregătea pentru următoarea. Fetele pătrund una în viața celeilalte, câteodată se războiesc, alteori sunt incredibil de apropiate, însă, indiferent ce se întâmplă, vorbesc la telefon aproape în fiecare seară, înainte de culcare.

Ultimele popasuri ale mamei pe *Via dolorosa*:

Mama a ieşit cu o prietenă la o cafea şi dă nas în nas cu Rebecca. E ultima dată când o vede în viață. Nu-şi aminteşte ce-au vorbit, doar că o judeca în sinea ei pe Rebecca deoarece îşi comandase un frappé cu doză dublă de espresso. Hăul dintre ele se lărgeşte şi mai tare, în timp ce Rebecca trăncăneşte despre lucruri pe care mama nici nu le crede, nici nu le înțelege. Spunea aşa de multe poveşti. Mama nu le considerase niciodată minciuni,

doar poveşti. Pentru ea, Rebecca era în continuare o fetiţă.

Mama îi cumpără lui Rachel un halat de baie cu ocazia ultimei ei zile de naştere, cum avea să se dovedească, cea de-a douăzeci şi cincea. Se întreabă acum: dacă nu i-ar fi dăruit acel halat, poate nu i s-ar fi părut cordonul atât de la îndemână, poate nu şi-ar fi dus gestul până la capăt.

În acest punct mă uit cu gândurile aiurea pe fereastra cafenelei la rădăcinile de liliac indian care acaparează trotuarul, după ce ani de zile au crescut în peticul îngrădit de lângă bordură. Şi la tulpinile care ies din trunchi şi care au trebuit să fie tăiate ca să arate copacul frumos.

De câte ori am ajuns, inevitabil, la acest moment, în conversaţiile noastre? Chiar mai des, ele începeau cu acest moment, aşa cum se întâmplă de regulă în cazul sinucigaşilor, a căror viaţă devine definită de acel ultim gest al lor, a căror viaţă îşi găseşte punctul de pornire în clipa sinuciderii, totul derulându-se apoi în sens invers pe axa cronologică. Am întrebat-o pe mama dacă ştia că, în urmă cu secole, Popasurile de pe Drumul Crucii aveau să înceapă cu momentul morţii lui Cristos, continuând apoi cu celelalte etape, până la condamnarea lui. A spus că nu ştia, dar era încântată că papa Ioan Paul II adăugase a cincisprezecea oprire – cea a Învierii. Până la urmă, a spus ea, în acel simbol al speranţei constă întreaga realitate a religiei. Am numărat în minte opririle pe care le împărţisem la clubul de carte, iar a cincisprezecea, Învierea, nu era printre ele. Poate că am înţeles noi greşit. În fine, fie ce-o fi.

Am citit – am continuat eu – că unele grupuri de pelerini mergeau de pe muntele Golgota, locul răstignirii lui Isus, până înapoi la ruinele boltei Ecce Homo, unde Pilat din Pont l-a condamnat pe Isus şi l-a dat pe mâinile evreilor într-un mod foarte echivoc. Pilat era guvernator, un intermediar imperial, manipulat atât de Cezar, cât şi de popor. În copilărie, m-a nedumerit mereu imaginea lui Pilat din Pont – nu părea rău, dar nici nu ajutase –, însă, odată cu vârsta, mi-am dat seama că reprezenta o anumită specie periculoasă de adulţi, şi anume pe cei care au autoritate doar cu numele, birocraţii care spun „îmi pare rău, dar am mâinile legate“. Pilat ştia că Isus e nevinovat, dar trebuia să le dea şi oamenilor ce voiau atunci, conform tradiţiilor şi legii Cezarului, pentru că nimeni nu avea voie să se autointituleze rege, or el fusese proclamat regele iudeilor.

În Evanghelia după Ioan, cea mai poetică dintre cele patru, Pilat încearcă să înţeleagă de unde vine Isus şi să-l salveze. „Aşadar, eşti rege?“ Isus i-a răspuns: „Tu spui că eu sunt rege. Eu pentru aceasta m-am născut şi pentru aceasta am venit în lume, ca să dau mărturie despre adevăr. Oricine este din adevăr ascultă glasul meu“. Pilat i-a zis: „Ce este adevărul?“

Pilat pune întrebarea esenţială, dar nu primeşte răspuns. Este neliniştit şi spune mulțimii că el îl socoteşte nevinovat pe Isus. Dar mulţimea cere în continuare răstignirea lui. După ce Isus este bătut, îmbrăcat în haină de purpură şi însângerat de o coroană de spini, Pilat îl prezintă mulțimii: „Iată omul!“ *Ecce homo*. Sensul întreg, frumos, cumplit.

În seara cu întâlnirea clubului de carte, persoana care alesese primul popas, când Cristos e condamnat la moarte, a fost plecată din oraş; de altfel, nu era singura. (Doar sosise vacanța de Paşti.) Calea Crizei Existenţiale avea să fie imperfectă şi incompletă, ca toate căile şi crizele, dar oricum vorbiserăm deja despre prima oprire, cu Pilat, aşa că puteam trece la a doua:

Punerea crucii în spinare

Ellen a apărut la noi acasă arătând dur şi înspăimântător, îmbrăcată doar cu un maiou reiat alb şi pantaloni bărbăteşti. Machiajul țipător i se scurgea pe obraji, evocând o noapte lungă sfârşită într-o disperare jilavă şi îmbâcsită, dar urmărind de fapt să evoce Giulgiul din Torino. Ne-a condus pe noi toți, nouă la număr, în capătul străzii, spre St. Claude Avenue şi Saturn Bar, unde cartierul începe să devină un pic dubios. Ne-a purtat pe aleea întunecată a unei case pe jumătate renovate, aşa cum arătau mai toate acele străzi, unde oamenii par să rămână fără bani, materiale, noroc sau voinţă şi lucrurile rămân neterminate sau nereparate.

Eram cu toții tăcuți şi puțin neliniştiți, mai ales când a scos o cheie şi ne-a condus în ceea ce prin alte părți s-ar numi subsol, dar în New Orleans era mai degrabă un garaj igrasios, cu tavanul jos, sub o casă pustie. Erau o grămadă de cutii şi o canapea îngrămădită în aşa fel încât era clar că fusese depozitată acolo, şi nu folosită. Îmi amintesc că atârna un bec chior, deşi se prea poate ca memoria mea să fi adăugat acest detaliu.

Apoi Ellen a început să țipe la noi: „Prima regulă a Fight Club-ului e să nu vorbeşti despre Fight Club. A doua regulă a Fight Club-ului e să nu vorbeşti despre Fight Club“[19].

19. Chuck Palahniuk, *Fight Club*, trad. de Dan Croitoru, Polirom, Iaşi, 2012, p. 55.

Apoi a coborât vocea. *Viața asta este crucea noastră. Iată-ne aici, împreună, ca să ne implicăm şi să discutăm, să ne exteriorizăm, să ne susținem unii pe alții în lupta cu crucea asta. Ne-am adunat aici în propriul nostru Fight Club. Chinuindu-ne cu clasicele întrebări existențiale precum: pseudoviață sau viață autentică? În filmul regizat de David Fincher, care are la bază romanul scris de Chuck Palahniuk, protagonistul Tyler Durden se confruntă cu crucea vieții prin scindarea eului şi crearea unui club de lupte* underground. *„Mai întâi, trebuie să ştiți, nu să vă fie teamă, să ştiți, că într-o zi o să muriți.“*

Deşi Ellen ne cam speria în timp ce ne înghesuiam în talmeş-balmeşul învăluit de beznă, locul în sine, depozit de lucruri utile de care n-ai nevoie momentan, avea noimă pentru ea. A strigat mai multe replici de-ale lui Tyler Durden înspre noi. „Generația noastră nu a cunoscut un război mondial sau o criză mondială, dar purtăm un mare război al spiritului. O mare revoluție împotriva culturii. Marea depresie o reprezintă viețile noastre. Traversăm o depresie a spiritului.“[20] Ellen este o luptătoare, în conversație, în viață şi în principal cu ea însăşi, luptându-se mereu cu „partea întunecată a minții“ sale, aşa cum o numeşte ea, dar şi agățându-se de ea, ca atunci când boxerii epuizați se prăbuşesc unul într-altul cu un fel de afecțiune protectoare.

20. *Ibidem*, p. 187.

Prima cădere a lui Isus

Fumătoarea Christine ne-a dus la capătul străzii, nu foarte departe de popasul lui Ellen, mai aproape de fluviu, unde renovările de bun-gust ale provincialilor bogați tocmai începeau să sece buzunarele cartierului, cu restaurări în acord cu noile norme, înlocuind lemnul clădirilor, umplând containerele de gunoi cu zeci de ani de degradare şi reparații deopotrivă modeste şi bizare. Ne-a dus într-o clădire recent restaurată unde erau un grup de nou-veniți, designeri şi artişti, ce se dădeau drept organizatori ai

comunității printr-o platformă online unde „vecinii“ propuneau schimbări şi îmbunătățiri pentru cartier. Nu erau niciodată prin preajmă şi nimeni nu ştia cu adevărat cine sunt ei. În urma investigațiilor lui Christine şi ale altora, am aflat că lucrau cu dezvoltatori de imobiliare şi cu manageri ai unor fonduri de investiții, speculând aşa-zisa „amenajare creativă“ şi umplându-şi CV-urile cu proiecte de design „comunitar“ ce se rezumau la abțibilduri, afişe şi un site simandicos.

Apoi, la un colț de stradă, sub un felinar, Christine ne-a vorbit despre inegalitatea dintre cei cu resurse şi conexiuni şi cei lipsiți de toate astea, precum şi despre exploatarea comunității în interes profesional. Veacuri la rând, New Orleans avusese clădiri cu verandă, numeroase căbănuțe creole şi case de tip vagon construite chiar la trotuar, iar vecinii îşi împărtăşeau grijile şi veştile aşezați pe trepte şi stând la bârfe. Pe lângă tăierea legăturilor cu cultura locală şi ezitarea oamenilor de a se implica cu adevărat, acest tip de corupție digitală a devenit deosebit de dăunătoare deoarece, la începutul reconstruirii, unii localnici şi mii de voluntari din toată țara şi-au pus sudoarea şi sângele în slujba oraşului, într-o perioadă când era periculos şi dificil să te afli aici. Ceea ce a ajutat „clasa creativă“ şi „antreprenorii“ care au înşfăcat creditele şi au profitat de pe urma farmecului ce mai rămăsese după dezastru. Tehnologia, chiar dacă a ajutat enorm efortul de reconstruire, a însemnat şi că nu era necesar să-ți murdăreşti mâinile sau să interacționezi fizic cu „comunitatea“.

Ca să se împotrivească acestui lucru, Christine a făcut o pancartă dintr-o cutie de carton, folosind carioci şi creioane, cu multe săgeți şi cuvinte subliniate, vechea metodă grafică de a sublinia o idee, şi a atârnat-o cu o sfoară pe semnul de oprire din fața uşii organizatorilor. „nu mai vorbiți în numele nostru.“ „o cameră cu ecou digitală nu este o verandă. o verandă e o verandă.“ „vorbiți cu vecinii voştri, ascultați-vă vecinii.“ De ce alesese Christine un asemenea demers pentru prima cădere? Un prim eşec pentru acest proiect nou? Isus pledase mereu pentru ascultarea şi respectul reciproc dintre vecini, ca semeni, ca egali. Pancarta ei a rămas agățată câteva zile, scuturată şi răsucită de vântul primăvăratic. Câteodată mesajul se întorcea spre magazinul renovat. În alte dăți se întorcea spre stradă.

Isus îşi întâlneşte maica sfântă

În perioada aceea, Sara lucra pentru un coordonator de evenimente care se ocupa de spectacole precum meciuri de fotbal şi inaugurări, dar şi de demonstrațiile aeronautice Blue Angels, iar câteodată mi-o imaginam cu căştile pe urechi şi cu o stație de emisie-recepție, semnalizând cu mâinile comenzi importante. În livingul nostru, se aşeza de fiecare dată pe partea dreaptă a canapelei Duncan Phyfe de la bunica şi abia dacă a rostit un cuvânt în primele trei luni de întâlniri ale clubului; aducea însă deserturi extravagante cu glazură irezistibilă, care-mi captau atenția pe parcursul serii.

Sara extrăsese al patrulea popas, unde Isus îşi întâlneşte mama. Ne-a dus la câteva străzi distanță, înspre Royal Street, spre parcul Mickey Markey. Locurile de joacă sunt atât de ciudate noaptea – leagăne goale, toboganul din metal reflectând amenințător lumina din stradă, fantomele copiilor vii – şi, de asemenea, potrivite pentru comportamentul nocturn al unor adulți atraşi poate de echipamentele de joacă abandonate temporar şi de lumina slabă.

Sara, în vârstă de douăzeci şi ceva de ani, fără iubit, fără copii, ne-a spus că ne-a adus aici deoarece în parcul Markey vede femei pe care le cunoaşte din diferite contexte în rolul lor de „mamă“ şi se gândeşte la ele în raport cu copiii lor. Sara ne-a povestit despre relația uneori tensionată cu mama ei şi a citit un fragment din autobiografia lui Vivian Gornick, *Fierce Attachments* (*Ataşamente feroce*), povestea relației cam încordate dintre autoare şi mama ei de-a lungul vieții. De la luminile, sunetele şi oamenii copilăriei petrecute de Gornick în Queens, dense şi sintetizate, povestea ajunge până la plimbările autoarei cu mama vârstnică prin Manhattan. În fragmentul citit de Sara, Gornick reflectează la „dizabilitatea comună“ a ei şi a mamei, în timp ce se uită la o vitrină a unui magazin: ambele admiră îmbrăcămintea de calitate, dar ambele detestă cumpărăturile, aşa că ajung să aibă doar câteva haine, şi acelea luate la întâmplare. „Văzând îmbrăcămintea din vitrină, îmi dau seama că toată viața n-am avut nici una o imagine clară asupra propriei persoane şi asupra modului în care ne-am putea atinge potențialul.“

Nu cred că Sara şi-a dat seama pe moment, dar, în timp ce vorbea, stătea lângă o bancă de beton şi o grădinuță amenajate de nişte vecini şi prieteni în

amintirea unui copil de trei ani mort în urmă cu câţiva ani într-un accident, fiul unui prieten bun al nostru care se mutase din oraş după Katrina. O vizită neprevăzută la bunica lui, o plasă pentru ţânţari ruptă la etajul doi, mama îşi întoarce privirea ca să amestece în iaurt, iar fiul ei dispare. Suferinţa de la înmormântare, chipurile cernite ale prietenilor noştri în stranã. În amintirea lui, am plantat în jurul băncii măslini pitici, irişi africani şi pâlcuri de plante perene.

Sub lumina inegală de la locul de joacă, Sara a recitat apoi un poem sumbru şi care te punea pe gânduri, scris de Louise Glück şi intitulat *Mother and Child* (*Mama şi copilul*), despre misterele naşterii, existenţei şi familiei, care se încheia cu următoarele versuri:

De ce trebuie să sufăr? De ce nu mi se face cunoscut?
Celule într-un întuneric fără de sfârşit. Nişte maşinării ne-au făcut;
Ţi-a venit rândul să te-ntrebi şi tu, să te întorci şi să întrebi
Pentru ce sunt? Pentru ce sunt?

Apoi, Sara ne-a dat nişte cretă albă şi ne-a pus pe toţi să scriem „Pentru ce sunt?“ (unii au scris „Pentru ce sunt aici?“) peste tot la locul de joacă. Unii au scris pe învelişul cauciucat de pe jos, alţii pe jgheabul toboganului, alţii pe banca comemorativă din beton. Sara a scris pe un skateboard uitat de un copil.

Simon din Cirene este pus să-i ducă crucea

Popasul meu. Am stat în parc, la locul de joacă învăluit în întuneric şi am vorbit despre rolul lui Simon în timpul Patimilor lui Cristos. Epuizarea fizică a lui Isus ţinea pe loc procesiunea, aşa că soldaţii romani au găsit un om din mulţime, cel mai probabil unul care părea puternic şi, posibil, cum cred unii, cu tenul foarte închis la culoare, pe care să-l silească să care crucea. Pe atunci era obligatoriu să laşi totul baltă şi să faci ce-ţi cere soldatul roman. Simon n-a avut scăpare. Era una dintre cele mai crunte umilinţe să fii forţat să cari crucea unui condamnat prin mijlocul mulţimii. Simon venise să se uite şi dintr-odată făcea parte din spectacol. Oare cum a reacţionat? Oare cât i-a brăzdat umărul această povară străină? Oare i-a vorbit lui Isus atunci când i-a înapoiat-o? Să fi intrat amândoi într-un fel de

intimitate asudată, însângerată, istovită? Unii spun că Simon nu doar că nu i-a purtat ranchiună lui Isus, dar a fost chiar mişcat de învăţăturile lui, argumentul principal fiind că, în Evanghelia după Marcu, sunt menţionate numele fiilor lui, ceea ce se socoteşte a fi o mare onoare. Simon a fost cel dintâi care a purtat crucea lui Isus, la propriu, şi a îndurat o parte din suferinţa lui. Atunci când suntem siliţi, prin forţa asupritorilor sau a întâmplărilor, să facem lucruri pe care altfel probabil nu le-am face, acele fapte ne definesc fără doar şi poate într-un mod special şi adânc, aşa cum nu se întâmplă când acţionăm din proprie voinţă. Când eşti faţă-n faţă cu sulița romană, reacţionezi, atât lăuntric, cât şi în exterior.

Ajutorul pe care-l dai semenilor, de bunăvoie sau nu, e miezul bunătăţii umane, probabil singura noastră menire adevărată în timpul scurtei lucrări aici, pe pământ (la urma urmei, nu acesta a fost mesajul principal al lui Isus?), şi ar trebui s-o celebrăm, fie doar şi într-un fel caraghios şi evident. Aşa cum facem cu plăcintele. Cartierul se înscria în tema serii, iar una dintre afacerile din zonă era Hubig’s Pies, de pe strada Dauphine, o brutărie industrială care-şi împânzise aproape un veac mireasma printre casele de tip vagon şi locuinţele creole ale cartierului, făcând plăcinte glazurate pe care le puteai lua din tăvile de carton de lângă casele de marcat prin tot oraşul. Îmi plăceau cele cu piersici. Faimoasa mascotă de pe ambalaje şi de pe dubiţele albe care livrau acasă era Simon Plăcintarul, durduliu, cu şorţ şi cu o plăcintă mare în mână. Luasem o plasă plină de plăcinte ca să le împart, în caz că avea cineva nevoie de o gustare în călătoria noastră nocturnă. Am scris pe fiecare ambalaj, cu o cariocă, fraze pe care le rostim toată ziua fără măcar să ne gândim, toate acele mici gesturi care uşurează povara de pe suflet.

— Ai nevoie de ajutor? Stai, lasă-mă să te ajut. Iau eu asta. Vrei să stăm de vorbă?

La câteva luni după Drumul Crucii, brutăria lui Hubig avea să ardă din temelii (un angajat obosit în tura de noapte, un foc nesupravegheat), iar oamenii s-au bulucit în zori prin tot oraşul după plăcintele lui, odată cu veştile. Ne-a durut această pierdere, dar suntem obişnuiţi. New Orleans are o asemenea predilecţie de a-şi pierde cele mai bune lucruri. Dar mai era până la incendiu, deocamdată ne aflam la locul de joacă, unde Sara îşi

recitase poemul înduioşător despre mame şi despre căutarea sensului, iar noi mâncam plăcinte înconjuraţi de întrebările scrise cu cretă.

A doua cădere a lui Isus

Odată, când am mers la o petrecere acasă la Michael, în Cartierul Francez, şi-i exploram atelierul de la etaj, am văzut un şevalet aşezat în faţa geamului. Pe pânză, un cer incredibil de realist, contururi de nori, tot felul de lumini şi nuanţe de un albastru dureros, iar în josul pânzei, acoperişul de tablă al clădirii de vizavi. Puteai foarte bine să ţii pânza lângă geam şi să crezi că e chiar priveliştea de afară, deşi lumea ar fi căpătat de îndată o altă profunzime, prin frumuseţe, îndemânare şi atenţie. Îmi amintesc că mă uitam la paleta lui de vopseluri şi de pensule mici frumos aranjate şi mă gândeam: *care e costul acestei perfecţiuni?* Cu câteva săptămâni înainte, în după-amiaza de Mardi Gras, eu, Ellen, Tristan, Brad, Kevin şi soţia lui am sfârşit tolăniţi în bucătăria lui Michael în costumele noastre, bând şampania ţinută la rece în cada de la parter şi mâncând fasole roşie şi orez în timp ce ne relaxam după o zi agitată. Cum aducea de fiecare dată o sticlă de şampanie la clubul de carte (ajungea târziu şi pleca devreme, ca să meargă la vreo întâlnire amoroasă), m-am întrebat dacă păstra în cadă o ladă pentru tot cursul anului, ca un fel de lest la intensitatea sfâşietoare a muncii din atelierul de la etaj.

Michael ne-a dus la linia ferată de la intersecţia dintre Royal Street şi Press Street, cea din urmă numită după presa veche de bumbac care funcţiona aici acum vreo sută cincizeci de ani. Homer Plessy a fost arestat aici în 1892 pentru că a urcat într-un autobuz rezervat doar pentru albi; în urma procesului care a avut loc, *Plessy vs. Ferguson*, Curtea a emis o hotărâre prin care albii şi negrii erau consideraţi „separaţi, dar egali“ – ceea ce prin prisma unora va însemna începutul mişcării pentru drepturile omului. Intersecţia este atât o răscruce de drumuri, cât şi ţara nimănui – trotuare, alei şi străzi, toate distruse de camioanele care încarcă şi descarcă din depozite, cioburi de sticle sparte de puştii care beau noaptea pe rampe, un mozaic brutal pe lângă care trecem zilnic, un puzzle care n-o să se termine niciodată.

Sub lumina moale a străzii, Michael a despăturit o foaie de hârtie din

buzunarul de la spate al pantalonilor şi a citit povestea căderii lui Isus din perspectiva protagonistului, epuizat şi tulburat. *Mergea împleticit pe drumul pietros şi nemilos, oasele i se zdrobeau de pietre, pietrele îi sfâşiau pielea, durerea năpădea de la genunchi spre vintre, sângele i se scurgea pe pietre, ochii îl înțepau plini de praf şi de sudoare, drumul se încețoşa înainte-i, norodul se-aduna în jur, privind cu nepăsare…*

Michael nu şi-a ridicat deloc privirea din foaie şi citea ezitând, cu un patos bine ținut în frâu. *Iar în tot acest timp se întreabă: „De ce nu mă ajută? De ce fac asta?“*

Mai târziu, Michael mi-a explicat că nu, nu era masochist, doar îşi amintea cât de dureros fusese să cadă de pe bicicletă când era copil, cât de neajutorat se simțise şi că doar s-a inspirat din acea întâmplare.

A treia cădere a lui Isus

Când o ridici pentru prima dată, nu e chiar aşa de rău. Te simți aproape ca un erou: „Uitați-vă la mine! Sunt puternic! Pot s-o fac – chestia asta, care ar trebui să fie grea, pentru mine e uşoară!“ Şi apoi trece un minut, apoi încă unul, iar după zece minute nu mai e distractiv. Nu mai eşti erou. După cincisprezece minute, începi să te întrebi cât mai poți rezista. După treizeci, te simți părăsit, te întrebi dacă a mai făcut cineva vreodată aşa ceva. Copleşit de durere, eşti plin de praf, praf pe picioare, praf pe limbă. Nu e nimeni în jur. Eşti singur. Nu-i de mirare că numele lui Cristos a devenit şi sudalmă, precum o băşică sau o arsură.

Dar o cruce poate să fie şi o răscruce, nu doar un instrument de tortură, un grătar spiritual, dar şi o schimbare majoră. Îți spui: „Gata, nu mai merg pe drumul ăsta, l-am ales greşit. Drumul pe care credeam că e lumea când eram tânăr şi îmi imaginam cum era, cu optimism şi cu încântare. Dacă îmi dați frumusețe, o să dau şi eu frumusețe. Nu hotărâri judecătoreşti şi facturi medicale“. La o răscruce de drumuri te poți răzgândi, poți să schimbi direcția, să găseşti lucruri noi, poate ceva ce înseamnă mai mult pentru tine decât locul din care ai pornit. Poate ceva ce ți-a fost menit să găseşti.

Acesta era popasul lui Susan: a scris şi a citit cele de mai sus, tot lângă şinele de tren de la intersecția dintre Press Street şi Royal Street. Trecuse printr-o perioadă foarte, foarte dificilă, cu dezastre provocate atât de natură,

cât şi de alte cauze – o casă inundată în timpul uraganului Katrina, boală, divorţ, moarte, dependenţa de droguri a primului ei născut. Chinul birocratic prin care a trecut ca să-şi repună familia pe picioare după inundaţii a fost urmat în scurtă vreme de chinul de prin tribunalele civile şi penale şi de prin diferite instituţii medicale. Era genul de perioadă care te consumă neîncetat, care te face să pui la îndoială orice decizie pe care ai luat-o vreodată, din adolescenţă până în prezent. Şi apoi trebuie să te trezeşti în fiecare dimineaţă şi să te recompui, ca sperietoarea din *Vrăjitorul din Oz* după ce-a fost sfâşiată de maimuţele zburătoare, să te ridici şi să continui să mergi la braţ cu ceilalţi tovarăşi ai tăi răniţi şi hotărâţi. Dar pentru ea a devenit dintr-odată şi o perioadă de succes pe plan artistic şi de libertate, orizonturile i s-au deschis aducându-i mai multă speranţă şi conjuncturi prielnice. Pe locul unde şi-a citit textul a lăsat un suport metalic funerar cu un fotomontaj. Era aşa de drăguţ, încât până dimineaţă cineva şi-a însuşit cadoul.

Am avut un morman de coroane. Odată am găsit o servietă într-un tomberon. Mi-am închipuit că înăuntru sunt membre retezate, şi totuşi am atins încuietoarea. Servieta era prăfuită şi de un albastru deschis. Înăuntru am găsit mai multe coroane vechi de Mardi Gras, cu podoabe făcute din clei sau sticlă. Le-am păstrat una peste alta, pe o comodă de la străbunica. Uşile ei arătau ca nişte uşi de templu sau cavou şi aveau mânere mici de sticlă. De-a lungul timpului, am dăruit coroanele, una câte una. Erau valoroase doar atunci când le împărţeam cu alţii.

Isus este dezbrăcat

În cartierul nostru se află o casă parohială mare şi veche care a fost transformată în club: a fost construită la începutul secolului al XIX-lea şi are o verandă mare unde poţi sta la un pahar sub nişte ventilatoare, faţă în faţă cu o costişă cu leandri roz. De-o parte şi de alta a holului mare se înşiră saloane aerisite, în fund e un bar, iar afară, o piscină unde poţi înota cu sau fără costum de baie, după cum doreşti, şi pentru care trebuie să plăteşti în plus. Odată aşteptam pe cineva la bar, cu un pahar de vin în faţă, iar în capătul opus, lângă uşa dinspre piscină, era o femeie goală-goluţă, suplă şi udă: barmanul tocmai îi ducea un pahar, pe care ea l-a apucat cu ambele

mâini în timp ce a ridicat uşor un picior în spate; preţ de o clipă a arătat ca o statuie neoclasică.

Nate ne-a dus la club ca să ne ţină o prelegere bazată pe o carte a lui Georges Bataille, *Erotismul*[21], unde se arată că actul erotic implică încercarea de a ne distruge identitatea personală, de zi cu zi (starea de existenţă discontinuă în care trăim cu toţii), astfel încât să ne apropiem mai mult de moarte (ceea ce se întâmplă atunci când intrăm din nou în continuitate). Scoaterea hainelor este un element esenţial în acest proces. Ajută la distrugerea individualităţii pentru că îmbrăcămintea face parte dintr-o ordine simbolică prin care ne definim.

21. Georges Bataille, *Erotismul*, trad. de Dan Petrescu, Nemira, Bucureşti, 1998 (reed. 2005).

Atunci când s-a apucat Rebecca de dans, pe la 19 ani, am încercat s-o convingem să se răzgândească. Dar, când a devenit evident că era prea atrasă de stilul acela de viaţă, am hotărât să ne asigurăm măcar că e în regulă. Am mers s-o văd de câteva ori în câteva cluburi, mereu din culise. Părea optimistă, spunea că se distrează, că face bani. Dar era greu să-ţi dai seama, pentru că era probabil drogată şi, în plus, pentru că locurile acelea sunt furnizori de expresie artificială, de fantasme tranzacţionale. Cel puţin aşa se întâmplă în partea dinspre stradă a casei. Fantasma se risipeşte în spatele casei. Odată eram cu ea în culise, într-un „club pentru domni“ din Baton Rouge. Locul era prea strălucitor şi puţin dărăpănat, cu cabine de toaletă fără uşi ce se reflectau în peretele de oglinzi unde dansatoarele îşi retuşau machiajul şi-şi aranjau ţinutele. Eu şi Rebecca ne aranjam la oglindă, când a intrat o fată care tocmai îşi încheiase numărul pe scenă, s-a aşezat pe o toaletă, având un teanc de şapte centimetri de bancnote agăţat de coapsă, şi şi-a făcut treaba, reflectându-se pe de-a-ntregul între mine şi Rebecca în timp ce sporovăiam.

N-am întâlnit niciodată stripperiţe ca acelea descrise în „revistele pentru bărbaţi“, care-şi urmează neabătute ţelul şi sunt puternice şi hotărâte să fie dansatoare doar atât cât să-şi plătească facultatea. Am întâlnit tinere ca Rebecca, frumoase sau doar simpatice, care s-au împotmolit şi s-au rătăcit pe drum. Poate că Rebecca se lăsa învăluită de fantasma pe care încerca s-o proiecteze la suprafaţă ca să se protejeze pe sine, atunci când eram eu acolo;

părea mereu aşa de vulnerabilă, atât de nerăbdătoare să-şi construiască identitatea prin intermediul bărbaților. Dezbrăcatul poate să-ți distrugă identitatea de zi cu zi, dar, în cazul striptease-ului, atunci când îți dai hainele jos, eşti camuflată într-o altă identitate, aceea de obiect de consum. Şi ce anume ia locul identității distruse? Drogurile, dorința impersonală, luminile stroboscopice şi basul tehno, dolari cu urme de degete lipiți de coapsă, dintre care mulți ajung în casieria clubului.

O digresiune brutală şi stridentă de la tratamentul intelectual al lui Nate şi Bataille legat de erotism şi nuditate, poate, dar casa parohială unde ne adunaserăm era cunoscută la vremea aia nu doar pentru comunitatea puternică de homosexuali, ci şi pentru spectacolul femeilor dezgolite, dansatoare tolănite sub palmierii din curtea interioară şi lângă piscina cu mult clor. Nate dorea să-şi țină prelegerea în prezența goliciunii, dar paznicul nu voia să ne lase să intrăm fără să plătim. În plus, atunci când am încercat să-i explicăm ce facem (o greşeală), a crezut că suntem un fel de grupare religioasă pusă pe proteste, aşa că Nate ne-a ținut prelegerea pe verandă, lângă leandri, în timp ce oamenii treceau pe lângă noi cu prosoapele făcute sul la subraţ, privindu-ne curioşi.

Isus este răstignit pe cruce

Instalatorul nostru existențial, Kevin, ne-a dus de la fluviu pe Louisa Street şi apoi pe Burgundy, înapoi spre linia ferată şi depozitele de pe Press Street. Era aproape miezul nopții, în Vinerea Mare, ziua în care se participă la procesiunea răstignirii. Am ajuns în față la Southern Coating and Waterproofing, unde încă mai erau rulote în parcarea împrejmuită cu gard, rămase de la uraganul Katrina, când adăposturile temporare se răspândiseră peste tot; ne aflam aproape de Montegut, una dintre numeroasele străzi din cartierul nostru denumite după vechile plantații de pe malul fluviului. Grădinile şi buruienile noastre prosperă în solul acesta aluvionar.

Kevin s-a aşezat pe un ciot lângă bordură, aşa că unii dintre noi au fost nevoiți să stea în stradă; a scos din geantă obiectul pe care-l cărase toată seara, o scândură salvată de când cu Katrina, şi pe care era scris ceva şi bătut un cui. Cu barba şi ochii închişi la culoare, cu chipul frumos proporționat, Kevin arăta de parcă mereu fusese locul lui pe butucul acela,

înconjurat de discipoli atenți. A povestit cum fusese amenințat cu arma în acel loc într-o noapte, când se întoarcea acasă la soția şi băieţelul lui după ce ieşise din tură de la barul unde servea. Textul de pe scândură era o pagină din cartea *Giving Tree* (*Pomul cel darnic*[22]) a lui Shel Silverstein, despre o fetiță-pom şi un băiat care țin unul la altul. Pe măsură ce băiatul creşte şi nu prea mai vrea să se joace doar la umbra pomului sau să se dea în leagăn pe ramurile lui şi dezvoltă dorințe mai lumeşti pentru bani, pentru adăpost, pentru evadare, fetița-pom începe să-i dăruiască diverse, iar băiatul, să le ia fără oprire. Kevin ne-a citit cu voce tare de pe butuc:

22. Shel Silverstein, *Pomul cel darnic*, trad. de Florin Bican, Arthur, Bucureşti, 2017.

Dar băiatul n-a mai venit multă vreme.

Când s-a întors, fetița-pom de-abia putea vorbi de fericire.

— Vino, Băiatul meu, i-a şoptit ea, hai, vino şi te joacă.

— Sunt prea bătrân şi trist să mă mai joc, a spus băiatul. Am nevoie de-o barcă să mă ducă departe de-aici. Poți să-mi dai tu o barcă?

— Taie-mi trunchiul şi fă-ți din el o barcă, a spus fetița-pom. Te va purta departe... şi vei fi fericit.

Băiatul i-a retezat atunci trunchiul, şi-a făcut din el barcă şi a plecat pe mare.

Şi fetița-pom a fost fericită... dar nu prea.

Şi după multă, multă vreme, băiatul s-a întors din nou.

— Îmi pare rău, Băiatul meu, a spus fetița-pom, dar nu mai am nimic să-ți dau... Merele mele s-au dus.

— Dinții mei sunt prea slabi să rod mere, a spus băiatul.

— Nici ramuri nu mai am, a spus fetița-pom. N-ai cum să te mai dai huța...

— Sunt prea bătrân să mă dau huța-n pomi, a spus băiatul.

— S-a dus şi trunchiul meu, a spus fetița-pom. N-ai cum te cățăra...

— Sunt mult prea obosit să mă mai cațăr, a spus băiatul.

— Îmi pare rău, a suspinat fetița-pom. Aş vrea să pot să-ți dau ceva în dar... şi nu mi-a mai rămas nimic de dat. Sunt doar un ciot bătrân. Îmi pare rău...

— Acum nu am nevoie de prea mult, a spus băiatul, doar de un loc tihnit,

să mă aşez. Sunt foarte ostenit.

— Dacă-i aşa, a spus fetiţa-pom şi s-a-ndreptat, pe cât putea, de spate, dacă-i aşa, un ciot bătrân e numai bun să stai pe el şi să te odihneşti. Vino, Băiatul meu, stai jos. Stai jos şi odihneşte-te.

Şi a şezut băiatul.

Şi fetiţa-pom a fost fericită.

Copacul, ne-a spus Kevin, s-a sacrificat de bunăvoie, precum Cristos. Fragmentul reprezenta pentru el punctul dincolo de care nu mai este cale de întoarcere, sacrificiul pe care îl faci atunci când te îndrepţi spre final. Pe lângă o metaforă a dăruirii complete, necondiţionate şi fără a emite judecăţi, povestea poate fi interpretată şi ca o alegorie a codependenţei distructive. Kevin a spus că a ales-o deoarece dă naştere unor interpretări pasionate şi deseori divergente. Şi este adevărat; în vreme ce ne întorceam spre Clouet Street, aceia dintre noi care ştiau povestea îşi exprimau cu tărie convingerile – unii găseau în ea o sursă de inspiraţie, alţii, de furie. Pentru mine, pentru versiunea mea din copilărie, povestea a devenit familiară într-un mod neplăcut odată cu propoziţiile „Şi fetiţa-
pom a fost fericită… Dar nu prea“.

În următoarea zi, la restaurantul Rib Room, cu ocazia prânzului nostru anual din Vinerea Mare, împreună cu fraţii şi surorile mele am băut cocteiluri Rusty Nails, „Cuie ruginite“, şi am comandat miel, ducând mai departe una dintre tradiţiile mai perverse ale tatălui nostru. Sorbind din băuturile noastre dezgustătoare, mai mult din obligaţie decât din proprie voinţă, eu şi Susan i-am povestit lui Soren, pe care tata îl numise după Kierkegaard, introducând puţină filozofie în registrul nostru de nume biblice, despre Popasurile Crizei Existenţiale. Când am ajuns la popasul cu Pomul cel darnic /răstignirea, şi-a schimbat complet fizionomia. „Dumnezeule, *urăsc* din suflet cartea aia, a spus el. E cea mai perversă carte din literatura pentru copii. Băiatul ăla este cel mai oribil lucru care i se putea întâmpla nenorocitei de fetiţă-pom.“

Isus este coborât de pe cruce

Acesta era popasul lui Brad. Am pornit de pe Burgundy Street şi ne-a dus în

fața casei noastre, de unde începuserăm. Cu câteva ore înainte, ascunsese o scară de doi metri şi jumătate după un morman de crengi tăiate. Brad a luat scara, a proptit-o de creanga unui copac şi a urcat până la locul în care părea că fuseseră atârnate de o funie două pungi de hârtie. Din capătul scării a povestit episodul în care, conform Evangheliei după Ioan, soldații romani au mers să dea jos trupul lui Isus, iar unul l-a înțepat cu sulița; din locul acela au curs sânge şi apă. Soțul meu a înlăturat cele două pungi de hârtie care ascundeau nişte pungi transparente din plastic pline până la refuz, ca nişte perfuzii uriaşe, una cu vin roşu, iar cealaltă cu apă.

A luat apoi un briceag. (Este specialist în decoruri în industria cinematografică, iar când bag haine la spălat găsesc mereu bricege în buzunare, în pantalonii lui de camuflaj pătați cu vopsea şi plini de urmele de peste zi, printre care mănuşile albastre de cauciuc, măştile ieftine de față care mă tem că nu-i protejează suficient de bine plămânii de substanțele cu care lucrează, multe ambalaje de chipsuri şi bomboane. Film după film, an după an, mereu aceleaşi lucruri.) Ne-a spus să ne pregătim cănile – le căraserăm toată seara cu noi în rucsacuri –, *dar mai întâi*, a făcut el, să vărsăm o picătură pe pământ şi să ne oprim o clipă ca să ne gândim la oamenii pe care i-am pierdut. A găurit punga cu vin, apoi pe cea cu apă şi am văzut cum şiroaiele subțiri se scurg de sus din copac şi până jos pe pământ, sub sclipirea galbenă a becului cu senzor de peste drum.

Devenise prea uşor să catalogăm oamenii pe care îi pierduserăm. În timp ce apa şi vinul împroşcau pământul, m-am gândit la ei – la tata, Rebecca şi Rachel –, apoi la oamenii pe care i-am câştigat prin pierderi. Când partenera lui Brad şi mama primului său fiu a murit, cu nouă luni înainte să-l cunosc, copilul lor, acum al nostru, avea trei ani. Brad se străduia să-şi ducă doliul şi în acelaşi timp să fie tată.

— Este prea devreme! mi-a zis lumea când am început să ne vedem. În plus, are un copil.

Era copleşitor de evident că ar trebui să fim împreună, şi totuşi era un început dificil pentru ceea ce avea să se dovedească cea mai bună relație la care puteam spera vreodată. Am ars etapele şi am devenit mamă.

I-am fost prezentată lui Chris la o petrecere pe-un acoperiş, prima mea ieşire după moartea lui Rachel, când încă mă simțeam vulnerabilă şi fragilă,

afundată în suferința mea. Primele lui cuvinte au fost: „Am cunoscut-o pe sora ta mai mică Rachel, acum două săptămâni la o petrecere de Sfântul Patrick. Dumnezeule, ce semănați! Are un iubit?“ M-am îndepărtat fără o vorbă, în timp ce el turuia în continuare despre ea. După ce am plecat, prietenii mei i-au spus ce se întâmplase. O cunoscuse şi se simțise atras de Rachel cu câteva ore înainte să se sinucidă. Era probabil printre ultimii care o văzuseră în viață. Pentru o vreme, l-am evitat şi mă gândeam mereu: *Dumnezeule, e tipu' ăla…* Câțiva ani mai târziu, la o petrecere de Halloween, când m-am costumat în vampir cu gâtul tăiat, am dat nas în nas cu Chris, care purta nişte blugi rupți, un tricou şi o bandană şi flutura o pancartă şi un megafon de împrumut, protestând împotriva sărbătorii de Halloween. Am început într-un final să vorbim despre prima noastră întâlnire, despre Rachel. Mi-a spus că, după ce a aflat ce s-a întâmplat, a mers şi s-a aşezat singur pe marginea acoperişului, privind oraşul noaptea, cu gândul să se arunce în gol. Avea să devină în cele din urmă naşul mezinului nostru.

Şi acum să luăm cu toții parte la comuniune. Am strâns cercul sub izvorul neverosimil din copac, cu cănile în mână, nerăbdători, şi totuşi intimidați de frumusețea momentului, ca să adunăm vinul şi apa ce curgeau în noapte, stropindu-ne pe brațe şi mâini. Brad a coborât şi ni s-a alăturat. Totul era o punere în scenă, dar era miraculos.

După ce Isus e dat jos de pe cruce, chinul lui ia sfârşit, se poate elibera de el. Cu toții ne putem elibera de suferință. Pungile dezumflate în copac, vinul şi apa amestecate în cănile noastre şi pe pământ şi printre peticele de iarbă care se căzneau să crească la umbra copacului. Am mers în casă şi ne-am aşezat la vorbă, am mâncat brânză, pâine, struguri şi brioşele demențiale aduse de Sara. Aşa a arătat modesta noastră Cazană de taină, cum spuneam în glumă. Am ascultat albume, unele nou lansate, altele mai vechi, cărate după noi din liceu şi facultate, precum Bob Dylan, Prince, English Beat şi Billy Idol, cu copertele deteriorate, dar vinilul încă suna grozav şi clar, deşi hârşâia câteodată, iar unul dintre noi trebuia să meargă să ridice acul.

MAI
Pădurea-ntunecată

Fostul magazin de mobilă St. Claude nu avea acoperiş, doar o podea de beton cu nişte resturi încăpăţânate de linoleum roşu, doi pereţi de cărămidă lungi şi înalţi şi cu spatele lipsă. Amintirile din interior erau acum expuse sub cerul liber. În câteva movile de pământ, pe lângă perete, încolţiseră buruieni ţepoase, exotice şi sticle goale de vin alcoolizat, şi, pregătind locul pentru eveniment, am măturat de pe jos câteva prezervative folosite. Clădirea semăna cu o forţăreaţă pustie, veche de secole, din centrul sau sudul Americii, cu palmieri şi mimoze încununând zidurile. Susan a decorat locul cu lumânări, candele şi statuete găsite la gunoi de-a lungul anilor, multe după uraganul Katrina, în timpul Marii Evacuări – bunuri deteriorate din sute de mii de case şi firme lăsate să se năruie la marginea drumului. Pictase pe faţada dărăpănată a clădirii un diavol de carnaval uriaş, roşu, cu o gură căscată de aproape doi metri, pe post de intrare. Dar Tristan, tâmplarul mereu precaut, a avertizat să nu se taie placajul vechi, deoarece arcul de cărămidă de deasupra se apleca periculos de mult înspre trotuar. Anii de degradare ar fi declanşat o nouă catastrofă. Gura diavolului a rămas blocată.

— Putem să le spunem oamenilor să intre prin dosul diavolului, a spus Tristan, în timp ce-şi punea la loc fierăstrăul.

Aşa că am îndrumat oamenii să meargă pe după colţ, prin spatele clădirii. „Faţada e instabilă“ a fost tema neoficială a serii.

Hotărâserăm să ne reunim în cadrul clubului de carte sub acoperire, la un eveniment public. Eram deja înscrisă la o lectură organizată de Nate, iar textul meu avea să constituie textul lunii, dedicat în secret grupului. Mulţi dintre membri urmau să fie în public. Citeam împreună cu un tânăr şi foarte în vogă scriitor de ficţiune pentru adolescenţi, care tocmai publicase o poveste într-o revistă literară la modă şi făcea mare vâlvă, şi cu un scriitor din Mexic, care era agitat pentru că nu citise niciodată în engleză în public

şi care bea whisky Jameson dintr-o ploscă strălucitoare şi elegantă, ce reflecta luminile încropite din jur de fiecare dată când o înclina.

Eu eram mulţumită că fusesem distribuită cam pe la mijloc în acea seară, nu simţeam foarte multă presiune, faţă în faţă cu vreo sută de oameni înşiraţi pe scaunele pliante albe şi cu vreo câţiva care intraseră cu tot cu biciclete prin dosul diavolului. Un bec cu senzori de după zid, pe un stâlp din stradă, se tot stingea şi aprindea, cu un sâsâit uşor. Pe la jumătatea lecturii, şi-au făcut apariţia nişte termite Formosan, cu corpuri delicate. Mişună şi agasează unele zone ale oraşului în fiecare lună de mai, cam de Ziua Mamei, un fenomen care aduce oarecum cu începutul unui roman de Gabriel García Márquez. Puterea lor fragilă şi colectivă poate să devasteze stâlpii de electricitate şi becurile de pe verandă în asemenea măsură, încât câteodată trebuie să-ţi opreşti toate luminile, chiar şi televizorul şi calculatorul, şi să rămâi într-o beznă victoriană ca să le ţii departe de casa ta veche din lemn. Termitele mi-au năpădit foile şi a trebuit să le dau la o parte în timp ce citeam un fragment dintr-un text intitulat *Condoleanţele unui condamnat la moarte*. În ultimele patru luni, clubul devenise o parte esenţială din doliul meu după tata, un grup de nădejde cu suflete care mă sprijineau în Planul Tragic. Procesiunea de luna trecută întărise devotamentul nostru faţă de proiect, iar adânc îngropat în textul pe care îl citeam era un mesaj de recunoştinţă pentru clubul de carte, pentru camarazii mei călători prin pădurea-întunecată.

> Plicul era cu faţa în jos pe podeaua livingului, sub fanta prin care se strecura corespondenţa, laolaltă cu pliante lucioase, cu obişnuitele sloganuri lipsite de sens, cu reclamele şi portretele de familie cu chipuri zâmbitoare. Era o scrisoare adevărată, scrisă de mână, dar apoi, în timp ce o luam de jos, am avut o clipă de groază şi confuzie. Lângă numele şi adresa mea, era o ştampilă neagră: „CONDAMNAT LA MOARTE“. Ştampila era inegal imprimată; partea de jos a literelor era neagră şi clară, dar partea de sus era neregulată şi difuză, cu punctuleţe între cuvinte. Scrisul de pe plic era îngrijit, cursiv, rotunjit şi mic. Am o meserie în care dau frecvent peste scrisul de mână – sunt profesoară. Elevii mei provin din tot felul de locuri. Dacă ar fi trebuit să ghicesc proveniența acestui scris, aş fi zis o şcoală catolică de fete, poate Academy of the Sacred

Heart? Fuste în carouri, mocasini, supravegherea vigilentă a maicilor.

Adresa pentru returnare era Penitenciarul Statal Louisiana, Angola. Am admirat buclele elegante ale lui L şi S, niciodată nu am reuşit să le fac aşa. Scrisoarea venea de la clientul pro bono al fratelui meu, care fusese condamnat la moarte. Îi cunoşteam numele, dar nu mă aşteptam la o scrisoare de la el. Pe spate scria necenzurat, nu răspundem pentru conținut, penitenciarul de stat louisiana, 20 martie 2012, la. penitenciarul de stat. o instituție penală exclusiv pentru bărbați. Această scrisoare fusese întărită de o birocrație sobră şi insistentă sau, şi mai rău, de un tip care doar îşi făcea treaba, dar nu fusese sigilată. Avea doar o bucățică de scoci pe mijloc. În seara următoare la cină, i-am arătat fratelui meu scrisoarea, la care el a făcut ca pentru sine, bănuitor: „De unde-o fi avut scoci?“

Cu câteva luni înainte, la sfârşitul lui decembrie, îi intervievasem pe el şi pe tata pe tema cazurilor pro bono cu condamnați la moarte, de care se ocupau de zece ani deja şi despre care vorbeau mereu pe un ton şi cu o intensitate diferite de restul subiectelor lor juridice. La un moment dat, clienții lor erau închişi în celule alăturate şi făceau schimb de impresii despre avocații Gisleson: tatăl, un fost procuror federal experimentat, fiul, la vremea aia un proaspăt avocat aflat la primul lui caz penal. Unul îşi aminteşte succesele avocatului mai bătrân din sala de judecată, în vreme ce celălalt se întreabă de ce aşchia n-a sărit mai aproape de trunchi.

De fapt n-a fost cu adevărat un interviu, mai degrabă o întâlnire la un pahar, cu prânz şi reportofon, la Rib Room, la masa nr. 5, lângă o fereastră înaltă, cu boltă, dând înspre Royal Street, o avanscenă care încadrează balcoane din fontă, arcadele cu geamuri şi pâlcurile de ferigi, genul de privelişte îmbătătoare şi plăcută, prețuită atât de turişti, cât şi de localnici, o vedere a Cartierului Francez lipită pe problemele oraşului.

În luna aia, tata făcuse ce făcea în ultimii doi ani de leucemie, prăbuşindu-se la imunitate zero şi stând în terapie intensivă, ca să-şi revină apoi brusc la viață, în vreme ce noi, toți ceilalți – familie, asistente, doctori –, ne scuturam de praf şi ne întindeam gâtul privindu-l cum se ridică. Iar a repetat figura! Asistentele lui îl numeau vedeta secției

de oncologie de la spitalul Touro Infirmary – le invitase la petrecerea noastră de Crăciun şi chiar au venit. Aşa cum făcuse cu cele mai multe lucruri din viaţa lui, îşi contestase boala, citise toate foile cu scris mărunt care veneau cu medicamentele, îşi supusese doctorii la interogatorii, construise pe carneţele strategii defensive ale simptomelor şi tratamentelor. În acea după-amiază petrecută la Rib Room, la câteva zile după Crăciun, bea vin şi era entuziasmat de nivelul record de trombocite şi de posibilitatea de a merge la Centrul MD Anderson pentru un transplant de măduvă. Suna bine, deşi de câteva ori a trebuit să împing discret reportofonul spre vocea lui slăbită, în timp ce vorbea despre pedeapsa capitală, despre cariera juridică şi despre misterele personalităţii umane.

Spre sfârşitul prânzului, a menţionat că în următoarea săptămână avea programate patru zile de chimioterapie, iar în a cincea zi plănuia să meargă la Angola, ca să-şi vadă clientul. Că tot veni vorba despre „consiliere ineficientă“, a glumit el. Un specialist autentic cu un umor negru, spunea deseori că se luptă ca să-şi ţină clientul departe de injecţia letală, în vreme ce el însuşi regulat primea injecţii cu otravă în venă.

Aşa că în următoarea săptămână, după o rundă de chimioterapie, cu zero imunitate, a bătut drumul mult îndrăgit spre Angola, şi-a vizitat clientul, i s-a făcut rău când s-a întors acasă şi a murit în câteva zile. Ar fi în ton cu povestea şi chiar de impact să spun că pedeapsa capitală l-a omorât în cele din urmă, dar, sincer, n-o să ştim niciodată care strângere de mână, sau tejghea, sau mâner, între New Orleans şi West Feliciana, i-a dat bacteria enterococcus care i-a pus capac. Vulnerabil cum era, pentru tata întreaga lume era o ameninţare, personalul medical şi copiii fiind mai letali pentru el decât condamnaţii la moarte, care aveau un mediu relativ sterilizat; cred că era mai îngrijorat că asociatul cu care mergea spre Angola avea copii mici, iar scaunele lor goale de pe bancheta din spate erau probabil pline de pericole invizibile. Dar cum cele mai multe poveşti sunt în parte scop, în parte accident, iar neplăcerile vieţii trag întotdeauna spre mit, putem spune, cred, că a fost oricum un sfârşit bun pentru el.

Unul dintre lucrurile pe care tata le aprecia la statul lui adoptiv, unde se căsătorise cu o femeie din Louisiana aflată la a şasea generaţie, crescuse

opt copii, dintre care îngropase doi, era abilitatea de a crea şi a menţine propriile mituri, la bine sau la greu. Îi plăcea că putea să conducă de acasă, din Algiers, la Angola şi să se întoarcă într-o singură zi, călătorind prin aceste istorii coloniale suprapuse, de la un indicator de autostradă la altul, de pe un continent pe altul, prin capcanele exotismului întinse de străbunii noştri, care au fost înzestraţi cu privilegiul acela al deschizătorilor de drumuri de a numi locuri, supunând generaţii întregi dorinţelor lor, iniţiativelor lor. Câteodată, numele devin nişte simple curiozităţi cartografice. În alte cazuri, moştenirile lor durează. Angola, cunoscută şi ca Ferma, împrejmuită de fluviul Mississippi pe trei părţi şi de blândele dealuri Tunica pe cea de-a patra, a fost iniţial o plantaţie deţinută de un negustor de sclavi renumit pentru că despărţea familii. A fost într-un final cumpărată de stat şi menţinută ca o închisoare medievală, în asemenea măsură încât, în anii ’50, câteva zeci de prizonieri şi-au tăiat tendonul lui Ahile în semn de protest faţă de condiţiile de acolo. Dacă Louisiana ar fi stat independent, iar unii ar spune că într-un fel este, am avea cea mai mare rată de încarcerare din lume. Sunt peste cinci mii de bărbaţi în Angola, pe bucata aceea îngustă de pe malul fluviului, în cel mai mare penitenciar de maximă siguranţă din ţară, aflaţi acolo din cauza ghinionului, a deciziilor proaste, a consilierii juridice proaste, a legilor proaste sau a unor suflete în esenţă rele.

Sinceră să fiu, plicul acela sosit de la închisoarea Angola m-a cam speriat, şi am trăit o clipă foarte ciudată când a trebuit să mă aşez pe canapeaua de catifea roşie, un Duncan Phyfe moştenit din peisajul încremenit în timp al livingului bunicii mele, în timp ce scrisoarea îmi tremura în mâini. Dar a fost o descoperire interesantă – poţi să simţi frică şi duioşie, în acelaşi timp. Scrisoarea era formală, respectuoasă, iar expeditorul exprima condoleanţe cu întârziere pentru pierderea tatălui meu, pe care avusese onoarea să-l cunoască. Vorbea despre afecţiunea, farmecul şi profesionialismul lui, multe cuvinte care descriau aceleaşi lucruri rostite de oamenii a căror mulţime, în dimineaţa înmormântării, trecea dincolo de pereţii de cărămidă ai mănăstirii Saint Clare, până pe Henry Clay Avenue. Şi am apreciat că era un fel de continuitate a

percepţiei între condamnatul la moarte din Angola şi inima oraşului New Orleans, iar tata fusese acel mijloc de comunicare.

În scrisoarea lui, clientul fratelui meu încerca să stabilească o întâlnire cu mine şi avea nevoie de mai multe informaţii pentru actele necesare, „informaţii sensibile“ precum data mea de naştere şi numărul de asigurare socială. În timpul unei mese, când fratele meu explica vreo procedură misterioasă a recursului şi eu mă prefăceam că înţeleg ce zice, povestea despre cât de dificil poate fi să mergi la vorbitor cu condamnaţii la moarte. Dacă nu eşti rudă, nu poţi solicita să vizitezi pe cineva şi să primeşti acces. „Asta dacă nu eşti de la Hollywood, explică el. Billy Bob Thornton, John Cusack şi aşa mai departe. Ăia au voie.“

John Cusack, serios? Numele acela a declanşat ceva în creierul meu. Eu şi Cusack crescuserăm împreună, el în filmele regizorului John Hughes, iar eu uitându-mă la ele în cinematografe care nu mai există. Acum îmbătrânim amândoi, pielea de sub ochi ni se subţiază, şi amândoi jucăm roluri de indivizi trecuţi de prima tinereţe, posomorâţi şi nemulţumiţi. Cam cu un an înainte, devenise un fel de oaie neagră pentru mine. Într-o seară, târziu, după ce mă uitasem la *Hot Tub Time Machine* (*Teleportaţi în adolescenţă*), nu puteam să adorm. Fiul meu, pe atunci în vârstă de patru ani, venise în patul nostru şi sforăia ca un moş, ceea ce l-a făcut pe soţul meu să se mute pe canapea. În film, personajul lui Cusack este teleportat înapoi în anii ’80, cu ajutorul unui jacuzzi defect şi al unui energizant rusesc. De curând, dădusem peste propriul meu portal spre anii ’80, printr-o invitaţie exuberantă la reuniunea de liceu, care avea să aibă loc în Cartierul Francez. Băutură la discreţie, evaluări incomode, melodrame. Mare parte din nostalgia exagerată şi din scenariul filmului păreau concepute astfel încât Cusack şi prietenii lui să-şi facă de cap cu fete mult prea tinere pentru ei. În genericul de la final era şi numele bucătarului personal al lui Cusack, ceea ce mi s-a părut deprimant dintr-un motiv sau altul, şi mi-am amintit de o poză din ziar când Cusack se afla în oraş ca să turneze alt film şi mergea pe motocicletă, bine căptuşit, să nu se lovească, de parcă ar fi fost în turnir.

Acum era vreo trei dimineaţa, tot nu puteam să dorm şi mi s-a părut că aud nişte urlete în câmp, vizavi de casa noastră, un tăpşan năpădit de

natură după ce primăria demolase un bloc pentru nevoiaşi, o mică oază urbană plină de seringi, sticle sparte şi pungi de plastic cu urme maronii suspecte. Urletul părea a fi când de om, când de animal. M-am ridicat să văd ce se-ntâmplă, dar n-am zărit nimic, doar umbre înceţoşate la marginea câmpului. Mă trezisem de tot, aşa că mi-am verificat e-mailul – exact ce se spune să nu faci atunci când nu poţi dormi. Mă aştepta un mesaj, o frază, de la celălalt frate avocat: „Doctorul a spus că tata o să moară până la Super Bowl“. Tata şi oncologul lui îşi combinau în mod evident maniile cu privire la apropierea morţii şi la posibilitatea ca echipa Saints să mai câştige vreodată Campionatul Mondial. „Două trofee? ar fi zis tata. Hai dă-o dracu’.“ M-am întors în pat, la respiraţia zgomotoasă şi inegală a băieţelului meu şi la urletul nelămurit. Ventilatorul din tavan trebuia şters de praf, tata era pe moarte, anii ’80 se retrezeau în mintea mea, iar eu îmi tot imaginam vârtejul acela ce se ridica din jacuzzi spre finalul filmului, ca o tornadă din *Vrăjitorul din Oz*. Dar înăuntru nu se rotea nimic – nici vrăjitoare pe scutere, nici fermieri. Era doar un spectacol de efecte speciale gol, întunecat şi costisitor, iar echipa de creatori era îngropată în generic, chiar mai jos şi decât bucătarul personal al lui John Cusack. Era una dintre acele clipe în care se cufundă de regulă oamenii aflaţi la a doua tinereţe, în care trecutul şi viitorul se ating, iar prezentul se cristalizează în jurul tău, cu filamente mici şi îngheţate unindu-se unele de altele în căutare de sens.

Dar poate „căutarea de sens“ este cumva greşită şi, la urma urmei, sensul e încuiat cu adevărat doar înăuntrul marelui dreptunghi al paragrafului anterior. Şi totuşi, zăbrelele lui sunt destul de palpabile. Efemeritatea omului, enigmele statutului de părinte, precum şi o anume anxietate a autenticităţii, resimţită atât în raport cu celelalte generaţii, cât şi cu mine, ca scriitoare. Ce e real? Ce e poveste măsluită? Care-i relaţia dintre ele? De unde vine tot zgomotul?

Vezi dumneata, există asemenea momente în viaţă, în suferinţă, în dragoste, când te învârţi primprejur fără astâmpăr, când orice prinde semnificaţie şi îţi petreci zilele ameţit şi suferind. Poate că am luat eu prea în tragic acea scrisoare, dar în ultima vreme parcă ajunsesem din nou în punctul acela, simţindu-mă precum Dante, „la jumătatea drumului

vieţii noastre“, rătăcită în pădurea-ntunecată, la porţile Infernului, încercând să scap de demonii cu blană ai tărâmului lumesc înainte să apară însoţitorul Virgiliu. Precum Cusack în *Hot Tub Time Machine*, Dante vede într-un final mare parte din salvarea lui, în criza vârstei mijlocii, în fantasma unei fete prea tinere, Beatrice. Presupun că bărbaţii au fost mereu construiţi ca să dezamăgească. Totuşi, încep să mă gândesc că pădurea-ntunecată nu e chiar aşa de rea. Câteodată dai de oameni pe care îi cunoşti, câteodată de necunoscuţi înţelegători. Poate să existe camaraderie acolo, să vină careva şi să-ţi spună: „Hei, suntem împreună aici, în pădurea-ntunecată, pot să-ţi mai torn nişte whisky, îmi recomanzi o carte bună?“ Scrisoarea de la închisoare era oare încă o creangă de-a curmezişul drumului, sau lumina verde şi tulbure strecurată printre ramuri? Şi cum rămâne cu copiii tăi? Sunt îndeajuns de fericiţi, sunt bine, poţi să-i auzi în luminişul însorit din apropiere şi poţi oricând să li te alături. Câteodată te gândeşti că ar fi bine dacă ai putea lărgi drumurile astea, să le fie mai uşor copiilor tăi atunci când o să le vină rândul să păşească prin pădurea-ntunecată. Dar cred că cel mai bun lucru pe care îl putem face e să ne asigurăm că au cu ei toate uneltele necesare. Că pot să-şi ducă singuri macetele, singuri whisky-ul.

În New Orleans, ca în mai toată ţara, nu prea avuseserăm iarnă şi ne bucuram de o trecere blândă înspre o primăvară timpurie şi fără cusur, învăluind întregul oraş în bună-dispoziţie. Am mai citit scrisoarea de câteva ori, era clar c-o să întârzii la serviciu. Ferestrele înalte ale livingului erau invadate de strălucirea vegetaţiei de pe neverosimilul tăpşan de vizavi, crengi tăiate şi abandonate la poalele platanilor, stâlpul de lumină invadat de muguri galbeni într-o încâlcitură de gheara-mâţei. Scrisoarea aceea mi s-a părut dintr-odată a fi cea mai de preţ avere a mea şi, cu scrisul ei de mână şi cu timbrul poştal, o relicvă instantanee dintr-o eră trecută, când timpul şi spaţiul nu se destrămaseră încă, iar oamenii nu-şi trimiteau mesaje direct în buzunar. Pe lângă observaţiile grijulii despre tata şi pe lângă condoleanţe, formula de rămas-bun mi-a ajuns la suflet: „Cu recunoştinţă şi sinceritate“. Acum chiar că întârziasem. Am pornit alarma casei şi am deschis uşa înspre dimineaţa care se preschimba iute în miez de zi.

După lectură, am mai stat câteva ore în fortăreaţa noastră de împrumut, vorbind, ascultând muzică şi alungând vârtejurile de termite când ne apropiam prea mult de lumini. Scriitorii ciocneau beri ca să-şi recalibreze emoţiile pentru conversaţie şi făceau schimb de complimente evazive. N-am convocat niciodată oficial clubul de carte, dar de-a lungul serii Kevin, Ellen, Nate, Susan, Tristan şi Brad au recunoscut cu toţii pădurea-ntunecată, chiar dacă n-am elaborat subiectul. Kevin a spus că a fost frapat de metafora cu „whisky-ul şi macetele“. Băieţii noştri sunt prieteni de la aproximativ trei ani şi frica şi plăcerea de a fi părinte constituie un element aprofundat în permanenţă al prieteniei noastre. După ce mulţimea a ieşit prin dosul diavolului, membrii clubului au rămas în urmă şi au încărcat camioanele cu scaune, mese, podium, lumini, prelungitoare, abandonând avanpostul folosinţelor sale mai tăcute şi mai furişe.

În săptămâna de după lectură, am mers la Angola cu Soren ca să-l cunosc pe clientul lui. N-am putut să dorm în noaptea de dinainte. Mi-am simţit stomacul ghem de emoţie şi groază două ore şi jumătate, cât a durat drumul. În timp ce conducea, Soren mi-a povestit despre cazul clientului lui şi despre carenţele reprezentării sale iniţiale. Când i-a fost desemnat recursul, a primit un dosar foarte subţire, aceea fusese toată apărarea, de neconceput pentru o condamnare la moarte. Soren a spus că primul lui proces ca tânăr avocat fusese pentru o muşcătură de câine şi că avusese cutii întregi de dovezi pentru asta. În East Baton Rouge, avocatul din oficiu desemnat, care nu avea experienţă în cazuri penale, a implorat judecătorul să i se ia cazul, dar judecătorul l-a păstrat – ca un fel de pedeapsă pentru o ticăloşie din trecut, după părerea lui Soren.

O parte din drumul lung pe autostrada I-10 trece peste mlaştini pline de palmieri şi kilometri întregi de crânguri cu chiparoşi veştejiţi, iar în depărtare se zăresc rafinării de unde iese fum. Odată ce treci de Baton Rouge şi o iei pe autostrada 61, vezi câmpurile de soia şi uzinele mâncate de rugină. Când pătrunde în West Feliciana, autostrada 61 devine un drum turistic înverzit, cu alei de stejari, muşchi spaniol, plantaţii transformate în pensiuni (o îmbinare deconcertantă de genocid şi *Southern Living*),

benzinării aprovizionate cu excelenți cârnați *boudin* şi tocană *gumbo*. Apoi o iei la stânga pe lângă oraşul Daiquiri Shack şi intri pe LA 66, un drum cu două benzi, languros şi împădurit, căruia i se mai spune şi Tunica Trace şi care se termină la intrarea în pântecele chitului, Angola.

Aici te confrunți cu puterea aspră a aplicării legii. Ca avocat, Soren a primit permisiunea de a traversa împrejurimile închisorii spre sectorul condamnaților la moarte după ce a fost chestionat şi i-a fost inspectată maşina. Urma să aştepte până îmi terminam eu vizita şi apoi să-şi facă treaba. Ca vizitator obişnuit, intri prin centrul de procesare greu de descris al Angolei. Ai voie doar însoțit de actul de identitate, de o cheie unică şi de hârțoage pe care un polițist le verifică şi le confruntă cu datele din calculator; apoi cu un pix scrie „CM“ pe ele. Eşti însoțit spre o cabină din lemn cu un ventilator deasupra şi grilaj în partea de jos, dincolo de care stă un ciobănesc german antrenat să găsească stupefiante. Atunci când intri, un paznic porneşte ventilatorul, iar mirosul tău trece prin grilajul prin care poți zări o labă sau botul câinelui.

La ieşirea din cabină, eşti percheziționat, apoi treci printr-un detector de metale şi ajungi într-o zonă asemănătoare cu o stație de autobuz de la țară, aproape ticsită de femei de toate vârstele şi de câțiva copii, şi aştepți să auzi numele prizonierului pe care îl vizitezi. Când i se strigă numele, urci în autobuzul şcolar alb în vreme ce-ți simți corpul inundat de frică şi angoasă, contempli idilicul drum ce străbate câmpurile de fasole, porumb şi dovleac, unde lucrează deținuți în cămăşi albastre, iar dealurile Tunica umbresc artistic orizontul. Observi indicatoarele de pe clădiri desenate cu atenție, de specialişti, picturile murale cu amerindieni de pe rezervoarele de apă, faci opriri în zonele îngrădite A, B, C etc., să-i lase pe ceilalți pasageri, zăreşti, în spatele unui grajd, mâncând nişte fân, o cămilă, rezident permanent şi actor prezent în spectacolul anual *Patimile lui Cristos* pus în scenă de deținuți în arena de rodeo. În curând, eşti singura persoană din autobuz şi şoferul te întreabă dacă e prima dată când vizitezi un condamnat la moarte. Îi spui că da în timp ce te întrebi ce anume te-a dat de gol, apoi vă apropiați de un iaz fermecător, împrejmuit de papură, o rezervație de păsări acvatice care atrage bâtlani, egrete şi lopătari, genul de loc în care John James Audubon[23] şi-ar fi aşezat şevaletul, la câțiva metri de ultima stație, de

complexul condamnaților la moarte de lângă dig, de bobinele de sârmă ghimpată ce împodobesc şirurile de garduri înalte din plasă. *Să aveți o vizită plăcută*. De îndată ce turnul de control îți dă drumul pe prima poartă, eşti blocat în prag până când următoarea poartă îți anunță intrarea cu un alt țiuit puternic. Mergi pe drumul scurt până la clădire, care arată ca biroul plăcut amenajat al unui dentist din suburbii. Înăuntru e la fel de banal, ai putea să fii în orice birou, oriunde. Lambriuri închise la culoare, muluri rafinate, fotografii de familie înrămate, angajați puşi pe glume, plante cu frunze cărnoase care cresc în coşuri şi despre care n-ai fi putut spune dacă sunt naturale sau artificiale. La recepție, te semnezi şi primeşti un meniu.

23. John James Audubon (1785–1851), ornitolog, naturalist şi pictor american.

Am aşteptat o vreme la vorbitor, iar neliniştea mi se risipea în timp ce studiam lista fotocopiată care arăta ca un formular de comandă, cu căsuțe de bifat. Mâncare tipică pentru sudul statului Louisiana: platouri cu creveți şi somn, friptură, hamburgeri, sendvişuri. Numai că nu mai văzusem prețuri aşa de mici de prin 1985. După vreo douăzeci de minute, paznicii au condus la uşă, dincolo de geamul gros din plexiglas, un bărbat care se vedea neclar prin ferestruica de securitate şi care mi-a zâmbit, aproape ca şi cum m-ar fi recunoscut, deşi nu ne mai întâlniserăm niciodată. A intrat singur în sală, încătuşat, apoi s-a aplecat cu spatele sprijinit de uşă şi şi-a întins mâinile printr-o fantă înspre paznici ca să-i scoată cătuşele. Avea patruzeci şi ceva de ani, un zâmbet larg şi o cămaşă albastră de bumbac, ale cărei cusături îi apăsau pe piept şi brațe. Purta şi un ceas. Ne-am aşezat pe scăunelele din inox fixate de o parte şi de alta a despărțitorului. Mi-a mulțumit că am venit, eu i-am mulțumit că m-a primit. L-am întrebat ce i-ar plăcea să mănânce de prânz. Şi-a comandat un platou cu fructe de mare fripte şi o Coca-Cola. Mai devreme, Soren îmi recomandase somnul, dar am cerut în schimb un platou cu creveți la grătar.

Era aproape de amiază şi fereastra din spatele meu arunca reflexia mea şi a tuturor lucrurilor din jur pe partea mea de geam despărțitor; singurul mod în care îl puteam vedea clar era să-mi aliniez perfect chipul cu chipul lui ca să blochez reflexia, aşa că am stat față în față, vorbind timp de aproape două ore, legați de telefoane. Neliniştită şi nerăbdătoare din fire, am fost

silită acum să stau locului. Cam pe toată durata vizitei, am putut să văd doar trăsăturile lui şi reflexia din geamul din spatele meu, cu bobinele de sârmă ghimpată de-a lungul unui zid şi din când în când câte o pasăre în zbor.

Am vorbit destinşi despre cei şase copii ai lui, despre cei doi ai mei, despre o carte de Dan Brown pe care o citea, despre credința lui şi frica de la început că revelația pe care o avusese cu Isus mântuitorul lui, la câțiva ani după încarcerare, era doar o religie de închisoare, şi nu una autentică. Dar şi-a păstrat credința, iar ea i-a dat putere în cei şaisprezece ani petrecuți în închisoare. M-a întrebat dacă era mare bătaie de cap să treci de securitate. I-am spus că era în regulă şi am remarcat că în autobuz au fost în principal femei. A spus că nu era nimic neobişnuit. Toți prietenii şi verişorii lui au încetat să-l mai viziteze după câțiva ani şi acum vin doar mama, sora şi fetele lui.

Nu aveam voie să vorbim, din motive legale, despre cazul lui, mai ales că totul era înregistrat la vorbitor. Ştiam doar detaliile de pe Internet şi de la fratele meu. Fusese condamnat pentru uciderea a doi angajați dintr-un restaurant din Baton Rouge unde lucrase ca spălător de vase. A fost văzut mergând pe bicicletă înainte de deschiderea restaurantului, salutându-l pe barman, apoi împuşcându-l de două ori în spate în timp ce intra. Barmanul a supraviețuit, dar nu şi managera, care a sunat la 112 şi care l-a implorat s-o cruțe. N-a supraviețuit nici bucătarul care se ascunsese în camera frigorifică şi care îl implorase de asemenea. Şapte mii de dolari au fost furați din casă. A fost arestat la scurt timp după aceea, după ce prieteni şi foşti colegi de muncă au depus mărturie împotriva lui.

Mâncarea a venit în recipiente de polistiren. Am continuat discuția cu neîndemânare, încercând să manevrăm când telefoanele, când tacâmurile din plastic, vorbind şi mâncând. Chipul lui tot dispărea şi vedeam în schimb reflexia, în timp ce el era atent la platoul cu fructe de mare. Soren vorbise mult despre mâncarea pe care o serveau la vorbitorul condamnaților la moarte. Şi avea dreptate – era chiar bună. Proaspătă, bine condimentată, porții generoase. Deținutul care servise mâncarea purta o bonetă de bucătar. Clientul fratelui meu m-a asigurat că nu asta mâncau de obicei, că dieta lor era bogată în varză şi săracă în proteine, că trebuiau s-o suplimenteze cu conserve de ton de la cantină. În timpul singurei lor ore petrecute în afara

celulei, nişte tipi s-au prins cum să gătească în cuptorul cu microunde la care au acces. Mi-a dat o rețetă de praline a unui condamnat la moarte: o jumătate de borcan de unt de arahide, apă, un cuptor cu microunde, o lingură de plastic şi orice desert disponibil de la tonomat.

Înțelegeam dorința acelui deținut de a recrea o pralină. Ți se face poftă când le vezi în coşulețele lor peste tot, la casele de marcat din magazine, în drogherii sau chiar când plăteşti o amendă de circulație (surse suplimentare de încasări). Nişte ingrediente atât de simple – zahăr, unt şi nuci pecan – şi un rezultat aproape dureros de bun. Aveam serviciul peste drum de fabrica de praline Aunt Sally de pe malul fluviului Mississippi, iar când cuvele lor clocoteau şi fabrica de cafea de la câteva străzi depărtare prăjea cafeaua, cartierul mirosea precum cel mai mare mic dejun continental şi nu-mi venea să cred cât de norocoasă eram să-mi petrec timpul într-un astfel de loc. Dar o asemenea încântare concentrată are o relație specială cu inimile frânte. La scurt timp după uraganul Katrina, m-am împrietenit cu un bunic creol, când ne duceam dimineața copiii la şcoală. Mi-a povestit în multe dăți de afacerea lui cu praline, care abia prindea contur înainte de uragan, într-o buclă repetitivă abstractă în care erau blocați mulți oameni în vârstă la vremea aia, chinuindu-se să-şi vadă de viață în timp ce pământul le fugea mereu de sub picioare. Tocmai încheiase nişte contracte mari cu hoteluri din centru, când bucătăria i-a fost inundată şi totul s-a dus de râpă. Într-o zi mi-a dăruit un ambalaj zdrențuit şi turtit cu logoul vesel al firmei lui, o cutiuță din carton care n-avea niciodată să fie asamblată sau umplută cu ceea ce el susținea că erau cândva cele mai bune praline din oraş. Îmi arătase oare cutia ca pe o dovadă, ca pe un blazon? N-aveam de unde să ştiu. Mai târziu, am observat un teanc cu sute de ambalaje desfăcute pe bancheta din spate a maşinii, lângă scaunul nepotului său.

Dar cea mai prețioasă întâlnire cu pralinele a avut loc după ce-a murit Rachel: eram pe feribot, în mijlocul fluviului Mississippi, mergeam în vizită la sora mea Kristin în Algiers şi mă încerca o amărăciune fără margini în vreme ce contemplam vârtejurile aprige ce se prăvăleau de la pupa. Un domn mai în vârstă, într-un costum din trei piese, a apărut înaintea mea cu o tavă plină cu praline, de fapt capacul de la o cutie de carton, precum un ambasador sosit de pe tărâmul posibilităților. Am cumpărat două. Erau puțin

sfărâmate în pungile lor de plastic pentru sendvişuri, dar atât de delicioase, încât mi-au alungat toate stările negative, surprinsă şi recunoscătoare în timp ce-l priveam pe omul acela de la care cumpărau şi alţi pasageri.

Clientul fratelui meu avea mai multe întrebări pentru mine decât aveam eu pentru el. Ce fel de maşină conduc (a spus ce zice aproape fiecare bărbat când răspund „Honda“: *Dă-i ulei motorului şi-o să țină o veşnicie*), ce anume scriu, dacă merg la biserică. Era fascinat de meseria lui Brad, pictura de decoruri. Condamnații la moarte se uită mult la televizor şi la filme, au câte un televizor la două celule. Îmi imaginez că era o nouă modalitate pentru el de a examina cea mai dinamică perspectivă asupra lumii exterioare la care avea acces, de a-i da un alt strat de interes. M-a întrebat la ce film lucrează soțul meu şi i-am spus numele regizorului. Mi-a zis entuziasmat: „L-am cunoscut! Când filmau aici“. A mai dat câteva nume de actori şi actrițe pe care le cunoscuse în închisoare.

— Şi era tipul ăla alb cu păr negru, probabil de vârsta ta, dar arată mai bătrân, a fost în *Con Air* şi în multe altele. *Runaway Jury*?

Am simțit cum mă cuprinde un fel de binecuvântare caldă şi de uşurare şi am zâmbit.

— John Cusack? am întrebat.

— Da, el.

I-am povestit de textul pe care îl citisem în săptămâna dinainte, despre cât de mult a însemnat pentru mine scrisoarea de la el. Speram să fie în regulă cu asta. A zâmbit şi a spus că da.

Mi-a explicat cum avusese loc întâlnirea cu tata. Cu câțiva ani în urmă, Soren şi tata au mers cu maşina împreună ca să-şi vadă clienții, vizite care durau de obicei mai multe ore. La un moment dat, în a doua parte a zilei, au decis să facă schimb de cabine ca să poată sta de vorbă fiecare cu clientul celuilalt. A spus că tata i-a făcut pe loc o impresie bună care a stăruit, era atât de cald şi de cordial, dar avea şi ceva formidabil în felul în care se prezenta. Puteai să simți forța profesonialismului şi cât de mult îi păsa de munca lui. Căuta să vadă dacă-l regăsea pe Soren în el, aşa cum se uita şi la mine. Şi? A spus că eu şi Soren avem acelaşi gest cu care ne dăm părul din ochi în timp ce vorbim. Era bizar să ți se studieze caracteristicile de familie de după un plexiglas într-un vorbitor din Angola, să fii dintr-odată conştient

de ticurile şi trăsăturile acumulate de-a lungul anilor, de obicei invizibile pentru noi înşine, şi care ne clădesc identitatea în faţa celorlalţi.

M-a întrebat despre planurile mele peste vară şi nu m-am îndurat să-i zic că plecam peste câteva săptămâni la Tokio, unde fusesem invitată să particip la un simpozion cultural despre eforturile de refacere în plan cultural din comunităţile lovite de calamităţi. Eram prea ruşinată de libertatea mea extravagantă. În săptămâna petrecută în Tokio aveau să-mi cadă cu tronc tumultuoasele minuni ale ultra-civilizaţiei din oraş, dar aveam să aflu şi că Japonia are unul dintre cele mai inumane sisteme de pedeapsă capitală din lume. Condamnaţii la moarte sunt obligaţi să stea mai mult sau mai puţin nemişcaţi şi fără să vorbească, izolaţi în carcere. Nu li se spune când vor fi executaţi, aşa că trec ani şi ani, câteodată zeci de ani, şi dintr-odată îşi face apariţia un paznic care-i duce la execuţie. Până atunci, unii vor fi îmbătrânit sau înnebunit. Familiile nu sunt înştiinţate decât după execuţie.

Am ajuns în lumea condamnaţilor la moarte cumva datorită tatei, reconstituind oarecum ultima lui acţiune concretă, suprema lui pledoarie în faţa lumii. Voiam să văd locul în care viaţa lui profesională şi morală căpătase scop în asemenea măsură. Desigur, procedasem în felul acela indirect în care operează uneori familiile mari – nu m-am întâlnit cu clientul tatei (n-aveam permisiunea), ci cu al fratelui meu. De-a lungul vieţii, tata a găsit adeseori motivaţie în nedreptăţile din sistemul juridic, iar Angola este materializarea acelor nedreptăţi, a consecinţelor lor asupra oamenilor. Păşeşti pe acest tărâm idilic, ferit de lume, suprasaturat de o lungă şi brutală istorie, având la tine doar buletinul, o cheie unică şi bani de mâncare, lepădându-te de capcanele vieţii tale, în vreme ce-ţi sporeşte vulnerabilitatea. Te confrunţi astfel cu failibilitatea umană şi cu neajunsurile modului nostru de a-i face faţă. Cred că şi pentru această confruntare s-a simţit tata atras de locul ăsta.

Tata a fost conflictual şi impulsiv. Ca avocat, părinte şi membru al societăţii. Au fost dăţi când a venit acasă cu un ochi vânăt sau cu nasul plin de sânge, spunând că fusese tâlhărit, fără să-i lipsească însă nimic, şi mirosea a băutură şi ţigări. Pe măsură ce-am crescut, ne-am dat seama că se lua la bătaie prin baruri. Când locuiam în Cartierul Francez, în casa creolă

părăginită, polițiștii mi l-au adus într-o zi la uşă, arătând ca o epavă în costumul lui din trei piese. Oamenii au fost respectuoşi, aproape blânzi cu el, şi m-au rugat să-l iau în casă şi să-l țin departe de belele. A adormit pe canapea şi a plecat până să mă trezesc eu. N-am mai vorbit niciodată despre asta.

Odată a povestit cum, în bar într-un aeroport, s-a luat la harță cu un francez care i-a devenit în scurt timp amic; când bărbatul l-a întrebat cum îl cheamă, el i-a răspuns: „Sunt *le Grand Asshole*“[24], iar după aceea au băut cot la cot toată escala. „*Asshole*“ este un cuvânt pe care îl asociez mereu cu tata. Felul în care punea accentul pe „ass“, lungea litera „o“ şi abia atingea „l“-ul. Atât epitet, cât şi stindard. Îi plăcea să fie un ticălos la fel de mult pe cât îi plăcea să-i dea în vileag. Eram în timpul liceului, când m-am întâlnit într-o zi cu tata la biroul lui din oraş, ca să mergem să luăm masa de prânz; vorbea la telefon cu un adversar despre un proces legat de stadionul Superdome. Tata era din ce în ce mai pornit pe interlocutor, îl întrerupea, vorbea mai tare, şi era atât de amuzat, încât l-a pus pe difuzor ca să mă bucur şi eu. Cu cât tipul riposta, cu atât îi plăcea mai mult lui tata. „Nu-i nevoie să amenințI şi să linguşeşti, Eric, a spus bărbatul pe un ton plângăcios, nu-i nevoie să amenințI şi să linguşeşti.“ Încântat, tata a încheiat discuția, spunându-i că trebuie să meargă să ia prânzul cu fiica lui. Îmi era ruşine pentru toți trei. Mai târziu, eu şi frații şi surorile mele, care ne obişnuiserăm cu răbufnirile sălbatice ale tatei – că era vorba despre facturi sau despre înfrângerile echipei Notre Dame, sau dacă ai vărsat sarea la masă ori ai uitat aspiratorul în mijlocul camerei –, spuneam câteodată despre tiradele lui greşit direcționate că sunt „amenințător-linguşitoare“.

24. Marele Ticălos (fr. şi engl.).

Ceva tot am aflat, cred: de ce continua să meargă tata aşa de regulat la Angola, de ce îi era aşa de greu să închidă telefonul în vorbitor şi să se ridice de pe scaun – era vina provocată de privilegiu şi libertate. Se simțea în conversație o tensiune evidentă, deoarece, atunci când ne luam rămas-bun, clientul fratelui meu avea să se întoarcă într-o cămăruță unde urma să-şi petreacă douăzeci şi trei de ore pe zi, o clădire din care putea ieşi doar o oră pe săptămână, în timp ce fratele meu şi cu mine ne întorceam cu maşina

pe autostradă, pe lângă încântătoarea şi înverzita West Feliciana, iar la o benzinărie aveam să mă aprovizionez cu tocană *gumbo* şi supă-cremă de crab pentru ai mei şi-aveam să cumpăr un Heineken uriaş cu care să-mi alin disperarea cât conducea Soren. Mai târziu am fost prinşi într-un ambuteiaj provocat de un autobuz şcolar aparent gol care atârna pe autostrada suspendată deasupra mlaştinii. Când am ajuns înapoi în New Orleans, am mers în cea mai autentică cârciumă pe care am putut-o găsi şi am cerut whisky ca să ne mai limpezim mintea. Întâmplarea face că barul era aproape de ruinele magazinului de mobilă St. Claude, lângă Elysian Fields Avenue, aproape de diavolul surorii mele şi de gura lui cât un stat de om, încă acoperită cu scânduri, o invitație deşartă.

IUNIE
Voci deasupra apei

În Louisiana, iunie este o lună de graniță. Frenezia de primăvară a naturii îşi arde ultimele rămăşiţe – iasomia, gardenia, glicina, care conferă atâta măreție, într-un timp atât de scurt, primăverii subtropicale din oraş, se veştejesc şi cad pe trotuare şi în curți. E timpul să tăiem florile şi să pregătim grădina împotriva arşiței care urmează. Dar cele mai rezistente, precum hibiscusul, oleandrul şi floarea pasiunii, o să ne răsfețe cu roz aprins, roşu şi oranj toată vara, surprinzându-ne prin gardul de sârmă al unei parcări ofilite sau aruncând câte o pată de culoare la poalele stâlpilor de înaltă tensiune suprasolicitați. Iunie marchează şi începutul uraganelor: ştirile de la radio sunt presărate cu informări despre previziunile de furtună şi pregătirile pentru dezastru. E o uşurare de fiecare dată când vine noiembrie fără să fi trecut printr-un dezastru meteorologic. Am mai scăpat un an.

Luna iunie în New Orleans, cu valul său brusc de căldură care te doboară, te sileşte să-ți ții mereu în priză voința şi elanul. E esențial să-ți menții maşinăria pornită, ca să nu ruginească din cauza umidității. De aceea mi s-a părut potrivit pentru această perioadă a anului textul ales de Susan pe luna iunie, *The Swimmer* (*Înotătorul*), nuvela lui John Cheever. Până şi personajul principal, Neddy Merril, „l-ai fi putut compara chiar şi cu o zi de vară, mai ales cu ultimele ore ale uneia“[25]. Şi, fireşte, nu lipseşte nici băutura.

25. Toate citatele sunt preluate din John Cheever, *Povestiri: Integrala prozei scurte*, trad. de Ciprian Şiulea, Polirom, Iaşi, 2011, pp. 655–665.

Am cumpărat o sticlă de vin roşu, pentru că *Înotătorul* începe aşa:

> Era una din acele duminici de miez de vară, când toată lumea spune: „Am băut *prea mult* azi-noapte“. Poți auzi asta de la enoriaşii care pleacă de la biserică, de pe buzele preotului însuşi în timp ce se luptă cu sutana

în *vestiarium*, pe terenurile de golf şi de tenis sau în rezervaţia naturală în care şeful grupului Audubon suferea de pe urma unei mahmureli teribile.

— Am băut *prea mult*, spuse Donald Westerhazy.

— Toţi am băut *prea mult*, spuse Lucinda Merrill.

— Cred că e din cauza vinului, spuse Helen Westerhazy. Am băut *prea mult* din vinul ăla roşu sec.

Susan a adus o sticlă de gin pentru că Neddy Merrill, soţul Lucindei, apare stând lângă piscină acasă la familia Westerhazy, „cu o mână în apa verde şi cealaltă în jurul unui pahar de gin“. Neddy, care simte una dintre clipele acelea de plăcere intensă, pune la cale un plan de a înota cei zece kilometri de la casa cuplului Westerhazy la el acasă, în Bullet Park:

Avea impresia că vede, cu ochiul unui cartograf, acel lanţ de piscine, acel curent aproape subteran care străbătea ţara. Făcuse o descoperire, o contribuţie la geografia modernă; avea să numească acest curent Lucinda, după soţia sa. Nu îi plăcea să facă farse şi nici să se prostească, dar era în mod hotărât original şi avea despre el impresia vagă şi modestă că e o figură legendară. Era o zi frumoasă, iar el se gândi că o partidă lungă de înot n-ar face decât să-i sporească şi să-i celebreze acestei zile frumuseţea.

Prietenii de la primele câteva piscine îl servesc cu băutură şi-l încurajează, iar el se simte euforic precum un explorator în faţa unei descoperiri. Totuşi, la scurt timp, proiectul lui Neddy se confruntă cu realitatea, atât a topografiei, cât şi a adevăratei condiţii a vieţii. Se porneşte o furtună, curge apă din cer, apă pe care omul n-o poate controla şi de care se adăposteşte în pavilionul familiei Levy. Când începe din nou să înoate, observă că lucrurile s-au schimbat într-un fel, e puţin mai rece afară, umerii lui sunt un pic arşi de soare. Întâlneşte următoarea situaţie: o piscină secată care „îi trezi un sentiment de dezamăgire absurd de puternic“, umilinţa de-a încerca să traverseze o autostradă în slip, neplăcerile întâmpinate la o piscină publică unde i se impută „că nu poartă numărul de identificare“, nişte comunişti bogaţi, nudişti, care fac aluzie la ghinioanele lui, o fostă amantă care îl batjocoreşte; apoi, la o petrecere unde nu este bine-venit, e tratat cu grosolănie atât de gazdă, cât

şi de barman.

Neddy s-a amăgit singur, nu mai are o viață privilegiată, deşi detaliile decăderii lui nu sunt în totalitate clare – bani pierduți peste noapte, nişte umiliri la beție. Timpul pare s-o ia la goană de parcă miezul verii se transformă în toamnă târzie cât timp înoată în râul Lucinda, iar corpul lui începe să simtă oboseala. Neddy este foarte expus, poartă pe el doar slipul, care devine din ce în ce mai larg pe măsură ce trec orele, în vreme ce el se izolează tot mai mult de oamenii întâlniți de-a lungul râului Lucinda, de oamenii care i-au dat sens şi i-au conturat identitatea – familia, prietenii, necunoscuții. La începutul călătoriei, avea un „dispreț inexplicabil pentru bărbații care nu săreau în cap în piscine“. Ieşea de fiecare dată din piscină trăgându-se pe margine, dar acum se surprinde folosind scara. Ştie că s-ar putea opri oricând, şi totuşi, epuizat şi tulburat, înaintează fără oprire până ajunge la ce se dovedeşte a fi fosta lui casă, acum scoasă la vânzare, după ce furtuna de mai devreme o distrusese şi mai tare. „Țipă, bătu în uşă, încercă să o forțeze cu umărul, iar apoi, privind pe ferestre, văzu că încăperile sunt goale.“

Cu o scriitură atât de bogată, pe atât de multe niveluri, precum cea din *Înotătorul*, oamenii au prins în primul rând aluziile şi indiciile literare, precum referințele mitologice. Sara ne-a citit de pe iPhone-ul ei că *Lucinda* provine din *lux*, „lumină“ în latină, şi că în mitologia romană Lucina era zeița luminii şi a naşterii. („Râu de lumină!“, i-am şoptit lui Brad ca o paranteză. „Croaziera din jungla industrială de pe Sumida.“ Tocmai ne întorseserăm din Japonia cu vreo săptămână în urmă, iar în minte încă ne persistau strălucirea şi uimirea provocate de acea călătorie care ne-a schimbat viața.) Cineva a remarcat că, la începutul povestirii, Neddy îi trage o mică palmă peste fund statuii din bronz a Afroditei de pe masa din hol.

Susan a menționat că Neddy se întreabă de ce vede constelațiile de toamnă Andromeda, Cefeu şi Casiopeea, o familie mitologică aflată în legătură cu vanitatea şi apa. Casiopeea se laudă cu fiica ei, Andromeda, că este cea mai frumoasă fată din univers, înfuriindu-l pe Poseidon, care o leagă pe Andromeda de o piatră ca să fie mâncată de un monstru marin; este însă salvată de Perseu. Una dintre primele poveşti despre consecințele hybrisului. În scrierile sale, Cheever a recurs într-o asemenea măsură la

mituri, încât i s-a spus la un moment dat Ovidiu din Ossining – oraş aflat în statul New York, unde el a locuit în ultimii douăzeci de ani din viaţă, o zonă asemănătoare cu râul Lucinda, o suburbie de lux de la jumătatea secolului XX ancorată în siguranţă, bani şi privilegii. Dar, în timp ce Neddy înoată în râul Lucinda şi vechea lui lume privilegiată se destramă în jur, vulnerabilitatea îl copleşeşte.

Kevin, aşezat cu picioarele încrucişate şi balansând un pahar de vin pe genunchi, ne-a spus pe ton grav şi categoric că lectura aceea îl frapase cel mai mult dintre toate de până atunci. Trecea şi el printr-o perioadă dificilă – stresul de la serviciu, naşterea de curând a celui de-al doilea copil – şi a fost mişcat de vulnerabilitatea uzată a lui Neddy, de înverşunarea firii lui. Neddy îmbătrâneşte – a spus Kevin – înecându-se în propria-i mitologie psihologică, anotimpurile succedându-se simbolic în jurul lui. Iar când ajunge acasă şi se vede încuiat pe afară, tot ce poate să facă este să se uite la rămăşiţele propriei distrugeri. Pentru Kevin, povestea ilustra foarte bine credinţa lui potrivit căreia, cu cât un lucru e mai puţin adevărat, precum mitologia personală a lui Neddy, cu atât este mai puternic şi posibil distrugător.

Uneori e greu să pui ordine în straturile mitului în orice familie. Cu atât mai greu e să trăieşti în Sud, la capătul câtorva generaţii. Am ratat singura misiune dată nouă de Dumnezeu (cum îi spunea Walker Percy), aceea de a nu înrobi alţi oameni, transformând-o în marea minciună colectivă a traiului fermecat din Sud cu care am crescut noi, copiii de rasă albă dintr-o anumită categorie demografică, o minciună care persistă în cele mai liberale gospodării, ascunzând realitatea monstruoasă a modului în care – şi cu preţul de sânge al cui – a fost de fapt construită şi menţinută societatea noastră. Un tânăr deşirat din Vestul Mijlociu, cu ochelarii lui cu rame groase, tata a venit în Louisiana ca să se însoare cu mama, dar i-a fost greu să-şi facă intrarea în familia aceea refractară; străbunica, crescută pe plantaţie, îl umplea de ocară din cauza acţiunilor lui în domeniul drepturilor omului, de la Ministerul Justiţiei. Aşa că acum, pe lângă propriile-i nesiguranţe de copil de muncitori, cu un tată alcoolic şi cu ce alţi demoni personali mai adăpostea, trebuia să le demonstreze ceva oamenilor *ăstora*, cu toate că miturile lor se suprapuneau uneori cu ale lui, susţinându-se

reciproc chiar şi atunci când rivalizau. Casele din ce în ce mai mari, petrecerile şi extravaganțele se conectau cu rolul său de om ridicat prin propriile-i forțe, de patriarh, deşi toate acestea erau şi gesturi de sfidare la adresa socrilor lui, care-şi pierduseră casele cele mari de-a lungul generațiilor. Îi plăcuse cu adevărat să fie tată, dar nu se putuse abține să nu-şi cultive o personalitate impunătoare care părea aproape teatrală. Când a devenit bunic, a ales să i se spună „tataie“, denumire preluată de la îndrăgitul bunic al mamei mele.

În mod bizar, unul dintre primele locuri în care a dansat Rebecca, pe la 19 ani, se numea *La Tataie*, o speluncă dintre acelea mai vechi şi mai prospere de pe Bourbon Street. N-am putut niciodată să trec peste acuzația implicită. Localul era faimos pentru picioarele de manechin din plastic, cu ciorapi de plasă şi pantofi cu toc cui, plasate deasupra intrării, pe un balansoar mecanic, un pendul de prost-gust ce se legăna fără oprire deasupra trecătorilor. Chiar mai bizar, cam în aceeaşi perioadă, cu ani înainte să-l întâlnesc, Brad umbla cu o gaşcă de muzicieni, artişti, diverşi prestatori de servicii şi stripperițe, iar una dintre „escapade“ a avut loc la *Tataie*, într-o după-
amiază. Când şi-a făcut apariția, o tânără cu o perucă neagră în stil bob care stătea în poala unui prieten i-a fost prezentată ca fiind Rebecca, a cărei soră era colegă cu soția prietenului. În primele luni ale relației noastre, în timpul schimbului nestăvilit de poveşti de viață, am pus amândoi totul cap la cap şi am descoperit că era vorba într-adevăr de sora mea; când l-am cunoscut pe Brad, era moartă de şapte ani, şi a fost ca şi cum el s-ar fi întâlnit cu o prestafie deghizată, în peştera umedă a clubului de striptease.

Într-o seară, în aceeaşi speluncă, am avut cu Rebecca o conversație din acelea de culise care mă lăsau descumpănită şi deprimată. Îmi amintesc de vestiarul îngust, cu oglinzi pătate şi lambriuri cu straturi groase de vopsea, după decenii de zugrăveli de mântuială. Pe Rebecca mi-o amintesc ca prin ceață: tocmai ieşise de pe scenă şi era îmbujorată şi transfigurată, sclipitoare şi preocupată. Şi probabil drogată. Nici măcar nu s-a obosit să-şi pună ceva pe ea, dar pe de altă parte eram surori şi practic aveam acelaşi corp. A spus că o duce bine, că-i place să danseze, i se părea atât de eliberator. Avea o grămadă de bani şi un apartament în oraş.

Când am discutat despre puterea minciunilor pe care ni le spunem singuri, Kevin a avertizat: cu cât iluziile oamenilor sunt mai puternic amenințate, cu atât ne agățăm mai tare de ele. Se gândea că un om ar prefera să se amăgească decât să accepte că s-a mințit singur, că i-a mințit şi pe alții. Desigur, nu mi se părea deloc că Rebecca o duce bine, dar forța convingerii ei m-a făcut să mă îndoiesc de judecata mea. Ce mai căutam acolo? Ce speram să obțin? Oare ce anume mă adusese la ea? Faptul că o blamam? Curiozitatea? Grija față de Rebecca? Îmi proiectam cumva propriile valori asupra ei? Oare nu eu eram cea care se amăgea singură cu privire la motivația ei, la viața ei?

Aveam să aflu în curând de la mama că Rebecca fusese diagnosticată, în urmă cu câțiva ani, cu tulburare de personalitate borderline (tpb), o afecțiune cu o denumire atât de înşelătoare, încât mama nici nu credea că e vorba despre o boală reală (se întâmpla înainte să apară accesul la Internet pe scară largă, înainte să fim cu toții experți la orice). tpb se află la granița întunecată a mai multe boli mintale: depresia, anxietatea, abuzul de substanțe, tulburarea bipolară. Este marcată de manie, comportament primejdios, control scăzut asupra impulsurilor, paranoia şi ideație suicidară. Bifează toate căsuțele pentru Rebecca, dar, surprinzător, nu şi pentru Rachel. tpb poate să fie foarte dificil de tratat, deşi părinții mei au încercat atât de multe lucruri – terapie individuală, terapie de grup, instituționalizare. În ultimii ei ani, despre care nu se ştiu prea multe, Rebecca părea din ce în ce mai detaşată de familia ei, dar niciodată de Rachel, care era mereu prin preajmă. În final, pe ambele surori le-a sedus mitul puternic al suicidului, la fel de real şi de ireal ca orice altceva.

Spre sfârşitul serii şi al sticlei de vin, când discuția devine de regulă deopotrivă mai relaxată şi mai imperioasă, Sara a adus vorba despre scrisorile lui Cheever, editate de fiul său Benjamin – *trebuie să citiți scrisorile* –, despre care considera că sunt mai emoționante decât proza lui. Mai târziu, când le-am citit într-un final, după ce-am trecut peste vina tipică de voyeur (toate acele tandrețuri şi greşeli de scriere nu-mi fuseseră destinate), s-a dovedit că Cheever era un om pe care îl recunoşteam, cu care într-un fel crescusem. Nostim, generos, veşnic amuzat, cu o anume eleganță, de absurdițăile vieții, preocupat de bani, nesigur şi meschin,

alcoolic, manevrând adevărul de dragul efectului, ducând o viață secretă în paralel cu cea de familie şi cu viața publică, rămânând în mare parte imposibil de cunoscut pentru mulți din jurul lui. Îndrăgostit de viață şi de oameni, Cheever a avut numeroase aventuri, atât cu femei, cât şi cu bărbați, atât carnal, cât şi emoțional. Ce mi s-a părut cel mai interesant în acele scrisori a fost viziunea clară a eurilor lui aşa cum se reflectă în corespondență. Preferatele mele erau cele două descrieri ale unui dineu ținut în onoarea lui de editorul său, în 1978. Într-o scrisoare către un amant (se pare că şi bisexual):

Dragă _____,
…Noaptea trecută am fost la dineul de gală de la Leutece, am stat între Lauren Bacall şi Maria Tucci şi m-am lăfăit în parfumul ăla de castor care ne place amândurora atât de mult. Dar, când am ieşit să-mi fac nevoile între al şaptelea şi al optulea fel, m-am gândit profund la tine şi la cât de fericit am fost să mănânc inele franțuzeşti de ceapă la restaurantul Admiral Woolsey.

Şi către fiica lui:

Dragă Susie,
*Cea mai interesantă parte la dineul de gală a fost când au adus primul fel de mâncare. A fost un quish de peşte [*sic*] în formă de peşte enorm şi decorat cu o fregată din aluat cu toate pânzele sus. Am avut-o pe Lauren Bacall în dreapta şi pe Maria Tucci în stânga şi m-am distrat grozav.*

Uimitor cum adăpostim în noi toate aceste identități în acelaşi timp, etalându-le oamenilor în funcție de aşteptări şi dorință. Poate că de-aceea e aşa de uşor să ne amăgim, cum se amăgeşte şi Neddy până la sfârşitul povestirii. Precum piscinele, care sunt nişte vase colectoare, şi oamenii colectează frânturi din eurile noastre fluide. De mai multe ori în *Înotătorul*, Cheever se referă la „vocile de deasupra apei“, schimbătoare, pe care le aude Neddy în timp ce se apropie de următoarea piscină. „Apa reflecta sunetul vocilor şi al râsetelor, care păreau să rămână suspendate în aer“ şi, în timp ce pleacă, „sunetul acvatic, strălucitor al vocilor scăzu în intensitate“. Mai târziu, în timp ce se apropie de piscina publică, vocile

devin „iluzia de strălucire şi suspansul… numai că acum sunetele erau mai puternice, mai aspre şi ascuțite“ şi apoi, întorcându-se la mediul lui, o petrecere din casa cuplului Biswanger, „auzi din nou, de peste stradă, peste peluze, grădini, păduri şi câmpuri, zgomotul strălucitor al vocilor deasupra apei“. Misiunea lui solitară depinde de alți oameni, şi prin intermediul lor şi al discuțiilor dintre ei aflăm mai multe informații despre Neddy; el a fost creat prin toate vocile acelea, chiar şi prin prezența barmanului. Nu există un râu continuu al sinelui, este doar un construct, râul Lucinda este o iluzie pe care Neddy încearcă s-o cartografieze prin puterea voinței. Poate că apa este doar existența searbădă şi indiferentă prin care plutim, căreia îi dăm formă, prin intermediul căreia visăm şi în care ne înecăm cu toții, în cele din urmă. Pentru mulți dintre noi, în acea seară de iunie, *Înotătorul* a vorbit în principal despre timp şi îmbătrânire – despre modul în care mintea şi trupul se adaptează la oboseală şi la dezorientarea generală a sinelui care poate apărea. Despre modul în care timpul erodează totul în jurul tău în timp ce trupul se dezintegrează.

Într-o după-amiază, tata, legat la tubul de oxigen şi aşezat în fotoliul rabatabil din piele maronie, ținând în echilibru pe cotieră una dintre acele băuturi cu vitamine pe care i le cumpăram în cantități mari de la Walgreens, mi-a spus din senin:

— Totul a trecut prea repede.

— Ce anume? am întrebat.

— Viața mea.

Nu era pregătit pentru sfârşit. Am încremenit. Mă îndreptam spre uşă ca să merg la şcoală după băieți, şi-am rămas în mijlocul camerei, privind absentă la televizor. Nu-mi amintesc ce-am răspuns. Te buimăceşte să vezi un bărbat masiv cum devine fragil şi speriat. Toată viața îl percepusem ca pe un om înalt şi înfricoşător. Nu-i prea venea să creadă că poți petrece atât de mult timp trudind şi clădind un trai bun pentru o familie mare, iar dintr-odată totul să se sfârşească. Ce-o fi văzut când m-a privit – o femeie sănătoasă, cu familie şi cu o viață reuşită, un produs al ascensiunii şi decăderii lui? Ce-or fi însemnat pentru el toți copiii lui, morți şi vii? Să fi devenit noi oare pur şi simplu vocile lui de deasupra apei, răzbătând din depărtare în timp ce el se îndrepta spre deznodământ?

Zile întregi, metafora cu râul şi discuţia noastră mi-au stăruit în cap, în timp ce încercam să-mi amintesc un citat dintr-o lectură recentă. Într-o zi, trecând pe lângă raftul cu cărţi în drum spre pat, am zărit cartea *Act of Creation* (*Actul creației*) a lui Koestler, cărămida din care citiserăm un fragment în martie. Mă captivase fragmentul din „The Belly of the Whale“ („Pântecele chitului“) şi am comandat cartea, un volum de şapte sute de pagini despre natura şi scopul creativității în viață din perspectivă ştiinţifică, psihologică şi filozofico-literară. Dar, când a sosit, m-au îngrozit într-o asemenea măsură lungimea şi densitatea ei, precum şi geniul lui Koestler, încât am răsfoit-o doar şi am pus-o în bibliotecă, s-o citesc la pensie. Citatul pe care încercam să mi-l amintesc s-a dovedit a fi al unui biograf al lui Louis Pasteur şi era pe ultima pagină în secţiunea „Multiple Potentials“ („Potenţiale multiple“), la care am sărit întrebându-mă cum avea de gând Koestler să încheie monstrul acela. În secţiunea respectivă, el discută despre fluiditatea geniului, în special în privinţa cercetătorilor şi a rolului accidentelor şi întâmplărilor pe calea lor spre descoperirile majore care au schimbat istoria. Se pare că în caietele lui Pasteur erau o mulţime de proiecte şi descoperiri în faşă, pe care nici timpul, nici circumstanţele nu i-au mai îngăduit să le scoată la lumină. Dacă evenimentele, relaţiile sau capriciile s-ar fi aliniat diferit pentru Pasteur, sugerează biograful lui, René Dubos, s-ar putea să fi rezultat ceva complet diferit pentru omenire.

> Deseori, printr-o decizie obişnuită, chiar acccidentală, ne îndreptăm acţiunile într-o anumită direcţie… De obicei, nu ştim nimic despre destinaţia finală sau despre rezultatul care ne aşteaptă, iar curentul ne poartă pe o traiectorie a vieţii care nu poate fi schimbată. Fiecare decizie e ca o crimă, iar noi păşim tot înainte, călcând peste cadavrele tuturor eurilor noastre care nu vor exista niciodată.

Când am citit pentru prima oară rândurile acestea, nu m-am putut abţine să nu râd, pentru că erau aşa de brutale şi de adevărate. Pe măsură ce îmbătrâneşti, toate corpurile eurilor tale născute prematur pot să se adune grămadă în jurul tău, dar fiecare decizie e şi propriul său act de creaţie. Acesta e unul dintre miracolele sinelui – continuăm să ne creăm pe noi înşine în mijlocul carnagiului personal.

Cu o zi înainte să-l înmormântăm pe tata, am rămas în bucătărie într-o stare de suspendare, iar realitatea din jur se lovea letargic de mine, în timp ce citeam articolul din ziar despre viața lui, un exercițiu ireal de procesare a limbajului. Când eram copii, ne-a avertizat să nu credem tot ce citim în ziare, că nu există ştiri adevărate din punct de vedere obiectiv, că faptele şi circumstanţele variau cu mult dincolo de coloanele frumos aranjate şi de autoritatea discretă a autorilor. Dar citirea necrologului lui stârnea un alt tip de neîncredere. La fel şi poza mare cu el, făcută din profil şi pe furiş, la o petrecere de Crăciun, întrucât nu-i plăcea să fie fotografiat; zâmbea, cu ochelarii lui demodați, cu coama de păr şaten pe care îl pieptăna compulsiv şi nasul mare de „lugan“, de ale cărui puteri detectivistice ne avertiza cam în fiecare sâmbătă seara înainte să ieşim în oraş. („Lugan“ era un termen peiorativ pe care-l adoptase şi prin care cei din Vestul Mijlociu îi desemnau pe lituanieni, cum erau şi bunicii lui pe linie maternă, născuți în Kaunas.) Detaliile biografice, cele mai importante cazuri la care lucrase, chiar şi cele pe care el le-ar fi considerat dezamăgiri, presărate cu fleacurile de pe la mesele noastre. Ziarul prezenta toți copiii pe care i-a lăsat în urmă, dar nu şi pe cei deja dispăruți, tristă omisiune a gemenelor, mai ales că în pragul morții ultimul lui gând a fost, bănuiesc, pentru ele.

Dar articolul alăturat celui despre tata, la doar un centimetru de acesta, mi-a tot distras atenţia pe măsură ce citeam. omor. victimă găsită într-un hotel abandonat. Un cadavru în descompunere a fost găsit pe fundul unui puț de lift într-un hotel Howard Johnson abandonat din cartierul New Orleans East, devastat după uraganul Katrina, dar care a început să se reconstruiască. Medicul legist era de părere că omul acela murise cu patru-şapte zile înainte, din cauza hemoragiei de la fracturile de pelvis. Au făcut publică o descriere ca să ajute la identificarea lui. „Bărbatul este alb, are între douăzeci şi treizeci de ani, un metru şaptezeci, şaizeci şi şapte de kilograme şi are păr şaten, barbă mare şi mustață… Bărbatul are şi un incisiv răsucit în partea dreaptă a gurii. Avea mai multe tatuaje pe corp, inclusiv «Sublim» pe interiorul antebrațului drept, un simbol cu zodia Racului pe interiorul antebrațului stâng şi o cruce în partea de jos a coapsei drepte cu literele «AT» pe o parte şi «RM» pe cealaltă. Purta un colier alb de scoici, un tricou, pantaloni şi cizme, toate maronii.“ Medicul legist

aştepta rapoartele toxicologice.

Tatei i-ar fi plăcut mult alăturarea aceea, pentru că era un împătimit al contrastului şi conexiunii. Nu contează cine vorbeşte pentru tine după ce mori, tatuajele tale sau copiii tăi chercheliți, nici dacă mori singur pe fundul unui puț de lift, anonim în întuneric, nedescoperit zile la rând, sau înconjurat de familia ta, în buricul oraşului, la spitalul Touro Infirmary, îngrijit cu cea mai mare atenție. Ai ajuns pe pagina B4 a ştirilor locale din ziarul *Times-Picayune* în data de 19 ianuarie 2012.

La acelaşi prânz de la Rib Room, la ceva vreme după ce a vorbit cu reporterul, fratele meu John a spus că mama ne-a arătat frumusețea lumii, ne-a dus pe toți opt la spectacole, muzee, să lucrăm la cantinele sociale, sau să ne hrănim la țară, în aer liber, sufletele de citadini. Tata ne-a arătat absurditatea vieții. Nu o absurditate pesimistă şi nihilistă, ci una pe care o recunoşti şi cu care lucrezi. O latură interesantă care face parte din identitatea ta, şi nu ceva ce trebuie să reconciliezi vreodată cu altcineva.

Dar ceva legat de bărbatul găsit în puțul acela rezona cu un accent profund în tata. Şi tata se îmbrăca adeseori monocrom, complet în negru, parte din firea lui de rebel, o umbră dintr-o tinerețe greu încercată, marcată de probleme cu poliția şi de accidente de maşină. Intensitatea tatuajului cu „Sublim“ şi podoaba excentrică a colierului cu scoici. Tata era un singuratic, avea doar câțiva prieteni loiali, se dădea în vânt după decorațiunile ieftine de sărbători şi-i plăcea să organizeze petreceri grandioase. Se izola, atras de partea întunecată. Ochi negri, buze sângerii şi scuze neverosimile. Bărbatul în maro de pe fundul puțului ar fi putut să fie unul dintre eurile posibile ale tatălui meu, omorât şi abandonat cu mulți ani înainte, prinzându-l din urmă într-un final.

IULIE
Cel mai viu dintre noi toți

Mi-am dat seama că, în seara în care Jacques Brel a acaparat ecranul şi a încărcat particulele din aer cu energia lui existenţială galică, eu eram singura femeie din încăpere. Îl proiectam de pe Internet, un clip alb-negru filmat în Teatrul Olympia din Paris, în 1966. Îl eliberaserăm de eşafodajul comercial al YouTube-ului, prin intermediul modului „ecran complet“, ca să-l admirăm în splendoarea-i nemijlocită şi brută. Un costum închis la culoare, un reflector şi un public fascinat, pus la patru ace. Nu cânta – ar fi prea puțin spus. Brel îi invoca, în franceză, pe lacomii marinari din portul Amsterdamului, tânjind după peşte, *pommes frites*, băutură şi curve. La începutul melodiei *Amsterdam*, marinarii „îşi dau ultima suflare, doldora de drame şi bere, la ivirea zorilor“, dar şi „prind viață în dogoarea oceanelor moleşite“. Ei „dorm ca flamurile ancorate pe malurile-ntunecate“, „dansează ca nişte sori scuipați… pe muzica unui acordeon rânced“ şi îşi „înalță nasul înspre stele“. Trupurile frumoase şi „virtutea“ tinerelor sunt mistuite de aceşti bărbați precum mormanele de peşti ce se scurg pe fețele de masă, mult prea albe, ale cafenelei. Portul din Amsterdam este locul în care dorința se luptă cu regenerarea sexuală, acea constantă din natură, scoțând la iveală locul complicat şi pângăritor pe care-l ocupă omul în cadrul ei. Brel e prins în intensitatea trăirii, iar ochii lui căprui privesc cu înflăcărare undeva în spatele publicului, acolo unde bolta cerească poate că s-a deschis ca să-i întâmpine pe acei marinari acasă. Interpretarea lui este atât de intensă, încât cântecul are un crescendo continuu, fără pauză. Spre sfârşit, cu fața lucind de transpirație şi pasiune, Brel se învârte şi dispare în beznă, dincolo de lumina reflectorului.

Iulie este fără îndoială cea mai urâtă lună de vară în New Orleans. În general, oamenii fie pleacă din oraş, fie hibernează cu aerul condiționat pornit, încearcă din greu să fie eficienți sau, pur şi simplu, se dau bătuți.

Există un fel de mentalitate de asediu care îți delimitează planurile şi stările de spirit – *nu putem face asta, este prea cald; nu pot să mă gândesc la asta, este prea cald*. Răbdarea scade, rata infracționalității creşte. În seara aia eram doar noi cinci – eu, soțul meu, Kevin, Chris şi Case. Case tocmai se întorsese din Europa şi era invitat special în cadrul clubului de carte. După ce s-au despărțit în ianuarie, Case şi Nina şi-au vindecat inimile rănite în colțuri opuse ale lumii: Nina în Taiwan, ca să creeze care alegorice, iar Case în Belgia, ca să-i ajute pe artişti cu proiecte de construcție de periferie. Când a plecat din țară, Case era în derivă, rătăcit, incapabil să înțeleagă ceva. Şi-a dus la capăt călătoria prin noapte şi s-a întors schimbat, cu o mulțime de idei de proiecte noi şi descoperiri. Una dintre descoperiri era şansonierul belgian Jacques Brel, despre care Case i-a vorbit lui Brad într-o seară, la un pahar, la scurt timp după ce s-a întors în țară. Brad a fost profund impresionat de Brel, de forța trăirii lui, care părea atât de rock-and-roll şi ținea mai degrabă de emoție decât de cuvintele folosite. În seara aia, când s-a întors acasă după întâlnirea cu Case, mi-a arătat clipurile iar şi iar, cu şi fără subtitrări în engleză. Amândoi am trăit sentimentul acela pe care-l ai când descoperi ceva incredibil pentru prima dată, ceva despre care ştiau deja milioane de oameni şi care-i marcase profund, încă dinainte să te fi născut. Brad voia să împărtăşească această experiență şi cu clubul de carte pe luna respectivă. A ales *Amsterdam* şi *Ne me quitte pas*, două dintre cele mai celebre cântece ale lui Brel. Oricum, în miez de vară, era mai de preferat să asculți decât să citeşti.

Ne me quitte pas (*Nu mă părăsi*) este, într-o oarecare măsură, opusul piesei *Amsterdam*; nu simțim amplificarea cosmică a sinelui, ci o diminuare dureroasă a acestuia – întocmai ca un îndrăgostit deznădăjduit în taină, care anunță sus şi tare toate lucrurile pe care o să le facă pentru ca iubita să nu-l părăsească. Începe cu promisiuni mărețe: că-i va aduce stropi de ploaie din țările în care nu plouă niciodată, că va clădi o nouă împărăție a iubirii, peste care ea va domni, şi că va inventa cuvinte lipsite de sens, pe care doar ea le va putea înțelege. Fiecare promisiune este accentuată de repetiția versului „*Ne me quitte pas*“. Aşa cum se observă în înregistrare, Brel cântă cu un zâmbet forțat, în timp ce capul i se leagănă, trădându-i tânguirea. Încearcă unele metafore disperate: vulcani stinşi de mult care erup pe neaşteptate,

câmpuri cu grâu, arse, ca-n aprilie. „*Ne me quitte pas. Ne me quitte pas*.“ Încrederea în sine, deja şubrezită, se frânge până când abia mai poate rosti negaţia „*pas*“, de parcă silaba ar avea o încărcătură emoţională prea mare. Într-un final, îşi dă seama de netemeinicia situaţiei sale şi-şi spune că nu va mai vărsa lacrimi, nu va mai rosti o vorbă, doar va sta şi o va privi cum dansează şi cum râde. Că va deveni umbra umbrei ei, umbra mâinii ei, umbra câinelui ei. Când dispare, la finalul cântecului, în zona întunecată a scenei, Brel nu pare la fel de triumfător ca atunci când interpretează *Amsterdam*, când parcă se întrepătrunde cu ţesătura neagră din care e croit destinul universal. În *Ne me quitte pas*, dispariţia lui distruge totul; este dizolvarea care însoţeşte uneori dragostea copleşitoare şi neîmpărtăşită, dispariţia tuturor lucrurilor la care eşti dispus să renunţi doar ca să poţi rămâne în preajma celui iubit. În *Ne me quitte pas*, protagonistul trebuie să renunţe la tot.

Ne-am uitat la ambele clipuri de două ori, familiarizându-ne cu expresivitatea şi stilul lui Brel, şi aşa s-a născut întrebarea inevitabilă din acea seară: ce anume îl făcea pe Brel un personaj existenţial? Născut în 1929 în Bruxelles, el a crescut într-o Europă tulbure, care se recupera după război. A fost educat încă de mic în rit catolic şi pregătit să preia afacerea familiei cu carton gofrat. Era înconjurat de lucrurile potrivite împotriva cărora să se răzvrătească şi, practic, şi-a creat propria identitate, „esenţa“ sa, separat de educaţia pe care o primise. Deşi Sartre a ridiculizat *la chanson réaliste* ca fiind fatalism burghez, genul acesta muzical a plasat indivizi expresivi, precum Brel, Édith Piaf sau Charles Aznavour, în opoziţie cu mulţimea, deşi într-un raport de dependenţă ambivalentă faţă de ea. Mai mult decât atât, intensitatea versurilor îşi avea rădăcina în realism, unde umorul şi tragedia se împletesc adeseori, la fel precum moartea şi sexul, intelectualii şi vulgul, ca în *Amsterdam*. Toate acestea mi-au adus în minte citatul lui Simone de Beauvoir din *A Concise Dictionary of Existentialism*: „Omul este atât finit, cât şi infinit“. (*Vezi şi:* Mulţime; Dumnezeu; Egocentrism; Femei.) Ceea ce l-a făcut pe Case să-şi piardă răbdarea, dintr-un motiv sau altul.

— Crezi că Brel a avut multe femei la viaţa lui? a întrebat el. După care şi-a răspuns singur la întrebare: Pun pariu că da.

Şi ceilalţi bărbaţi păreau curioşi, cu excepţia soţului meu. El nu trebuia să trădeze vreo preocupare în acest sens, trebuia să vadă sexul doar ca pe un fenomen specific şi domestic. Dar Case avea nevoie de dovezi: a mers la laptop, care era conectat la proiector, a scris câteva cuvinte în bara de căutare şi a intrat pe pagina de Wikipedia a lui Jacques Brel. S-a produs o schimbare abruptă în camera slab iluminată – de la cântăreţul din secolul XX am sărit la o platformă seacă, cu font *sans-serif*, creată de voluntari. Pagina de Wikipedia deschisă în încăpere părea o încălcare a spiritului serii, un afront la adresa mâncării pe care o adusesem, a băuturilor pe care le turnasem. Logoul supradimensionat, cu globul-puzzle, care plutea deasupra noastră şi care ne invita să contribuim cu donaţii, a devenit dintr-odată deprimant. Aşa că mi-am luat doza zilnică de ambivalenţă faţă de marile daruri ale tehnologiei. Ni se oferea forţa impresionantă a lui Brel, transmisă prin timp şi spaţiu. Dar, înainte să-l proiectăm pe tot ecranul, a trebuit să trecem prin şirul de comentarii – vorbe şi fraze care nici măcar n-ar fi meritat osteneala de a fi tastate; însemnări ale unor oameni care s-au simţit obligaţi să le lase în urmă. Amprente josnice, care trădau fie nemulţumirea, fie entuziasmul şi recunoştinţa. Romantismul călătoriei sale prin univers, pixelată pe fundalul alb-negru, era disecat chiar aici, în living, fiindcă băieţii simţeau nevoia de a afla cu câte femei se culcase Brel.

Case a mutat cursorul de-a lungul cuvintelor şi citatelor, a derulat diverse paragrafe din biografie, care începeau fiecare la fel – „În ianuarie 1960“, „În ianuarie 1961“, „În martie 1962“ – până în 1967, anul în care Brel şi-a încheiat cariera, după un turneu internaţional de adio.

— Uite, am găsit, a spus el. Astea sunt toate dovezile de care avem nevoie. Apoi a citit cu voce tare: „Spre sfârşitul anului, cu planuri vagi de a naviga în jurul lumii, Brel a cumpărat un iaht“.

Mi-au trecut prin minte două lucruri. Primul a fost materialul ales pentru clubul de carte. Cu toate că grupul nostru se compunea dintr-un număr egal de femei şi bărbaţi, textele propuse aveau cu preponderenţă autori bărbaţi (cu excepţia textului meu; şi totuşi, deşi scris de o femeie, şi în el predominau bărbaţii, tata, fratele meu şi clientul lui), iar majoritatea fuseseră alcoolici şi/sau cu tendinţe suicidale şi/sau misogini. Nevoia de a cerceta dacă Brel se culcase sau nu cu multe femei părea ridicolă – ăsta era

al doilea lucru. Unul dintre cei mai faimoşi artişti din anii ’60? Eram sigură că avusese din plin parte de femei, în stil european. Nici măcar nu trebuia să-i citeşti unica biografie în limba engleză, scrisă de Alan Clayson, membru al formației britanice Clayson and the Argonauts, ca să-ți dai seama, să nu fii surprins că şi-a trimis soția şi cele trei fete înapoi în Belgia după ce s-a bucurat de ceva succes, că a stat în continuare într-o cameră cu chirie în Paris şi că a avut atât flirturi, cât şi relații serioase cu femei creative, superbe şi sofisticate, precum Zizou, cântăreața capricioasă, şi Sylvie cea cu ochii verzi, manager de PR. Sau că a murit de cancer la plămâni la vârsta de 49 de ani. La înmormântare au venit atât soția lui, cu care avusese o căsnicie de douăzeci şi cinci de ani, cât şi amanta sa mult mai tânără, cu care îşi petrecuse ultimii câțiva ani din viață în Insulele Marchize din Polinezia Franceză. Lângă el se mutase şi Paul Gauguin, ca să scape de „artificialitatea“ culturii europene.

Îmi imaginez că-l percepeam pe Brel altfel decât băieții: cu admirație, dar şi cu băgare de seamă. Dorul şi dorința pe care le scosese din mine la suprafață ca pe nişte eşarfe înnodate. Costumul şi cravata îngustă, încrederea lui care se putea preschimba în vulnerabilitate devastatoare sub lumina reflectoarelor. Era chintesența pasiunii. Făcusem greşeala să ies cu tipi ca el – artişti carismatici care nu ştiau niciodată când să se oprească –, dar din fericire nu făcusem greşeala de a mă mărita cu vreunul.

Un alt punct de interes era prezentarea elegantă a lui Brel. Avea un costum simplu şi închis la culoare. Interpreta melodii explozive şi intime cu doar un reflector. Îşi concentra forța în cuvinte, în voce, mimică, mâini, chiar şi în picioare, fără a se lăsa distras. În acele clipuri, chiar şi orchestra rămânea în întuneric, în spatele lui, iar acordeonul nevăzut suna ca dintr-altă lume. Case, îmbrăcat mereu cu pantaloni de lucru şi un tricou, având tatuaje, dintre care unul cu un ciocan pe braț, tot spunea că şi-ar lua un costum simplu, negru, făcut la comandă. Că era timpul să ridice miza. Brad, care era şi el artist, spunea câteodată acelaşi lucru – că, pe vremea când era student la Arte, îi admira pe dadaiştii şi pe suprarealiştii de acum o sută de ani care creau cea mai provocatoare artă pe care lumea o văzuse vreodată, o artă capabilă să schimbe paradigma, îmbrăcați fiind cu un costum simplu şi o cravată. Costumul semnifica şi un autocontrol tipic muncitorilor, o

uniformă a datoriei sau a clasei sociale, care-ţi ascunde personalitatea. Costumul ca un cifru.

Cunosc mulţi taţi care se îmbracă după cum vor şi au tatuaje la vedere, vădindu-le personalitatea. Dar în copilărie asociam taţii cu costumele, cu uniforma bărbaţilor care au birouri, secretare şi salarii, o parte din maşinăria cartierului de afaceri, care se rezuma la prânzuri lungi, în special vinerea, când totul aproape că se oprea în loc. Pe la ora prânzului, centrul oraşului se umplea de imitaţii ale tatălui tău, pe Canal Street sau Carondelet; nu ştiai niciodată de unde se putea ivi din mulţimea de clone. Hainele de weekend păreau cumva înşelătoare şi ciudate pe el; picioarele îi erau prea albe şi părul îi stătea prea bine.

Dar într-o zi, când eram la liceu, am început să asociez costumul cu o parte dintr-o înşelătorie şi mai mare. Aveam nevoie să împrumut maşina şi am mers la biroul lui ca să iau cheile. Nu era nimeni în birou, dar sacoul lui era agăţat în cuierul de pe uşă. Aşa că am căutat în buzunare, dar în loc de chei am găsit un pachet de ţigări Marlboro. A fost un şoc pentru mine, deoarece el condamnase mereu fumatul şi ne interzisese să punem ţigara în gură, altfel aveam să fim aspru pedepsiţi. Ne atenţionase că nasul lui poate detecta până şi cel mai slab iz de pe haine, aşa că să facem bine să nu stăm cu fumători. Ambii lui părinţi muriseră de cancer la plămâni şi nu-l văzusem niciodată fumând. În timp ce îi miroseam sacoul, mi-am dat seama – în tot acel amestec de mosc şi sală de şedinţe/after-shave/stradă, se simţea şi o dâră de fum de ţigară. Câţiva ani mai târziu, am înţeles că creşterea copiilor poate să fie uneori un spectacol, că mult-dezbătuta „modelare“ a lor şi numeroasele idei care le sunt prezentate sunt rezultatul unei anumite puneri în scenă, implicând o mare doză de negocieri, manevre şi comportamente urâte desfăşurate în culise.

Dar Brel nu părea să creadă prea mult în acest tip de educaţie. Era la fel de predictibil în postura de părinte ca-n viaţa amoroasă: potrivit lui Clayson, se ducea acasă, în Bruxelles, dormea până la ora 11, îi aduna pe toţi laolaltă, dădea verdicte, le recomanda copiilor să-l citească pe Camus şi în general domina întreaga casă cu temperamentul său nestăpânit.

Rutina domestică distruge totul. Eu, unul, ţin morţiş să-mi văd fetele din când în când şi să le iau cu mine, în turneu să zicem, ca să poată vedea un

bărbat care-şi îndeplineşte cu adevărat rolul de bărbat. Pentru că, de îndată ce i-l iei, nu-i mai rămâne nimic, e doar o privelişte ridicolă. Ai văzut vreodată un chirurg foarte bun jucând biliard? Pe nimeni nu interesează aşa ceva – cu siguranţă nu pe copiii lui. Este mult mai bine să-l vadă la masa de operaţie decât la biliard. Copiii din toată lumea sunt crescuţi de chirurgi care joacă biliard. Mama este scutită de acest tip de critică pentru că, metaforic vorbind, ea joacă mereu biliard. Tatăl obişnuit este acasă la ora când nu mai valorează nimic şi nu mai are nimic de oferit.

Majoritatea taţilor nu sunt chirurgi sau vedete pop belgiene. Cei mai mulţi se străduiesc să-şi hrănească familia în modalităţi mai degrabă lipsite de strălucire, care nu dau bine la public. De exemplu, munca lui Brad trebuie să fie invizibilă pentru public. Ca decorator scenic, el reprezintă „partea tehnică“, în jargonul branşei, creând o coeziune între realitate şi plăsmuire. Prin prelucrarea suprafeţelor, un decorator poate să facă o bucată de placaj să semene cu una ruginită de metal, cu marmura de Carrara sau cu linoleumul pestriţ. Dacă spectatorul sesizează ce ai făcut, atunci ştii că ai dat greş. Munca i-a răpit lui Brad plăcerea de a mai merge la cinematograf. Deseori munceşte câte douăsprezece sau paisprezece ore pe zi şi nu este dispus să mai irosească încă nouăzeci de minute din timpul lui liber. Iar atunci când îl conving să se uite la ceva, studiază platoul sau locul de filmare. Mintea lui se concentrează pe rotiţele şi sistemele dinăuntrul magiei filmului şi pe delirul birocratic pe care se clădesc de regulă asemenea producţii. Deciziile neatente luate de conducere înseamnă mai multă muncă în weekenduri pentru cei de la baza ierarhiei. Deseori, cineva dintr-un birou din Los Angeles decide dacă soţul meu ajunge sau nu la timp seara la masă. Când ajunge, e stors de vlagă din cauza naturii absurde a muncii lui, din cauza lucrurilor nebuneşti pe care le face zile la rând. Face găinaţ fals de pasăre care apoi să picure printr-o ţeavă falsă, pe care a ruginit-o cu pudră din fibră de sticlă, cu vopseluri pe bază de anilină şi şelac. Dă cu spray pe gazonul personajului principal ca să facă iarba mai verde. Înmoaie şi pătează teancuri de bani ca să pară îmbibate cu apă – o dovadă pe care urmează s-o descopere un poliţist după uraganul Katrina. Aranjează plantele lui William Burroughs pentru o producţie franţuzească a

filmului *Pe drum*. O mulţime de săli de interogatoriu şi celule. Aceleaşi blocuri de beton, aceleaşi panouri care despart pereţii. Aceleaşi cerinţe să-i facă „să pară mai murdari“. Chiar îi place să lucreze la filmele de groază, cu pereţii plini de sânge şi camerele de tortură coşcovite; poate să experimenteze cu materialele, să meargă până la limita impactului vizual şi dramatic.

Şi munca lui este absurdă în sensul existenţialist de zădărnicie. Imaginea finală pe care el o creează ajunge pe ecran şi în minţile celor care urmăresc, dar obiectul propriu-zis este demontat, demolat şi aruncat la tomberon. Câteodată, chestiile la care lucrează săptămâni în şir sunt distruse fără măcar să apară pe ecran. Pentru un film western, a petrecut, alături de o echipă, mai bine de-o lună într-un depozit, sculptând şi pictând câteva tone de polistiren ca să facă o grotă suficient de mare încât să le permită fugarilor să treacă pe acolo cu caii. Am vizitat cu băieţii platoul, de-a lungul mai multor etape – de la o grotă albă, înaltă cât trei etaje, la o peşteră cu pereţi din gresie striată, la care au folosit aproape două mii de litri de vopsea, noroi pentru podea şi un pârâu. Regizorul s-a răzgândit în privinţa cailor şi a filmat o scenă în care personajul principal explorează grota cu torţele şi descoperă picturile rupestre misterioase. A apărut tensiunea în rândul echipei de filmare, căci era „scena vedetă“, care avea să fie surprinsă în detaliu. E una dintre puţinele dăţi când munca ta chiar *este* scoasă în evidenţă. Într-un final, n-au folosit deloc montajul în film, iar peştera a fost dărâmată.

Când îi duc pe băieţi în vizită pe platourile şi în locurile unde lucrează Brad, el le arată cum procedează astfel încât materialele să pară vechi sau emailate şi cum foloseşte diferite obiecte din trusa lui: pensule, cârpe, şelac, pompe manuale pentru stropit. Băieţii sunt de obicei tăcuţi, oarecum dezorientaţi. A fost dărâmată deja o graniţă, cea dintre activităţile zilnice ale tatălui şi ale lor. Apoi realitatea este distorsionată cu şi mai multe elemente: kilometri de cabluri, reflectoare neverosimile, ascensoare, unelte electrice asurzitoare, tâmplari care ascultă tare muzică rock, gherete ad-hoc de vopseluri, structuri temporare înăuntrul altor structuri şi, de cealaltă parte a zgomotului şi placajului, Biroul Oval, sau o scară plutitoare care dă înspre biblioteca unei vrăjitoare, sau o morgă complet echipată. Brad încearcă să

se distanțeze de toată această nebunie atunci când ajunge acasă. Încearcă să fie, pe cât posibil, un tată prezent şi implicat – spală vase, pune rufele la spălat, duce copiii la culcare. Metaforic vorbind, joacă biliard.

A-l vizita pe tata la muncă era echivalent cu a-i trece pragul în suflet. Mormane de hârtii în neorânduială împânzeau podeaua şi acopereau biroul şi rafturile, cu toate că el insista că au un sistem anume şi-şi poate găsi oricând orice document. Avea memorie fotografică pentru care copiii lui îl invidiau, dar nici unul n-o moştenise, eu îl credeam. Pe pereți erau agățate câteva fotografii de familie. Una făcută în fața casei de pe State Street, de care era atât de mândru. Era un cadou surpriză de ziua lui şi fusese făcută într-o duminică dimineața, când el şi mama erau la slujbă la biserică. Clădirea arată perfect, cu coloanele victoriene şi veranda lungă şi elegantă, în schimb adolescenții au ochii roşii şi umflați de somn, după ce au fost târâți din pat şi îmbrăcați pentru o şedință foto matinală în curtea din fața casei. Pe pereți erau agățate citații de la Ministerul Justiției, care îi aduceau aminte de zilele frumoase de pe vremea când era şeful departamentului de intervenții; o copie înrămată a tabloului pictat de Daumier, *Don Quijote şi Sancho Panza*; cavalerul cu suliță, cu o siluetă care-l făcea să semene cu un miraj, atât de alungită, încât părea un schelet, de parcă era epuizat deopotrivă de vremea nefavorabilă şi de speranța de care ținea cu dinții; şi o privelişte panoramică a oraşului pe care l-a iubit şi în care a trăit patruzeci de ani, dar pe care n-a putut să-l numească niciodată acasă.

Tata semăna cu modelul Brel de patriarh, definit de cariera lui, deseori absent. Odată, la micul dejun, în timp ce mama îşi dădea cu presupusul pe tema acelor absențe, a lungilor nopți nejustificate, a ajuns la concluzia că el încercase să-şi ofere libertatea de care nu s-a bucurat niciodată în tinerețe. În ultimul an de facultate era deja însurat, până să-şi termine studiile de drept la Georgetown avea deja trei copii. Au urmat la scurt timp alți cinci, pe care trebuia să-i hrănească şi să-i îmbrace, în timp ce socrii grijulii le țineau evidența. Mama mai credea şi că tata, fiu de alcoolic, avea în suflet un fel de gol care nu putea fi umplut, cu toate că ea nu-i ținea socoteală cât alcool bea. Prezența lui impunătoare era marcată de excese – risipă de bani, furie, schimbări bruşte de dispoziție, accent pus pe iubirea necondiționată, petreceri de sărbători, perioade lungi în care nu se mişca din fotoliu. Cu opt

copii, disciplina era secretul pentru liniştea în casă. Înainte să plecăm la slujba de duminică, ne alinia pe toţi şi îşi trecea pieptănul negru din plastic prin părul nostru. Era un amestec de mândrie şi ranchiună în gestul lui. Când pieptănul se împiedica într-un smoc de păr încurcat, ştiai c-o să te usture pielea capului tot drumul până la biserică.

La ceva timp după moartea tatălui meu, mama ne-a dat fiecăruia câte o fotocopie după o poză alb-negru de la începutul anilor ’70. Era făcută în parcul City, pe un tobogan dintr-un loc de joacă dispărut de mult, cu stejari şi ghirlande de muşchi spaniol, cu echipamente ingenioase din metal cu vopseaua scorojită, cu şuruburi periculoase, cu dispozitive minime de siguranţă, cu scârţâituri şi scrâşnituri stranii care ne însoţeau joaca. Era iarnă şi purtam cu toţii haine din velur sau stofă – în cazul meu, amândouă. Treptele toboganului erau paralele cu jgheabul şi noi, copiii, ocupam fiecare câte o treaptă, de la cel mai mare la cel mai mic: John, Kristin, eu, Susan, Soren. Era un instantaneu nu foarte reuşit, nu priveam nici unul înspre aparat. Dar ne uitam cu toţii la tata şi râdeam. Avea un metru nouăzeci, perciuni, pantaloni în carouri, tip clopot, din poliester. Tocmai se dăduse pe tobogan, râdea şi o împresura pe mama, singura care se uita într-o parte şi zâmbea înspre sora mea Amy, mezina familiei, pe care o ţinea în poală. Rebecca şi Rachel nu se născuseră încă, aşa că eram doar şase pe toboganul ăla, o reprezentare stranie atât a trecutului, cât şi a viitorului. Soren îl strângea pe tata de picior de parcă voia să-şi recapete echilibrul şi râdea aşa de tare, încât puteai să vezi încordarea din maxilarul lui mic. Mama ne-a spus c-a ales poza aia pentru că a vrut să ne amintim cât de mult se distra tata cu noi, cum se juca şi făcea ghiduşii. Cât de mult ne distram împreună.

A fost un gest interesant din partea mamei mele, care încerca să ne influenţeze felul în care îl percepeam, având în vedere că şi el făcea acelaşi lucru în privinţa ei. Tata o numea deseori „stâlpul moral“ al familiei, o imagine care dădea forţă şi rigiditate imaginii sale de mamă blândă. Cumva el se şi debarasa astfel de povara etică. Dacă mama era stâlpul moral al familiei, atunci tata trebuie să fi fost streaşina umbrită, stăpânind văzduhul, dar aflată oarecum în plan secund.

Cum ne uitam la Brel, poate pentru că eram un grup aşa de mic în acea seară, mi-am dat seama de rolurile tuturor celor aflaţi în încăpere. Case:

iubitul îndurerat, care se întorsese de pe un alt continent, influenţat de Brel şi cu noi ambiţii. Kevin: profesoral, tipul gânditor şi tăcut, care îşi măsura cu grijă cuvintele. Chris: neliniştit şi genial, un adevărat executant care savura şi timpul petrecut în culise, concepând platouri de filmare şi certându-se pe recuzită. Brad: un tată erou, stăpân pe sine, soţ şi artist. Eu: mediatoare, furnizoare de gustări şi băuturi, instigatoare la modul politicos. Cu toţii captivaţi de imaginea asta a lui Brel, de muzica şi de cuvintele lui, Brel care, cu mijloace restrânse, juca acest rol atât de bine, încât putea transcende timpul şi spaţiul.

În biografia scrisă de Clayson, deşi este explorată identitatea lui excentrică de vedetă, Brel părea şi un avid căutător al sensului, atât în viaţă, cât şi în sine: „Deşi se străduia să rămână consecvent cu propria-i personalitate, lecţia pe care a învăţat-o cel mai repede din show-business şi pe care avea s-o dea mai departe este următoarea: «E mai uşor să fii altcineva decât tu însuţi»“. Poate că asta l-a ţinut departe de mulţimile pe care le-a fermecat şi cultivat. De-a lungul anilor petrecuţi în turnee necontenite, s-a îndrăgostit de zbor. A cumpărat şi a învăţat cum să piloteze un biplan cu cadru de lemn. Apoi a zburat pe deasupra ruinelor antice din Grecia, Italia şi Orientul Mijlociu. Şi, da, mai târziu a cumpărat un iaht, cu gândul de a călători în jurul lumii, dar boala l-a împiedicat. Clayson susţine că a recurs la aer şi mare pentru că pământul „l-a dezamăgit“.

La 38 de ani, când Brel a pus capăt într-un final turneelor intense şi-a renunţat să se mai risipească în toate părţile, a scris câteva „vorbe de înţelepciune“ pentru presă, ca să facă publicitate turneului său de rămas-bun, cum ar fi: „Singurul lux în viaţă e să poţi face greşeli. Să fii raţional – asta mă enervează cel mai mult“. Şi cel mai încurajator: „Oamenii de cincizeci de ani fac dragoste mai bine decât cei de douăzeci, doar că nu pot în fiecare zi“.

După ce s-a retras de pe scenă, a continuat să lucreze – să scrie, să regizeze şi să joace în filme. Într-un final, a renunţat şi la acea viaţă şi-a plecat în Insulele Marchize cu amanta lui, transportând cu avionul provizii şi câteodată pacienţi. S-a apucat de grădinărit. „Jacques se liniştea lucrând pământul. El a adus pe insulă soiul de roşii alungite“, scria Clayson. Poate găsise într-un final ceva hrănitor în pământul care îl dezamăgise atât de

mult? Deşi bolnav şi mai aproape de moarte decât voia să recunoască, a zburat înapoi în Europa şi a înregistrat un ultim album. Boala i-a modificat vocea şi l-a făcut să sune ca un bariton. Un an mai târziu, în 1978, s-a stins la Paris. Muzica lui a luat locul programului obişnuit de la radio, iar *France-Soir* a declarat: „Brel va trăi pentru totdeauna. El este cel mai viu dintre noi toți“. Dar trupul i-a fost trimis înapoi în Insulele Marchize, fiind îngropat în Cimitirul Calvarului, aproape de golful Atuona.

Case a apăsat pe ultimul link din articolul Wikipedia, o poză cu acel cimitir, unde era îngropat şi Gauguin, pe coasta unui deal parcă rupt din rai, cu vedere la bărcile de un alb imaculat, în apa mult prea albastră.

— Şi Brando a adoptat cultura din Tahiti pentru o vreme, nu-i aşa? a întrebat Chris.

— Da, aşa e! am făcut cu toții.

Ah, frumusețea luxuriantă a insulei, izolarea, marea care-ți limpezeşte gândurile, dezamăgirile provocate de civilizație, femei, privilegiul de a-ți părăsi viața de zi cu zi şi de a trăi în lumea imaginației. Ne-am terminat brânzeturile, pâinea şi berea belgiană scumpă, pe care o luasem dimineață, când am mers la cumpărături prin oraşul sufocant. M-am întrebat ce dorințe *breliene* fremătau în bărbații din living şi cât de diferite erau față de ale mele.

AUGUST
Mahmureala metafizică

Sora mea Susan îşi ia notiţe fără încetare, mâzgălind într-un carneţel la fiecare întâlnire a clubului de carte. La subiect, pe copertă, a scris: „El pare să fie purtătorul unui mesaj indescifrabil“. Îi place să înregistreze viaţa din jur – scrie neobosită în jurnal, face mii de poze cu aparatul de fotografiat. Lună de lună, însemnările ei, pe jumătate de tipar, pe jumătate de mână, erau ilizibile şi bizare, sărind replicile printre frânturile de conversaţie şi înregistrându-le pe cele care i se păreau suficient de importante. Un subiect constant din ultimele câteva luni, prins între rândurile late şi albastre ale caietului dictando de scrisul dezordonat al lui Susan, era relaţia adeseori problematică dintre individ şi obşte.

Textul din august a fost o evoluţie interesantă în acea conversaţie. Nate, pentru care băutul era în continuare mai mult un sport decât automedicaţie, a ales eseul din 1971 „The Hangover“ („Mahmureala“) din *Everyday Drinking* (*Băutura de zi cu zi*), o carte al lui Kingsley Amis (tot un afemeiat genial şi alcoolic). Îl vedea ca pe o continuare a *Înotătorului* din iunie, deşi a trebuit să sărim peste luna iulie, toridă, deloc favorabilă relaţiilor sociale, ca să ajungem în acest punct. Băutul, la bine sau la greu, era un aspect integral al proiectului clubului de carte. Marca locul nostru în şirul de mii de ani al oamenilor care-şi petrec timpul împreună, stând la un pahar şi meditând îndelung la soarta omenirii. M-a preocupat mereu ideea că, vreme de milenii, omul a născocit alături de natură modalităţi de a-şi procura varii şi nesfârşite căi pentru a-şi face viaţa mai uşoară şi a-şi altera conştiinţa individuală, astfel încât să interrelaţioneze mai lesne cu ceilalţi, dar şi să se izoleze mai decisiv.

Amis, cu vastele, formidabilele lui cunoştinţe şi experienţă legate de băut, spune că, de când „conversaţia, amuzamentul şi băutura se conectează într-un mod uman şi deosebit de intim…, beneficiile sociale colective ale consumului de băutură împreună cu ceilalţi (în baza acestei dovezi)

cântăresc mai mult decât dezastrele individuale pe care le-ar putea declanşa“. Toată lumea din living era familiarizată cu forţele distructive ale alcoolului şi cu toţii fuseserăm părtaşi oricum, spunându-ne în gând, precum Epicur, că excesul e dăunător, ştiind prea bine că alcoolul conţine o substanţă chimică vicleană care afectează capacitatea de a judeca. Amuzant, erudit, afabil şi muşcător, Amis ne invită, prin textul lui despre consumul de alcool, să-i acceptăm provocarea şi să ne desfătăm cu disputa de nerezolvat care este umanitatea.

În eseul lui, Amis ne sfătuieşte în primul rând cum să ne descurcăm cu Mahmureala metafizică. După părerea lui, ar trebui să începi prin a face dragoste temeinic cu persoana lângă care te trezeşti, mai puţin atunci când eşti cu cine n-ar trebui să fii; atunci e cazul să te abţii, pentru că altfel o să te simţi doar ruşinat şi vinovat. Iar dacă te trezeşti singur, nu-i cazul să „iei problema în mâini“, din acelaşi motiv. Deşi sfatul din urmă a fost contestat de cel puţin o persoană din încăpere, care găsea potrivit să-ţi pui astfel sângele în mişcare după o noapte grea. Alte posibile remedii ar mai fi alternarea duşurilor cât mai fierbinţi şi a băilor, consumul de grepfrut neîndulcit şi de şi mai mult alcool. Mai menţionează câteva metode despre care a auzit, fără să le fi încercat el însuşi, cum ar fi: „Mergi la lucru în mină pe tura din zori, în zona expusă“, şi nişte reţete „notabile“ de mic dejun, preferata mea fiind cea a lui Samuel Taylor Coleridge: „(Doar duminica) şase ouă prăjite, un pahar de laudanum şi sifon“.

În timp ce oamenii aveau multe lucruri de spus despre Mahmureala fizică, am trăit, puţin după aceea, una dintre acele clipe de gravitate care coagulează grupul şi am trecut la descrierea Mahmurelii metafizice:

> Când începe să pună stăpânire pe tine amestecul acela inefabil de depresie, tristeţe (două lucruri diferite), anxietate, ură de sine, sentiment de eşec şi frică pentru viitor, spune-ţi că suferi de mahmureală. Nu eşti bolnav de nimic, n-ai leziuni pe creier, nu eşti chiar aşa de nepriceput la serviciu, familia şi prietenii tăi nu fac parte dintr-o conspiraţie şi nu te consideră într-ascuns un ratat, încă n-ai reuşit să vezi viaţa aşa cum e ea şi n-are rost să-ţi plângi de milă. Dacă funcţionează şi poţi să te convingi de aceste lucruri, nici nu mai ai nevoie de altceva, după cum ne învaţă principiul general deosebit de filozofic

P.G. [principiu general] 9: *Cel care crede cu adevărat că e mahmur nu suferă de mahmureală.*

Leacul lui Amis în cazul Mahmurelii metafizice constă în a te face să te simți mai rău înainte să te poți simți mai bine. El propune să te delectezi cultural citind şi ascultând muzică prin care să fii transportat în străfunduri (*Paradisul pierdut* al lui John Milton sau cartea lui Soljenițîn despre lagărul siberian; Ceaikovski; Sibelius) şi apoi să-ți alegi căi mai revigorante şi încurajatoare care să-ți dea speranță în oameni. („Dacă suporți muzica vocal-simfonică, îți recomand cu tărie *Altho Rhapsody* a lui Brahms – nu un saxofon alto, țăranule, ci o voce contralto, cu un cor de bărbați şi o orchestră completă“.) Cred că instinctiv mulți facem asta, conferind problemelor noastre mai multă textură şi caracter universal prin intermediul artei. Şi, deşi ştiu bine că nimeni nu poate citi cărțile acelea la mahmureală, e drăguț că altcineva a stabilit cursul de lucru în locul nostru.

Subiectul mahmurelilor în general a scos la iveală o latură blândă şi contemplativă a oamenilor. Se poate să fi avut de-a face cu vulnerabilitatea din acea stare, de regulă clădită pe o combinație încâlcită de decizii proaste, distracție la grămadă şi/sau deznădejde individuală. Mahmureala este realitatea viscerală a unui preț de plătit. Gheara neplăcută a consecințelor. Mulți din grupul nostru păreau să fie de acord că există şi un oarecare avantaj în melancolia dureroasă a mahmurelii:

— Totul se schimbă – cadența timpului, percepția – când eşti silit să faci față acestei transformări cauzate de propria-ți otrăvire.

— Şi toate întrebările pe care ți le-ai pus – ce-am făcut azi-noapte? Cu cine?

— Mai e şi starea aia straniu de frumoasă şi empatică a mahmurelii – mă simt aşa de nenorocit, încât pot vedea clar firul nefericirii străbătând viețile celorlalți. Te apucă mila când îi vezi aşteptând autobuzul în stație şi-ți vine să plângi.

— În acelaşi timp e şi un spațiu foarte personal, cum eşti izolat în experiența ta.

— Nu te mişti la fel de repede şi trebuie să fii atent la fiecare mişcare pe care o faci. Ține oarecum de tehnica zen felul în care acționezi, de exemplu „trebuie *să tai* ceapa asta“.

— Cel mai bine e să accepți nefericirea care vine odată cu mahmureala.

Concluzia generală părea să fie aceea că, deşi duce la o izolare intensă, nefericita dizolvare a sinelui ne poate face mai sensibili față de cei din jur; şi atunci lăsăm garda jos, atenuăm stavilele pe care le ridicăm între noi şi ceilalți, între noi şi sinele nostru. Ca în descrierea pe care o face Amis Mahmurelii metafizice, foarte multă angoasă se leagă de lucrurile pe care ne străduim să le creăm şi să le menținem. Mahmurelile pot exacerba gândul că într-un fel nu suntem demni de lucrurile pe care le clădim, inclusiv de relațiile noastre. La urma urmei, definiția existențială a „angoasei“ stă în faptul de a recunoaşte în adâncul nostru că viața, deciziile şi alegerile noastre sunt toate conectate cu alți oameni. Când o dăm în bară, dezamăgim şi umanitatea. (*Vezi şi:* Groază; Învățare.)

În acea seară, îmi amintesc totuşi că am împărtăşit cel puțin un exemplu personal în care mahmureala a fost din întâmplare de folos. Într-o sâmbătă însorită m-am trezit singură, fără Brad, într-o stare avariată, la şcoala fiului meu Silas. Soțul era la muncă pe un platou, probabil pe vreo plantație pe undeva, zugrăvind cu măiestrie un strat de degradare pitorească peste vechea degradare normală. Cu o seară înainte, am dat întâmplător peste Soren şi soția lui într-un bar din centrul oraşului şi, în loc s-o luăm în direcții opuse, aşa cum ar fi trebuit, l-am lăsat să ne facă cinste cu shoturi de lichior Chartreuse, căruia i se mai spune şi „Adevărul“. Chartreuse se bea la noi în familie, poate pentru că deseori lucrurile se termină prost după câtva timp petrecut cu el.

Bilete, ouă de confetti, copii pictați pe față, părinți zăbovind pe lângă grătare şi jucând jocuri de îndemânare fără nici o ambiție. După ce m-am uitat după un loc în care să mă ascund, m-am aşezat recunoscătoare pe suportul, cât de cât fix, al corturilor/căsuțelor/labirinturilor gonflabile; restul arhitecturii moi se balansa deasupra mea, în timp ce băieții mei se ciocneau înăuntru. Sunetul blând şi regulat al generatorului din apropiere îmi conferea un oarecare echilibru.

Un fost tribunal construit în anii 1850, şcoala era una dintre cele mai vechi şcoli publice din țară, şi reflecta acea istorie. Eu chiar studiasem acolo, pe vremea când era liceu. Nu eram sigură cum de reuşiseră să transforme văgăuna aia părăginită în gimnaziu, cu holurile înguste şi

podelele înclinate, dar îmi plăcea mult locul. Tavane înalte antebelice şi tencuială crăpată, pereţi zugrăviţi în tuşe groase, cu zeci de ani de straturi instituţionale, „cantina“ şi clădirile portabile care trebuiau să fie temporare acum treizeci de ani, dar acum erau folosite de fiul meu. Îmi amintesc că mă uitam la un detaliu din închisoarea din New Orleans cu salopete oranj acoperind coloanele uriaşe, neoclasice de-a lungul faţadei, în timp ce un gardian stătea alături, cu o armă. Lângă fereastra cabinetului de engleză al clasei a zecea. Alte vremuri, în anii ’80. Părea că sufăr şi de Mahmureala timpului, iar groaza mă înghiţea în valuri domoale şi nelămurite. Trăiam de prea mult timp în acest oraş, o creangă zbătută de apă pe măsură ce vremea a trecut, dar peisajul a rămas neschimbat.

O femeie pe care o cunosc a venit pe după colţul uneia dintre clădirile portabile, ţinând în braţe un copil şi părând agitată. E terapeut şi de obicei e foarte gătită, cu părul aranjat cu grijă, machiată şi pusă la patru ace, având purtarea alertă şi blândă a cuiva care îşi câştigă traiul din ajutorarea oamenilor cu probleme. Mă face să mă simt ca o amatoare, mereu preocupată să nu spun ceva nechibzuit sau inutil.

— Bună, am rostit de jos, uitându-mă la ea, ştiind că politicos era să mă ridic, dar corpul meu era deocamdată indiferent faţă de bunele maniere. Cum merge?

Mi-a spus că era foarte supărată pentru că se certase cu o seară înainte pe Facebook cu cumnatul ei, care era un ticălos de extremă dreapta, că de regulă nu se bagă, dar băuse câteva pahare de vin la cină, că acum se simţea îngrozitor că discutase în contradictoriu cu rudele soţului ei şi nu putea să-şi ia gândul de la asta.

Şi-a pus fetiţa jos în timp ce vorbea, de parcă nu voia s-o mânjească cu toată tensiunea aceea tipică adulţilor. În castelul gonflabil, copiii se tot aruncau pe plasa de deasupra mea, care îi prindea şi-i arunca iar şi iar înapoi în haosul plutitor. Fără să fac o pauză sau să mă gândesc, am spus ceva de genul:

— Nu-ţi face griji în privinţa asta. Sunteţi amândoi adulţi şi responsabili pentru lucrurile pe care le spuneţi. Poate să se împace cu asta.

Încrezătoare, impasibilă, hotărâtă. Parcă nici nu vorbisem eu. Pe faţa femeii a apărut o privire rară, surprinsă, care trăda un sentiment de legătură

şi pe care n-o vezi prea des în interacţiunile sociale obişnuite. A spus că i se pare minunat c-a dat peste mine şi apoi a alergat după fetiţa ei, care se descălţa de sandale cu gândul să intre în castelul gonflabil. Următoarea dată când am văzut-o pe femeie, mi-a mulţumit că am ajutat-o atât de mult cu cumnatul ei, că spusele mele fuseseră atât de adevărate! Într-o altă stare de spirit, răspunsul meu la problema ei ar fi fost diluat de îndoială sau gânduri obsesive sau iritarea faţă de Facebook, dar mahmurelile nu prea au toleranţă la vrăjeli. M-am gândit că ar fi trebuit să-i mulţumească în schimb băuturii (dar nu lui Soren).

Un prieten povestea odată că a bea lichior Chartreuse e ca şi cum ţi-ai îndesa pe gât un călugăr în vârstă de trei mii de ani. Am văzut bărbaţi în toată firea, consumatori cu experienţă, lăcrimând şi fugind la toaletă după un shot. Devenise o tradiţie ca în dimineaţa de Mardi Gras să fie servit devreme, când oamenii încep să ajungă acasă în jurul orei opt, pentru micul dejun, aliniind paharele de shoturi în bucătărie, toată lumea ciocnind pentru prima greşeală mare a zilei, adică să bea ce le-am pus în faţă. Deşi păgână la origine, Mardi Gras este o născocire pe de-a-ntregul catolică, una care îmi permite să beau un păhăruţ de whisky înainte să mă spăl pe dinţi, fără să simt urmă de vinovăţie. Pentru asta este Miercurea Cenuşii, o altă ieşire de urgenţă etică de-a catolicilor, precum spovedania.

Partea mea preferată din Mardi Gras e mânuirea fântânii de şampanie închiriate din curte, trimiţând dopuri în aer şi umplând grădina cu suvenire tangibile ale carnavalului. Pe tot parcursul anului găsesc dopuri ca trufele în pământ, când sădesc sau plivesc plantele. Chiar dacă îmi place Mardi Gras, probabil că Miercurea Cenuşii îmi place şi mai mult. Tăcerea îndurerată deasupra oraşului căit: Mahmureala civică. Ce uşurare – permisiunea să pui pauză la toate absurdităţile şi să te întorci la muncă. Străzile fuseseră spălate şi curăţate, dar tot mai erau urme ale marii petreceri: pahare de plastic strivite ici şi colo, mărgele ieftine şi strălucitoare încâlcite prin copaci şi pe cabluri. Bucăţi de costum abandonate şi rătăcitoare, devenite prea împovărătoare între timp sau prea ambiţioase de la bun început.

În timpul reuniunii noastre din august, Tristan a adus vorba despre un alt tip de mahmureală care cuprinsese tot oraşul: Mahmureala reconstruirii. El ne-a reamintit cum, după ce s-a mai risipit din drama distrugerii cauzate de

uraganul Katrina, am fost lăsaţi să trăim cu urmările apăsătoare şi copleşitoare, trezindu-ne în fiecare dimineaţă şi amintindu-ne de întâmplarea aceea neverosimilă şi îngrozitoare ce se abătuse asupra noastră, amintindu-ne că oraşul era în continuare în mare parte distrus, că şcolile erau încă închise. Apoi trebuia să ne ridicăm din pat şi să înfruntăm realitatea iarăşi şi iarăşi, să muncim şi să ne luptăm cu durerile nesfârşite de cap, cu întrebările şi cu planurile de refacere. Să blestemăm forţele care încetinesc vindecarea – birocraţia, infracţiunile, scepticismul.

După câţiva ani, transformarea oraşului care acompaniase Mahmureala reconstruirii a fost urmată de uitarea încăpăţânată, firească, dar destul de americană, un mecanism de supravieţuire colectiv, o revenire la „normalitate“. Dar cred că, odată ce-ai văzut nemijlocit cum arată distrugerea totală a casei tale, amintirea se depune ca un substrat în conştiinţa ta, vie şi topită sub straturile optimiste ale reconstrucţiei, sub noile temelii şi noua tencuială, sub noile drumuri şi şcoli.

În sensul acesta, Mahmureala reconstruirii seamănă cu Mahmureala metafizică ce însoţeşte moartea cuiva sau o mare pierdere. Când te loveşte Mahmureala metafizică pentru prima dată cu toată forţa, sinele e complet depăşit şi buimăcit. Zilele te copleşesc, pierzi noţiunea timpului, pierzi concentrarea, dorinţa. Dar treptat, pe măsură ce trec săptămânile sau lunile, lumea se întoarce la tine, zilele îşi recapătă forma, durează doar câteva secunde ca să-ţi aminteşti ce căutai în faţa frigiderului deschis. Când găseşti o pereche de pantofi pe un site şi îi pui în coş, te încearcă un mic sentiment de uşurare că îţi doreşti iarăşi ceva cu adevărat. Relaţiile tale îşi recapătă contururile normale, oamenii – dimensiunile lor complete. Fiecare an aşterne un alt strat proaspăt de tencuială peste traumă. Viaţa devine mai uşoară, se desfăşoară mai lesne. Dar simultan se mai întâmplă ceva – îngropată sub atât de multe straturi, trauma se contopeşte cu însăşi structura ta şi te transformă într-un mod profund şi imperceptibil.

Cineva m-a întrebat odată dacă m-a dat peste cap sinuciderea celor două surori ale mele. Băusem trei beri, şi de aceea am răspuns oarecum greşit:

— Da, dacă mă gândesc mai bine.

Voiam însă să i-o tai scurt şi n-am stat să explic cum mă gândisem la asta de câteva ori pe oră în anul şi jumătate dintre morţile lor şi apoi încă un an

după ce-a murit Rachel. Aceste lovituri continue m-au obosit în feluri care nu erau evidente la vremea aceea şi poate că nu sunt nici acum. Anii care au urmat au fost acoperiți de fragilitatea şi degradarea Mahmurelii metafizice. Neliniştea apăsătoare a distrugerilor de după aceea dă frâu liber disperării, apoi te amăgeşte cu câteva clipe de uşurare şi normalitate, doar ca să te tragă la fund cu un nou val de mâhnire.

În anii aceia de început, unii dintre noi şi-au găsit refugiu mai degrabă în carieră, alții în viața de familie, supraveghind în plus următoarea generație de copii în căutarea vreunei urme care să le trădeze pe gemene. Amy, care a redevenit mezina după ce crescuse ca un copil mijlociu, locuise în aceeaşi casă cu gemenele în anii cei mai dificili şi simțise cea mai mare responsabilitate față de ele, a plecat într-o călătorie prelungită în marea alinare a izolării pe care o dă Marele Canion. Necăsătorită, nesigură pe mine şi iremediabil tulburată, am devenit paralizată în plan personal, incapabilă să iau decizii corecte şi să simt că progresez. Nu-mi găseam drumul în plan creativ.

După moartea Rebeccăi, o dată pe lună mama şi Rachel mergeau împreună la întâlnirile grupului „Supraviețuitorii Sinucigaşilor“. La întâlniri, trebuia să te prezinți şi să vorbeşti despre cel pe care l-ai pierdut. Dar mama nu putea rosti niciodată numele Rebeccăi cu voce tare. Nu-l putea pronunța efectiv. (Este formidabilă puterea transformatoare pe care o conferă unui nume moartea – aveau să treacă aproape zece ani până când părinții mei să graveze numele fetelor pe cavoul din cimitirul Lafayette nr. 1, până să le cioplească morțile în piatră, ca să zic aşa. Iar când merg la mormânt, chiar şi în prezent, inscripția aceea rigidă este în continuare imposibil de împăcat cu energia vibrantă cu care şi-au trăit viața.) Pe lângă faptul că a găsit un fel de alinare în comunicarea cu alți supraviețuitori ai sinucigaşilor, mama a crezut că Rachel, ea însăşi mamă, fiind martoră la durerea mamei, auzind poveştile despre urmările şi suferința provocate de sinucidere, n-avea cum să păşească pe urmele Rebeccăi. Se pare că cincizeci la sută dintre cei care supraviețuiesc după moartea geamănului lor mor la distanță de doi ani. Chiar Rachel îi adusese la cunoştință mamei această cruntă statistică. Fusese oare un avertisment, o punere în gardă, o exprimare a temerilor? Îmi imaginez că devine şi mai ispititoare acea cale,

de vreme ce o parte din tine a străbătut-o deja, înlăturând unele obstacole. Chiar dacă am încercat să fim grijulii şi s-o încurajăm (Susan o suna pe Rachel în fiecare seară, ca un fel de surogat pentru Rebecca, în încercarea de a umple golul), n-aveam cum să ne dăm seama cât de profund resimţea pierderea ei, cât de completă era distrugerea acelei bucăţi vitale din sine.

Pentru o scurtă perioadă, lui Rachel a părut că-i merge bine. Avea un iubit simpatic cu care se mândrea. Îi plăcea să ne aducă aminte că el îşi pregăteşte teza de doctorat în sociologie, felul ei de a se simţi validată într-o familie care punea preţ pe educaţie. El era un tată bun şi grijuliu pentru fiul ei, iar ea, o tânără mamă implicată şi afectuoasă. Locuiau într-o casă tradiţională cu verandă, în cartierul rezidenţial Mid-City, şi aveau un câine. Rachel îşi luase echivalarea pentru bacalaureat şi se înscrisese la colegiul local. O poză cu ea, care îmi place mult, cam din perioada aceea, a apărut la ziar; răsfoieşte printr-o cutie cu afişe la un festival de la Plantaţia Destrehan, iar fiul ei, cocoţat în spate, priveşte peste umărul ei, cu soarele în spatele lor, astfel încât, chiar şi în articolul alb-negru, siluetele lor frumoase şi părul tuns scurt sunt incandescente. Apoi, până să se împlinească un an de la moartea Rebeccăi, au început să se adune, mari şi mici, paşii greşiţi. O aventură, despărţirea de singurul tată adevărat pe care-l cunoscuse vreodată fiul ei, o căsătorie rapidă în Vegas, un accident minor. Îmi imaginez că tentaţia era copleşitoare, că voia în egală măsură să scape de durere şi să fie din nou cu Rebecca, şi îşi dorea acest lucru într-atât de mult, încât n-a văzut că dorinţa ei de a fi la loc întreagă va plăsmui o lume a suferinţei nesfârşite.

După ce-a aflat despre Rachel, familia a gravitat în jurul casei părinţilor mei. Imaginea din acea după-amiază, care se conturează iar şi iar cu mare forţă şi claritate, este momentul liminal când părinţii mei îi spun fiului ei că mama lui a murit. Voiau să fie singuri în acele clipe, aşa că noi am ieşit afară şi am rămas dezorientaţi pe poteca ce dădea înspre treptele late de cărămidă ale verandei lor; nu puteam să ne uităm unii la alţii sau să rostim o vorbă. Eu priveam printr-o serie de praguri din ce în ce mai mici: între două coloane albe de pe verandă, prin geamul întins din podea până în tavan, prin uşile glisante dinspre living, până în locul în care nepotul meu stătea pe o canapea între părinţii mei. I-a ascultat şi apoi s-a plecat în faţă, şi am simţit cum mă prăbuşesc înăuntru, şi am fost nevoită să mă întorc cu spatele.

Toți s-au schimbat în acele clipe. Nu doar nepotul meu, care în doar câteva secunde s-a transformat din băiatul cu mamă iubitoare în băiatul orfan de mamă, ba chiar mai rău, după cum avea să afle mai târziu, în băiatul a cărui mamă alesese să-l părăsească pentru totdeauna. Ci şi părinții mei, pentru că au fost nevoiți în acele clipe să rostească acele vorbe în fața nepotului lor. Nu ştiu de ce durerea mi s-a părut intensificată, şi nu estompată de arhitectura casei, dar aşa am simțit-o. Am avut mereu amintiri minunate din copilărie în această casă, zile şi nopți adunate în jurul leagănului hipnotic de pe verandă, balconul acoperit cu gudron de lângă dormitor unde ne bronzam până când mintea ne devenea albă şi sclipitoare, alcovul din față unde încăpea perfect bradul de Crăciun (dar nu şi zecile de cadouri care apăreau sub el şi se împrăştiau spre scări), salonul din față, unde erau primiți musafirii, salonul al doilea, unde se lenevea în fața televizorului, florile sculptate pe şemineul din sufragerie ca o diversiune care-mi atrăgea privirile în intensitatea meselor de duminică seara, al căror scop era să hrănească zece guri şi zece minți. Ştiam că starea noastră financiară e precară şi că sticla de gin de sub chiuveta din bucătărie, ascunsă după detergentul universal, precum şi răbufnirile tatei, instrumente imperfecte de ținere sub control a stresului, aveau legătură cu acea precaritate, şi totuşi pentru mine casa însemna mândria față de familia mea. Însemna vremurile în care ne-am simțit bine împreună, statutul câştigat cu greu al tatei, însemna că mama ne ținea cumva familia laolaltă prin proiectele ei de bricolaj şi prin excursiile în familie şi printr-o încredere de nezdruncinat în noi, copiii, că vom avea grijă unul de altul.

Poate că în acea clipă casa a amplificat în mine convingerea că amintirile gemenelor trebuie să fi fost diferite de ale mele, gândul că nici unul dintre lucrurile pozitive pe care le asociam cu acea casă nu le-ar fi putut salva. În timp ce noi, frații şi surorile mai mari, am cunoscut o serie de case modeste care au devenit treptat mai mari şi mai frumoase, casa aceasta era singura pe care gemenele o cunoscuseră cu adevărat. Era casa care le formase sau, cel puțin, corabia care le purtase identitățile dinamice şi scindate.

Nu înseamnă că n-au avut şi ele amintirile lor frumoase. Într-o dimineață de Paşti, au înfipt zeci de morişti în curtea din față, ca să le facă o surpriză nepoților care urmau să vină la masa de prânz. O grădină spontană de

morişti exuberante şi haotice într-un cartier cu garduri vii şi azalee. Şi în ziua de azi, rudele aduc câteodată morişti la cavou, omagiu mai potrivit lor decât florile.

La câțiva ani după moartea gemenelor, tata a vândut casa care simbolizase pentru el atât de multe realizări şi compromisuri, aceeaşi casă pe care o ipotecase iar şi iar ca să ne plătească şcolile. A încercat să scape de datorii şi de amintirile urâte din urmă. Părinții mei voiau să fie mai aproape de Kristin, sora mea mai mare, şi de copiii ei, în timp ce încercau să-l crească pe fiul lui Rachel. După moartea ei, deşi frații şi surorile cu copii mici s-au oferit, aproape au insistat, părinții mei au vrut să-l crească pe băiatul născut de Rachel când avea 19 ani, al cărui tată nu fusese niciodată în peisaj. Deşi împotmoliți în situația dificilă de a fi deopotrivă părinți îndureraţi şi bunici indulgenți, aveau să-şi dea toată silința cu el.

După moartea lui Rachel, încă o dată: efortul dureros de a avea grijă de lucrurile ei, mica şi sfâşietoarea ceremonie de înmormântare de la Saint Clare, groparii de la Lafayette nr. 1, care deschiseseră, apoi sigilaseră la loc mormântul cu doar un an şi jumătate în urmă, spărgându-şi propria lucrare ca să adăpostească încă o soră şi sigilând-o la loc. Părinți la care nu mă puteam uita. Frații şi surorile – mă durea să fiu în preajma lor, dar erau singurii oameni cu care îmi doream să fiu. Manifestări extreme de generozitate şi sprijin din partea prietenilor şi a rudelor; alții care nu ştiau cum să reacționeze după *o a doua* sinucidere. Şi apoi reevaluările continue, încăpățânate ale evenimentelor care le aduseseră pe fete, ne aduseseră pe noi toți în acel punct. Terapia şi spitalele, iubiții groaznici, prietenii de treabă, telefoanele, bârfele, ocaziile ratate.

Ani şi ani după aceea m-au preocupat cele două morți, felul în care se întrepătrundeau şi reverberau, corespondențele dintre ele, diferențele dintre ele. De exemplu, „priveghiurile“ lor la înmormântare nu au fost simetrice. Priveghiul Rebeccăi s-a desfăşurat într-un salon imens, cu lambriuri închise la culoare, flori proaspete şi scaune elegante. Aveam suficient spațiu în care să ne mişcăm, încătuşați în suferința noastră, să gravităm unul spre altul sau să fim singuri lângă trupul ei, expus pe un soclu ceremonial. Era învelită cu o pânză albă trasă până la gât, părul blond îi era pieptănat pe spate, machiajul era mai discret ca oricând, arăta ca una dintre picturile acelea

prerafaelite de o frumuseţe diafană, semănând şi mai mult cu o muză fără suflare. Dacă Rebecca îşi imaginase vreodată cum aveam s-o plângem, atunci probabil c-am răspuns aşteptărilor ei cât de cât.

Un an şi jumătate mai târziu, casa funerară respectivă era în reparaţii. Trupul lui Rachel a fost depus pe o targă, într-o cămăruţă din capătul culoarului, unde trebuia să intrăm pe rând. Machiajul ei părea neglijent şi se zăreau urmele de pe gât, pe care unul dintre noi le-a acoperit înainte să-l aducem pe băiatul ei în salon. Pe marginea pânzei care o învelea era imprimat numele spitalului. Nici o manifestare elegantă sau pretenţiozitate formală faţă de suferinţa noastră. De-a lungul holului, zgomotele fierăstraielor electrice şi ale bormaşinilor de pe şantier străbăteau văzduhul. În holul îngust, reprezentantul pompelor funebre, care fusese atât de respectuos cu Rebecca, s-a aşezat pe scaun, destul de plictisit, şi a spus nonşalant: „Parcă mai ieri v-am văzut p-aci“ – şi cam atât. În următoarea săptămână, am scris o scrisoare în care am povestit pe larg aceste discrepanţe şi umilinţe către patronul casei de servicii funerare, care şi-a cerut scuze şi a făcut o donaţie generoasă pentru fiul lui Rachel. Îmi amintesc că m-a surprins răspunsul lui, un răspuns pe hârtie, în plic, scris de mână şi semnat – durerea mea fără margini şi doleanţele generaseră o reacţie mercantilă şi frivolă.

Am dat peste scrisoare când sortam hârtiile tatălui meu, după moartea lui. Dosare întregi de corespondenţă legată de gemene – cu şcolile, cu spitalele de boli mintale, cu poliţia, cu procuratura. Cu medicul legist. Aplicase forţa sistemului său juridic pentru a cere ajutor şi răspunsuri până la capăt. Erau chiar şi dovezi ale vechiului lui stil ameninţător-linguşitor în câteva faxuri: *Eric, înţeleg de ce erai aşa de supărat ieri când am vorbit la telefon, dar…* Se pare că îl menţionasem şi pe el în scrisoarea aceea către pompele funebre. Deşi era numele meu, documentul părea străin, falsificat. Da, exista ceva familiar în tonul ăla nervos, strident şi rănit, dar tot părea că era scrisă de altcineva.

Poate de persoana asta:

O femeie care s-a trezit într-o dimineaţă cuprinsă de cea mai copleşitoare durere, într-o stare de letargie, gândindu-se cum să se ridice din pat, şi care a văzut cum cărţile adunate în teanc de pe noptiera ei, Wallace Stevens,

Virginia Woolf şi William Faulkner, păreau dintr-odată nişte coji uscate care fuseseră cândva ceva vital pentru ea, dar pe care nu-l mai putea prinde. Oamenii povesteau adesea cum cărţile pot fi de folos în faţa suferinţei, dar ea şi-a dat seama că nu putea să se conecteze cu literatura. Îi era ruşine că-şi irosise atât de mult timp din viaţă pe „plăceri“ şi apoi, când ar fi trebuit să i se pară cele mai de folos, când avea cea mai mare nevoie, cărţile i se păreau inutile. Propoziţiile se destrămau sub privirea ei. Cuvinte mici şi litere înşirate, prezente, dar inerte. Limba părea o farsă, toată această străduanie a omului de a se exprima şi care nu se putea compara cu durerea adevărată, putea doar s-o înflorească, să-i dea formă şi altele de genul ăsta.

Nu se îndoia doar de limbă, ci şi de *puterea mântuitoare a poveştii*. Proclamaţia scriitoarei Joan Didion potrivit căreia „ne spunem poveşti ca să putem trăi“ suna dintr-odată a grandomanie nevrotică. A schimbat perspectiva, întrebându-se ce poveşti îşi spuseseră surorile ca să moară. Era un abis umed şi încurcat pe care trebuia să-l exploreze. Dacă-ţi orchestrezi propriul sfârşit pare că deţii controlul suprem asupra poveştii tale, nu-i aşa? Oare Rebecca se gândise că sufletul ei e lipsit de valoare, o idee intensificată de anii de denigrare a trupului său tânăr? De bărbaţi, de tranzacţii, de ruşine? Că sinuciderea ei ar fi pedeapsa supremă pentru M., pentru infidelităţile şi abuzurile lui? Pedeapsa supremă pentru cei care n-au iubit-o îndeajuns şi care au judecat-o mereu? Că acesta era cel mai potrivit, cel mai eficient sfârşit pentru suferinţa ei? A trebuit Rachel să-şi spună că era o soţie şi o mamă îngrozitoare şi că tuturor, inclusiv fiului ei, le-ar fi mai bine fără ea? Că avea nevoie să i se alăture Rebeccăi, o reîntoarcere cuminte în pântece, la începuturile lor? Măcar existau dovezi ale poveştilor lui Rachel în biletele pe care le-a lăsat, trei la număr, lipite de uşa dormitorului ei – unul pentru proaspătul ei soţ, unul pentru părinţii ei şi unul pentru fiul ei. Fiecare cu explicaţii, împodobite cu feţe zâmbitoare. Femeia avea să afle peste ceva vreme de la o colegă – al cărei soţ, funcţionar de bancă din centru, desenase şi el o faţă zâmbitoare pe biletul de adio înainte să se împuşte – că nu era ceva ieşit din comun. Feţele zâmbitoare erau semn al profundei rupturi care le permite sinucigaşilor să lege ştreangul, să apese pe trăgaci, să înghită pastilele.

Cum s-au potrivit experienţele cărora le-au dat formă, poveştile pe care şi

le-au spus, cu alte poveşti despre ele? Fireşte, nu foarte bine. Unii credeau că au fost iubite necondiționat, erau cele mai mici dintre surori, da, cu probleme, însă pline de speranță şi promițătoare. Dar şi frații şi surorile lor mai mari erau plecați mult timp, la facultate în alt stat sau în oraş, dispăruți în propria lor tinerețe. Vorbeau cu ele atunci când puteau. Ce ştiau cu adevărat despre ele? Poveştile lor?

În aceste momente, pentru femeia aceea, de cealaltă parte a oricărei interacțiuni lumeşti părea să se afle mereu un abis haotic şi rece.

Pe parcursul ambelor pierderi, femeia era profesoară la un liceu şi singurul lucru care a scos-o din nihilismul ei a fost faptul că trebuia să meargă zi de zi şi să-i convingă pe adolescenți că literatura şi poveştile contează. Era plătită să facă treaba asta de două ori pe săptămână. Şi zilnic, trecând prin *Doamna Bovary*, prin *Omul invizibil* şi prin modernismul britanic, prin lucrări de control, eseuri şi luări de cuvânt ezitante ale minților tinere pe parcursul discuțiilor cu clasa, s-a convins din nou, treptat, de valoarea literaturii. A lăsat timpul să vindece tot. Poveştile supraviețuiau tuturor pierderilor epice şi tragediilor, chiar şi când personajele mureau. Deşi structurile păreau artificiale şi nefireşti, tot îşi aveau originea în conştiința individului. Ceea ce însemna o rază de speranță. Clasele ei de elevi disecau proiectul uman colectiv, şi se bucurau de el, şi sufereau prin el. Cu tabla şi catalogul ei, era un fel de grindă în tot acest eşafodaj, făcând legătura dintre trecut şi viitor. Prin lectură, toată lumea era implicată în construcția nesfârşită a proiectului. Implicarea aceea a făcut viața mai uşor de suportat. Femeia a recunoscut că poate Didion avea dreptate până la urmă.

În „The Hangover“, Amis aminteşte cât de puține cărți vorbesc despre mahmureală, fie ea efectivă sau metaforică. Dă ca exemplu concis *Metamorfoza* lui Kafka. Începând „cu eroul care se trezeşte într-o dimineață şi descoperă că s-a preschimbat într-o gânganie cât un om de mare“, Amis susține că această carte este „cel mai bun tratament literar dintre toate“, după care continuă: „Imaginea centrală nici că ar fi putut fi mai bine aleasă, şi e grăitoare purtarea urâtă a celorlalți față de erou. (Nu găsesc informații

despre relaţia lui Kafka cu băutura.)“ Deşi unii ar contrazice descrierea făcută de Amis lui Gregor Samsa, concomitent bărbat şi gânganie, ştim că eroul s-a trezit transformat într-un gândac uriaş. În forma lui umană, Gregor era comis-voiajor, un bărbat sârguincios care îşi întreţinea familia din clasa de mijloc – pe părinţii şi sora lui. Când se trezeşte transformat în ceva ce nu le mai este de folos, el se străduieşte conştiincios să alunge frica şi repulsia familiei lui. Aşa cum este descris de Kafka, cu o particularitate sfâşietoare, Gregor îşi negociază noua situaţie în camera încuiată, iar lumea devine dintr-odată delimitată de obiecte şi dorinţe mărunte. Şi chiar şi acelea îi sunt îngrozitor de inaccesibile.

Ca o completare la textul lui Amis, Nate ne-a trimis şi *Metamorfoza*, povestire care mă nedumerise încă din liceu. Citind-o acum, m-am simţit mai lămurită pe măsură ce se derula acţiunea, iar entuziasmul faţă de Gregor se adâncea. Gregor îşi pierde tot mai mult trăsăturile umane, devine mai desprins de maşinaţiile civilizaţiei, deşi în continuare captiv în ea, iar dorinţele, rănile şi bucuriile lui devin tot mai izolate şi mai intensificate. Mişcările îi sunt greoaie şi îi provoacă dureri. Misterul uman rămâne neatins. Femeia gătită, cu manşon îmblănit, din poza pe care o rupsese cândva dintr-o revistă, când era bărbat, iar de care acum, când era insectă, se afla la câţiva centimetri depărtare; mărul înfipt în chitina spatelui, aruncat de tată; frumuseţea sunetelor scoase de vioara surorii care îl face să iasă din cameră.

Nate, a cărui minte interconectează magnetic fenomene, literare sau de alt tip, cu sisteme, a vorbit pe scurt despre natura de gândac, ticăloasă, a slujbei lui Gregor de comis-voiajor, despre marxism şi despre zădărnicia oricărei munci aproape. Ceea ce a declanşat o digresiune însufleţită, exasperată din partea lui Brad, a lui Chris şi a lui Ellen – care nimeresc câteodată în aceleaşi echipe de specialişti în decoruri – despre efemeritatea muncii din spatele cortinei, despre zilele lungi în magazii sau pe platou, despre regizorii capricioşi, litrii de vopsea şi tehnicile anoste de pictură, în slujba bazaconiilor culturale menite să ajungă la tomberon şi pe posturile TV. Chris a denumit echipa de decoratori „Futilitarienii originali“.

Dar Tristan a fost cel care, stând şi fumând în prag, a corelat *Metamorfoza* cu ruşinea şi familia:

— Nu vrem să vorbim despre gândaci în familia noastră. Vrem să-i ținem închişi în debara. Nu crezi că familia lui Gregor e uşurată atunci când el dispare?

Ellen, mezina etern nedreptățită într-o familie cu şapte copii, i-a dat dreptate:

— Gregor era un sclav pentru familie, familia a creat monstrul acela mic şi trist. I-au dat viață şi apoi l-au lăsat să moară.

Mă gândisem la acest lucru destul de mult de-a lungul anilor: *Suntem oare cu toții ființe făurite în creuzetul familiei?*

Cu ani în urmă, un prieten din facultate venit în vizită, om din afară şi bun observator, mi-a spus după una dintre cinele noastre în familie, grandioase şi animate, că, după părerea lui, membrii familiei nu le luau foarte în serios pe gemene atunci când vorbeau. Că le întrerupeam sau râdeam când povesteau lucruri care nu se voiau a fi neapărat glume. În forfota copiilor mai mari, cu personalități mai exuberante, erau trecute cu vederea şi subestimate, credea el. Desigur, am respins ideea asta – noi, frații, socoteam că gemenele erau răsfățate şi că, pe măsură ce părinții noştri îmbătrâneau şi îşi asumau tot mai greu responsabilitățile, ele scăpau cu fața curată în situații în care noi n-am fi reuşit niciodată. Nu m-am mai gândit la comentariile lui până când s-a spânzurat Rebecca şi-am auzit-o pe una dintre surorile mele exprimându-şi mirarea că ştia măcar cum să facă un nod. Chiar le subestimaserăm pe gemene.

Cândva Rebecca a spus că iubeşte mult animalele deoarece n-o judecă. În adolescență, fusese îngrijitoare la Grădina Zoologică din Audubon. Avusese multe animale de companie în tinerețea ei scurtă, inclusiv o veveriță marsupială care dormea într-un hamac mic şi un porc vietnamez pitic care a intrat odată în rezerva ei de cocaină, încolțind-o apoi mai bine de o oră în bucătărie, ca apucat de streche. După ce-a murit, m-am ales cu o perie de-a ei, pe care am luat-o din casa lui M. şi în care erau fire din pletele ei lungi şi blonde, precum şi cu Sasha, câinele ei husky siberian, complet nepotrivit pentru clima noastră. Mi-o imaginez pe Rebecca pe canapeaua ei de piele, periind absentă blana Sashei, apoi pieptănându-şi părul, fără a face nici o deosebire între ele.

Am un săculeț maroniu din catifea în care păstrez şuvițe din părul

gemenelor, tăiate de antreprenorul de pompe funebre înainte de incinerare. Părul Rebeccăi fusese vopsit blond platinat, al lui Rachel era roşcat închis, de parcă încercau să se diferenţieze una faţă de alta şi faţă de genele familiei. Cumva mă simt trasă pe sfoară că singura mea relicvă fizică de-a lor e alterată artificial, dar presupun că reprezintă şi o alegere din partea lor, ceva ce puteau să controleze cu adevărat. Ca în multe familii mari, trăsăturile noastre au fost distribuite pe grupuri, iar eu făceam parte din grupul lor – păr blond închis, ochi căprui, ceva mai scundă decât restul. La pompele funebre, proaspătul soţ/văduv al lui Rachel m-a zărit pe hol, lângă camera de priveghi şi a îngăimat că semăn foarte mult cu ea, apoi m-a îmbrăţişat prea strâns şi prea îndelungat. De ambele dăţi, după ce necrologurile şi pozele gemenelor au apărut în ziare, oamenii au remarcat cât de mult semănam. Cumva, răzbătea din înfăţişarea mea ideea că văzusem moartea, îi sărutasem chipul, şi că semăna foarte mult cu mine.

Am ajutat la formarea lor; morţile lor ne-au schimbat. Mă bântuie această bănuială îngrozitoare şi vinovată că moartea surorilor mele, dispariţia lor din structura familiei, retragerea lor voită din ea ne-au creat pe noi, ceilalţi, aşa cum suntem acum şi poate chiar ne-au îngăduit să facem lucruri pe care altfel nu le-am fi îndrăznit. Pare greşit să spun că ne-au „întărit“, dar probabil că ne-au împins să ne dovedim câte ceva nouă înşine – şi părinţilor noştri. Sinuciderea este deseori văzută ca eşecul suprem în toate planurile, aşa că noi, cei şase rămaşi în urmă, ne-am trezit cu sarcina imposibilă de a încerca să compensăm, iar realizările noastre, procesele câştigate, copiii aduşi pe lume, campaniile derulate, textele publicate, obiectele de artă expuse, comunităţile ajutate veneau toate ca o mărturie că da, părinţii noştri au fost buni şi iubitori şi că mai toţi o duceam destul de bine.

La sfârşitul *Metamorfozei*, după ce bietul Gregor moare, este luat cu mătura de menajeră şi aruncat la gunoi, apoi familia pleacă în afara oraşului, la aer curat, ca să-şi limpezească mintea, să ia o pauză tustrei, după toate întâmplările prin care au trecut. Când Gregor susţinea financiar familia, membrii acesteia s-au atrofiat. Dar acum, în lipsa lui, par să prospere – sau cel puţin au de gând să încerce. În tramvai, familia lui Gregor evaluează această nouă circumstanţă în care nu mai este împovărată. *Metamorfoza* se termină cu fraza următoare: „Şi, ca o confirmare a acestor

noi visuri şi calcule bine intenţionate, odată ajunşi la destinaţie, fiica se ridică prima de pe scaun, întinzându-şi trupul tânăr“[26].

26. Franz Kafka, *Metamorfoza: Integrala prozei antume*, trad. şi note de Cezar Ivănescu, ed. îngrijită şi postfață de Cristina Cioabă, Humanitas Fiction, Bucureşti, 2017, p. 137.

Mereu mi-a plăcut dimineața de după o mahmureală urâtă. Să te trezeşti plin de recunoştință pentru o nouă a doua şansă, să-ți aminteşti cum e să te simți bine. Atâtea opțiuni şi atâta productivitate se întind la orizont, înainte să înceapă ziua, înainte să se îndrepte inexorabil înspre apus, când ți-ar cam prinde bine o băutură. Din fericire, pentru mulți dintre noi, mahmureala este doar o parte a ciclului de momente frumoase, prăbuşire dureroasă, regenerare. Pentru alții, prăbuşirea este continuă, iar recuperarea nu e posibilă. Când ei cedează într-un final, Mahmurelile lor metafizice sunt moştenite de cei din jurul lor. Noi, supraviețuitorii, ne zbatem apoi cu toate intențiile noastre excelente, negociind fluxul şi refluxul, căutând fără încetare ceva care să ne poarte în dimineața cea nouă. Datorită clubului de carte, ne-am dat seama iar şi iar că, pe parcursul acestei căutări, ar trebui să ne aducem aminte de darurile mahmurelii – sensibilitatea reînnoită față de suferința celorlalți şi generozitatea blândă față de propria noastră suferință. Nevoia aceea în plus de bunătate şi răbdare. Sperăm, ştim că la capătul acestei perioade urâte ne aşteaptă starea de bine şi de echilibru, trebuie doar să trecem peste ea, fie singuri, fie cu toți ceilalți dispuşi să-şi împărtăşească remediile.

SEPTEMBRIE
Zidurile cetății

Într-o stranie comemorare a şapte ani de la uraganul Katrina, un alt uragan, Isaac, a tăbărât peste oraş. În timp ce pregăteam casa, puneam la adăpost mobila de pe verandă şi curățam rigolele, ascultam cu toții ştirile despre vreme la radio şi verificam obsesiv aplicațiile meteorologice. Când eram mică, hărțile de monitorizare a uraganelor erau imprimate pe pungile de hârtie din magazine şi puteai să trasezi evoluția unei furtuni de-a lungul Golfului Mexic urmând coordonatele anunțate de un prezentator meteo local, înarmat cu un marker mare în fața unui panou, sau ascultând statisticile disonante ale Pazei de Coastă pe radio. Toate atenționări amuzante şi înfricoşătoare despre locul nostru deosebit pe planetă. Acum tehnologiile noastre personale şi de *social media* atenționează lumea despre apropierea unei furtuni, o vigilență luminoasă şi interconectată care se adaugă la electricitatea statică de care e plină deja atmosfera.

Pregătirile logistice le susțin pe cele mentale, iar oamenii aşteptau în general uraganul Isaac cu un calm destoinic, care părea să spună „nu vă faceți griji, ne descurcăm noi“, ornat pe margini cu un pic de anxietate familiară. În timpul conferințelor de presă aglomerate, primarul trâmbița îmbunătățirile, în valoare de paisprezece miliarde de dolari, aduse după uraganul Katrina sistemului de apărare împotriva inundațiilor. Pe un post a apărut cu răsuflarea tăiată şi plin de adrenalină, tocmai întors din misiunea de sprijinire a Corpului de Ingineri al Statelor Unite cu inaugurarea „Marelui Zid“, un zid nou-nouț, în valoare de 1,1 miliarde de dolari, lung de trei kilometri şi înalt de vreo şapte metri, care protejează oraşul. Având în vedere că evacuarea nu era obligatorie, mulți am rămas pe poziție, ne-am gătit mâncarea din frigidere şi am stat de vorbă cu vecinii pe trotuarul bătut de vânt, încercând să punem la punct o rețea de resurse – cine avea cele mai multe alimente, băutură, apă, gaz sau arme.

Uraganul Isaac s-a dovedit a fi de categoria unu, apăsător şi letargic,

biciuind oraşul cu vânt şi ploi zile în şir. Digurile federale din jurul oraşului New Orleans au făcut faţă valului de furtună, sistemul nostru masiv de canalizare – care include cea mai mare pompă din lume – a făcut faţă ploii, iar casa noastră veche nu s-a dărâmat.

Problema cea mare a oraşului a fost pana de curent care a durat aproape o săptămână în timp ce temperaturile treceau de treizeci şi două de grade, o dezamăgire după noua şi mult-lăudata mega-reţea de electricitate de după Katrina. Şcolile şi magazinele s-au închis. Ca o ironie, evacuările cu prilejul uraganului Isaac au avut loc *după* furtună, ca să scăpăm de căldura insuportabilă şi în general de neplăcerea de a trăi într-un oraş subtropical fără energie electrică la sfârşit de august şi început de septembrie. Verandele, curţile, trotuarele şi zonele neutre serveau acum drept spaţii de şedere şi de luat masa, dând oraşului un aer comunitar pe care nu-l mai simţisem de când cu Katrina. Chris, care spunea că din cauza umidităţii ai impresia că trăieşti în plămânul cuiva, avea să ni se alăture la băut şi mâncat tocană *gumbo* pe verandă în săptămâna aceea, împreună cu Ellen, care locuia pe aceeaşi stradă şi zăbovea prin cartier cu cizmele ei de ploaie la modă, făcând vizite de curtoazie. Dormeam pe jos în living, pentru că acolo era cel mai răcoros, iar mai târziu acasă la Soren, unde a revenit curentul cu câteva zile înaintea noastră. Am mâzgălit „Pierderi pe toată linia“ în calendar, pe ultima săptămână din august şi prima din septembrie. Tuturor activităţilor obişnuite le-au luat locul zilele tensionate de pregătire pentru furtună, sosirea deloc spectaculoasă a uraganului Isaac şi apoi aşteptarea chinuită a curentului electric. În haosul miilor de întâlniri anulate sau reprogramate în toată regiunea, clubul de carte nu avea să se mai reunească pe luna septembrie.

În plus, „existenţa“ devine mai puţin filozofică şi mai imediată în faţa dezastrului natural, la fel ca şi „sensul“. Dezastrele şi evacuările sunt de fapt exerciţii formidabile de evaluare a vieţii. Poate să prindă bine să fii nevoit să decizi care sunt cele mai importante lucruri în viaţă, după care îţi părăseşti casa şi li te alături semenilor tăi la fel de împovăraţi, pe autostrăzile aglomerate. Când uraganul Katrina se apropia de coastă, l-am văzut pe soţul meu cum strângea de pe rafturi, fără să stea pe gânduri, albumele noastre de nuntă cumpărate de curând şi le punea în portbagaj, iar

eu stăteam bosumflată şi trăgeam de timp (nu trecusem niciodată printr-o evacuare), şi atunci am ştiut sigur că făcusem o alegere înțeleaptă să mă mărit cu el.

După ce amenințarea uraganului Isaac a trecut, ne-am pus cizmele de cauciuc şi pălăriile şi am plecat la plimbare cu băieții, prin cartierul ce oglindea vulnerabilitatea şi tăria de după furtună: clădiri părăginite şi neîngrijite care cedaseră într-un final, Garda Națională cu Humvee-urile bej şi echipamentele impresionante, stejari smulşi din pământ scoțând la iveală păienjenişuri de rădăcini cât un stat de om. În cea mai mare parte totuşi, case vechi şi cabane creole care trecuseră cu bine prin mai mult de un secol de uragane şi care pierduseră doar câteva panouri exterioare şi țiglă din acoperiş. Băieții noştri încă nu văzuseră distrugeri mai spectaculoase, dar mie îmi provocau un mic sindrom de stres posttraumatic imaginile acelea familiare, iar cei şapte ani depărtare dintre Katrina şi Isaac s-au evaporat preț de câteva clipe derutante.

Primii ani din viața băieților noştri s-au derulat într-o lume definită de pierderile imense şi de o obsesie colectivă legată de reconstrucție şi protecție. Silas – fiul lui Brad, care devenise de puțină vreme şi fiul *meu* când a lovit uraganul Katrina – avea şase ani când am fost evacuați într-un motel Red Roof Inn, în Houston. Priveam iar şi iar pe CNN imaginile cu diguri distruse, când mi-a trecut prin cap, cu o certitudine stranie, că s-ar putea să fiu însărcinată. Mai târziu, când ne întorceam de la magazin şi mergeam spre motel, unde ceilalți oameni evacuați stăteau în parcare pe cutii frigorifice, câinii lor uşurându-se în peisajul corporativ sobru, sau se holbau în hol la telefoanele inutile, i-am spus lui Brad că, dacă testul e negativ, ne întoarcem la contraceptive. În New Orleans încă erau inundații şi habar n-aveam dacă vom mai găsi la întoarcere slujba, casa, oraşul.

Cu o zi înainte, conduseserăm spre vest, pe autostrada I-20, de la Tuscaloosa, prima oprire pe parcursul evacuării, ocolind copacii doborâți, trecând pe lângă benzinării fără curent şi cu coloane de maşini blocate, privind caravanele de muncitori din toată țara luând-o spre sud, înspre New Orleans. La radio se înşirau rapoartele despre digurile prăbuşite, despre eforturile de pompare a apei, care ar putea dura săptămâni întregi. Tot pierdeam semnalul, şi tot mă străduiam să scap de bruiaj cu mâna încordată

pe buton, iar proaspătul meu fiu povestea la nesfârşit, obsesiv, despre urşii Berenstain; pur şi simplu nu-i tăcuse gura şi vorbise numai despre seria asta de când trecuserăm graniţa în Mississippi. Disperată să aflu noutăţi, vulnerabilă şi zbuciumată, am avut o cădere nervoasă de un egoism de mamă nevrednică, şi n-am mai fost sigură că pot face faţă situaţiei. După zeci de ani în care trăisem singură, doar eu pentru mine, nu aveam construit un rezervor de răbdare maternă de la care să mă alimentez, nu mă simţeam pregătită. În baia prea luminoasă de la Red Roof Inn, liniile roz au apărut pe testul de sarcină ca o sentinţă promptă şi surprinzătoare, conferind un atribut cu totul nou disperării mele. Maternitatea şi Katrina m-au lovit aproape simultan.

În timp ce CNN difuza ştiri de neînchipuit, iar Silas dormea în celălalt pat dublu, am izbucnit în plâns, iar Brad mi-a reamintit că ne doream acest copil. E de bine, îţi aminteşti? După ce digurile au fost distruse, multe dorinţe şi aşteptări dinainte de Katrina au trebuit să fie revizuite, dacă nu complet abandonate. În această situaţie expresă însă, era prea târziu. Era urmarea lunii noastre de miere, petrecută recent în Mexico, şi a diverselor arome de mescal de Oaxaca pe care le descoperiserăm. Deşi ne întorseserăm din excursia aceea cu doar câteva săptămâni în urmă, acum, că stăteam sub cuverturile ieftine şi aspre de motel, zapând tâmp printre ştiri de coşmar, vacanţa aceea parcă se întâmplase într-o altă viaţă, de neconceput.

Nu ne puteam întoarce acasă şi, rătăcind prin case străine, trăind cu bani din fondurile federale pentru situaţii de urgenţă, ne tot îndreptam spre vest, în timp ce eu voiam să ne oprim la fiecare Dairy Queen dintre Austin şi Los Angeles. La începutul lui septembrie, corpul şi instinctele mele îmi erau deja străine, la fel ca şi lumea mea. În mod normal, schimbările de dispoziţie, gust şi scop biologic de bază, experimentate în timpul sarcinii, sunt cumva amortizate de stabilitatea circumstanţelor exterioare ale vieţii tale. Dar nu şi de astă dată. Brusc, am început să detest mirosul de cafea, nu puteam să beau alcool, în timp ce toată lumea părea să se trateze încontinuu cu aşa ceva, iar angoasa mea existenţială, de obicei moderată, s-a transformat într-o stare de greaţă în toată regula. Şi dintr-odată traversam cu maşina vestul Texasului printr-un peisaj selenar, având ca unice preocupări

inundaţiile din oraşul nostru şi perna pe care aveam să ne punem capul în seara aia. Dezorientarea mea era totală – geografică şi moleculară.

În timp ce conduceam prin regiunea aridă din sud-vest, minunându-ne cât de intactă şi de solidă era acea lume, cu terasele şi deşerturile stâncoase, luând-o apoi în sus, spre Los Angeles şi San Francisco şi întrebându-ne dacă se construiesc case noi şi bune, am vizitat şi-am stat de vorbă cu alţi evacuaţi risipiţi prin zonă, iar prieteni de-ai noştri ne-au oferit cu bunăvoinţă ajutorul. Am început să fac lecţii cu Silas, care era preşcolar, studiind împreună şabloanele cu litere şi numere, pe bancheta din spate. La începutul lunii octombrie, când ne-am întors în New Orleans, care era distrus dincolo de orice închipuire, eram fără îndoială o familie, călită în îngrădirile impuse de călătorie (maşină, motel, autostradă), de intensitatea clipei şi de nesiguranţa viitorului.

Eram mai norocoşi decât majoritatea. Locuind aşa de aproape de fluviu, pe dealul despre care amerindienii le spuseseră francezilor, la începuturi, că e prielnic pentru construcţii, am fost cruţaţi de inundaţii. Apa se oprise la câteva străzi depărtare. Dar n-aveam să intrăm în casă încă vreo şase săptămâni, deoarece nucul nostru pecan se prăbuşise peste clădire, smulsese tabloul electric şi provocase alte daune minore. Am stat cu familia surorii mele Kristin de cealaltă parte a fluviului, în Algiers, unde se strânseseră din alte zone afectate de inundaţii aproape toţi fraţii şi surorile mele, ca să-şi refacă forţele şi să pună la punct un plan de bătaie.

În vreme ce la nivel naţional se punea chiar problema dacă New Orleans ar trebui sau nu salvat, iar numeroşi locuitori se întrebau ce înseamnă oraşul pentru ei şi dacă merită să rămână sau să plece, întregul oraş se confrunta cu o criză existenţială. La fel cum aveam să procedăm şi noi pe viitor în cadrul clubului de carte, mulţi au recurs la literatura trecutului ca să-i ajute să articuleze cultura, istoria şi semnificaţia locului şi să găsească argumente pentru supravieţuirea acestuia, de la jurnalistul din secolul al XIX-lea Lafcadio Hearn şi până la autobiografia lui Louis Armstrong. S-a vorbit mult despre „New Orleans Mon Amour“, un articol dintr-o revistă din 1968, scris de Walker Percy, care încerca să argumenteze că New Orleans putea să reprezinte cumva salvarea oraşului american:

Dacă francezii ar fi păstrat oraşul, ar fi astăzi o Martinica, o amestecătură

latină. Dacă americanii ar fi ajuns aici primii, am fi avut Houston sau Jackson stând de-a lungul marelui bazin hidrografic american. Aşa cum s-a întâmplat, se poate să se fi produs o echilibrare culturală suficient de puternică încât să permită modificări, un spaţiu public aflat într-un echilibru delicat între Nordul seducător şi Sudul clocotitor.

Greu de spus cât de mult a stricat Katrina echilibrul, cu inegalitatea noastră rasială şi economică atât de grosolană şi de evidentă, încât mulţi ne întrebăm dacă a existat vreodată acel echilibru.

New Orleans era casa mea şi locul în care voiam să fiu, dar nu mai era un mediu propice, nu pentru o femeie gravidă. Starea mea „specială“ nu se potrivea cu noul mediu, în care se pomenea frecvent de drenaj, resturi, fisuri şi consemne. Humvee-urile zdruncinau pavajul şi sârmele ghimpate se încolăceau în unele colţuri. Clasa în care predasem a devenit baracă pentru echipa de intervenţie Raven a Gărzii Naţionale, băncilor le-au luat locul paturile de campanie şi puştile automate, în vreme ce biroul meu s-a transformat în locuinţa unui sergent. În centrul oraşului, unde locuim noi, totul mi se părea copleşitor de masculin. Armata împreună cu antreprenorii şi lucrătorii voluntari au preluat conducerea şi au instalat corturi, astfel încât zona neutră de pe Canal Street s-a umplut de camioane uriaşe parcate unul lângă altul.

Stăteam cu un prieten din facultate în L.A. pe perioada evacuării, când a apărut pe prima pagină din *Los Angeles Times* un articol despre valul de bărbaţi sosiţi în oraş, vorbind mai ales despre cluburile de striptease ce se deschiseseră în grabă ca să-i primească. Mă întrebam dacă Rebecca ar fi făcut parte din trupele acelea de dansatoare, de-ar fi fost în viaţă. Eram încă exilaţi în California când s-au împlinit şapte ani de la moartea ei, dar parcă trecuse o viaţă întreagă, cu toate întâmplările din timpul uraganului. Nu puteam merge la mormântul ei în acea zi, ceea ce a accentuat sentimentul de neputinţă care mă încerca.

În primele trei luni petrecute într-un New Orleans postapocaliptic, am fost înzestrată şi cu un simţ dezvoltat al mirosului, un dar de la natură care le împiedică pe gravide să mănânce, un indicator în maşinăria aproape perfectă care este reproducerea la oameni. Fără electricitate, fără îngrijire, oraşul putrezea, iar izul dulceag şi slinos al descompunerii răzbătea de sub

toate lucrurile. Ridicarea frigiderelor, golirea permanentă a magazinelor, tunelurile înalte pentru gunoaie de-a lungul străzilor – duhoarea era tot mai intensă. În timp ce îmi făceam cumpărăturile la unul dintre primele magazine redeschise, deşi totul părea în regulă la suprafață şi făcuseră tot posibilul ca să dezinfecteze, fantoma descompunerii mă bântuia şi a trebuit să-mi acopăr gura ca să nu vomit printre rafturi.

La scurt timp după aceea, aveam să fiu exemplul clasic, cred, de gravidă crizată în public. În restaurantul Schiro, singurul din cartierul nostru care se redeschisese şi ale cărui perdele chihlimbarii împotriva muştelor fluturau în neorânduială la ferestre, chelneriţa singuratică şi obosită ne-a prezentat oferta: „cheeseburger, cheeseburger sau cheeseburger“. Cam asta s-a ales de capitala culinară a țării, am oftat noi. Alungam muştele de pe mâncare printre îmbucături, cum făcuserăm în atâtea alte restaurante în luna noastră de miere pe coasta oaxacană. Apoi, în boxele restaurantului, s-au auzit acordurile triste de la începutul melodiei *Wish You Were Here* a lui Pink Floyd, care m-au teleportat cu totul în vremea liceului, vremea naivităţii şi a speranței, a nihilismului specific finalului de Război Rece, a dorinței analoage – pickupul, bancheta din spate a maşinii, năzbâtiile de pe dig. Nu ştiam c-o să avem parte de atâta tristeţe şi atâtea pierderi. Nu ştiam că apocalipsa o să ni se pară atât de intimă. Şi acum, înăuntrul meu, creşteam şi mai multă nesiguranță, şi mai mult potențial pentru tristeţe şi pierdere. *Crezi că poți să faci deosebirea dintre Rai şi Iad?* Forța tuturor lucrurilor pe care nu le cunoşteam la acea vreme a părut dintr-odată de nesuportat, iar curând pe chipul meu s-a vădit încurcătura aceea a muşchilor când vrei să plângi şi să mesteci în acelaşi timp.

Dar erau oare de vină hormonii? Cum să-mi dau seama? Toată lumea părea a fi în aceeaşi stare emoțională fragilă, bărbaţii erau la fel de deschişi şi vulnerabili ca femeile, pe punctul de a cădea nervos în orice clipă. Şi majoritatea locuitorilor din New Orleans încercau un fel de grețuri matinale, Mahmureala reconstrucției, zi de zi în toamna aceea, când deschideau ochii, se dezmeticeau după somn şi apoi îşi aminteau, *fir-ar să fie.*…

Cam după luna a cincea, când tot mai mulți oameni se întorceau în oraş, care părea astfel puțin mai normal, mi-am acceptat noul rol de simbol al renaşterii. Oamenii mă binecuvântau pe stradă şi în autobuzele mai mult

goale. Apăruseră o mulțime de tricouri cu îndemnuri de a apăra, reînnoi sau salva oraşul, aşa că am scris pe unul „Repopulați oraşul New Orleans!“ şi l-am purtat pe burta mea rotundă. Copilul nostru devenise aproape o abstracție, parte din drama reconstrucției. Cum erau aşa de puțini copii, de fiecare dată când Silas se plimba pe trotinetă prin cartier oamenii se uitau de după perdele atunci când îl auzeau. Într-un moment desprins parcă din science-fiction, o femeie şi-a deschis precaută uşa în timp ce treceam noi şi a şoptit: „Dumnezeule, un copil!“

La opt luni după prăbuşirea digurilor, mă aflam la spitalul Touro Infirmary, unde se născuseră majoritatea membrilor familiei mele; durerea mă sfâşia şi aşteptam ghemuită binecuvântata epiduralã. Asistenta care mă ținea de umeri ba mă îndemna să mă concentrez, ba îi povestea anestezistului, care tocmai se mutase înapoi în oraş şi se pregătea să-mi bage un ac între vertebre, cum obținuse doar treizeci de mii de dolari pentru casa ei distrusă din Bay St. Louis; mi-am dat seama atunci că nici un moment nu mai e sacru de când a trecut uraganul. Spitalul pierduse angajați şi angajase oameni care-şi pierduseră spitalele. Toată lumea care a ajutat la venirea copilului pe lume suferise, suferea în continuare, dar nici asta, nici natura profesiei lor nu păreau să le strice plăcerea de a lua parte la înfăptuirea unui miracol. În zilele următoare, am început să le rog stăruitor pe asistente să-mi spună poveştile lor din timpul uraganului, care erau multe şi variau, de obicei amestecate cu sfaturi despre cum să mă descurc cu nou-născutul meu.

Pe drumul descurajant de la spital spre casă, după spectacolul înfiorător al Centrului de Convenții care primise refugiați şi avea încă obloanele trase, după coroanele zdrențuite ale noilor palmieri uriaşi de pe Canal Street, îmi venea să-i cer iertare micuțului nostru pentru starea în care se afla oraşul, voiam să-i explic că n-a fost mereu aşa şi că ne străduiam să îndreptăm stricăciunile. Apoi, când a împlinit o săptămână de viață, am citit pe prima pagină a ziarului cum Corpul de Ingineri al Armatei greşise reparațiile de la canalul industrial, reconstruind peretele estic cu şaptezeci de centrimetri mai înalt decât cel întreg, din vest, făcând astfel cartierul nostru neindundat, care se întinde lângă canal, mai vulnerabil decât înainte. Citeam şi nu-mi venea să cred, şi simțeam cum îmi creşte în piept furia aceea familiară, în

timp ce priveam băieţelul frumos din poala mea, înfometat, căutând cu ochii închişi şi ţuguindu-şi buzele fără cusur.

Dincolo de toate temerile şi pagubele, am ajuns să cred că fiii noştri erau nişte copii norocoşi, ca martori ai unei asemenea prefaceri a oraşului de după dezastru. Au avut ocazia să vadă clădiri care au făcut implozie, clădiri care au fost mutate dintr-o zonă în alta, sau extinse ca să adăpostească noile hărţi de inundaţii ale Corpului de Ingineri al Armatei. Au apucat să vadă zeci de macarale şi buldozere pe şantierele de construcţii, să se plimbe cu bicicletele pe noile trotuare, să se bucure de parcurile şi şcolile noi-nouţe. Da, cele cinci străzi cu depozite vechi de pe cheiul de lângă casa noastră au ars în urma uraganului Katrina, iar buteliile cu propan au explodat precum bombele în tot cartierul, dar acum aveam o privelişte frumoasă înspre fluviu, de care nu ne mai despărţea nimic, şi puteam privi vapoarele pe Mississippi. În plus, apatia şi încremenirea oraşului în care crescusem se evaporaseră odată cu ultima inundaţie. Eram acum un oraş ce se lupta să supravieţuiască, un oraş ce se străduia de bine, de rău să se remedieze.

Spectacolul reconstrucţiei servea şi ca un avertisment constant cu privire la ameninţările existenţiale la adresa noului New Orleans al copiilor noştri. Ca parte din reportajul despre uraganul Isaac, *Times-Picayune* a publicat o hartă a digurilor existente şi viitoare din sud-estul statului Louisiana, arătând până unde a ajuns apa şi cât de sus. Pe hârtie, zidul din jurul oraşului New Orleans avea o înfăţişare aproape medievală, întărind mentalitatea de asediu pe care o avem câteodată faţă de mediul nostru. Privind dincolo de zid, vezi amploarea şi cauza ameninţării – indiferenţa naturii. Din anii 1930, statul a pierdut aproape cinci mii două sute de kilometri pătraţi de uscat, în mare parte din cauza activităţii umane – trei sute de ani de construit diguri, exploatarea şi extracţia vorace de petrol şi gaze, creşterea nivelului mării şi dezvoltarea urbană excesivă, ca să enumăr câteva – şi continuă să piardă între şaizeci şi nouăzeci de kilometri pătraţi pe an. Având în vedere că protecţia noastră împotriva inundaţiilor este la fel de zdravănă ca pământul care-l înconjoară, harta din ziar a oraşului nostru fortificat începe să arate ca zidurile din jurul unui castel de nisip la reflux.

În anul dinainte de uraganul Isaac, am avut parte de-o altă sperietură: marea revărsare a fluviului Mississippi din 2011. La fel ca explozia platformei

petroliere *Deepwater Horizon* din anul anterior şi la fel ca uraganele dinainte de explozie, şi inundaţiile din 2011 aveau capcanele unui dezastru contemporan tipic pentru sudul statului Louisiana: natură *versus* om, Corpul de Ingineri al Armatei *versus* natură, anticiparea şi gândirea catastrofică în masă printre prietenii tăi pe care încercai politicos s-o minimizezi. Până la sfârşitul primăverii, combinaţia de zăpadă topită şi ploi record din sisteme majore de furtună au saturat bazinele hidrografice ale fluviului, atingând niveluri critice. Locuitorii din amonte au avut mai puţin timp să se pregătească şi să reacţioneze; au murit oameni, au fost distruse clădiri. În toată zona de luncă lumea a început panicată să-şi verifice asigurările şi să înveţe care-i diferenţa dintre „vârful viiturii“ şi „nivelul critic de viitură“. Un alt prilej dur de a face din nou cunoştinţă cu forţele naturii şi cu vulnerabilitatea mediului construit de noi, de a verifica rezistenţa zidurilor.

Împreună cu Brad, i-am dus pe băieţi la fluviu, aflat la nivelul cel mai ridicat pe care-l văzuserăm vreodată. Chiar dacă în „New Orleans Mon Amour“ Percy scria că „fluviul conferă o distribuire deosebită a spaţiului din New Orleans… atât ca avantaj, cât şi ca posibilităţi nespecificate“, poate de asemenea să ducă cu el un şir de posibilităţi alarmante şi specifice. Am urcat pe digul înverzit şi, când am ajuns în vârf, am văzut fluviul ca o cadă plină ochi din care apa încă se revărsa, şi parcă aşteptam s-aud zgomotul ei când curge pe gresie. Îmi venea să strig să sară cineva, să facă ceva, pentru numele lui Dumnezeu! Angoasa generală pusese stăpânire peste oraş, înghiţind toate celelalte frici. Tata, care locuia lângă dig, chiar pe malul celălalt al fluviului, era într-o stare gravă, dar nesigură cu leucemia lui, şi grija întregii familii se îndrepta spre el. Mama oglindea ce simţeam mulţi în criza aceea legată de fluviu – teama, lipsa de încredere în autorităţi şi în tehnologie, cel mai negru scenariu posibil la orizont.

În punctul culminant din criza inundaţiilor, am avut norocul de a fi invitată de o prietenă fotograf să zbor cu un avion privat în amonte. O perspectivă privilegiată – să vezi lucrurile de la distanţa şi din unghiul potrivit, să te desprinzi de temerile de la sol şi să priveşti din limpezimea rece şi meditativă a cerului, având atât o vedere de ansamblu, cât şi una birocratică asupra inundaţiilor, a „structurilor“ ameninţate şi a celor deja inundate, asupra afluentului umflat Atchafalaya şi asupra malurilor

dispărute ale fluviului, asupra nenumăratelor noastre structuri de control al inundațiilor, precum canalul deversor Morganza, aflate în acțiune.

Pilotul, prieten cu prietena mea, în floarea vârstei, cu glas blând şi tânăr, cu părul albit înainte de vreme, purtând o cămaşă albă şi ochelari de soare Ray-Ban, a ridicat uşor avionul de la sol în nişte condiții meteo zburlite, şi am plutit peste lacul Pontchartrain, până la canalul Bonnet Carré din apropiere, unde mai multe golfuri fuseseră deschise de curând ca să redirecționeze apa din fluviu către lac. Maşinile alunecau pe autostradă pe deasupra spintecăturii adânci din fluviu, valurile se revărsau cu repeziciune sub ele, învolburându-se albicioase în jurul copacilor care de obicei sunt singurii stăpâni ai luncii, apoi amestecându-se într-un vârtej de noroi cu nuanțele pastelate ale lacului.

Canalul deversor a fost finalizat în 1931, ca rezultat al renunțării la politica anterioară a Corpului de Ingineri al Armatei, care promovase „exclusiv diguri“. Eforturile făcute în secolul al XIX-lea de a construi tot mai multe diguri, tot mai înalte, au crescut nivelul fluviului, ceea ce a dus la creşterea nivelurilor de inundații, punând tot mai multă presiune pe sistem; toate acestea au provocat inundațiile catastrofale din 1927, determinând regândirea acestei politici. Canalele deversoare aduceau un plus de flexibilitate, ca un compromis față de dinamicile complexe ale fluviului.

Am lăsat în urmă joncțiunea dintre fluviu şi lac şi am zburat chiar pe sub plafonul de nori, înspre Golful Mexic. Pentru un om de la oraş, blocat între betoane, e o binecuvântare să vadă kilometri întregi de verde, îi conferă alinare şi speranță. În spate, autostrada I-10 s-a subțiat tot mai mult, până când a dispărut în frunzişul primăvăratic şi în mlaştinile adânci de smarald.

Prietena mea era tăcută şi preocupată, arătându-i doar pilotului punctele de interes sau cum să încline avionul. Dar, când ne apropiam de Delta Atchafalaya, a spus entuziasmată că ăsta era probabil singurul loc din sudul Louisianei care adună pământ, nu-l pierde. Dedesubtul nostru se întindeau două canale principale care legau Atchafalaya de Golf – unul natural şi şerpuitor, iar celălalt artificial şi drept. Acest al doilea canal era un proiect de deviere realizat de Corpul de Ingineri al Armatei şi intitulat bazinul Wax Lake; fusese creat în 1942 ca să reducă inundațiile în Morgan City. În anii ’70 s-a descoperit că nisipul fin şi mâlul din Atchafalaya se adunaseră la

intrarea în staţia de deversare. Acum, o deltă accidentală înfloreşte la capătul canalului.

Poţi vedea prin apă cum pământul se adună în straturi transparente, cu nuanţe diferite de mâl pe marginile fâşiilor de uscat; în alte locuri, prelungirile seamănă cu sporii care se dezvoltă pe un vas Petri. Acumularea este rapidă în termeni geologici, ducând la schimbări care se văd şi se resimt în decursul vieţii noastre. Speranţă. Acolo era. Chiar dedesubtul nostru. După ce am făcut câteva ocoluri la altitudine mică şi ne-am dat care mai de care cu părerea, am lăsat în urmă bazinul Wax Lake şi am zburat în amonte pe Atchafalaya, vreo două sute de kilometri, până la bazinul Morganza, care devenise dintr-odată cel mai fierbinte subiect pentru toată lumea.

Deschiderea canalului Morganza pentru prima dată în treizeci şi opt de ani, şi doar pentru a doua oară de când exista, însemna fără doar şi poate inundarea intenţionată şi posibil catastrofală a fermelor şi comunităţilor rurale la vest de Mississippi, de-a lungul bazinului Atchafalaya, cruţând astfel centrele urbane New Orleans şi Baton Rouge de pe malul de est. Cetăţean al unui New Orleans sclifosit, narcisist, deşi generator de venituri fiscale, mă simţeam oarecum vinovată. Care e responsabilitatea noastră etică faţă de aceste comunităţi care s-ar putea în curând să facă atât de multe sacrificii pentru noi? Apoi, într-o dimineaţă, am citit în ziar, într-un articol despre oamenii şi comunităţile afectate de inundaţiile iminente, următoarea declaraţie: „Eu sunt fermier în deversorul Morganza“. Cu un amestec de fermitate existenţială şi fatalism, proprietarul fermei de soia vorbea despre acea zonă şi despre consecinţele folosirii acelui sol, pe care le cunoştea. Vorbea fără să acuze pe nimeni, fără să deteste pe nimeni. Cunoaşte-ţi mediul înconjurător. Lucrează cu el. Şi fii pregătit să plăteşti preţul. Dar în aceeaşi săptămână, în acelaşi ziar, era citată o altă locuitoare din bazinul Atchafalaya: „Baton Rouge şi New Orleans ar trebui să ne trimită ajutoare pentru că noi le salvăm fundul. Să vă rugaţi pentru noi. Măcar atât“.

Cât zburam spre canalul Morganza, am zărit un mare complex agricol, cu câmpuri, silozuri şi clădiri îngrădite, care s-a dovedit a fi Angola. Tocmai citisem că prizonierii au fost deja evacuaţi într-o zonă mai înaltă. În viitorul

nu foarte îndepărtat, aveam să ajung din nou aici, în vizită la clientul condamnat la moarte al fratelui meu. Gardurile înalte cu sârmă ghimpată şi turnurile se află chiar lângă zidul înverzit al digului, pe care prizonierii l-au construit cu braţele în urmă cu mai mult de un secol, şi aveam să văd cu ochii mei cum sunt evacuaţi în vechea clădire, şi mai departe de apă. Aveam să văd cum se bucură prizonierii de schimbarea de decor, când au ajuns înapoi la intrarea în închisoare şi s-au putut întinde pe pământ la soare, îndemnându-se unul pe altul să savureze cât se mai poate, pentru că s-ar putea să nu mai simtă niciodată atingerea ierbii.

Proiect de inginerie uriaş de la jumătatea secolului XX ce a împânzit ţinutul cu parapete şi poduri cenuşii, canalul Morganza a distribuit debitul fluviului în bazinul Morganza şi în cele din urmă spre bazinul Atchafalaya. Fiind deschise doar câteva dintre cele o sută douăzeci şi cinci de ecluze, din afară părea doar o prelingere uşoară a fluviului pe câmpurile şi printre copacii de dedesubt, suficient ca să-i liniştească pe oamenii din oraş, îndeplinindu-şi astfel funcţia, aşa cum se aşteptase de zeci de ani.

În timp ce ne îndreptam spre sud, canalul Morganza devenea tot mai îngust, iar fluviul se întindea pe kilometri întregi în orice direcţie priveai, şi mi-am imaginat întregul Mississippi de la Itasca, Minnesota, spre Golf, şi toate sistemele de control şi celelalte canale, ca nişte împunsături într-un furtun lung de grădină uitat pe peluză. Eram nerăbdătoare să ajung acasă, să le povestesc băieţilor despre tot ce văzusem – despre toate distrugerile şi posibilităţile. Despre frumuseţea naturii şi invenţiile omului. Cel mai mult voiam să le povestesc despre bazinul Wax Lake şi că văzusem speranţa înflorind chiar sub noi.

Pe kilometri întregi se zărea fumul de la incendiile din est, incendii controlate, coloane înguste de negură înălţate din zone înnegrite. La scurt timp, mirosul a pătruns în cabină prin gurile de aerisire ale avionului Cirrus. În timp ce ne apropiam, ne minunam cu toţii de tablou: apusul pâclos şi stacojiu, râul contorsionat, umflat şi lucios, vârfurile câtorva clădiri înghiţite în malul estic şi petice de pământ arse, secţionate de linii subţiri de foc înspre vest, un fel de apocalipsă paşnică. Întunericul a căzut pe neaşteptate, iar odată cu el peisajul s-a calmat, şi tăceam cu toţii, în zborul înapoi spre oraş, în timp ce întunericul ireal se îngrămădea în spaţiul mic al

avionului. Acum, că era noapte, aranjarea şi mişcările luminilor de dedesubt ne-au arătat contururile pământului, iar în depărtare licărea oraşul, unde erau oamenii noştri şi unde nu erau.

În ciuda nebuniei din amonte, digurile din aval aveau să țină, sistemele de control aveau să funcţioneze, familiile noastre, oraşul New Orleans aveau să fie în siguranță. De îndată ce bazinul Morganza s-a deschis şi nivelurile fluviului au scăzut, teama din oraş a dispărut odată cu amenințarea. Inundațiile care au urmat de-a lungul bazinului Atchafalaya şi în lunca inundată n-au fost aşa de rele cum s-a anticipat, şi întreaga tevatură a fost repede dată uitării de localnici, pe măsură ce alte ştiri şi crize au acaparat primele pagini ale ziarelor şi conversațiile la cină.

OCTOMBRIE
Cetatea fără ziduri

Nu pricep cum de ştim lucrurile astea, dar în dimineaţa aceea, în loc să iau o cafea de la chioşcul din holul spitalului Touro Infirmary şi să merg direct în salonul tatei din secţia de oncologie de la etajul cinci, aşa cum făcusem în fiecare dimineaţă toată săptămâna, ceva inexplicabil m-a reţinut la parter. Poate pentru că era sfârşit de săptămână, poate aveam nevoie de o pauză în rutina mea, dar în ziua aceea am comandat şi o brioşă, m-am aşezat pe un scaun în hol şi m-am uitat pe un ziar pe care cineva îl împăturise stângace şi îl abandonase acolo. Pentru prima dată, chiar nu voiam să urc şi am zăbovit la parter vreo cinci-zece minute mai mult decât de obicei.

Când am ajuns la etajul cinci, cu cafeaua şi punga unsuroasă de la brioşă, uşa lui era larg deschisă, salonul era gol. Arăta ca locul unei crime – patul strâmb, cearşafurile atârnând pe jos, aspiratorul împroşcat cu sânge pe noptieră, ambalaje sterilizate pentru Dumnezeu ştie ce aruncate pe podea. Rămăşiţele unei urgenţe produse de curând. O asistentă apărută în spatele meu mi-a explicat că tocmai îl ratasem. Cu câteva minute înainte, situaţia devenise critică, tata avea o criză, sângele îi intrase în plămâni şi l-au dus la terapie intensivă.

În timp ce-i băgam în geantă hainele, laptopul, telefonul, încărcătorul şi ochelarii, am avut certitudinea că acela era sfârşitul. La televizorul cu sonorul mult prea tare a apărut flecăreala veselă a emisiunii *Live! with Kelly*. Pentru o clipă ameţitoare, m-am gândit cum se întâmplau pe planetă chiar atunci, în clipa aceea, toate lucrurile, imaginabile sau nu. O babilonie întreagă. Nici nu ştiu de ce era pe acea emisiune, dat fiind că tata urmărea doar CNN şi ESPN în spital, dar doamne, te rog din suflet, fă ca nu *Live! with Kelly* să fie ultimul lucru de care tata să fi fost conştient pe pământul ăsta.

Sfinţii speciali de la terapie intensivă m-au ajutat cu genţile cu care mă

pricopsisem dintr-odată şi m-au rugat să-mi pun halatul şi să am răbdare cât îl stabilizează. Secţia aceea m-a cam zdruncinat. Acolo simţi întreaga forţă a medicinei moderne – pregătirea, tehnologia, banii, birocraţia, dar şi inevitabilul, întrevăzut printre perdele, în trupurile fragile şi legate la aparate. În urmă cu vreo săptămână, când mă pregăteam pentru prima noastră întâlnire în cadrul clubului de carte, care se ţinea cu o zi înainte de vizita tatei la Angola, am găsit un citat al lui Epicur: „În raport cu celelalte lucruri este cu putinţă să ne asigurăm, dar, din cauza morţii, noi, toţi oamenii, locuim o cetate fără ziduri“[27]. Da, m-am gândit, încercăm aşa de mult să ne protejăm de ideea de moarte, de realitatea morţii, dar vulnerabilitatea noastră de muritori ne leagă pe toţi unii de alţii. În următoarele întâlniri ale clubului de carte a devenit clar că acesta era unul dintre principalele lucruri care ne făceau pe toţi să revenim în sufrageria de acasă, să ne strângem de-a valma în goliciunea condiţiei noastre, cu vin, mâncare, prieteni şi lecturi, dându-ne seama cât de lipsiţi de apărare suntem, dar căutând sprijin în comunicarea cu ceilalţi. În clipa aceasta însă, aici, în secţia de terapie intensivă, unde vedeam oameni şi maşinării lucrând fără oprire, într-o armonie ca de balet aproape, tot ce simţeam era disperarea speciei de a rămâne în viaţă, de a mai petrece încă vreo câteva minute, ore, zile, luni în această cetate fără ziduri.

27. *Epicur şi epicureismul antic: Viaţa şi opera lui Epicur, fragmente doxografice, interpretare, note*, trad. din greacă şi latină, studiu introductiv şi note de Andrei Cornea, Editura Universităţii „Al.I. Cuza“ – Humanitas, 2016, p. 295.

Toată săptămâna, cele trei surori ale mele au fost la spital cu el în majoritatea nopţilor, iar Soren, când i-a permis programul. Mama, care îl îngrijise constant în cei doi ani de boală, a fost răcită săptămâna aceea şi n-a putut să vină la spital. Dar iată-mă singură, lângă uşile glisante de lângă salonul lui, îmbrăcată cu un halat sterilizat galben, purtând mănuşi şi mască şi făcând calcule lacome, tipice pentru copiii mijlocii. Din ce părţi ale oraşului veneau ceilalţi fraţi şi surori, de cât de mult timp aş putea avea parte singură cu tata înainte să ajungă şi restul. Până la urmă, atunci când creşti într-o familie mare, timpul petrecut cu un părinte între patru ochi e un lux. Cel mai rar şi mai norocos dintre privilegii.

Asistentul Craig, echilibrat şi cu o voce blândă, în jur de cincizeci de ani,

cu părul tuns scurt ca al unui călugăr sau al unei vedete de film îmbătrânite, mi-a spus că ştiau despre ordinul de neresuscitare. Când sintagma aceea rece devine realitate, are o putere izbitoare, bulversantă – dorința unui om a devenit ordin. Asistentul mi-a mai spus că îl ajutau pe tata să se simtă cât de bine se poate. Eram speriată şi l-am întrebat dacă primise suficientă morfină. El a tăcut preț de o clipă, apoi a răspuns: „Sincer să fiu, facem asta mai mult pentru familii, nu pentru pacienți“.

Câteva luni mai târziu, până să citim *Moartea lui Ivan Ilici*[28] a lui Tolstoi pentru clubul de carte din octombrie, pierderea tatei devenise într-un final reală, durerea s-a impregnat în melancolia mea de zi cu zi, conferindu-i o mai mare greutate şi consistență. Totodată, clubul de carte devenise o prezență mai clară în viața mea, o ocazie indispensabilă de a mă concentra pe gândurile şi trăirile mele deseori întortocheate. Aşteptam cu nerăbdare ultima joi din lună, era, în tumultul vieții, momentul dedicat în mod expres îndoielilor şi iscodirii unor idei mărețe, exprimării lăuntrice în tandem cu sentimentul de apartenență la un grup, reflectată în sticlele goale ce se aliniau lângă perete.

28. Toate citatele sunt preluate din ediția în limba română Lev Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*, trad. de Luana Schidu, Bucureşti, Humanitas, 2010.

Dar ceva anume din discuția legată de Tolstoi a tulburat acea seară. Pentru prima dată, canapeaua noastră mi se părea că e în pericol să fie pătată cu vin roşu din cauza discursului incomod şi agresiv. *Moartea lui Ivan Ilici* fusese propusă de colegul lui Kevin, chipeşul profesor de psihologie Tom, proaspăt intrat în grupul nostru, tatuat şi mai în vârstă decât îl arăta înfățişarea. Încă de la început a recunoscut că fusese singura carte pe care a zvârlit-o cât colo când a terminat-o de citit. Apoi toată seara s-a aruncat cu vorbe de tot felul şi ne-am purtat cu toții sfidător şi pătimaş, ceea ce rar se-ntâmpla la clubul de carte. De regulă nu prea cădeam de acord, dar rămâneam respectuoşi şi încercam să înțelegem şi punctul de vedere al celuilalt. Cei mai tineri bărbați din încăpere, Nate şi invitatul-surpriză pe care îl adusese, un alt scriitor şi blogger (cei care amenințau să verse vinul pe canapea, cu gesticulația lor impetuoasă), m-au criticat pentru folosirea expresiei „condiția umană“, pe care ei o considerau o „sintagmă fără

noimă“. La un moment dat, pe parcursul serii, Tom, curios cu privire la fenomenul naşterii, le-a întrebat serios pe cele două mame din încăpere cum fusese acea experienţă pentru ele. Când am deschis gura să răspund, cei doi tineri s-au ridicat de pe canapea şi s-au scuzat ca să meargă pe verandă să fumeze. Am făcut schimb de priviri cu Susan, cealaltă mamă din living. Priviri care păreau să spună: *„las’ c-o să priceapă ei curând ce-i cu «condiţia umană»*“.

În acea seară, am mărturisit că, atunci când am citit introducerea lui Ronald Blythe, am simţit un fel de recunoaştere sumbră şi rece şi m-am tot gândit la ultimele ore petrecute de tata la terapie intensivă. Blythe vorbea deschis despre inadecvarea culturii moderne în faţa morţii omului, susţinând că nu privim moartea cu respectul cuvenit decât după ce se încheie evenimentul pentru persoana implicată şi că atenţia s-a mutat asupra doliului şi ceremoniilor – slujba de înmormântare, îmbrăcămintea, necrologul, înhumarea. Blythe povesteşte cum, la moartea lui Tolstoi, în căbănuţa şefului de gară din halta Astapovo, chiar şi acoliţii lui Tolstoi, pe care acesta îi instruise să-l chestioneze ca să afle dacă sentimentele lui asupra vieţii se schimbă pe măsură ce se apropie de clipa morţii, au fost copleşiţi şi n-au fost în stare să-i îndeplinească dorinţa.

Tolstoi a fost obsedat şi bântuit de moarte aproape toată viaţa, dar, în clipa supremă, aşa cum spune Blythe,

> cei aflaţi pe pragul morţii sunt în mâinile celor vii, care rămân în general mai loiali alinărilor de pe patul de moarte decât revelaţiilor de pe patul de moarte. Îi linişteşte gândul că morţii n-au ştiut şi n-au simţit nimic. „N-a simţit nimic“, îşi vor spune mai târziu, uitând că se poate simţi şi altceva în afară de durere şi spaimă.

Şi atunci mi-a trecut prin gând: oare nu cumva mă preocupam mai mult de mine decât de tata atunci când am întrebat despre morfină? Atunci când, ghemuită mai târziu pe una dintre canapelele groaznice din hol, după douăsprezece ore de aşteptare în spital, nu-mi doream decât să se termine? Asistentul Craig sădise sămânţa; Blythe şi Tolstoi au udat-o şi i-au pus îngrăşământ. Dar, sinceră să fiu, nu-mi amintesc să fi avut prea multe gânduri în acea zi. Dimineaţă, cât am fost singură cu tata, i-am zis ce

doream să-i zic. Părea inconştient, dar am avut impresia că mă strânge de mână. Soarele dimineții năvălea în salon. Nu ştiu. L-am ținut de mână şi m-am străduit să nu mă gândesc cum ar putea descrie cineva răsfrângerea razelor de soare în perfuzii, m-am străduit să „trăiesc clipa“.

Acum câțiva ani, am cumpărat de la un magazin de chilipiruri din Cape Cod un exemplar datând din 1906 al cărții *Memoirs of My Dead Life* (*Memorii din viața mea moartă*), o culegere de eseuri ale scriitorului irlandez George Moore, pentru că-mi plăcuseră titlul grandios, scris cu alb pe cotorul gri şi textul cutremurător de pe ultima pagină, pe care l-am parcurs pe fugă. Moore fusese preocupat de femei, de reputația literară, de băutură şi de „autenticitate“, dar, uneori, şi de incapacitatea lui de a se concentra pe de-a-ntregul asupra vieții care se desfăşura în fața lui, de incapacitatea de a trăi clipa. În ultimul eseu din carte, „Resurgam“, fratele lui îi aduce la cunoştință printr-o telegramă faptul că mama lui e pe moarte. În timpul călătoriei de la Paris înspre casa strămoşească din Irlanda, protagonistul nădăjduieşte ca mama să moară până să ajungă el, scutindu-l astfel de chinul supremei confruntări. Îşi petrece mare parte din timp gândindu-se la copilărie, la scenele zărite din tren, precum zorile luminând o câmpie („cu moliciunea pufului de porumbel“), sau la natura existenței („o musculiță ce se cațără pe o cupolă de sticlă… urcă şi alunecă, bâzâie şi-apoi îşi reia urcuşul“). Nu se poate abține. „Acest schelălăit neaşteptat al scheletului literar m-a făcut să simt nevoia să-mi dau una.“ Chiar şi la înmormântare (s-a simțit uşurat că mama lui murise cu câteva ore înainte să sosească el) gândurile îi zburdă aiurea şi începe să-şi plănuiască propria înmormântare cosmică în stil irlandez şi viața de apoi, cu ruguri, nimfe ce dansează şi planete explodând.

Deşi în privința morții Moore recurge la evadări şi distrageri, iar Tolstoi scormoneşte până în rărunchi, amândoi sunt îngrijorați că omul modern al începutului de veac XX pierde contactul cu adevărata lui condiție. În ce consta „adevărul“? Tocmai asta trudeşte să afle *Moartea lui Ivan Ilici*. La începutul romanului, Ivan Ilici, în vârstă de 45 de ani, judecător de instrucție, este deja mort, Tolstoi vrând parcă să arate astfel cât de absurde şi mincinoase pot fi ritualurile funerare atunci când viii sunt în continuare foarte preocupați să fie… vii. La auzul veştii că a murit, colegii lui Ivan

Ilici îi percep moartea ca pe un fel de greşeală profesională, toată lumea o judecă imediat în interes personal, încercând să vadă în ce mod le afectează lor slujba – poate cutare va fi promovat, poate cutare reuşeşte să-l transfere pe fratele soției ca să scape de gura ei. În capelă, se pune într-ascuns la cale, pe mai târziu în acea seară, o partidă de cărți. Văduva încearcă să afle dacă poate cere mai mulți bani de la stat prin intermediul unui coleg al răposatului. În timpul întâlnirii, şalul ei negru se agață de colțul mesei, iar arcurile stricate din taburetul pe care s-a aşezat bărbatul aduc stânjeneala în încăpere.

„Istoria apusă a vieții lui Ivan Ilici era cât se poate de simplă şi banală, şi cât se poate de cumplită“[29], începe Tolstoi să-i povestească viața. Fiu mijlociu, crescut într-o familie de funcționari, Ivan Ilici a fost prins între un frate mai mare „rece şi exact“[30], care se bucură de succes, şi un frate mai mic, o ruşine şi o dezamăgire, de care toată lumea încearcă să uite. Ivan Ilici era un aspirant comunicativ, o creatură modelată de nevoia de aprobare, indiferent dacă era vorba despre chestiuni de moralitate, carieră, căsnicie sau decorațiuni interioare. Deciziile lui erau constrânse de ceea ce oamenii cu rang înalt considerau a fi „datoria lui“. Lucru care-l chinuie îngrozitor atunci când se îmbolnăveşte: se loveşte la coaste când urcă pe scară ca să-l lămurească pe tapițer cum trebuie să arate perdelele în noua lui casă, cumpărată după ce promovase pe postul mult dorit. În trei luni, fără un diagnostic bine stabilit, sănătatea i se deteriorează rapid. Boala, manifestată printr-o durere continuă, devine un adversar intim, atât parte din el, cât şi separat de el, un animal sâcâitor, o „entitate“ ce urmăreşte un plan şi îşi declanşează „acțiunile“ împotriva lui în timpul şedințelor din instanță, cât Ivan Ilici încă este apt de muncă.

29. Ed. rom. cit., p. 21.
30. *Ibidem*, p. 22.

Ilici se opreşte asupra tensiunii speciale şi circumspecte care apare uneori între doctorii care tratează avocați, oameni familiarizați cu domeniile lor de autoritate, o tensiune poate chiar mai pronunțată în zilele noastre, pentru că, atunci când sferele profesionale se suprapun, rezultatul este de obicei nociv şi costisitor. Tata a procedat la fel ca Ivan Ilici – cerceta diferite tratamente,

îi detesta şi n-avea încredere în doctorii lui, se consulta şi cu alţii. Doctorii lui Ivan Ilici, împietriţi în măştile lor profesionale precum era şi Ivan Ilici împietrit în masca lui, nu pot fi de încredere, nu pot cădea de acord şi nu pot ajuta. În timp ce durerea fizică devine de nesuportat, iar moartea pare a fi urmarea inevitabilă, protagonistul e prins într-o spirală a speranţei şi a deznădejdii. Dar de ce trece printr-o asemenea angoasă *morală* în apropierea morţii, când a făcut totul „cum trebuie“ în viaţă?

*

Înainte să intre în comă, am stat de vorbă cu tata pentru ultima dată, chiar dacă foarte puţin, în timp ce-i dădeam să mănânce. Nu m-am gândit că aceea avea să fie ultima lui masă solidă, nişte piersici scârboase şi alunecoase de la conservă, puse într-un compartiment din tava lui de plastic, în timp ce surorile mele, aflate în salon, dezbăteau ce mai trebuia să se aspire şi cum. Avusese un mic accident vascular pe partea dreaptă şi vorbea cu mare efort şi dificultate, o frustrare enormă pentru un om care-şi câştigase existenţa cu ajutorul cuvintelor, care spunea adesea că are nevoie doar de un stilou şi un carneţel ca să-şi facă treaba, care ne spunea la mesele-interogatorii obligatorii de duminică seara că trebuie să fim atenţi cu cuvintele noastre, pentru că sunt tot ce avem ca să ne clădim individualitatea. Cu răsuflarea tăiată, mi-a spus că îi pare rău că a ratat aniversarea lui Silas din weekend, că spera ca fiul nostru să înţeleagă că nu se simte prea bine. De la început, tata l-a acceptat pe Silas ca fiind unul de-ai lui, din acelaşi sânge, complet şi indubitabil, niciodată ca pe un nepot vitreg. Chiar îl răsfăţase, având o afecţiune specială pentru cei veniţi din altă parte. Faptul că ultima conversaţie fusese despre el mi se părea just şi autentic.

După ce surorile noastre mai mici au plecat acasă, am mers cu Kristin să bem într-un bar peste drum de spital, căruia-i spuneam „salonul familiei“, întrucât cel din Touro Infirmary nu servea băuturi alcoolice. În acea dimineaţă, Kristin, care e politician – deşi ea s-ar fi intitulat „funcţionar public“ –, s-a întâlnit cu un grup intitulat Resurrection After Exoneration (Renaştere după achitare), al foştilor prizonieri care, după ce au făcut închisoare, au fost declaraţi într-un final nevinovaţi, iar acum se confruntau

cu grelele provocări ale reintegrării în societatea care a îngăduit condamnarea lor pe nedrept. Redutabilă în ținuta ei făcută la comandă, Kristin era nervoasă şi preocupată de nedreptatea situației lor, pe jumătate prezentă lângă mine la bar, pe jumătate tastând în minte pe telefonul ei BlackBerry oferit de guvern şi punând la cale parteneriate între oraş şi agențiile de stat care să-i ajute pe exonerați să-şi găsească locuințe, joburi, chiar în baza anilor lor de pregătire amplă şi certificată. Poveştile lor erau uimitoare, spunea ea. Şi eu mă gândeam la acelaşi lucru. Dintre numeroasele diferențe dintre noi, aceasta e cea mai mare – în situații de acest tip, ea vede potențiale soluții, eu văd posibile poveşti.

Apoi mina i s-a schimbat, a devenit gânditoare, lăuntrică, aceeaşi care se oglindea tot mai des pe chipurile celorlalte surori în acele zile, o privire care se ferea, căutând alte puncte de sprijin în salon, una care prevestea încercarea de a estima moştenirea şi moartea iminentă a tatălui nostru complicat.

— Ştii, ăsta e un lucru la care tata s-a descurcat de minune, ne-a învățat să ne înfuriem împotriva nedreptăților şi să n-avem încredere în autoritate, a spus ea.

I-am reamintit, pentru amuzament, că ea era acum „bărbatul“. Dar i-am dat dreptate, doctrina jeffersoniană a răzvrătirii sănătoase, insuflată de tata, într-un mod oarecum primejdios, copiilor săi adolescenți ne-a influențat destul de mult în viață. După cum spunea Jefferson: „O mică răzvrătire este câteodată bine-venită şi e la fel de necesară în lumea politică precum furtuna în lumea reală“.

Pe patul de moarte, Ivan Ilici începe într-un final să înțeleagă necesitatea de a pune sub semnul întrebării starea de fapt astfel încât să intre în legătură cu un fel de adevăr moral, când, în timpul contorsiunilor interioare agonizante, se întreabă: „Şi dacă într-adevăr toată viața mea, viața conştientă, n-a fost «cum ar fi trebuit»?“

> Îi venise în minte că ceea ce i se păruse până atunci absolut imposibil, şi anume că nu-şi trăise viața aşa cum ar fi trebuit, ar fi putut fi adevărat. Îi venise în minte că toate acele aproape neobservate încercări ale lui de a lupta împotriva a ceea ce era considerat bun de către oamenii din înalta societate, încercări aproape neobservate de care se dezicea în aceeaşi

clipă, ar fi putut avea sens, iar tot restul, nu. Şi slujba lui, şi felul în care-şi aranjase viaţa, şi familia, şi acele interese ale societăţii şi ale slujbei ar fi putut să nu fie ceea ce trebuia. Se străduise să apere toate acestea în faţa lui însuşi. Şi deodată simţise întreaga şubrezenie a ceea ce apăra. Şi nu mai rămăsese nimic de apărat.[31]

31. *Ibidem*, p. 108.

Erau lucruri care să-l tortureze pe tata pe patul de moarte – sinuciderea Rebeccăi şi a lui Rachel, problemele financiare nerezolvate, anumite aspiraţii profesionale neconcretizate –, dar conformismul şi lipsa de atitudine faţă de starea de fapt nu se numărau printre ele. A sfidat şi a fost scos din sărite până la sfârşit de tot ceea ce i se părea nedrept. Cu o săptămână înainte să moară, tata a înfruntat pentru ultima dată ceea ce credea el că e probabil cea mai mare batjocură morală din ţara noastră, pedeapsa capitală, vizitându-l pe ucigaşul condamnat la moarte, la care începuse să ţină. Când am întrebat-o pe mama de ce s-a simţit tata obligat să meargă în vizită la închisoare, slăbit cum era, după patru zile de chimioterapie, mi-a răspuns că pur şi simplu dorise să-şi facă meseria de avocat. Singurul lucru pe care şi-l dorea cu adevărat. Şi nu putea să renunţe la clientul lui, Ronald, mi-a mai spus mama.

Cu o săptămână înainte de ultimul drum al lui tata la Angola, am stat pentru ultima dată cu el şi Soren la Rib Room, la masa nr. 5, ca să vorbim despre acţiunile lor în materia condamnărilor la moarte. Tata a comandat *gumbo* cu fructe de mare; eu am împărţit cu fratele meu o uriaşă friptură în sânge. Ani de zile am vrut să scriu despre munca lor din perspectiva tată–fiu, să aflu cum era. Mai aveam o teorie – având în vedere că tata preluase cazul cu pedeapsa capitală cam în perioada în care au murit Rebecca şi Rachel, era cumva motivat să încerce să salveze o altă viaţă, într-un fel de contabilitate cosmică futilă, şi voiam să ştiu ce părere avea despre teoria mea.

Au început cu povestea alegerii lor ca să-i reprezinte pe aceşti deţinuţi din cauza unei crize constituţionale care se adâncea în închisoarea condamnaţilor la moarte din Louisiana. Tata aproape de sfârşitul carierei, Soren abia pe la începutul ei, despărţiţi de zeci de ani de experienţă. În faza

de după condamnare (înainte de recursul la instanţa federală), exista o „fâşie“ de timp în care nu apărea obligaţia legală de consiliere a condamnaţilor la moarte din Louisiana, un purgatoriu procedural pe care Soren a încercat să-l explice aranjând în fel şi chip tacâmurile grele printre farfuriile de pe masă. Furculiţa de salată era procesul, furculiţa pentru felul principal, recursurile post-condamnare, cuţitul era Curtea Federală, iar furculiţa de desert, Curtea Supremă. Între furculiţa pentru felul principal şi cuţit era intervalul de timp când începeau să se adune cazurile condamnaţilor la moarte, dintre care aproape jumătate nu aveau un reprezentant legal, prilej pentru judecătorii prea zeloşi să emită deciziile de condamnare la moarte.

Angola ocupa mare parte din preocupările tatei, un teritoriu unde erau puse la încercare din punct de vedere moral abilităţile, intelectul şi principiile lui. Şi ale lui Soren. Aveau amândoi vreun metru nouăzeci, păr şaten şi des, ochi căprui, fizionomii accentuate şi atrăgătoare, ambii au făcut sport în tinereţe, deşi acum, cu munca de birou, erau mai puţin în formă. Bănuiesc că, în sala de judecată, statura lor fizică impune. Stăteau faţă în faţă la masa nr. 5, vorbind fiecare despre experienţele lui, un fel de ricoşeu genetic care mi se părea fascinant şi îmi distrăgea atenţia, în timp ce sorbeam din cabernet şi încercam să ţin pasul. Fratele meu a descris cu lux de amănunte umilinţele îndurate în sala de judecată şi greşelile cauzate de lipsa de experienţă. Tata a povestit despre încrederea pe care o avea că va purta cazul clientului său prin sistem. Aţâţat de la vin şi de la conversaţia arborescentă, Soren povestea despre Angola:

— Locul ăla e sfârşitul de după sfârşitul sfârşitului. Nimănui nu-i pasă nici cât negru sub unghie de acest ultim lujer firav de umanitate. Tipii ăştia sunt pe marginea marginii prăpastiei.

Amândoi îşi însuşiseră parcă poveştile clienţilor lor. Puteau vorbi despre perioada copilăriei clienţilor, despre reuşitele şcolare ale acestora în gimnaziu şi liceu (scurt sau inexistent), puteau să-ţi prezinte locurile unde se produseseră crimele pentru care erau condamnaţi, un dig în St. Martinville, bucătăria unui restaurant din East Baton Rouge. Amândoi erau de părere că clienţii lor ar fi putut fi cetăţeni cumsecade şi productivi dacă n-ar fi fost deturnaţi de consumul de droguri, dacă n-ar fi avut ghinionul

anturajului. Amândoi erau implicaţi intim, nu doar profesional, în aceste contexte extreme unde se construiesc şi se destramă individualităţi.

Se construiesc şi se destramă individualităţi. Poate că aici e substanţa căutării noastre, a tuturor, *la belle chasse*, vânătoarea frumoasă? Această „fâşie“, această clipă de vulnerabilitate în vasta şi tainica procedură legislativă care i-a adus pe aceşti bărbaţi unul în viaţa altuia, aceasta mă interesa pe mine, avea valoare metaforică. În galeria dichisită a restaurantului care, la ora de vârf, nu părea niciodată aglomerat – aducea mai degrabă cu umflarea lentă a unei cortine din fundal de scenă –, mi-am imaginat că erau tot felul de fâşii întinse, goluri liminale şi nedefinite în structurile noastre definite, locuri în care puteai să te rătăceşti sau să creezi legături izbăvitoare.

Dar nu metafora circumscria acea conversaţie. Ci traiectoriile vieţilor care au luat-o pe un făgaş greşit, ale vieţilor distruse, şi încercarea societăţii de a ţine seama de ele. Ronald mărturisise că înjunghiase cu brutalitate un bătrân cajun în vârstă de 85 de ani, când căuta bani ca să-şi facă rost de droguri. Aşa cum proceda, ca-ntr-un ritual, în fiecare după-amiază, bătrânul verifica nivelurile de apă la dig ca să-i înştiinţeze pe fiii săi pescari, când Ronald l-a înjunghiat mortal şi i-a luat banii. I-a cheltuit pe cocaină, apoi a mers acasă la o fostă proprietară ca să facă rost de alţi bani. Femeia nu i-a dat, aşa că a înjunghiat-o şi pe ea, apoi a dat peste ea cu maşina pe alee, la capătul unui câmp de trestie. S-a întors să dea foc la casă, după care şi-a atacat din nou victima cu un levier. Femeia a supravieţuit.

Tata n-avea nici un dubiu în privinţa vinovăţiei clientului lui, a daunelor ireversibile pe care le provocase şi a necesităţii de a-l băga la închisoare. Dar avocatul lui Ronald fusese mai mult decât incompetent, spunea tata. N-a chemat nici un martor care să susţină vreo circumstanţă atenuantă din viaţa lui Ronald şi, deşi se recunoscuse vinovat de omor deosebit de grav, Ronald tot a primit pedeapsa cu moartea, ceea ce nu se mai întâmplase niciodată în istoria statului. Acelaşi avocat a fost însărcinat cu recursul lui direct. Ronald a început să studieze legislaţia şi să caute ajutor. N-a susţinut niciodată că e nevinovat, ci doar necorespunzător reprezentat. I-au fost desemnaţi un şir de avocaţi nu prea calificaţi, iar Ronald a depus moţiuni ca să-i respingă pe toţi. La şase ani de la condamnare, a intervenit tata ca să-l

reprezinte.

De-a lungul şi de-a latul ţării, închisorile condamnaţilor la moarte sunt pline de poveşti precum cea a lui Ronald, a spus tata, copilării zdruncinătoare, sărăcie, educaţie deficitară, dependenţe, fundătura unui sistem întors împotriva săracilor. După aproape două ore de detalii tehnice şi anecdote, tata a prezentat temeiul moral al anilor investiţi de el în acel caz. I se părea că această administrare a morţii, de oameni către oameni, judecata finală, definea hybrisul prin excelenţă. În această „ţară creştină“ (degetele lui groase desenau în aer ghilimelele), ai un sistem plin de inegalitate rasială şi economică, risipă, carenţe, consiliere ineficientă, procurori răzbunători, judecători cu ambiţii politice, familii îndurerate separate, iar sistemul ăsta se joacă de-a Dumnezeu.

— Porunca spune „Să nu ucizi“. Nu spune „Să nu ucizi, mai puţin voi, ticăloşilor din închisoarea Angola, voi puteţi să omorâţi pe cine vreţi“. Nu spune aşa ceva.

Şi exista un raţionament şi mai temeinic decât moralitatea. În timp ce acţiunile juridice erau complicate, a explicat el, motivaţia era simplă. Clientul lui voia doar să trăiască.

— Hei, a spus el. Şi eu vreau să trăiesc. Şi femeia pe care clientul meu a lăsat-o să moară, mutilată în câmpul de trestie şi care a supravieţuit miraculos, şi ea voia să trăiască. Este imperativul nostru natural.

Dar apoi, că doborât de boală sau de nedreptatea neînduplecată, preschimbându-i sfidarea în înfrângere, s-a lăsat puţin în scaun, iar sacoul s-a încreţit ciudat în jurul umerilor, în timp ce entuziasmul i se risipea. La colţul străzii erau nişte artişti ambulanţi, doi tipi cu un clarinet obosit şi un banjo, aşezaţi pe nişte găleţi răsturnate. Abia puteam auzi muzica, nişte zdrăngănituri ascuţite şi metalice prin vacarmul înăbuşit al restaurantului.

— Atâta futilitate, atâta dezamăgire, a spus el. Un sistem atât de defect o să câştige într-un final. Poţi doar să alergi după mori de vânt.

Era convins că, după toţi anii de trudă, situaţia clientului lui n-o să se clintească deloc, va fi ca atunci când primise cazul prima dată, iar aşa ceva nu-şi doreşte nici un avocat.

— Şi atunci ce rost mai are, tată? a întrebat Soren, în încercarea de a încheia discuţia, întrucât îl simţea obosit. Ce rost mai au rahaturile astea

nebuneşti pe care le facem? Ce lecţie ar trebui să învăţăm? În termeni de beneficii care nu pot fi cuantificate. Mai are vreo noimă să lupţi pentru convingerile tale?

— Noimă? Doar pentru cel care luptă. Eu am luptat deoarece credeam că e pentru o cauză bună. Am încercat să fac o faptă bună. Dincolo de asta, nu. Poţi să-ţi pui amprenta pe oameni, dar nu le poţi procura noimă.

Lui Soren i s-a părut un răspuns grozav. Eu nu eram sigură.

În timp ce Soren vorbea însufleţit şi în amănunţime despre problemele recente şi aproape dramatice cu fiica lui adolescentă, în chip de încheiere a prânzului, iar tata asculta amuzat şi sugând dintr-o scobitoare, eu am devenit conştientă de timpul dislocat într-un final din incinta restaurantului Rib Room, camera noastră de stază pentru atât de mulţi ani. Forţat să se pună în mişcare de activitatea generaţională continuă a unei familii mari, de creşterea şi descreşterea experienţei. Crize tinere care ies la suprafaţă, în timp ce crizele mai bătrâne şi mai încărunţite prind rădăcini. Vocea fratelui meu eclipsând-o pe cea a lui tata la masa nr. 5. Mâna cu care ating paharul de vin devenind mâna mamei mele. Totul de domeniul evidenţei, dar locul nostru uman în timp căpătase dintr-odată greutatea materială a inevitabilităţii.

După aproape trei ore de stat la masă, tata a dispărut. Acum, că încheiase cu copiii, trebuia să-şi ia maşina de la valet şi să se retragă în Algiers, în fotoliul lui rabatant din piele. Avea să-şi sune doctorul ca să-i dea altă reţetă de analgezice. Fratele meu a achitat nota de plată. Tata l-a lăsat.

Câteva luni mai târziu, când am ascultat înregistrarea, mi-am dat seama cât de nemulţumitoare fusese acea întâlnire. Am fost un intervievator atât de nepriceput, păcălită de locul acela să-mi joc rolul de fiică, de soră, lăsând mâncarea şi flecăreala să primeze. N-am găsit nici măcar curajul de a proba marea-mi teorie că moartea Rebeccăi şi a lui Rachel ar fi declanşat activitatea pro bono a tatei în cazurile condamnaţilor la moarte. Pur şi simplu nu puteam să aduc vorba despre aşa ceva cu el. Era mereu riscant să deschid discuţia despre gemene – nu ştiai niciodată cum o să reacţioneze. De-aceea nici nu am stat de vorbă cu el pe tema asta şi i-am respectat dorinţa de a nu scrie despre ele. Simplul gând de a deschide o asemenea discuţie îmi stârnea vechea frică de fetiţă speriată pe care o simţeam în

preajma lui, chiar şi cu puţin înainte să moară. Frica de represalii, frica de a nu-i ieşi din graţii, frica de a-l răni şi mai tare decât fusese deja. Niciodată nu mi se părea că merită riscul.

Contrar pesimismului de nezdruncinat în privinţa lui Ronald, la vreo şase luni după ce-a murit tata, mama a primit o scrisoare de la unul dintre colegii lui. Datorită „muncii neobosite“ a tatei, Ronald a scăpat din zona condamnaţilor la moarte. Pentru mine, era o victorie uriaşă şi înghesuită, viaţa lui Ronald extinzându-se de la carcera de doi metri pe trei, douăzeci şi trei de ore pe zi, sub ameninţarea injecţiei letale, la perspectiva de a trăi până la moarte cu vinovăţia, în rândurile deţinuţilor obişnuiţi din închisoarea Angola. Dar pentru Ronald schimbarea a fost radicală. În scrisoare se spunea nu doar că-i fusese cruţată viaţa, dar intrase aproape imediat într-un program de instruire pentru a-i îndruma pe delincvenţii tineri să evite greşelile făcute de el. În decurs de un an, avea să devină îndrumător autorizat, lucrând cu deţinuţii care-şi dădeau bacalaureatul, după care a făcut eforturi pentru a-şi urma visul de a deveni pastor, lucru imposibil în rândul condamnaţilor la moarte. A fost acceptat la Seminarul Teologic Baptist din New Orleans la optsprezece luni după ce şi-a depus candidatura, o reuşită care majorităţii prizonierilor le ia ani de zile.

După ce mama mi-a citit acea scrisoare, am început să corespondez cu Ronald. Trăia acum ca deţinut de rând şi avea voie să folosească un sistem de e-mail extrem de restrictiv numit JPay. În primul lui mesaj, şi-a cerut scuze că a răpit aşa de mult din timpul tatălui meu spre sfârşitul vieţii, timp pe care l-ar fi putut petrece cu familia. Apoi a recunoscut că infracţiunile lui erau împotriva umanităţii, nu doar a indivizilor şi a familiilor acestora, şi că şi-a asumat întru totul responsabilitatea. De îndată ce l-a cunoscut pe tata, a simţit ca o mare uşurare. În sfârşit, un avocat priceput şi un om bun la suflet şi hotărât. A scris că începuse să-l considere pe tata drept cel mai bun prieten al lui.

Apoi, într-o zi, complet pe neaşteptate, am primit un alt mesaj de la Ronald. Ca de obicei, era scris cu majuscule, pentru că astfel putea scrie mai repede în scurtul răgaz acordat la pupitrul JPay. Aşadar, mesajele lui se înşirau pe ecranul meu cu aparenţa de urgenţă a unei telegrame, importantă solie venită din depărtări. Mi-a scris că tata i-a povestit cândva cum fetele i-

au murit din cauza aceleiaşi combinaţii de cocaină şi alcool pe care o avea Ronald la momentul crimei. Tata ştia cât de primejdios era să le amesteci. Poate că astfel putea atrage atenţia altor victime ale acestor flageluri. Am citit mesajul iar şi iar. Dumnezeule mare, aveam dreptate.

I-am întrebat pe mama şi pe fraţii mei, care vorbiseră mult cu tata despre caz, dacă pomenise vreodată de vreo legătură între sinuciderile gemenelor şi apărarea tenace a lui Ronald, vreme de un deceniu. Nu. Niciodată. I se păruse oare prea dureros să vorbească despre asta cu ai lui? Ridicase încă un zid ca să poată trăi mai departe? Sau era din acelaşi motiv pentru care nu-l întrebasem nici eu niciodată, şi anume frica?

O altă telegramă din partea lui Ronald, din partea universului: la ultima lor întâlnire, au fost amândoi surprinşi când au fost duşi într-o cameră rezervată de regulă pentru „vizite de contact“, nu într-o cabină cu geam de sticlă. Ronald a spus că nici unul dintre ei nu solicitase o asemenea întâlnire, care se acordă rareori şi de obicei pentru rude. Birocraţia şi procedurile sunt atât de rigide în sectorul condamnaţilor la moarte, încât Ronald a crezut că e vorba de o intervenţie divină. Cei doi bărbaţi au putut să se îmbrăţişeze pentru prima şi ultima dată, în loc să-şi facă cu mâna printr-un geam de sticlă sau să dea noroc în sala de judecată.

Ronald a fost surprins să remarce cât de mult îmbătrânise tata de când se văzuseră ultima oară.

Deşi erau apropiaţi, tata nu i-a spus niciodată lui Ronald în acei ultimi ani de viaţă că era bolnav. Că era chiar mai aproape de moarte decât el. Lui Ronald nu i-a venit a crede, a fost zdruncinat când a aflat că tata a murit la scurtă vreme după acea vizită. Acum mi se părea şi mai clar de ce făcuse tata drumul acela până la Angola înainte să moară. Ronald îl cunoştea pe el şi motivaţiile sale ca nimeni altul. Era o ultimă şansă să fie cunoscut, nu pe deplin, în profunzime sau măcar cu exactitate, ci într-un fel care era important pentru el. Ca prietenul cel mai bun al unui condamnat la moarte, ca avocat care încerca să salveze viaţa cuiva, ca fost catolic preocupat în continuare să apere cuvântul lui Dumnezeu, ca tată care încerca să explice pierderea mezinelor sale. Ca om care nu era bolnav şi pe care nu-l definea boala sa. Şi poate că tata se înţelegea cel mai bine pe sine în intimitatea vorbitorului din sectorul condamnaţilor la moarte, unde viaţa este redusă la

întrebări despre legi şi supravieţuire, despre păcat şi ispăşire, mai multe şanse de-a îndrepta lucrurile, mai ales pentru cei care au cea mai mare nevoie, cei vinovaţi.

Spre sfârşitul luptei sale cu moartea, Ivan Ilici, la fel ca tatăl meu, găseşte noimă şi interconectare într-un om din afara contextului său social. I se pare că familia, prietenii şi doctorii l-au abandonat şi devine irascibil şi dificil. Singura lui consolare este Gherasim, un servitor tânăr şi sănătos, „răspândind în jur aerul proaspăt al iernii şi un iz de smoală de pe cizmele lui grosolane, […] cu pas uşor şi ferm, având pe el un şorţ curat din cânepă şi o cămaşă curată din stambă, cu mânecile suflecate dezgolindu-i braţele tinere şi vânjoase“[32]. Singurul lucru care-i alină durerea e să-şi odihnească picioarele pe umerii tineri ai lui Gherasim. Face asta ore întregi, câteodată toată noaptea. Gherasim are o dispoziţie naturală de acceptare în faţa întâmplărilor vieţii. „Numai Gherasim nu mințea, era cât se poate de evident că numai el înțelegea ce se petrece şi nu socotea de cuviinţă să ascundă asta, ci pur şi simplu îi era milă de boierul slăbit, care se prăpădea. Odată chiar i-a spus de-a dreptul, când Ivan Ilici l-a trimis la culcare:

32. *Ibidem*, pp. 78–79.

— Toți o să murim. De ce să nu mă străduiesc?“[33]

33. *Ibidem*, p. 83.

Deşi întâlnirea din acea seară în cadrul clubului de carte a fost destul de tensionată, cu multe pauze de țigară şi discuţii incomode – Tom o implora pe Ellen cea scârbită să se bucure de frumuseţea vârstei mijlocii, tânărul prieten al lui Nate ne întreba pe câte unul care-i planul cu acest club –, toată lumea a făcut front comun în jurul lui Gherasim. Tristan ne-a vorbit stând culcat pe podea. Se lovise la spate cu ani în urmă, când a căzut de la etajul doi în puțul unui lift ajutând pe cineva să care un dulap, după ce uşa fusese uitată deschisă de cineva. Mi-a spus odată că, în clipa în care s-a prăvălit în beznă, s-a simțit în mod foarte conştient precum Wile E. Coyote când îşi dă seama că dedesubt e golul. „Gherasim este personajul cel mai apropiat de natură, de pământ. Chiar şi felul în care miroase. Aşa că el are cea mai firească relaţie cu moartea.“ Câteodată îmi fac griji în privinţa lui Tristan.

Îşi duce existența în căbănuța lui creolă pe jumătate renovată, la marginea unui cartier aflat în plină expansiune, şi e atât de atent la oameni şi săritor; când nu-l doare spatele, cu siguranță e mereu altceva care-l macină.

Chiar dacă Nate insista asupra dezechilibrului de putere în relația servitor–stăpân, a recunoscut că Gherasim îşi depăşeşte rolul de slujitor şi se ocupă de Ivan Ilici ca un seamăn.

— Aşa cum spunea Epicur: „Din cauza morții, noi, toți oamenii, locuim o cetate fără ziduri“, am zis eu de pe podea, de lângă Tristan, cu încântarea de a putea folosi unul dintre citatele mele preferate. Cu toții la fel de vulnerabili în condiția noastră de muritori. Dar Gherasim merge şi mai departe, sugerează acțiune. Cum toți suntem neajutorați în fața morții, de ce să nu ne ajutăm unul pe altul?

— Exact.

Kevin s-a aşezat indiferent pe marginea canapelei, în timp ce tinerii monopolizau restul de canapea cu agitația lor.

— Şi văzând sinceritatea şi generozitatea lui Gherasim, lui Ilici i se face teamă că poate n-a înțeles deloc bine viața şi acum nu mai are timp să-şi îndrepte destinul greşit şi irosit.

Ellen, ca de obicei, ne-a întors la text arătând cu un deget subțire pe iPad-ul ei. Ne-a îndemnat să citim spre final.

Când soția lui Ivan Ilici intră în cameră ca „să-l felicite“ pentru acceptarea împărtăşaniei, „îmbrăcămintea ei, corpul ei, expresia chipului ei, sunetul vocii – toate îi spuneau acelaşi lucru: «*Nu e adevărat.* Tot ce ai trăit şi trăieşti încă e o minciună, o amăgire ce-ți ascunde şi viața, şi moartea»“[34]. „Din clipa aceea se porni urletul ce nu încetă vreme de trei zile […].

34. *Ibidem*, p. 110.

— Au! Uuuuu! U! striga el cu diferite intonații. Începu să urle: «Nu vreau!» şi continuă urletul pe litera «u».“[35]

35. *Ibidem*, p. 112.

Țipetele sale sunt cu adevărat înfricoşătoare şi tulbură pe toată lumea din casă, şi am fost mereu impresionată de maratonul sfidării de pe urmă al lui Ivan Ilici. Fireşte că are dreptate să urle, din atât de multe motive.

Câteodată şi eu simt nevoia să urlu, să-mi răcoresc plămânii şi sufletul, să anihilez orice constatare cumplită de pe patul morţii. Poate dacă urlu acum o să mă ajute mai târziu?

Dar, într-un final, în ultima clipă, Ivan Ilici pare să ajungă la adevăr atunci când se întreabă pentru ultima oară „Dar ce «trebuie?»“[36] În clipa aceea de agonie, mâna lui nimereşte pe capul fiului său, care plânge, i-o ia şi o duce la buze. Apoi Ivan Ilici vede deznădejdea pe chipul soției lui, şiroind de lacrimi. Fusese atât de obsedat de suferința lui, încât nu făcuse lucrurile prea uşoare nici pentru ei, iar când vede în cele din urmă cât de chinuiți sunt, îşi doreşte să îndrepte situația. Încă mai e timp. Vrea să spună „iartă-mă“, dar, slăbit fiind, spune din greşeală „lasă-mă“. Nu mai contează. „Şi brusc îi deveni limpede că lucrul căruia atâta se chinuise să-i dea de capăt răsărea acum dintr-odată, din două părți, din zece părți, din toate părțile. Îi era milă de ei; trebuia să facă în aşa fel încât ei să nu sufere.“ Iar singurul lucru pe care îl putea face pentru ei era să moară. Atunci apare lumina, ca şi alinarea. „«S-a sfârşit moartea», îşi zise el. «Nu mai e.»“[37]

36. *Ibidem*, p. 113.
37. *Ibidem*, p. 115.

După ce-am plecat din bar şi m-am despărțit de Kristin în acea seară, în drum spre maşină am trecut pe lângă rampa de intrare la camera de gardă şi mi-am dat seama că tata avea să moară probabil în aceeaşi clădire unde se născute Otto. Încă mă minunam de cât de emoționați au părut angajații atunci când s-a născut. Era treaba lor să ajute la aducerea copiilor pe lume. Vedeau naşteri în fiecare zi. Dar chiar înainte de miezul nopții, în timp ce fiul nostru ud se zvârcolea, ochii lor s-au îmblânzit deasupra măştilor chirurgicale şi tot haosul oraşului de dincolo de pereți s-a risipit pentru o clipă.

La câteva cvartale distanță, pe acelaşi drum, străjuit de stejari, cu spitalul, am trecut pe lângă zidurile albe şi coşcovite ale cimitirului Lafayette nr. 1. Dacă priveşti puțin mai atent din stradă, poți vedea acoperişul ascuțit al cavoului gemenelor. Câteodată trec pe lângă cimitir şi mă gândesc la ele cu blândețe, alteori cu un fel de încremenire rece, aproape amărăciune. S-au

scos singure din joc, un joc care a devenit mai interesant şi mai intens decât şi-ar fi putut imagina vreodată, iar acum erau blocate după un zid. În acea seară m-am gândit însă la tata, că a mai avut un răgaz lung cu noi înainte să li se alăture gemenelor.

Trecând pe lângă zidurile uneia dintre faimoasele noastre cetăţi ale morţilor, îngrădită de zidurile cetăţii celor vii, am resimţit în seara aceea din plin efectul spiritului meu de cetăţean al cetăţii fără ziduri. Cimitirul mi-a reamintit că arhaica birocraţie a morţii cu care au de-a face unele familii din New Orleans e pe cale să se declanşeze. Va trebui să căutăm actul doveditor al cavoului, îngălbenit, vechi de o sută cincizeci de ani, pe care bunica îl păstra în punguţa de sendviş etanşă, o hârtie cu caligrafie frumoasă, în stilul secolului al XIX-lea, semnată de stră-străbunicul meu, va trebui să-l ducem la primărie (te umflă râsul că relicvele astea încă mai folosesc la ceva), să ne ocupăm de necrolog, de pompele funebre, de incinerare şi de taxele strigătoare la cer care însoţesc moartea în America. Treceam în revistă sarcinile legate de deces, şi groaza şi misterul a ceea ce era de partea cealaltă, şi mă avântam prin oraşul întunecat. Conduceam spre casă, înaintând de-a lungul fluviului, prin cartierele vechi cu străzi înguste, şi vedeam clădirile înalte din Central Business District mărindu-se şi micşorându-se la loc la scara umană a cartierelor creole din centrul oraşului, vedeam intersecţiile, bulevardele, semafoarele roşii şi verzi, toate semnalele care ne opresc şi-apoi ne lasă să trecem, şi mă întrebam încotro se-ndreaptă toate maşinile alea.

NOIEMBRIE
Ninive

Spre deosebire de orice alt tip de lectură, un poem îi cheamă pe toți cei din încăpere să se concentreze şi să facă linişte, creează un spațiu alb de concentrare în jurul discuției, aşa cum creează în jurul cuvintelor pe hârtie. Poemele alese de Sara pentru luna noiembrie presupuneau mici cercetări asupra unor chestiuni ample; puteai să iei separat un vers sau câteva versuri şi să le foloseşti ca pe un lasou cu care să-i aduci laolaltă pe toți. Oamenii păreau recunoscători pentru ambalajul atent conceput, pentru surprinzătoarele daruri ale acestor poeme. Atmosfera din acea seară a fost mai puțin animată, dar lumea s-a implicat mai mult, într-un mod agreabil şi liniştit.

Era diametral opus față de provocarea tolstoiană din octombrie, față de toate fisurile generaționale şi de gen pe care le adâncise. Tot atunci câte unii au bombănit că lecturile de peste an fuseseră prea omogene; la urma urmei, zbuciumul existențial nu e doar apanajul bărbatului de rasă albă de pe continentul european. Deşi, pe rafturile librăriilor, prin antologii, pe la unele departamente de filozofie, precum şi în conversațiile obişnuite, el deține cu siguranță monopolul. În seara cu Tolstoi, Sara fusese neobişnuit de insistentă şi a dat de veste că voia să aleagă poezie pentru întâlnirea din noiembrie. Cu toate că mă aşteptasem să propună exclusiv poete, a adus poeme scrise de ambele sexe, pusese bărbații şi femeile pe poziții de egalitate.

Fiecare poem ales de Sara vorbea despre Clipa de conştientizare de zi cu zi, conştientizare față de sine sau față de alții. Poeziile păreau încercări ale oamenilor de a-şi găsi locul în univers sau – precum în poemul *In the Waiting Room* (*În sala de aşteptare*) al lui Elizabeth Bishop, pe care l-am citit în acea seară – „de a opri / senzația de cădere / din lumea rotundă şi rotitoare / în spațiul rece, negru-albăstrui“. Combinația de precizie şi mister a poeziei o face genul perfect pentru această sarcină. Cere un fel de respect

profund, iar noi i-am făcut pe plac.

Am remarcat cu toţii de îndată că poeziile alese de Sara erau toate plasate explicit în anotimpuri diferite, o altă modalitate de a ne ancora pe noi înşine în timp, fie şi provizoriu. Anotimpurile permit un context concret, dar pot fi, desigur, şi metaforice, arătând cum ne trăim viaţa în etape şi cicluri. Aducere-aminte că lumea se roteşte, se învârte în cerc şi că timpul trece într-un fel mai mult sau mai puţin ordonat, inexorabil, asta dacă nu locuieşti în sudul subtropical al statului Louisiana, plin de mlaştini sezoniere şi uneori neprevizibil. Când eram în Massachusetts, în timpul facultăţii, mă minunam de diferenţele dintre anotimpuri, clare şi previzibile. Frunzele se usucă şi cad, apoi zăpada, apoi primăvara îşi face apariţia cu brânduşele ei mici şi delicate, apoi verile cu adevărat toride. Şi mi se părea interesant cum oamenii erau influenţaţi şi legaţi de schimbările meteorologice, cum stările de spirit se schimbau odată cu echipamentul sezonier scos din pivniţe şi mansarde.

Ani la rând, atât începutul toamnei, cât şi cel al primăverii, cele mai plăcute şi aşteptate anotimpuri din New Orleans, erau pângărite pentru mine. Rebecca murise în septembrie, Rachel în martie, şi de cum se schimba temperatura simţeam cum se apropie de mine mâhnirea, o simţeam în aer, pe piele, înainte chiar să-mi amintesc zilele când au murit. În acea perioadă, îmi amintesc cum mă gândeam că fetele reuşiseră să-mi distrugă bucuria ambelor anotimpuri. Dar timpul a trecut şi peste acest ciclu, a diminuat intensitatea durerii, care s-a preschimbat într-o *comemorare* mai puţin copleşitoare şi mai generală. Acum, primăvara, corpul meu îşi aminteşte că am fost însărcinată cu fiul meu mai mic, poate încă să-şi evoce acea frică şi nelinişte, amestecate cu albastrul curat şi plin de energie al lunii aprilie. Îmi imaginez că, într-o bună zi, şi senzaţia aceasta se va estompa, devenind o simplă amintire, dar cel puţin mi-am recuperat primăvara, în acel dialog continuu în natură, precum zice în poemul *Unfold! Unfold!* (*Desfaceţi! Desfaceţi!*) Theodore Roethke: „Degeaba spune mormântul, / Dacă nu-i de-acord cuibul“. Cuibul are ultimul cuvânt de spus.

Deşi avem cu toţii cuibul înăuntrul nostru, poate că nu are ultimul cuvânt pentru toată lumea. În prima poezie pe care am discutat-o, *Somewhere It Still Moves* (*Undeva încă se mai mişcă*) a lui Stephen Dobyns, primăvara în

Sarajevo este corelată cu un fel de speranţă condiţionată. Clipa lui de conştientizare are loc în timpul unei conferinţe despre literatură, la o cină relaxată într-un restaurant vechi de sute de ani („cu ziduri văruite-n alb, cu grinzi mari şi negre pe tavan“), unde vorbitorul şi ceilalţi colegi americani se simt „ca în miezul istoriei“. Totuşi, în curând, poezia se desprinde de jovialitatea de la masă, de ospătarul care gesticulează ca să se facă înţeles de clienţii americani, de atmosfera veselă din restaurant, ca să se preocupe de viitorul apropiat al oraşului răvăşit de război, din vremurile când Dobyns va vedea în ziar fotografii ce vor confirma că „restaurantul, tot cartierul e / în ruine, atât de multe pietre la răscruci“. În timpul cinei, scrie Dobyns, „Ospătarul a râs cu noi“. Acum, văzând fotografiile cu prăpădul, vorbitorul îl pomeneşte tânguitor pe ospătar: „Acum e mort probabil. / Ucis de-un lunetist când trecea strada sau când privea / de la fereastră“. Prin timp şi spaţiu, poemul ne spulberă cu războiul, ne uneşte cu dragostea, dar într-un final, reamintindu-şi seara aceea, vorbitorul aduce în discuţie impulsul inerent speciei umane de a distruge:

> Într-o anumită seară,
> ospătarul şi-a adus tava cu o pungă de hârtie pe o farfurie iar noi am râs. Un fragment din sunetul acela încă mai călătoreşte
> atât de departe în întuneric, o săgeată care poate străluceşte în pâlpâirea stelelor îndepărtate. Undeva încă se mai mişcă. Trebuie să cred că da. Altfel, nimic pe lumea asta nu e posibil. Suntem creaturi care iubesc şi măcelăresc.

După ce am citit poezia cu voce tare, cineva a întrebat de ce Dobyns îşi imaginează că ospătarul este „probabil“ mort de glonţul unui lunetist în viitor. N-a servit suficient poemului? De vreme ce *suntem* cu toţii pe moarte, nu-i de ajuns atât? Poate că a fost prea mult. Zidurile şi grinzile restaurantului desuet confereau greaua iluzie a permanenţei, a unei continuităţi, dar această clipă de comuniune, cu prietenii, cu istoria, este spulberată, după cum sunt şi câţiva dintre comeseni – cel puţin în imaginaţia lui Dobyns –, aşa că şi ospătarul trebuie să primească un glonţ. La începutul poeziei, Dobyns vorbeşte despre urmele tălpilor lui Gavrilo Princip imprimate în bronz, lângă podul Princip, şi despre cum oratorul şi

prietenii lui şi-au „aşezat fiecare picioarele / în acele suvenire din bronz“. M-am întrebat cum va fi păşit Dobyns pe acele tălpi, dovada că Princip stătea în picioare atunci când l-a împuşcat pe arhiducele Franz Ferdinand, aruncând astfel în aer secolul XX. Urmele au fost oare plasate acolo – în viață, în poezie – pentru emoţia indirectă a perspectivei, sau localizarea lor e o mărturie a contingenței existențiale supreme – toți oamenii sunt răspunzători pentru tot carnagiul uman? Cu alte cuvinte, oricine poate să păşească pe urmele asasinului. „Măcelăresc“, ultimul cuvânt din poezia lui Dobyns, reverberează, dar ca piatra lovind o altă piatră, nu ca săgeata aceea a râsului strălucind în întunericul divin, cea care, pentru el, face viața posibilă.

În *A Concise Dictionary of Existentialism*, singurele intrări de la litera W sunt „War“ („Război“), „Women“ („Femei“), „Words“ („Cuvinte“) şi „World“ („Lume“). Iată intrarea lui Kierkegaard pentru „Lume“:

> Încerci marea cu degetul, ca să vezi dacă miroase a apă, eu încerc existența cu degetul – nu miroase a nimic. Unde mă aflu? Ce va să zică „lumea“? Ce o fi însemnând acest cuvânt? Cine m-a prostit să mă bag în toate astea, iar acum să mă lase în seama mea? […] De ce nu am fost întrebat, de ce nu mi s-au adus la cunoştință datinile şi rânduiala, ci am fost înfipt şi eu în rând cu alții de parcă m-ar fi prins cu arcanul? Cum se face că a început să mă intereseze marea antrepriză numită realitate? De ce m-ar interesa? Nu-i o chestiune de liberă alegere? Şi dacă sunt obligat să fiu (interesat), unde este atunci diriguitorul?[38] (*Vezi şi:* Ființă; Realitate; Timp; Transcendență.)

38. Søren Kierkegaard, *Repetarea* (1843), în *Scrieri*, vol. 3, trad. de Adrian Arsinevici, Amarcord, Timişoara, 2000, p. 95.

Kierkegaard ar putea să descrie şi proiectul poeziei, punând întrebările care se ascund în fiecare vers. Pentru anotimpul cel mai înspăimântător din perspectiva citadinilor, vara, Sara a ales *Conversation with Myself at a Street Corner* (*Conversație cu sine la un colț de stradă*), de poetul Everette Maddox, care a locuit în New Orleans. Conversația lui Maddox cu el însuşi oglindeşte confuzia şi dezamăgirea lui Kierkegaard de a fi în viață, de a se găsi în această situație ridicolă în care ne aflăm cu toții.

Mă bucur că m-am surprins
tremurând aici în colţ
încercând să ajung în această zi
de vară la bibliotecă.
Am vrut să-mi pun
câteva întrebări, anume:
Bătrâne, ce anume te interesează
în această clipă de faţă sau în orice
altă clipă din viaţa ta
sau a altcuiva?
Mi se pare că detectez un soi de
sclipire anostă în
chipul tău încercănat
precum reflectorizantul pe bicicletă.
Păi bine, acum, că întreb,
trebuie să spun că
impactul Sorţii asupra
activităţii cotidiene este
un lucru cu care am fost mereu
la curent, şi sunt
terminat. Şi invers,
alergarea cotidianului
în faţa Sorţii
ca veveriţele prin curte.
Prefer această ordine.
Opinia mea în privinţa Raiului
este mai mult sau mai puţin aceeaşi
cu a lui Mark Twain:
Nici măcar n-o să stau unde
cânt. Dă-le naibii de aripi!
Avem transport public
aici! Dacă ar fi fost după mine,
fiecare gând al meu ar fi
un vitraliu

într-un conac modest, la care
m-aş întoarce la fiecare apus de soare,
la scumpa mea comoară
– deşi este fără îndoială pe afară
cu vreun afurisit de neurochirurg.
Dar va trebui să mă scuz:
se schimbă culoarea la semafor
şi trebuie să fiu călcat
de umbra unui tramvai.

În acest poem, Maddox încearcă cu degetul solul nostru mâlos din New Orleans, zarva anacronică a tramvaiului, flora şi fauna noastră subtropicală, căldura, umbrele nimicitoare. Poeziile sale sunt pline de frumuseţe şi umor, de băutură şi dor, se petrec pe străzile şi în barurile prin care am crescut. Maddox a murit din cauza băuturii la 45 de ani, în 1989, cu câteva luni înainte ca Stephen Dobyns să aibă clipa lui de întâlnire cu istoria în Sarajevo, lansând săgeţi de sens în cosmos. După moartea sa, Maddox a devenit o figură de cult local – scaunul său de la barul Maple Leaf a fost transformat în piedestal, cenuşa i-a fost îngropată în curte, în spate, printre iederele deşirate şi mucurile de ţigară, sub epitaful „Everette Maddox – A fost o epavă“. Se pare că îşi îneca amarul în băutură în acelaşi timp şi în aceleaşi baruri unde ne beam noi tinereţea. Oare am stat la un moment dat lângă el, încercând să-i dau comanda barmaniţei, în vreme ce el îi scria poezii de dragoste pe un suport de pahare, dizolvându-se în whisky-ul lui Cutty Sark? Într-un poem, chiar menţionează strada State, străjuită de stejari, unde familia noastră a trăit într-un „conac modest“, cu multe vitralii în faţa scării, vitralii pe care noi, cei opt copii, le puneam în fiecare zi în pericol când alergam năvalnic şi săream spre uşile de la intrare. Tata striga la noi că dacă vreunul sparge ferestrele acelea, „să facă bine să fugă şi să nu se mai întoarcă!“. Atunci când Maddox compară gândul cu un vitraliu, parcă descrie copilăria mea haotică: gândul la fel de preţios, elevat şi permanent ameninţat de toată acţiunea.

Tata era foarte mândru de conacul lui modest de pe strada State, cu coloanele albe şi tavanele înalte, dar s-a cam încovoiat sub greutatea tuturor ipotecilor făcute în încercarea de a ne oferi lucrurile de care aveam nevoie

(mâncare, haine, educaţie, îngrijire psihiatrică) şi cele de care nu aveam nevoie (mese la Delmonico’s, Brooks Brothers, programe de studii în străinătate). Asemenea conacului modest al lui Maddox, casa noastră de pe strada State a fost o proiecţie a dorinţelor tatălui meu, una în care am trăit cu toţii precar şi pe care am eliberat-o atunci când a venit vremea să plătească facturile. O dată pe lună, îşi punea ceremonios o pungă de hârtie lângă fotoliul lui rabatabil şi îşi petrecea câteva ore deschizând plicuri şi carnetul de cecuri, ţipând şi înjurând, semnând şi plătind. Avea să plătească iar şi iar, vreme îndelungată, pentru casa şi familia lui mare. Chiar şi după moartea Rebeccăi, facturile de la medicul psihiatru au continuat să curgă, aducere-aminte, lună de lună, a unui eşec costisitor în toate privinţele. Mama crede că la un moment dat tata cu siguranţă s-a enervat foarte tare şi n-a mai plătit, iar facturile au fost trimise la o firmă de recuperare, care a umflat daunele financiare de-a lungul timpului. Tata a plătit facturile Rebeccăi până când a murit şi el. Oare cum se simţea când completa cecurile alea? Când se semna, cu scrisul lui dramatic şi ascuţit. Confirmându-şi astfel tristeţea sau furia. Câteva luni în pocăinţă, altele în resemnare.

Şi apoi vara se transformă în toamnă, noaptea în zi. Momentul din zi într-o poezie poate să fie la fel de important ca anotimpul. Seara scoate la iveală cerul şi misterul, sexul şi pericolul, în timp ce răsăritul dezvăluie posibilitatea şi revelaţia, noi prilejuri de a îndrepta lucrurile şi de a face greşeli. Utreniile sunt rugăciuni tradiţionale făcute de obicei la răsărit de anumite ordine monastice în catolicism, după o noapte de priveghere, începând ziua cu rugăciuni. Denumirea lor în engleză *matins* provine din *Matuta*, numele latinesc pentru zeiţa greacă a dimineţii, Leucothea. *Matins* sunt cunoscute şi pentru împărtăşirea diferitelor „lecţii“ despre scriptură şi vieţile sfinţilor şi martirilor, dar Louise Glück îşi încheie poezia *Matins* cu întrebări, mimând viaţa. Ea începe astfel:

> Vrei să ştii cum îmi petrec timpul?
> Merg pe peluza din faţa casei, prefăcându-mă
> că smulg buruienile.

Dar, fireşte, nu smulge buruienile, ci iscodeşte îndeaproape. Căutările ei

iau insistența, regularitatea şi postura rugăciunii. Întrebările lui Glück încep personal, aproape acuzator, apoi se mai domolesc puțin, în timp ce natura căutării – a curajului, a neîndoiosului – se dezvăluie. Timpul trece, copacii îşi schimbă culoarea, „câteva păsări întunecate îşi fac reprezentația / orei lor de stingere prin muzică“, şi într-un final vocea pare mai deschisă şi mai tânguitoare.

Dar era o propoziție pe la mijlocul poeziei – „vara-i pe sfârşite deja“ – de care mă agățam eu. „Copacii bolnavi“ şi „păsările întunecate“. Tata în fotoliul lui, cu băutura cu vitamine şi cu tubul de oxigen, spunându-mi: „Totul a trecut prea repede“. Tata la masa nr. 5 cu câteva săptămâni înainte să moară, când mi-a spus că nimeni nu-l cunoscuse niciodată cu adevărat. Stând cu toții lângă cavou, alături de puținii însoțitori puşi la patru ace, cu mâinile goale. Îmi doresc să-şi fi deschis mai mult sufletul, să fi pus întrebările potrivite, dându-ne şi nouă libertatea să le punem. Dar de fapt ce anume cer? Rolul unui tată diferă de acela al poetului. Tatăl (tatăl meu) este aşezat la masă, în fotoliu, la muncă, în toată autoritatea asta rănită şi împovărată. Poetul este închis între marginile late, tremurând în colț şi râcâind pământul, creând sentințe şi frumusețe. La sfârşitul poeziei, el întreabă:

Vrei să-mi vezi mâinile?
La fel de goale acum ca prima dată.
Sau asta a fost mereu ideea,
Să continui fără un semn?

La întâlnirea clubului în acea seară, eram cu toții oarecum de acord că răspunsul la întrebare era, cel mai probabil, da.

În alt poem, *How to Like It* (*Cum să-ți placă*), era toamnă şi Stephen Dobyns se întreba în continuare ce anume face viața „posibilă“. Acest poem al lui Dobyns părea să fie despre vârsta de mijloc, un subiect frecvent abordat la clubul de carte, pentru că această categorie de vârstă domină camera cu ambivalență trepidantă şi îndoială imperativă, ocupând cel mai înalt şi mai extravagant turn din cetatea fără ziduri. Încă poți să mergi pe scări, brocarturile sunt încă strălucitoare, tapițeriile puțin uzate în locurile potrivite. Înconjurat de frumusețea micşorată a tuturor anotimpurilor, poți să

te bucuri de panoramă şi de activitatea de pe străzi şi din pieţe, chiar şi atunci când ştii foarte bine că va trebui să părăseşti cetatea într-o bună zi. Era o perioadă cu care vorbitorul lui Dobyns era foarte familiarizat:

Primele zile de toamnă. Seara,
vântul miroase a drumuri ce urmează a fi bătătorite,
în timp ce foşnetul frunzelor pe peluze
e ca un simţământ neastâmpărat în sânge,
dorinţa de-a te urca în maşină şi de-a continua să conduci.
Un om şi un câine coboară treptele verandei.

Sara şi-a dat seama că în ultimele trei poezii apăreau pajişti sau curţi, ca un fel de amortizoare spirituale între lumea domestică şi univers. Laolaltă cu veverițele care se zbenguie în curtea sorții, câinele era cu siguranță preferatul serii. Tuturor le plăcea câinele. În vreme ce vorbitorul din poem, la fel ca mulţi dintre noi, stă suspendat ca-ntr-o visare între tinerețe şi vârstă, între trecut şi prezent, între gând şi acțiune, câinele sare de colo-colo cu idei nebuneşti:

Câinele spune: Să luăm nişte fete şi să le
smulgem hainele. Să săpăm gropi peste tot.

Aşadar, ne-am întrebat, câinele din poezie reprezintă dorința umană? Este câinele companionul nostru lăuntric şi dinamic, promițând acțiune, dar desincronizat în raport cu sinele nostru – omul –, care este paralizat de frică şi nehotărât, contemplând „fuioarele de nori / străbătând chipul lunii“ şi visând la evadare? Câinele e oare omul, sau câinele este câinele? Câinele ăla vrea să *iasă*! Sugestiile lui sunt inițial energice, nesăbuite, sexuale („să ne îmbătăm“ şi „să dărâmăm toate coşurile de gunoi pe care le putem găsi“, să mergem la restaurant ca „să mirosim picioarele oamenilor“ şi „să ne îndopăm cu burgeri“), pentru ca apoi să devină mai uşor de stăpânit şi mai domestic („să ne întindem lângă foc şi să ne punem cozile peste bot“). În loc să meargă toată noaptea spre un alt oraş sau să miroasă picioarele unui necunoscut într-un restaurant, se întorc la uşa de la intrare, în timp ce omul se întreabă: „Cum este posibil să-mi doresc atât de multe lucruri / Şi totuşi să nu vreau nimic?“

Nouă ni s-a părut din nou că suntem lăsaţi cu imposibilitatea inerentă a dorinţei. Până la sfârşit, omul e indecis, dar încă are poftă de mâncare şi câinele propune să facă amândoi cel mai mare sendviş din lume. Într-un final, soţia bărbatului îl găseşte în faţa frigiderului, uitându-se înăuntru

de parcă acolo se păstrau răspunsurile –
cele care îţi spun de ce te trezeşti dimineaţa
şi cum e posibil să dormi noaptea,
răspunsuri la ce urmează să vină şi cum să-ţi placă.

La fel ca în poemul lui Glück, nu există răspunsuri la întrebări, doar dacă poemele nu sunt chiar ele răspunsurile, ca şi cum ar spune că în faţa misterelor vieţii nu avem decât dorinţa, că dăm formă acelei dorinţe, că procedând astfel încercăm să ne conectăm cu alţii şi să diminuăm izolarea noastră colectivă.

În cele din urmă, am ajuns la inevitabil, la iarnă şi moarte. „Poezia ne dezvăluie că suntem în viaţă şi că ştim c-o să murim“, a spus poeta Marie Howe. „S-ar putea ca acesta să fie cel mai misterios aspect al existenţei – iar poezia ştie asta.“ Sara a ales poemul *What the Living Do* (*Ce fac cei vii*) pentru iarnă. Îl are ca destinatar pe fratele mai mic al lui Howe, Johnny, mort la vârsta de 28 de ani. Când îţi moare un frate, moartea îţi devine intimă. Intensitatea aceea îşi pune amprenta. Ca adult, atunci când eşti cu fraţii sau surorile tale, o parte din tine este mereu copil, ataşat de modele de comportament şi asocieri din copilărie. Toate glumele şi gesturile, afecţiunea şi resentimentele. Dar şi pierderea unui frate tânăr funcţionează în mod similar. Interiorizezi pentru totdeauna neîmplinirea lor sâcâitoare.

Fratele lui Howe a murit în 1989. Maddox a murit în 1989. Dobyns a murit în 1989. Nu ştiu ce să cred despre coincidenţa acelui an în poeziile alese de Sara, toate conectate la acest moment specific, dinspre finalul secolului XX. În mintea mea, coincidenţa indică înspre anul 1989 din viaţa mea, când locuiam, atât de tânără, într-o cetate fortificată veritabilă, Siena, când leneveam în *piazza*, când ieşeam în oraş cu paraşutişti militari italieni staţionaţi în apropiere şi trăiam extraordinara ciocnire a secole de cultură. Îmi plăceau poveştile oraşelor medievale aflate în conflict din centrul Italiei, care îşi catapultau reciproc măgari bolnavi peste ziduri, doborau

turnurile falice în semn de dominare, atacau relicvarele sfântului ocrotitor al oraşului. Şi Zidul Berlinului s-a prăbuşit în 1989, punând în contrast imperativele istorice privitoare la ziduri: cele pe care vrem să le păstrăm şi cele pe care trebuie să le distrugem.

În plus, gândindu-mă la anul 1989, am descoperit o amintire uitată sau îngropată. Era anul în care Rachel a încercat pentru prima oară să se sinucidă, deşi printr-o metodă mai blândă, cu Tylenol, lucru pe care l-am aflat de la mama când m-a vizitat în Toscana, unde stăteam într-o *loggia* cu vedere la Piazza Santo Spirito din Florența. Eram departe de casă, pe un alt continent, trăiam într-o reclamă la un parfum, numai piatră cubică şi arcade elegante, unde până şi paraşutiştii purtau cravată în weekend. Dintr-odată, atâția ani mai târziu, povestea general acceptată a gemenelor mi se părea mai complicată. Oare Rachel deschisese cea dintâi uşa, pentru ca Rebecca să păşească cea dintâi dincolo? La vremea aceea, văzusem în tentativa lui Rachel o încercare adolescentină de a atrage atenția, care s-a risipit apoi în declinul mai dramatic al Rebeccăi. Dar unsprezece ani mai târziu valul acela avea să se izbească de mal.

What the Living Do a lui Howe completează cu şi mai mult chin personal discuția noastră despre oameni ca ființe sezoniere şi despre felul în care implicăm anotimpurile în drama noastră internă. Autoarea i se plânge lui Johnny că e înfundată chiuveta de la bucătărie şi că radioul i s-a stricat, merge la cumpărături prin răcoarea din Cambridge, varsă cafeaua pe ea şi cumpărăturile i se împrăştie pe jos din sacoşa spartă. Cumpără o perie de păr. Şi toate lucrurile astea pe care „le fac cei vii“ sunt accentuate de absența lui Johnny, de faptul că nu mai poate să le facă el, vorbitoarea simțind cum Planul Tragic apasă pe cel Trivial. Parcându-şi maşina, îşi aminteşte la ce se referea el când vorbea despre „acea tânjire“: „Vrem să vină primăvara şi să treacă iarna. Vrem / pe cineva pe care să-l sunăm sau nu, o scrisoare, un sărut – vrem mai mult, şi mai mult, şi apoi şi mai mult.“

Poezia lui Howe descrie modalitățile deopotrivă remarcabile şi cu nimic ieşite din comun în care experimentăm viața. Versurile lungi şi distihurile par să reflecte traseul sinuos al minții, inevitabilul parcurs al zilei noastre. Prinşi între descompunerea frustrantă a lumii materiale (chiuveta înfundată, cumpărăturile împrăştiate, cafeaua vărsată) şi clinchetul nesfârşit al dorinței

(„acea tânjire“), ne putem lăsa în continuare surprinşi de clipele de acceptare a sinelui nostru imperfect, a supraviețuirii noastre după o pierdere profundă.

Dar sunt momente, când merg, când îmi văd reflexia cu coada ochiului în vitrină,
să zicem vitrina magazinului de închiriat casete video de la colț, şi mă cuprinde
un sentiment atât de profund de prețuire

pentru părul care-mi flutură în vânt, pentru chipul meu crăpat, pentru haina descheiată, încât rămân fără cuvinte:
Trăiesc. Îmi amintesc de tine.

Încercarea de a cunoaşte şi de a fi cunoscut părea să fie scopul dual al fiecărui poem ales de Sara pentru noi. Restaurantul, intersecția, grădina, vitrina magazinului de închiriat casete video – în seara aceea, la clubul de carte s-a vorbit despre toate locurile în care ne putem întâlni cu noi înşine, toate acele întâmplări neaşteptate care ne ajută să facem față zilei. Poeziile au ca subiect văzduhul – stelele, vitraliile, păsările, luna sau, în *What the Living Do*, cerul „de un albastru încăpățânat“ – în timp ce încearcă de zor să negocieze pământul, scormonind cu degetele în existență, iscodind după ceva anume, o amintire sau o recunoaştere. Poate că acest gest are legătură cu tonul conversațional al poemelor, cu această nevoie de a explica şi de a se implica, indiferent dacă în raport cu „tinele“ sau cu sinele. Toate aceste conversații, precum anotimpurile, au capacitatea să ne păstreze conectați la fragilul nostru loc în lume, mărturisind totodată măreția aflată la temelia a tot. Şi au această capacitate deoarece ne îndeamnă să vorbim cu viii şi cu morții noştri.

La micul dejun săptămânal de după întâlnirea clubului din noiembrie, i-am povestit mamei despre poeziile alese de Sara şi cât de mult ne-au ajutat anotimpurile ca să le parcurgem. Mama se entuziasmează repede, uită de aburindele *huevos rancheros* din fața ei, se înviorează şi vorbeşte despre anotimpuri, care îi plac foarte mult, cum anul se repetă la nesfârşit, cum

aşteptăm iarăşi şi iarăşi sărbătorile. Şi, mai adaugă ea, cât de frumos şi ordonat e anul liturgic. Adventul, Timpul de peste an, Postul Paştelui.

În jur zumzăia agitația de dimineață: cafelele turnate una după alta, sosul iute scos din şorțuri, bonurile lăsate pe masă, plata consumației. Am întrebat-o pe mama dacă nu cumva acea structură a ritualului a ajutat-o să țină sub control haosul familiei în toți aceşti ani, având în vedere că tata era mereu plecat în interes de serviciu, dacă nu cumva astfel ne-a conferit ordine şi sens, mergând la slujba de duminică, aprinzând lumânările de Advent, sărbătorind Crăciunul de trei ori – Sfântul Nicolae, 25 decembrie şi apoi Epifania, care dădea startul carnavalului, care ne aducea la Postul Paştelui şi la nesfârşita Săptămână Mare şi la Paştele glorios. Dacă nu cumva aceasta făcea parte dintre lucrurile care-o ajutaseră să crească opt copii, în mare parte de una singură.

Nu, nu chiar, sau, mai bine zis, nu pusese niciodată problema aşa. Ştiuse de mult că asta îşi dorea să facă la maturitate.

— În anii ’50, când eram mică, am mers acasă la o prietenă de Ziua Tatălui şi pe masa din sufragerie era un tort în formă de cravată. Mi s-a părut extraordinar. Tortul m-a impresionat tare. M-a impresionat că oamenii fac aşa ceva. Mi-am dorit să ajung şi eu astfel, să găsesc modalități de a comemora, de a celebra.

— Ce anume să celebrezi?

— Faptul că trăiesc.

Una dintre revelațiile cu cel mai mare impact asupra vieții ei implica un tort în formă de cravată? Nu era nici măcar o revelație spirituală. Era absurd şi secular. Simțeam cum fața mi se strâmbă a neîncredere în timp ce-mi plimbam terciul prin farfurie. Probabil mi-a observat mimica.

— Ştii, când eram copil, atmosfera de-acasă era foarte serioasă, foarte… conservatoare.

Îşi alegea cu grijă cuvintele, căutând un fel precis, dar şi inofensiv de a-i descrie pe răposați.

— Nu se sărbătorea nimic cu adevărat. Doar gestul ăla, tortul, mi s-a părut remarcabil.

Apoi, în 1964, după ce a terminat facultatea şi s-a logodit cu tata, a fost voluntar timp de nouă luni în Anadarko, Oklahoma, făcând meditații şi

predând copiilor din mai multe triburi diferite, mulţi cu strămoşi care au venit dinspre est pe Drumul Lacrimilor. Locuia într-un apartament mare, de pe al cărui acoperiş putea vedea câmpiile, şi tot acolo, sub cerul înstelat, stătea de vorbă nopți la rând cu colega ei de cameră despre viitor; atunci a gustat libertatea pentru prima oară cu adevărat; avea s-o mai simtă abia după moartea tatălui meu, patruzeci şi opt de ani mai târziu. În acel timp intermediar, când planifica şi aştepta viața de femeie măritată, a dat peste o carte, *The Year and Our Children* (*Anul şi copiii noştri*), unde era vorba despre diversele feluri de a sărbători anul liturgic catolic şi de a cultiva o „spiritualitate domestică“. Ea şi tata erau catolici devotați şi deja hotărâseră că-şi doresc o familie mare (doisprezece copii!), iar mama intenționa să cultive în casă sărbătoarea, ritualul, să încifreze bucuria în calendar. De-a lungul anilor, a pus în aplicare mai multe sfaturi din carte, un teatru de păpuşi de Sfântul Nicolae, ghirlandele anuale de Advent, mesele de Epifanie. Deşi ea inițiase toate acestea, i-a recunoscut lui tata meritul de a le desfăşura, tenace, an după an. După părerea mamei, tata s-a agățat de tradițiile lor din teama de schimbare, din teama față de acel abis stăruitor. „Până la fund, şi încă un pic“, acesta era mottoul vieții lui, sărbătorind exagerat, umplând până la refuz coşurile de Paşte şi cumpărând cei mai mari curcani, aparent mai preocupat de spectacolul secular decât de respectarea riturilor spirituale.

Credința catolică nu s-a prins de mine, în schimb ritualul de celebrare, cu siguranță. M-am întrebat dacă nu cumva această dorință de a cultiva o spiritualitate domestică s-a insinuat în clubul de carte. Până în noiembrie, întâlnirile noastre lunare deveniseră deja parte din ritmul vieții băieților noştri, deşi ei le resimțeau oarecum periferic. Când mama începea să aranjeze brânzeturile pe un tocător după ce-şi termina treaba, băieții ştiau că urmează seara clubului de carte şi dădeau iama cu entuziasm în dulciurile extravagante aduse de Sara, în timp ce adulții stăteau de vorbă, răsfoiau hârtii şi deschideau sticle de vin. La fel ca părinții noştri, şi noi dădeam contur experiențelor în familie prin ritual şi tradiție. Şi aşa cum tortul acela luase formă de cravată, la fel puteam să-i dăm şi noi orice formă doream.

După micul dejun, am mers cu mama la cimitirul Lafayette nr. 1, unde din nefericire, prea adeseori, era ceva de comemorat. Am luat flori pentru

ziua de naştere a Rebeccăi. Gemenele erau născute pe 19 şi 20 noiembrie, înainte şi după miezul nopții. Au venit pe lume complicând lucrurile, concurând deja pentru propriul spațiu, cu datele lor de naştere diferite şi cu sărbătorile separate. Mama a spus că Rebecca era mereu geloasă pe Rachel, care-şi primea micul dejun la pat înaintea ei. Chiar dacă le plăcea să fie gemene, tensiunea de a avea o viață şi o identitate separată a persistat, continuând cu şcolile diferite, prieteni, tunsori şi simț al modei diferite. Deşi, în final, acea legătură proprie gemenilor a fost mai presus de orice.

În ziua anterioară, de ziua lui Rachel, Otto a avut programare la doctor chiar lângă cimitirul Lafayette nr. 1, aşa că ne-am oprit să aducem omagii şi, cum ştiam că aveam să vin cu mama în următoarea zi, să facem curat în cavou. Trebuia să arunc florile uscate lăsate de la Ziua Tuturor Sfinților, cu câteva săptămâni în urmă. Cândva tot oraşul venera morții în acea zi, un prilej important de reuniune, când cimitirele se umpleau de negustori, când viii aduceau flori şi lumânări răposaților, iar slujbele se țineau printre criptele împodobite şi proaspăt văruite. Dar în decursul vieții mele vechea tradiție creolă a dispărut în cea mai mare parte, multe morminte au fost abandonate generații la rând, răposații au fost dați uitării, genealogia amintirilor a fost retezată. Ziua Tuturor Sfinților nu înseamnă acum mai mult decât câteva candele şi crizantemele de rigoare sau buchete de flori din plastic pe ici, pe colo, înveselind fațadele de marmură îmbătrânite cu câte un pic de atenție, o slujbă sau două, şi poate câțiva restauratori veniți cu mistrii şi găleți să refacă o veche criptă distrusă. Pentru Ziua Tuturor Sfinților, am dus-o pe mama la o pepinieră ca să aleagă cu mare grijă crizantemele pentru morții noştri – muguri mov şi țepoşi pentru Rebecca, unii mai mici, dar mai roşietici pentru Rachel, iar pentru tata, irişi galbeni şi zburliți, fix zece, câte unul pentru fiecare dintre noi, a spus mama.

Câteva săptămâni mai târziu, de ziua de naştere a lui Rachel, florile erau deja uscate, iar eu şi Otto le-am aruncat în tomberonul din metal de la intrarea dinspre strada Prytania. În timp ce măturam frunzele de magnolie împrăştiate pe lângă mormânt, Otto a alergat pe potecile înguste, printre cripte şi mausolee mai mari, uitându-se la date, la locurile exotice unde se născuseră unii şi la numele arhaice cioplite în plăcile de marmură. Pe un mormânt de pe un rând adiacent, şi-a văzut propriul nume printre cele din

secolul al XIX-lea. Era încântat, şi i-am propus să luăm nişte hârtie şi un creion din maşină şi să copiem desenul. După moartea gemenelor, am umblat cu mama prin cimitir, înarmate cu creioane şi hârtie de calc ca să copiem ornamentele care-i plăceau, pentru placa de la cavoul nostru, când avea să cioplească într-un final numele gemenelor. O salcie, o coroană, o urnă împodobită, un miel. Toate simbolurile acestea arhaice însemnau mai mult sau mai puțin acelaşi lucru. În timp ce țineam hârtia pe marmura rece şi puțin grunjoasă (începea să se „fărâmițeze“, aşa cum se întâmplă uneori cu marmura veche), Otto a frecat cu grijă muchia creionului de ea, iar literele impunătoare şi cercurile numelui lui au prins contur în cercul întunecat de grafit, pergament după gravorul de acum aproape două sute de ani. Mă întrebam la ce se gândea Otto. Oare ce întipăream în el? În ce mod îşi puneau amprenta asupra lui acest loc, această familie?

Ani de zile, când vorbeam cu copiii noştri, le numeam pe Rebecca şi Rachel „surorile mele moarte“ sau „mătuşile voastre răposate“, împovărându-ne pe noi toți cu frică, dar şi cu mister; le răspundeam mereu lapidar la întrebări, spunându-le fie că fuseseră foarte bolnave, fie că muriseră de tristețe. Mă minţeam singură spunându-mi în sinea mea că aştept să crească suficient ca să înțeleagă. Ştiam că, de îndată ce le spun adevărul, risc să par o mamă diferită pentru ei, mai vulnerabilă şi rănită, şi familia noastră va părea diferită. Nu voiam să integrez autodistrugerea în istoria noastră comună. Noi, fraţii rămaşi în viaţă, împărtăşeam aceeaşi teamă că o parte din mitul gemenelor tinere, frumoase şi înmormântate în stil gotic va fi interiorizat de copiii noştri, nu însă şi realitățile vieților lor, care erau viguroase, afectuoase, complicate şi extraordinar de triste. Într-o bună zi, când stăteam de vorbă cu băieții mei, le-am numit pe gemene „surorile mele pe care nu le-ați întâlnit niciodată“, şi mi s-a părut o atât de mare uşurare pentru noi toți. Simplul fapt de a mă referi altfel la gemene ne-a eliberat de povara de a ne concentra pe moartea lor şi a evidențiat viaţa lor trăită, posibilitatea pe care ar fi putut s-o cunoască. Gemenele nu vor fi niciodată reale pentru copiii noştri şi devin tot mai puțin reale pentru noi, dar câteodată văd o poză cu ele, pe care n-am mai văzut-o de mult, o expresie sau un gest surprins pe neaşteptate şi care captează realitatea existenței lor mai bine decât un zâmbet pregătit anume pentru aparatul de

fotografiat, şi atunci mă proiectez înapoi în existenţa lor. Au fost aici. Au fost iubite.

Pentru aniversarea lor, mama a adus flori pentru urnele lor personalizate, aşezate precum santinelele de o parte şi de alta a criptei. În timp ce împărțeam crini între cele două vaze, am glumit cu ea că ar face bine să fie număr par. Ne-am luat poziția obişnuită, cu capul aplecat şi ținându-ne de mână. Am plâns şi ne-am tânguit. Încercam să nu luăm în seamă grupul de turişti din apropiere. Am spus *Tatăl nostru*. Mama i-a cerut iertare lui Dumnezeu pentru Rebecca şi Rachel. Apoi a cerut iertare pentru noi toți.

De-a lungul anilor, iertarea a devenit un impuls dominant, călăuzitor pentru mama, mai ales de curând, de când moartea tatei a făcut-o să-şi pună atâtea întrebări despre căsnicia lor, despre tot ce a ascuns față de ea, despre rolul ei în toată afacerea asta. Odată, când am întrebat-o despre dependența de alcool a lui tata, mi-a spus că nu avusese niciodată încredere în ea însăşi să recunoască semnele. Era atât de ocupată şi concentrată pe noi, copiii, şi pe cursurile ei, încât nu mai avea timp să observe sau să reflecteze. Nici măcar ginul de sub chiuvetă, din spatele detergentului? Nu, a răspuns râzând. Era o gospodină îngrozitoare şi chema pe cineva s-o ajute sau delega copiilor treburile casnice. În plus, nu aveau timp să comunice cu adevărat unul cu celălalt. Mama era izolată acasă, tata lucra foarte mult, călătorea des, făcea voluntariat la adăposturi, mergea cu bicicleta pe dig în weekend, câteodată mai bine de şaizeci de kilometri. Aşa s-au aşezat lucrurile de când s-au căsătorit. Gândeşte-te numai, mi-a spus ea, a absolvit facultatea, s-a căsătorit, a început facultatea de drept, ziua era stagiar, seara mergea la cursuri, a avut opt copii şi nu s-a oprit niciodată din truda pentru familie. Ea îi admira tăria, îl aprecia şi îi dădea spațiu să aibă propria-i viață. După patruzeci şi ceva de ani, au venit la înmormântarea lui, nu unul, ci doi *maîtres d'*, ai unui restaurant în care ea nu fusese niciodată, ca să-şi exprime aprecierea pentru el, spunându-i cât de mult însemnase tata pentru ei vreme de decenii. Cum anume umplea el spațiul dat de mama? Mama nu va şti niciodată cu adevărat.

Dar ataşamentul ei față de iertare s-a cristalizat pentru mine atunci când am mers împreună la Angola ca să-l vedem pe Ronald pentru prima oară. Ca şi mine, mama ținea legătura cu el de când fusese dus din sectorul

condamnaților la moarte printre deținuții de rând ai închisorii. Pe drum, am vorbit mult despre tata, despre ataşamentul lui față de Ronald, despre cât de îngrijorată era mama că generațiile copiilor noştri s-ar putea să nu aprecieze misterul nemaipomenit al vieții umane, miracolul existenței noastre pe planeta asta, pentru că vor fi petrecut atât de mult timp cu ecranele. După ce-am trecut de filtrele de securitate şi ne-am urcat în autobuz împreună cu alte rude şi prieteni de-ai deținuților, am ajuns în zona principală de luat masa pentru vizitatori: însemnări de mână pe avizier ale diferitelor grupuri care se ocupă de concesii, Clubul Hispanic, Clubul de Arte Literare, Clubul Asiatic, Clubul Foştilor Dependenți de Alcool; artizanat din lemn şi piele, precum seturi de şah şi curele, de vânzare; o zonă de joacă pentru copii; şi un colț de făcut poze cu fundal rustic.

Ora de vizită era la apogeu. În timp ce îl aşteptam pe Ronald, un bărbat adâncit într-un Coran răscitit, care încerca să vândă cuverturi ca să strângă bani pentru azilul închisorii, ne-a ajutat să facem rost de o masă, apoi ne-a spus povestea lui, locul greşit la momentul nepotrivit, apoi cum a ajuns la Angola, cât de mult a trudit să devină un om mai bun, ce vrea să facă după ce o să fie eliberat, mai exact să se care din Louisiana şi să se întoarcă acasă, în Texas. Deşi toți deținuții purtau cam aceleaşi cămăşi albastre din bumbac, Ronald a fost uşor de reperat când a ajuns într-un final în zona de aşteptare. Avea o siluetă clasică, îndesată, de cajun, dar cu părul spălăcit, ochii şterşi şi chipul rumen. Ochelarii cu ramă de metal şi cămaşa fără guler băgată în pantaloni îi dădeau un aer misterios. Oarecum emoționat şi frământat, ne-a spus că eram singurii vizitatori de când scăpase din sectorul condamnaților la moarte şi că nu mai fusese niciodată în acea clădire. În timp ce se uita pe îndelete în jur, eu şi mama l-am asigurat că făceam noi cinste cu prânzul şi am aranjat în fața lui meniurile fotocopiate ale diferitelor cluburi.

Ezitând, Ronald s-a hotărât în cele din urmă să ia una dintre cele mai ieftine variante, Convict Tacos de la Clubul Hispanic şi o băutură răcoritoare de la Clubul de Arte Literare. Dar în timp ce încercam să conectăm lumile noastre eterogene, toate complexele i-au dispărut când mama l-a întrebat despre studiile sale la seminar. Din corespondența lui reieşea că fuseseră destul de riguroase, iar el era nerăbdător să povestească.

Mama studiase în facultate cultura creştină şi nu le-a luat mult până să discute despre calvinism şi predestinare şi dacă Dumnezeu are sau nu un plan pentru noi. Ronald era de părere că da, Dumnezeu are un plan foarte precis pentru fiecare persoană şi fiecare viaţă în parte. Mama vedea lucrurile în termeni mai generali, după părerea ei Dumnezeu ştia potenţialul omenirii pentru bine şi pentru rău. Într-un final, m-am scuzat şi am plecat să iau tacos, parcurgând un sistem elaborat de comandare a meniului, conceput în aşa fel încât deţinuţii să nu atingă niciodată banii, cu tichete în trei exemplare şi drumuri în sus şi-n jos pe culoar între mâncare şi casierie.

Ronald era pasionat de studiul Bibliei şi ne-a întrebat care sunt cărţile noastre preferate. Eu nu preferam nici una în mod special, dar am adus aminte de Ecleziast, spunând că existau îndoieli în privinţa provenienţei, după cum citisem undeva. Ronald s-a gândit o clipă, apoi a spus că Biblia era cuvântul adevărat al lui Dumnezeu transmis de-a lungul mileniilor. După o altă clipă de pauză i-am acceptat părerea. Deloc surprinzător, preferata lui era Cartea lui Iov, la care mama a zis: „Asta era şi preferata tatei!“ Am râs toţi trei cu deferenţă. Suferinţa extravagantă a lui Iov – tâlharii i-au omorât animalele şi servitorii, toţi copiii i-au murit într-o furtună care i-a distrus casa, trupul i s-a umplut de bube, prieteni lipsiţi de compasiune i-au dat sfaturi proaste – este doar o parte dintr-un joc dintre Dumnezeu şi Diavol ca să pună la încercare tăria credinţei omului. Există o absurditate în tragedie, şi în iscodirea după răspunsuri şi în ruperea tuturor legăturilor. Într-un final, Iov pare să accepte că omul nu-l poate cunoaşte pe Dumnezeu, nu se poate cunoaşte nici pe sine.

În timp ce mâncam tacos, mama a spus că preferata ei e Cartea lui Iona, una dintre cele mai scurte cărţi din Vechiul Testament. Dumnezeu i-a cerut lui Iona cel bun şi pios să le spună oamenilor că El îi va distruge din cauza păcatelor lor. Iona nu vrea să facă ce i-a cerut Dumnezeu şi urcă pe o corabie pornind către Tarşiş. Mama a spus că toată lumea asociază cu Iona întâmplările descrise mai departe. Dumnezeu trimite o furtună ca să răstoarne corabia, iar când Iona zice echipajului că încearcă să scape de Dumnezeu oamenii îl aruncă peste bord ca să se salveze. Dumnezeu trimite apoi un peşte uriaş ca să-l înghită; astfel ajunge Iona în pântecele chitului, într-o beznă totală şi o disperare lirică, biblică. *Toate talazurile şi valurile*

tale au trecut peste mine. M-au înconjurat apele până la gât, abisul m-a învăluit şi trestia s-a împletit în jurul capului meu.[39] Iona iese după trei zile, transformat şi hotărât, şi merge în cetatea Ninive, al cărei rege ține seama de avertismentul lui. La fel ca în Pariul lui Pascal, regele spune că „Dumnezeu poate sau nu să ne atace, dar n-ar trebui să riscăm“, aşa că le porunceşte tuturor să se îmbrace în sac şi să-şi toarne țărână pe tot corpul, chiar şi animalele, şi să înceapă să țină post. Iona pleacă apoi din cetate şi îşi ridică o colibă unde stă să vadă ce-o să facă Dumnezeu în continuare. Când îşi dă seama că, după toată strădania lui, Dumnezeu i-a iertat pe păcătoşii din Ninive, se înfurie.

39. Trimitere la Iona 2:4–6, bibliacatolică.ro.

Asta e partea care-i place mamei, şi o povesteşte cu glas entuziasmat de profesoară şi cu gesturi atente. Dumnezeu face să crească într-o noapte un ricin lângă Iona, care să-l apere a doua zi de soare şi pentru care Iona este recunoscător. Apoi, în următoarea noapte, Dumnezeu trimite un vierme ca să roadă ricinul, care se usucă, iar Iona se înfurie din nou. La finalul cărții Dumnezeu îi spune lui Iona: „*Ție îți este milă de un ricin pentru care nu ai muncit şi pe care nu l-ai crescut, care într-o noapte a răsărit şi într-o noapte a pierit. Iar mie să nu-mi fie milă de Ninive, cetatea cea mare, în care sunt mai mult de o sută douăzeci de mii de oameni care nu ştiu care-i stânga şi care-i dreapta şi animale multe?*“

Când am întrebat-o dacă Iona n-a mai fost furios pe Dumnezeu într-un final şi dacă i-a iertat pe oamenii din Ninive, a spus că nu vom afla niciodată. Cartea se termină cu întrebarea lui Dumnezeu privitoare la animale, lăsând loc cititorului să se gândească cum ar răspunde el. Ronald a încuviințat din cap, extrem de atent la tacoul care se tot desfăcea. Mamei îi plăcuse cum acționase Dumnezeu prin intermediul lucrurilor mărunte şi felul în care povestea vădea simțul umorului pe care-l avea Dumnezeu, îi plăcuse blândețea cu care îl învață pe Iona despre iertare, îndemnându-ne să privim dincolo de noi înşine, de furia noastră față de lume, la misiunile noastre zadarnice, la nedreptăți, reale sau percepute, şi să recunoaştem că toată lumea merită iertare şi mântuire. Lecția se învață din lucrurile infime, finite, dintr-o plantă, un vierme.

Mama şi-a găsit mereu fericirea în lucrurile mărunte. Într-o primăvară, la scurt timp după moartea lui tata, a povestit cu entuziasm, la masa noastră de dimineaţă, cel mai fantastic lucru care i se întâmplase cu o săptămână înainte. Muta un scaun pe verandă şi a simţit ceva ciudat pe ţesătura spătarului. S-a uitat mai atent şi a văzut o crisalidă, despre care ştia că adăpostea un fluture monarh, pentru că obişnuia să-i crească cu elevii în clasă. Timp de o săptămână, primul lucru în fiecare dimineaţă, mergea să vadă coconul pe spătarul scaunului, simţea cum se face mai tare şi vedea cum se închide la culoare, devenind de un negru lăptos cu portocaliu. Într-o dimineaţă, crisalida era deschisă şi goală, iar pe veranda din ciment, chiar sub scaun, erau câteva picături de sânge. Explica foarte entuziasmată că fluturele pompează sânge în aripi atunci când se formează. N-a avut nevoie să vadă fluturele monarh, să vadă cum încearcă să zboare, cu primele bătăi nesigure din aripi; era suficient să vadă picăturile de sânge. Mi-am dat seama că trăia cu adevărat într-o stare poetică de recunoştinţă faţă de lumea finită şi de veneraţie pentru infinit. Acesta era secretul echilibrului şi fericirii spirituale a mamei. Am fost mereu geloasă pe credinţa ei, pe capacitatea pentru iertare universală. Mi-e teamă că semăn mai mult cu tata, că sunt furiosul din colibă, veghind cu îmbufnare cetatea, mâhnit că lucrurile n-au ieşit aşa cum a vrut el. Totuşi, pentru mama, suntem cu toţii locuitori ai cetăţii Ninive, demni de iertare, stând în sacii noştri de pânză, acoperindu-ne cu cenuşă şi sperând că nu ne înşelăm şi că Dumnezeu va avea milă.

Am terminat de mâncat şi de băut, apoi am sortat recipientele din plastic ca să le ducem la tomberon, care dădea deja pe dinafară după sutele de prânzuri. De jur-împrejur, în toată cantina, părinţi, copii, fraţi, surori, prieteni, iubiţi se pregăteau cu toţii să-şi ia rămas-bun, într-o intimitate aproape de nesuportat, aplecându-se peste mese şi ţinându-se de mână, stând îmbrăţişaţi vreme îndelungată. Ştiam că mulţi dintre oamenii aceia erau din New Orleans, având în vedere că mulţi deţinuţi de la Angola proveneau din oraşul nostru. Ştiam că locul acesta iradiază o altă sferă vastă şi imposibil de cunoscut de durere şi pierdere, pe care mulţi dintre aceşti bărbaţi le-au cauzat sau cărora le-au căzut victime. Ronald voia o poză cu noi trei, aşa că ne-am aşezat la rând împreună cu alţii în ultimele minute de

vizită, ca să facem poză cu fundalul. Era un decor simpatic, de vreo doi metri şi jumătate lungime şi tot atâta înălțime, cu nuanțe delicate, aproape tomnatice, cu copaci de un verde-deschis şi cu iarbă aurie, un peisaj în tranziție. În mijloc, un râu cenuşiu se pierdea într-o pâclă de copaci şi maluri şerpuite. În timp ce ne apropiam ca să facem fotografii şi să zâmbim, m-am întrebat dacă artistul, probabil un deținut, îl pictase din amintire, după un loc ştiut de el cândva, sau dacă şi-l imaginase aşa cum şi-l dorea.

DECEMBRIE
Împărțirea pâinilor

Ne-am găsit la finele anului, pe ultima filă a calendarului de la Saturn Bar pe care-l ținem în bucătărie şi al cărui design utilitar nu s-a schimbat de decenii. An de an, în prima săptămână din ianuarie, cumpăr cu doi dolari calendarul barului, şi an de an arată exact la fel, cu planeta cu inele uşor înclinată şi centrată deasupra adresei din St. Claude Avenue şi a numărului de telefon. Marginea roşie, literele albastre pe fond alb, aspectul nu diferă niciodată. Doar zilele, anii, secolele s-au schimbat. Decembrie este luna care rămâne – toate celelalte au fost smulse, poate doar câte un ciot din martie sau august să mai fi scăpat, sub strânsoarea capselor. Pitită între calendar şi perete, se zărea fatidica felicitare cu calendarul maya pe care ne-a trimis-o Chris de Anul Nou şi am păstrat-o tot anul. Tata a murit la scurt timp după ce-a sosit.

Lângă vederea veche de un an a lui Chris era o felicitare de Crăciun primită de curând de la clientul fratelui meu într-un plic verde-deschis, purtând aceeaşi ştampilă a sectorului condamnaţilor la moarte cu aceeaşi cerneală şovăitoare în partea de sus a literelor. Ne dorea ca *dragostea, pacea şi bucuria lui Isus să ne umple inimile şi casele*. Cazul lui, ca majoritatea cazurilor condamnaţilor la moarte, avea să se piardă în continuare în sistem. Ronald a avut noroc, dăruirea tatălui meu şi a colegilor lui a dat roade.

Fără tata, sărbătorile erau tensionate. El fusese un adevărat patriarh – în absenţa lui, se destrămau relaţiile şi se schimbau rolurile în familie. Când creşti într-o familie numeroasă, uiţi câteodată cât de mult te poţi ataşa şi în ce măsură ataşamentul acela îşi pune amprenta asupra ta în moduri de care nici măcar nu-ţi dai seama. Într-un efort de a stabiliza lucrurile, ne petreceam prea mult timp împreună, iar băuturile permisive de sărbători căpătau o altă dimensiune. Ca fraţi trecuţi de prima tinereţe, problemele noastre deveneau mai baroce, iar ale copiilor noştri, mai complexe. Şi iată

că sosise decembrie, o lună plină de obligaţii familiale şi sociale, cu dăruit de cadouri şi cu ritualuri anuale, şi pe multe dintre ele le ador, mai ales că acum am şi eu copii. În plus, chiar îmi era dor de tata. Îi plăcea Crăciunul, de Crăciun putea să se dedea dragostei lui pentru exces şi familie, putea să-şi arate generozitatea fără margini.

Cum calendarul civil şi cel liturgic catolic se aliniază, sfârşim anul sărbătorind acelaşi eveniment pe care l-am sărbătorit în ianuarie odată cu Epifania: naşterea lui Isus Cristos. Dar, în decembrie, atenţia se îndreaptă în mare parte asupra miracolului uman al naşterii (lăsăm deoparte discuţia despre imaculata concepţie), precum asupra oricărui alt miracol al naşterii. Când eram mici, în fiecare dimineaţă de Crăciun, mama ne citea – iar acum le citeşte şi copiilor noştri – povestea Naşterii Domnului. Înainte să primim cadourile, înainte să mâncăm opulentul mic dejun pentru ca apoi să ne petrecem toată ziua ca să ne revenim din preaplin, sinele extinzându-se în exces în atât de multe feluri, ea îşi concentrează întreaga atenţie pe un singur moment, pe naşterea umilă a posibilităţii, a mântuirii prin dragoste şi iertare, într-o iesle cu paie, având drept martori animale şi îngeri. Pe măsură ce îmbătrâneşti, momentul acela devine şi mai preţios, pentru că trebuie să-l ocroteşti în inima ta împotriva lucrurilor de care ai aflat că s-au întâmplat după naştere – mii de ani de vărsare de sânge şi lipsa de toleranţă în numele acelui prunc. Şi totuşi, anul se încheie cu veşti bune, chiar dacă între timp suferinţa e inevitabilă.

Întâlnirea clubului de carte din decembrie s-a simţit ca un adevărat dar primit de la Michael L., relativ nou în grup, în vârstă de vreo treizeci şi ceva de ani, textier şi solist al unei trupe a cărei muzică evocă tensiunea apăsătoare şi susţinută, fără eliberare. Am predat împreună în acelaşi departament; avea „uniforma“ alcătuită din tricou şi jeanşi negri şi un curriculum încărcat de literatură est-europeană, şi am fost surprinsă să aflu că e din San Jose, California. Michael L. alesese o selecţie a cronicilor autoarei braziliene Clarice Lispector, publicate la sfârşitul anilor ’60 şi începutul anilor ’70. *Crônicas* reprezintă o formă literară unică pentru jurnalismul brazilian, ca o rubrică obişnuită de ziar sau revistă, mai scurtă sau mai lungă, pe un subiect anume sau filozofică, produsă de cei mai proeminenţi scriitori ai zilelor noastre, care au primit libertatea de

neimaginat de a-şi alege stilul şi conţinutul. Pentru consumatorii americani de ziare, s-ar putea să pară o nebunie că textele intime şi ciudate ale lui Lispector sunt publicate într-un ziar, zi de zi. E greu să-ți imaginezi că te trezeşti dimineața cu mintea limpede şi aşteptând o nouă zi, citeşti despre viața politică locală, despre scorurile de la meciurile de fotbal, despre reducerile de preț la încălțăminte, şi apoi dai de asta:

> M-am trezit plină de nervi. Sunt atât de nemulțumită de viața asta.
> Cei mai mulți oameni sunt morți fără să-şi dea seama sau trăiesc ca nişte şarlatani.
> Şi în loc să dea, dragostea cere. Cei care ne arată afecțiune se aşteaptă măcar să le satisfacem unele nevoi.
> Minciunile stârnesc remuşcări. Iar a nu minți este un dar pe care lumea nu-l merită. Şi nici măcar nu sunt capabilă să sparg farfuriile precum fetița paralizată pe jumătate, atunci când s-a răzbunat. Nu sunt paralizată. Deşi ceva din adâncul meu îmi spune că suntem cu toții paralizați pe jumătate. Şi că murim fără să primim măcar o explicație. Iar ce-i mai rău şi mai rău – trăim fără să primim măcar o explicație.

Acea *crônica* a lui Lispector, care se intitula *Dies Irae* şi pe care au citit-o brazilienii în cafenea, în stația de autobuz şi la masa din bucătărie pe 14 octombrie 1967, continuă astfel încă vreo mie de cuvinte, arsuri prin straturile de hârtie ale cotidianului direct până-n inima însângerată a zilei, cât îți sorbi cafeaua.

Lispector, considerată una dintre cele mai bune scriitoare braziliene ale secolului XX, este o figură literară a cărei biografie îi eclipsează uneori scrierile, fiind extrem de interesantă şi plină de învățăminte, într-un fel dureros. Părinții ei evrei au scăpat din Ucraina răvăşită de război la câteva luni după naşterea ei, în 1920, după o călătorie lungă de ani de zile şi anevoioasă, cu lipsuri şi cu persecuții antisemite, când mama ei a fost violată în grup de soldații ruşi şi s-a îmbolnăvit de sifilis, maladie care a lăsat-o în cele din urmă „paralizată pe jumătate“. Familia a ajuns într-un final în Recife, un oraş din nord-estul Braziliei, genialul său tată chinuindu-se ca vânzător ambulant, mama bolnavă redusă la o statuie tristă într-un balansoar pe balcon, până la moartea ei, pe când Clarice avea nouă ani.

Lispector n-a mai văzut niciodată locul naşterii sale, iar portugheza i-a fost mereu limba „nativă“. Din aceste origini geografice dramatice şi ambigue, identitatea şi apartenența au devenit teme centrale în opera ei. Lispector a susținut adeseori că „aparține Braziliei“, în timp ce îşi afirmă „alteritatea“ transcendentă, pe care mulți critici o leagă de o tradiție a misticismului evreiesc est-european. Părea să trăiască şi să transcrie pe hârtie atât tensiunea de graniță, cât şi sentimentele care dominau întreaga lume. Identitatea era o graniță pe care încerca s-o dizolve ca să atingă un fel de divinitate sau înțelegere, dar, desigur, este şi o graniță de care avem nevoie, ca oameni, pentru sănătatea noastră mintală şi umanitate. Aşadar, ce granițe acceptăm noi, ca indivizi? Pe care le transcendem, ca specie?

Primul roman al lui Lispector, *Cerca del corazón salvaje* (*Aproape de inima vijelioasă a lumii*), despre o tânără care se luptă în plan spiritual cu cerințele conformiste ale căsniciei, a fost publicat când avea douăzeci şi ceva de ani, cu puțin înainte să se mărite cu un diplomat. A fost declarată imediat cea mai importantă carte din literatura modernă braziliană, dezlănțuind un val de comparații literare, aşa cum se întâmplă în astfel de situații. Când era asemănată cu Sartre, Lispector contracara: „Greața mea este diferită de cea a lui Sartre. Când eram mică, nu suportam laptele, mereu îl vomitam atunci când eram forțată să-l beau. Îmi picurau zeamă de lămâie în gură. Ideea e că ştiu ce-i greața, în fiecare fibră din carnea mea, în sufletul meu tot. Nu are de-a face cu Sartre“. Pentru ea, „existența“ nu preceda „esența“. Nu e nevoie să creăm sens prin acțiunile noastre, pentru că *noi suntem* sensul, în mod natural, prin trupurile noastre. Aşa cum subliniază Benjamin Moser, biograful lui Lispector, înclinațiile ei filozofice erau mai degrabă influențate de Spinoza, care credea că, fiind creaturi ale naturii, ea însăşi parte din Dumnezeu, suntem cu toții legați de tot ce ne-nconjoară prin divinitate. Viața înseamnă drumul croit prin acea divinitate.

Lispector a respins şi comparația cu Virginia Woolf, nu din motive literare sau filozofice, ci morale. Nu o putea ierta pe Woolf că s-a sinucis; spunea: „Datoria cea cumplită e să parcurgem drumul până la capăt“. Deşi născută din suferință şi suferind, la rându-i, enorm, Lispector a spus în altă *crônica* a ei că „prețuieşte prea mult viața“ ca să se omoare.

Dragostea ei pentru viață avea să devină din ce în ce mai solicitantă.

Ceea ce o legase de Planul Trivial a căzut – viața ei structurată ca soție de diplomat după divorț, frumusețea fascinantă a tinereții ei pe măsură ce-a îmbătrânit –, iar ea s-a înstăpânit tot mai mult pe Planul Tragic. Excentricitatea sa personală a devenit mai pronunțată, de parcă se abandona ciudățeniei şi complexității pentru care era cunoscută opera ei. Machiaj teatral, anxietate socială de gazdă, insomnie, telefoane date prietenilor în miez de noapte. Cele două dependențe ale ei, țigările şi somniferele, au provocat un incendiu puternic în apartament, cămaşa de noapte s-a topit pe ea, cauzându-i arsuri atroce pe aproape tot corpul şi o mână vătămată pentru totdeauna, fața fiindu-i în schimb cruțată. Au urmat luni de convalescență în spital. În timp ce îi scoteau copcile dintre degete, şi-a îngăduit să urle, tare şi mult, nu doar din cauza durerii, ci „pentru trecut, prezent şi chiar viitor“. Nu era urletul revelației sfâşietoare a lui Ivan Ilici de pe patul de moarte, ci un urlet pentru ceea ce ştia parcă de când se născuse.

Pentru cineva atât de preocupat de veşnicie şi de mistică, Lispector era şi foarte vanitoasă în privința aspectului ei fizic, în asemenea măsură încât spre sfârşitul vieții a angajat un machior profesionist care venea lunar la ea acasă şi îi făcea machiaj semipermanent. Puterea vanității feminine nu trebuie niciodată subestimată – omul era obligat să-şi facă treaba chiar dacă ea era inconştientă din cauza somniferelor. Machiorul se plângea că mascara era cel mai greu de aplicat atunci când ea era în acea stare. Machiajul este una dintre cele mai comune granițe de identitate, o confirmare a vremelnicului, a materialului, a reflexivității sinelui social. O prietenă frumoasă la vreo cincizeci şi ceva de ani mi-a spus odată că cel mai nasol lucru când îmbătrâneşti e că nimeni nu se mai uită la tine. Îți petreci jumătate din viață fiind admirată, clădindu-ți o parte din identitate în jurul acestei admirații, după care privirile, la început diluate, dispar de tot, şi nu mai eşti dorită.

Acum câțiva ani, într-o după-amiază de vară neobişnuit de răcoroasă, stăteam la băut în Chart Room, din Cartierul Francez; uşile erau deschise înspre stradă, aşa că mesele şi aerul condiționat se lăbărțaseră pe trotuarul încins. Fustele scurte şi rochiile de vară se ridicau fluturând, înainte să fie îmblânzite sub palme, stârnind un val de zvâcniri aproape comice, neajutorate, în rândul bărbaților. Un instinct foarte animalic prindea viață

peste tot pe strada Chartres, printre toate tipurile de oameni, despuind trupuri şi priviri. Mi-a trecut prin minte că, indiferent dacă vezi ca pe o ameninţare sau ca pe o confirmare privirile bărbaţilor aruncate spre chipul, sânii sau fundul tău, eşti doar una dintre milioanele de fiinţe preţăluite dintr-o ocheadă pe trotuarele din toată lumea, o lume în care vor apărea necontenit femei mai tinere, femei mai frumoase, care o să îmbătrânească, pentru că într-o bună zi fiecare dintre noi va păşi în anonimat pe trotuarele cenuşii ale lumii, şi atunci ce-o să se întâmple? Înflăcărarea în stil Spinoza a lui Lispector cu privire la creaturile naturii trebuie să fi fost complicată de frumuseţea ei fizică de netăgăduit, care a fost nevoită mai apoi să îndure trădarea naturii, aceasta luându-i impasibilă totul. O altă prietenă mi-a spus, în ziua în care împlinea 51 de ani, că în aceasta consta cel mai eliberator aspect legat de îmbătrânire: nu te mai preocupi de privirile celorlalţi şi ai mai multă energie ca să te concentrezi pe propria-ţi persoană.

Crônicas au apărut spre sfârşitul vieţii relativ scurte a lui Lispector (a murit cu o zi înainte să împlinească 57 de ani), iar pe unele le-a dictat pe patul de spital. Au fost scrise de vulnerabilitatea neascunsă şi neînfricată a cuiva care a lăsat în urmă mare parte dintre lucrurile lumeşti. Chiar dacă a devenit celebră pentru romanele şi proza scurtă ambiţioase şi absconse, dintre care pe unele a susţinut ea însăşi că nu le înţelege, mulţi cititori au rezonat mai uşor cu alcătuirea democratică şi accesibilă a acelor *crônicas*, epistolele ei personale adresate cititorilor: povestiri, amintiri, anecdote, fragmente filozofice. Unele texte selectate de Michael L. aveau doar câteva rânduri, precum *Darul*:

> Poate că viaţa înseamnă să ne dăruim altora singurătatea? Căci acesta e unicul lucru pe care-l avem de oferit.

Sau *Căutarea*:

> O pisică a plâns atât de mult în timpul nopţii, încât rar am simţit o asemenea compasiune pentru cei vii. Părea că jeleşte, şi, în termeni omeneşti şi animali, chiar asta făcea. Dar era durere, sau era „căutare“, cu alte cuvinte „căuta ceva“? Căci orice e viu caută ceva sau pe cineva.

Căutarea. Iat-o iarăşi. La fiecare întâlnire a clubului, se deschid sticlele

de vin, se identifică fragmentele, se aranjează pe nas ochelarii de citit, şi începe căutarea. Propovăduitori, filozofi, oameni de ştiinţă, sinucigaşi, înotători, avocaţi, *chanteurs*, agenţi de vânzări, poeţi. Cu toţii iscoditori. Aşa cum sugerează Lispector, căutarea este o stare naturală pentru animalul din noi. Într-o lume care ne pune constant în pericol starea naturală, căutarea e şi mai dificilă, chiar dacă a devenit parte din rutina vieţii noastre de zi cu zi. Acum avem „motoare de căutare“ care dau târcoale unui vast conglomerat de cunoştinţe şi informaţii umane, dar aceleaşi tehnologii, deşi utile şi în expansiune, sunt la fel de vast exploatate ca să ne vândă lucruri şi să ne orbească cu fascinaţia faţă de propria persoană. Căutarea adevărată e suspendată.

Dar ce înseamnă „căutare adevărată“? La fiecare câteva întâlniri, cineva întreabă inevitabil, cu varii niveluri de exasperare, în glumă, sau blând, sau intens: „Care-i rostul?“ Ce încercăm să obţinem? În noaptea aceea din decembrie când întrebarea a declanşat discuţia, în încăpere s-a lăsat tăcerea în timp ce răspunsurile se conturau în mintea noastră.

Ei bine, a spus Michael L. într-un final, el ştia doar că se simţea cel mai fericit atunci când avea genul ăsta de discuţii despre artă şi literatură sau când făcea sex. Pentru mine era absolut de înţeles. Toate ţineau de căutare, partea de fiară şi partea de om. Făcute cum trebuie, cu oamenii potriviţi, ambele sunt modalităţi de conectare cu alţii, de îndeplinire a misiunii pentru care ne aflăm aici, de înălţare a sinelui prin dizolvarea sinelui. Aş adăuga şi petrecerea timpului cu copiii şi cu familia mea la ecuaţia fericirii descrisă de Michael L.

Lispector susţinea că a avut „trei experienţe“ în viaţă: „M-am născut ca să-i iubesc pe alţii, m-am născut ca să scriu şi m-am născut ca să cresc copii“. Pentru ea, a fi mamă era mai presus de celelalte două experienţe, deşi era cea mai dificilă şi cu cele mai multe implicaţii, cea asupra căreia ai cel mai puţin control şi care are cea mai mare rezonanţă morală. „Odată cu naşterea copilului, fiecare femeie îşi pune mâna la gât şi ştie că pruncul ei va cădea întocmai precum Isus, că-şi va duce crucea în spate şi că va fi răpus de greutatea ei.“

Cum câteodată mă încearcă şi pe mine, cu o groază stăruitoare, acest sentiment, mi-am transcris vorbele ei în agendă, alături de celelalte treburi

şi sarcini de făcut. Când mergeam cu mama cu maşina spre Angola ca să-l vizităm pe Ronald, printre fantomaticele mlaştini hibernale şi printre pârloage, în vreme ce la orizont se profilau rafinăriile cu încâlcitele lor sisteme, am profitat de acele ore cât am fost captive pe autostradă ca să-i pun întrebările care se adună între vizite, întrebările pe care mereu uit să i le pun când ne întâlnim la mesele noastre matinale. I-am citit fragmentul din Lispector şi am întrebat-o dacă a simţit vreodată aceeaşi angoasă sâcâitoare la gândul de a aduce pe lume o fiinţă care va suferi şi va muri. Opt fiinţe, mai exact.

Mama a rămas în continuare atentă la condus şi, privind-o din profil, mi-a părut instantaneu rău c-am întrebat-o. Mi-a răspuns că nu, niciodată. Şi-a amintit clar când le-a dus pe Rebecca şi Rachel la primul lor control medical. A păşit cu bebeluşii în sala de examinare şi medicul pediatru i-a zis:

— Ţineţi în braţe nişte giuvaiere.

Mama a lăcrimat şi a făcut o pauză, ţinând volanul cu ambele mâini.

— Şi am fost întotdeauna atât de optimistă în privinţa voastră, nu am insistat niciodată asupra aspectelor negative. Copiii trebuie să fie iubiţi, pe deplin, fără a şti cum vor evolua. Ca atunci când Dumnezeu ne trimite pe lume, ştiind că unii dintre noi vor da greş în mare măsură. Ne iubeşte pe toţi la fel de mult.

Am ajuns pe autostrada 66, bucata finală, cea mai idilică din drumul spre Angola, cu păşuni cinematice, cu acoperişurile şoproanelor şi cu tractoare vechi, încremenite undeva în secolul trecut. Mama părea să fi uitat de conversaţie şi a arătat înspre indicatorul cu Solitude Road şi spre cel cu Cat Island Wildlife Refuge, unde se aflau nişte uriaşi chiparoşi de baltă, bătrâni de mii de ani, şi unde trebuia neapărat să mergem în vizită cu prima ocazie. Eu încă îmi rumegam gândurile. De ce oare nu am moştenit optimismul mamei? Puteam să-mi induc cumva acel optimism? De ce mintea mea căuta necazul, problema, ameninţarea? Deşi dragostea necondiţionată nu i le-a putut salva pe cele două mezine, credinţa ei nu s-a clătinat niciodată – încă se mai întoarce în urmă, prin acei ani chinuitori şi dificili, la cele două giuvaiere ale ei. Când am ajuns la clădirea vizitatorilor din închisoarea Angola, mama, cea mai mămoasă mamă pe care am cunoscut-o vreodată, a

fost permanent vorbăreaţă şi veselă în timp ce era percheziţionată, alături de atât de multe alte mame venite de departe, dintre care unele ştiau că fiii lor vor muri în puşcărie, a rămas tot vorbăreaţă şi veselă în cabina din lemn cât a adulmecat-o câinele antidrog, şi când a fost îndrumată printre detectoarele de metal, şi când au trimis-o înapoi la maşină să-şi ia puloverul, pentru că mânecile ei lungi şi albe din bumbac erau prea transparente, şi când a fost percheziţionată de gardieni şi verificată la documente, la fel de suspectă ca oricare dintre noi.

Dar optimismul mamei nu este lipsit de durere. Are aceeaşi credinţă precum Lispector – aceea a căderii inevitabile. Primul fiu al lui Lispector a fost schizofrenic, iar ea a văzut neajutorată cum se prăbuşeşte, trecând de la geniul precoce la nebunia profundă. După ce am fost martora suferinţelor lui Susan legate de dependenţa primului ei născut, după ce am văzut cât de mult s-au chinuit, vreme de un deceniu, părinţii mei cu gemenele, am abordat maternitatea cu grijă, ştiind că, indiferent cât te-ai strădui, câteodată genele sau chimia sau evoluţia lucrează împotriva iubirii tale de mamă. Poţi doar să-ţi iubeşti copilul şi să faci tot ce-ţi stă în puteri. Asociez întreaga mea experienţă legată de naştere cu distrugerea totală provocată de uraganul Katrina, şi de aceea limbajul birocratic al răspunsului la dezastru a venit firesc în raport cu atitudinea mea faţă de creşterea copilului, cum s-ar exprima purtătorul de cuvânt al Corpului de Ingineri al Armatei la o conferinţă de presă: „gestionarea aşteptărilor“ şi „diminuarea pericolelor“.

Sara fusese în mod special interesată de această concepţie asupra vieţii, văzută ca o serie de diminuări şi medieri, în luna dinainte, când a ales poeziile anotimpurilor, mai ales poemul hibernal al lui Elizabeth Bishop intitulat *In the Waiting Room*. Naratoarea, care se apropie de vârsta de 70 de ani, are o revelaţie a identităţii, că a fost om, femeie, trăind pe acest pământ la fel ca alte femei, diferită, dar exponent al lor. În sala de aşteptare de la stomatolog, e înconjurată de „geci şi paltoane, veioze şi reviste“. Pentru Sara, versul acela în special şi poemul în general vorbeau despre acea clipă când sunt învinse elementele mediatoare ce ne împiedică să experimentăm metafizicul, lumea naturală. La câteva luni după întâlnirea de atunci, Sara mi-a povestit că a fost cât pe ce să-şi tatueze acel vers din Bishop pe încheietura mâinii, dar nu s-a putut hotărî ce font să aleagă. Bishop locuia în

Brazilia, a fost o scurtă perioadă prietenă cu Lispector, misiune grea, după cum se ştie, şi a tradus o parte dintre nuvelele ei, deşi îi scria exasperată lui Robert Lowell că „amestecul de inerţie masivă rusească şi braziliană al lui Lispector te cam doboară“.

Crônica lui Lispector pe care am discutat-o pe-ndelete la clubul de carte din decembrie, *Împărţirea pâinilor*, vorbea şi despre un moment neaşteptat din existenţa nemijlocită şi era preferata mea din seara aceea:

> Era sâmbătă şi am fost siliţi să acceptăm o invitaţie la cină. Dar fiecare preţuia serile de sâmbătă prea mult ca să le irosim pe un cuplu pe care îl consideram cam plictisitor. Fiecare dintre noi experimentase fericirea într-o vreme sau alta şi rămăsese cu pecetea dorinţei. Cât despre mine, eu îmi doream totul.

În câteva paragrafe la rând, Lispector vorbeşte despre cât de mult nu-şi doresc ea şi ceilalţi oaspeţi să se afle acolo, să zacă în living, fără a le fi foame, fără a aştepta nimic. „Până să fie gata masa, am băut abătuţi, ciocnind cu ranchiună.“ Apoi sunt conduşi în sufragerie, unde rămân uimiţi:

> Masa era de o abundenţă solemnă. Mănunchiuri de porumb erau aşezate pe faţa albă de masă. Şi erau mere roşii, nişte imenşi morcovi galbeni, roşii rotunde cu pielița gata să pocnească, dovlecei zemoşi, ananaşi de-o ferocitate malignă, portocale aurii şi domoale, castraveciori muraţi, zbârliţi precum porcii spinoşi, castraveţi verzi şi zemoşi, ardei iuţi scofâlciţi de la care ne usturau ochii – toate erau încâlcite în mustăţi umede de porumb, tivite cu stacojiu precum buzele cu contur. Şi ciorchini de struguri. Cei mai mov dintre strugurii negri aşteptând neliniştiţi clipa în care vor fi zdrobiţi. Nici nu le păsa cine-i zdrobeşte – la fel ca stăpâna casei în vremurile de demult. Roşiile nu erau rotunde pentru oricine: pentru atmosferă, pentru atmosfera circulară. Sâmbăta era pentru oricine îşi putea face apariţia. Şi portocala avea să îndulcească limbile celor dintâi sosiţi. În spatele farfuriei fiecărui oaspete nedorit, femeia care spălase picioarele străinilor a pus – fără să ne aleagă sau să ne iubească – un mănunchi de grâu, o legătură de ridichi roşii ca focul sau o felie de pepene roşu cu seminţele-i lucioase. Fiecare gust fiind amplificat de

aciditatea spaniolă a lămâilor verzi. În ulcioarele de lut era lapte, de parcă fusese transportat cu caprele printr-un deşert stâncos. Vin care era aproape negru după ce fusese presat şi turnat în vase de lut. Totul curăţat de perversa dorinţă umană. Totul exact aşa cum e, şi nu cum ne-am fi dorit să fie. Existând pur şi simplu, şi intact. Aşa cum există un câmp. Aşa cum există munţii. Aşa cum există bărbaţii şi femeile, dar nu noi, cu lăcomia noastră. Aşa cum există ziua de sâmbătă. Există pur şi simplu. Există.

După ce-am citit fragmentul acela cu voce tare (nu m-am putut abţine), Michael L. a spus că unul dintre motivele pentru care a ales această *crônica* a fost că i s-a părut un act plin de speranţă şi rafinat de a folosi limba pentru a încerca să descrie o experienţă aflată, într-un fel, dincolo de cuvinte. Am fost surprinsă că pomenea de speranţă. În viaţa de zi cu zi, în scris şi în muzică, Michael L. abordează tulburătorul şi secundarul, şi nu m-aş fi gândit că s-ar lăsa atras de opulenţa dinamică a acestui fragment. Dar până la urmă aceasta era o prejudecată a mea. Chiar dacă îi admiram munca, îmi scăpa adeseori sensibilitatea care se ascunde înăuntrul situaţiilor neprielnice şi, în plus, el trebuia să fie cumva îndrăgostit de viaţă ca să creeze. Lispector era cu siguranţă. Ne-am delectat cu bogăţia senzuală şi spirituală a scrisului ei. Am vorbit despre ambivalenţa ei curioasă, aproape nemiloasă, îndreptată către gazda care se asemăna lui Cristos, despre filozofia ei în stilul lui Spinoza care contopea esenţa şi existenţa.

— Era vorba despre o masă adevărată? O metaforă? Ambele?

— Lapte şi vin – intoxicare şi hrană în acelaşi timp – o stare ideală.

— Aici ne plângem tot timpul şi aici e toată recompensa asta, chiar în faţa noastră.

— Aşteptările noastre ne reduc pe noi înşine şi felul în care experimentăm lumea. Pierdem prea multe atunci când suntem umbriţi de aşteptări.

— A fi mai presus de dorinţă este un fel de libertate, o transcendenţă.

Cuvântul „transcendenţă“ m-a condus încă o dată la *A Concise Dictionary of Existentialism*, unde am găsit citatul următor din Simone de Beauvoir: „Existenţa altor bărbaţi scoate fiecare bărbat din imanenţă şi îi îngăduie să împlinească adevărul fiinţei lui, să se împlinească pe sine prin

transcendență, prin evadarea spre un obiectiv, prin inițiativă“. (*Vezi şi:* Americanism; Ființă.) Deşi lipsa obiectivului şi a inițiativei a prilejuit experiența transcendentă a lui Lispector de la masă, citatul a atins miezul proiectului clubului nostru de carte: nevoia de ceilalți în căutarea sensului în noi înşine, nevoia de a pătrunde în cetatea fără ziduri ca indivizi şi de a ne bucura de acceptarea comunității şi de sprijin. Lispector duce ideea şi mai departe – dizolvarea ei într-o stare divină devine posibilă nu doar prin prezența altor oameni, ci şi prin prezența altor fiare, şi a vegetației, şi a tuturor darurilor naturii. Ea îşi încheie astfel această *crônica*:

> Am mâncat. Ca o hoardă de lăcuste, am acoperit încet-încet pământul. La fel de absorbiți precum cei care cultivă existența, sădind şi culegând roadele, trăind şi murind şi mâncând. Am mâncat cu sinceritatea celui care nu neagă ce mănâncă. Am mâncat hrana aceea, şi nu numele ei. Dumnezeu n-a fost niciodată posesia a ceea ce El este. Neaşteptată, împăcată şi austeră, hrana zicea: luați de mâncați, împărțiți între voi. Tot ce-i aici a fost al meu. Aceasta a fost masa tatălui meu. Am mâncat fără afecțiune. Am mâncat fără pic de compasiune. Şi fără să las loc speranței. Am mâncat fără o urmă de regret. Şi meritam pe deplin hrana aceea. Căci nu pot să fiu mereu păzitorul fratelui meu, nici propriul meu păzitor. Vai mie, nu mă mai iubesc. N-am nici o dorință să făuresc viață, pentru că existența există deja. Există precum pământul pe care călcăm. Fără o vorbă de iubire. În tăcere desăvârşită. Dar mulțumirea ta este asemănătoare cu a mea. Suntem puternici şi mâncăm. Pâinea înseamnă dragoste între cei care nu se cunosc.

În ziua cu clubul de carte din decembrie, mi-am petrecut mare parte din dimineață făcând cumpărături, încercând să oglindesc măreția împărtăşirii cu ceilalți din *Împărțirea pâinilor*. Dar asta-i aproape imposibil într-un supermarket american tipic, unde fructele au deseori abțibilduri mici pe ele, imprimate cu logourile firmelor, coduri de bare şi, cel mai deprimant, website-uri. Am căutat un ananas de-o „ferocitate malignă“, dar supermarketul amintea de cuvintele lui Lispector către un prieten despre Elveția: „Nu sunt demoni aici“. Fiecare ananas avea etichetă dole. Roşiile erau palide şi fără gust sau organice şi prea scumpe, strugurii, ordonați şi

deloc senzuali. Am făcut tot ce-am putut, adică invers față de toată ideea din *Împărțirea pâinilor*. Am făcut greşeala de-a merge la supermarket cu aşteptări, când de fapt lipsa aşteptărilor şi a dorinţelor provocase extraordinara experiență trăită de Lispector cu prilejul cinei. Nici chiar gazda ei probabil, păşind printre tarabele din piața din Rio de Janeiro, nu se aştepta să creeze o experiență metafizică pentru invitații ei. Am încropit o imitație jalnică, dar acceptabilă într-un grup de prieteni, iar ei au apreciat efortul, şi masa s-a însufleţit şi a fost mai bună cu tot ce-au adus restul participanților – vin, mini-cannoli de la patiseria italiană, caserola lui Christine, gustări cu rozmarin făcute de Ellen, elaboratele negrese glazurate ale Sarei. Băieții noştri ne-au implorat să uităm de ora de culcare ca să se mai înfrupte din bunătățile speciale de sărbători. În timp ce vorbeam, mâncarea de pe masă se împuțina, dar abundența veritabilă a rezistat până târziu în noapte şi ne-am simțit mai aproape unii de alții pe final de an.

Totuşi, şase luni mai târziu, am găsit în cele din urmă ananasul acela feroce într-o piață mare şi acoperită din inima Mexicului, printre sute de piramide cu fructe şi legume aşezate cu sârguință şi printre negustorii neobosiți şi melodioşi. Un şir fioros şi țepos de ananaşi erau aşezați în vârful tarabei ca-ntr-o bătălie cruntă. L-am recunoscut din prima ochire. L-am ales pe cel care părea cel mai rău, ca să li-l duc lui Brad şi băieților, iar coroana lui deşirată ocupa prea mult spațiu în plasa mea, amenințând fructele de mango prea coapte şi roşiile cu coaja subțire.

A doua zi după ce-am găsit ananasul feroce, am făcut o lungă drumeție urcând până la un *mirador* deasupra oraşului San Miguel de Allende, vechi de cinci sute de ani, ale cărui case din piatră sunt clădite în dealul de stâncă străvechi. Ne-am bucurat de priveliştea cu lacuri şi dealuri şi construcții noi la periferie, apoi ne-am întors prin frumusețea sălbatică a aleilor întortocheate şi abrupte şi a scărilor cu iederă agățătoare şi piatră cubică pe care îți scrânteşti gleznele. Eram supărată pentru că Otto alesese un fel de pufuleți oribili, „*extremos*“, drept gustare de la magazinaşul de lângă *mirador*, şi îşi pătase mâinile, fața şi vesta cu portocaliu. Eram şi mai supărată pe mine că-l lăsasem şi că nu aveam nimic cu care să-l curăț. Apoi,

luând-o pe nişte trepte de unde s-a deschis o bucată de cer între acoperişuri şi ziduri, am zărit năpustindu-se în aer şi plonjând imense egrete de zăpadă. Ceva mai jos, la capătul scărilor, era un copac uriaş ce țâşnea dintr-o mică *plaza*, cu ramurile înțesate de egrete şi de cuiburi. Deşi în Louisiana există numeroase egrete, nu mai văzusem aşa ceva până atunci, atât de multe în mijloc de oraş şi cocoțate într-un copac. Dar am recunoscut mirosul pătrunzător al cuiburilor lor. Cu doi ani înainte, când s-a produs deversarea petrolierului *Deepwater Horizon*, mă aflam pe o ambarcațiune în Golful Mexic, împreună cu câțiva biologi şi o prietenă fotograf, dând ocol grindurilor unde păsările îşi fac cuibul, şi am comentat cu privire la ceea ce credeam că e mirosul urât al petrolului sclipind în pânze pe luciul din jur. O tipă, dintre biologi, m-a corectat – e de la păsări.

— Ador mirosul ăsta, a spus. Înseamnă că-şi fac cuib.

Când ne-am apropiat de *plaza*, am văzut că pasarelele cu balustrade roşii şi strada de mai jos erau împroşcate, straturi-straturi, cu găinaţ alb. Zarva din copac era constantă, puternică şi impresionantă. Iar în vreme ce coboram pe trepte sunetul s-a amestecat cu zumzetul familiar al unei slujbe venit dintr-o biserică, Santa Cruz del Chorro, construită pe coasta dealului în secolul al XVII-lea. În curtea de alături era o *santa cruz* (troiță) mare, din lemn, cu simbolurile Patimilor lui Cristos, cele trei zaruri pe care soldaţii romani le-au folosit ca să-i tragă la sorți veşmintele, o *corazón*[40] înconjurată de flăcări, o suliță. Fațada bisericii era la acelaşi nivel cu adunarea de egrete, iar uşile grele de lemn, deschise înspre ele. În fața bisericii, pe esplanada îngustă şi pietruită erau un şir de bănci unde câteva femei mai în vârstă îşi supravegheau copiii neastâmpărați, iar câțiva tineri stăteau aşezați pe pământ, sprijiniți de zidul bisericii, cu laptopurile deschise, absorbiți într-un alt gen de adunare. Biserica avea oare conexiune la Internet?

40. Inimă (sp.).

Am rămas în picioare în fața bisericii şi am simțit cum mi se umple sufletul, cum mă ustură ochii de emoție. Lumea întreagă conectată în profunzime şi în tăcere prin simplul fapt de a fi. A fost o „clipă à la Lispector“, o acumulare de simțăminte după un an intens, cu pierderi, cu cărți, gânduri, discuții, ascultat, darul clubului de carte. La Chorro, toate

aceste semne şi toată această activitate s-au aranjat în acea clipă neaşteptată. Fiecare necesar, fiecare acceptat într-o armonie sălbatică.

Oamenii din acel *barrio*[41] ar fi putut scăpa uşor de colonia de cuiburi şi m-am întrebat ce părere aveau despre asta, mai ales cel a cărui maşină era încă parcată (poate în pană?) sub copac, acoperită de găinaț de la acoperiş şi până la portbagaj. Dar pentru moment îngăduiau vacarmul, găinaţul şi mirosul şi primeau drept răsplată o privelişte spectaculoasă, o adunare de egrete albe şi frumoase. Oare preț de o secundă tăcută, poate îngenunchind după ce-au primit împărtăşania, enoriaşii puteau să audă păsările din spatele lor? Când preotul îşi ridica brațele pentru binecuvântare, putea să vadă oare păsările din prag, zburătăcind prin cuiburi în perechi zgomotoase?

41. Cartier, mahala (sp.).

Eu şi Otto am mai zăbovit puțin, minunându-ne, în curtea cu *santa cruz*, împodobită cu decoraţiuni decolorate din hârtie, de la o sărbătoare de mult trecută, şi împrejmuită cu bougainvillea în ghivece, în timp ce Brad şi Silas se plimbau pe terasele şi pe sub porticurile umbrite. Când ne-au făcut semn că era timpul să plecăm, am îngenuncheat, am scuipat pe degete şi am încercat să şterg portocaliul acela groaznic de pe fața lui Otto, care se strâmba. Am continuat să coborâm, evitând potecile acoperite de găinaț de sub catedrala de egrete, ceea ce n-a fost greu, pentru că erau multe alte poteci pe care să mergem.

AJUNUL ANULUI NOU
Tancurile contra găinilor

În ultima zi a anului 2012, eram puțin mahmură după petrecerea de Ajun al Ajunului Anului Nou, dând greș la „testul barului la liber“ pentru a suta oară în viața mea. Eram dezamăgită de mine, şi părea că anul avea să se termine aşa cum începuse, într-un nor mohorât şi confuz. Când aveam oare să-mi cunosc limita? Să învăț că, doar pentru că e la îndemână, nu înseamnă că trebuie să beau fără oprire? Într-o tentativă de a fi productivă, am plecat cu maşina de-a lungul fluviului, prin Lower Ninth Ward, dincolo de Canalul Industrial, cândva fisurat şi periculos, acum reparat şi funcțional, până la Parohia St. Bernard, ca să cumpăr artificii, pentru că, la fel ca multe lucruri, în Parohia Orleans artificiile sunt ilegale, dar omniprezente. Când eram copii, tata mergea acolo ca să cumpere artificii de două ori pe an, de Anul Nou şi de 4 iulie, şi se întorcea acasă cu pungi mari de hârtie pline cu pachețele strălucitoare, care abia aşteptau să explodeze. Pasiunea mea pentru artificii nu s-a diminuat din copilărie, şi atunci când corturile în dungi încep să-şi facă apariția la marginea oraşului mă exaltez la ideea că sunt adult, că am maşina mea, bani şi entuziasm. Acum ajung acasă cu pungile pline de distracție, împărțind cu grijă şerpii negri şi bombele de fum pentru după-amiază până când apune soarele şi anarhia preia controlul.

Când am ajuns acasă, i-am rugat pe băieți să mă lase puțin singură şi am închis uşa de la dormitor ca să ațipesc citind, să-mi recapăt o mică parte rațională din suflet, având în vedere că iar îmi otrăvisem organismul. Cartea *Fugitive Essays* (*Eseuri fugare*), de Josiah Royce, stătea neatinsă pe noptiera mea de zile întregi şi m-am gândit s-o încep acum. O cumpărasem cu o săptămână în urmă, după un prânz sărbătoresc terminat prost.

În fiecare an, în preajma Crăciunului, eu şi surorile mele mergem împreună cu fiul lui Rachel, nepotul nostru, să luăm masa la un restaurant de fițe din Cartierul Francez. Tatăl nostru a fost pentru băiat o figură paternă

imperfectă, când indulgent, când prea strict. Cea mai constantă şi trainică figură paternă i-a fost bărbatul de care Rachel s-a despărţit înainte să se sinucidă, un om generos şi de treabă, care a ajutat la creşterea copilului de când era mic şi n-a dispărut niciodată din viaţa lui. Totuşi, fiind crescut în mare parte de aproape doisprezece părinţi auxiliari – mătuşi, unchi, bunici –, băiatul trebuie să fi simţit că creşte într-un roi de păreri şi judecăţi, fără o veritabilă figură autoritară.

Am ajuns la „prânzul cu mătuşi“ târziu şi irascibilă din cauza aglomeraţiei cauzate de un meci stupid de fotbal şi de mulţimea de turişti stupizi. Am avut o masă aiurea poziţionată, lângă bucătărie, în zona cea mai fierbinte în majoritatea restaurantelor, unde e un du-te-vino continuu. Iar scena era deja tensionată când m-am aşezat şi am văzut că mă aştepta un martini Beefeater insipid. Pierdusem, se pare, o discuţie aprinsă legată de responsabilitate. De când murise tata, cu câteva luni înainte ca nepotul nostru să absolve liceul, îmi imaginez că l-am cam sufocat cu grija noastră. Avea probleme la şcoală şi la muncă şi am tăbărât cu toatele pe el ca să-l aducem pe calea cea bună. Puţin după ce a venit mâncarea, o dispută fără importanţă a luat proporţii instantaneu şi, în doi timpi şi trei mişcări, nepotul pleca val-vârtej din restaurant, scenă la care simandicoşii clienţi dinăuntru şi-au întors capetele.

La fel ca nepotul meu, şi eu mă săturasem de presiunea tipică de sărbători din partea familiei, asocierile de-o viaţă se activau de fiecare dată când trăgeam un scaun la masă. Dar ieşirea mea n-a fost aşa spectaculoasă. Am aruncat nişte bani pentru nota de plată şi mi-am lăsat surorile la masă, în mijlocul prânzului, neînduplecată la rugămintea lor de a rămâne. Eram singură în Cartierul Francez în toiul zilei, nu voiam să intru într-un bar, nu voiam să merg la cumpărături, îmi ajunsese până peste cap spiritul consumerist al sărbătorilor. În schimb, am ajuns la un anticariat din apropiere, cu tavan şi rafturi înalte la care ajungi pe o scară culisantă. Când eram mică, anticariatul mi se părea atemporal şi etern, dar în după-amiaza aceea, mai bătrână şi copleşită de schimbările repezi ale lumii, am remarcat dulapurile din lemn de chiparos, rafturile şi pergamentele, pielea, ediţiile cartonate şi ediţiile cu hârtie groasă, îngrozitor de vulnerabile, la un chibrit distanţă de distrugere, combustibil pentru infern.

La capătul scărilor înguste, căutam în secţiunea de filozofie eventuale materiale pentru clubul de carte, când am dat peste eseurile lui Josiah Royce, un filozof american de care nu mai auzisem niciodată, dar ar fi trebuit, probabil, dat fiind spaţiul mare ocupat de cărţile lui pe raft. Cartea a fost tipărită în 1920, titlul era gravat cu litere aurii subţiri şi şterse, pe fond negru. Cuprinsul avea titluri de capitole irezistibile, precum „The Decay of Earnestness“ („Declinul seriozităţii“), „Doubting and Working“ („Îndoiala şi munca“), „The Practical Significance of Pessimism“ („Semnificaţia practică a pesimismului“). Am răsfoit la întâmplare şi am dat peste un eseu, „George Eliot as a Religious Teacher“ („George Eliot ca educator religios“), din 1881, unde se spuneau următoarele:

> Am încercat să arăt că efortul lui George Eliot de-a exprima conştiinţa religioasă în termeni de factori naturali, nu supranaturali, este, în parte, o secvenţă dintr-o mişcare filozofică a epocii ei. […] A fost o elevă care aprecia numeroase sisteme, dar n-a lăsat nici unul s-o guverneze. A auzit ce aveau ele de spus şi apoi s-a aplecat asupra vieţii de om aşa cum e ea în realitate, ca să vadă dacă teoria stătea în picioare. […] Aşadar, în scrierile ei, viziunea analitică de cea mai mare forţă este însoţită de profunzimea emoţiilor.

Am dus cartea la casă, una dintre puţinele achiziţii rezonabile făcute vreodată după ce am băut alcool.

În pat, o săptămână mai târziu, în după-amiaza Ajunului de An Nou, obosită de la lipsa de somn şi c-un oarecare dispreţ de sine, am ales unul dintre eseurile mai scurte, „Doubting and Working“. Paginile erau tăiate rudimentar, ca la începutul secolului trecut. Marginile albe ale paginilor erau late, dar scrisul cam îngrămădit. Royce începe cu problema fundamentală a percepţiei individuale, de la dimensiunea fiziologică, precum daltonismul, la cea psihologică, precum proiecţiile „fantomatice“ ale sinelui nostru public, şi a felului în care aceasta complică până şi cea mai simplă interacţiune socială. Pentru Royce, nenumăratele noastre imperfecţiuni inerente combinate cu predilecţia noastră pentru siguranţă constituie o problemă reală. „Expuşi la cele mai mari greşeli de observaţie, la cele mai mari defecte ale memoriei, la interferenţa incalculabilă dintre

pasiune şi prejudecată, la dezavantajul de a fi înconjuraţi de nenumărate asocieri obscure, noi, fiinţele omeneşti, trăim în acest haos amuzant al stărilor noastre conştiente trecătoare şi ne petrecem timpul făcând afirmaţii despre Univers.“

Scepticismul acesta nu era nou, specia umană îl iscodise de milenii, dar se pare că avem nevoie să ni se reamintească des de el. Mai ales acum, că tehnologia a făcut să explodeze acest „haos amuzant“, l-a întors pe dos şi i-a dat platforme deținute de corporaţii. Era deja foarte greu să vezi lucrurile clar, iar acum, de fiecare dată când deschidem un dispozitiv, conştiința noastră e invadată de un potop de opinii şi convingeri, fapte şi analize, dezinformare şi marketing. Şi atunci, renunțăm la a mai avea păreri? Renunțăm la certitudinea religioasă şi cedăm nihilismului? Renunțăm la rețelele sociale? Nu, avertizează Royce din secolul al XIX-lea, cu condeiul în mână, suntem ființe active care trebuie doar să se străduiască în această privință, să găsească abordarea potrivită. Apoi ne prezintă ceea ce el consideră a fi cel mai onest punct de începere a *căutării*.

> Căutarea adevărului implică, recunosc, un postulat potrivit căruia adevărul merită căutat şi un postulat potrivit căruia lumea e astfel croită încât ar fi bine să cunoşti natura lumii. Totuşi, mă agăț în continuare de regula mea şi spun: porneşte în căutarea adevărului îndoindu-te de tot ceea ce, fără critică, ai ajuns să socoteşti a fi adevărat. Dacă nu reuşeşti să te îndoieşti de tot, îndoieşte-te de tot ce poți. Îndoieşte-te nu pentru că îndoiala e un bun sfârşit, ci pentru că e un bun început. Îndoieşte-te nu pentru amuzament, ci ca o datorie. Nu te îndoi superficial, ci cu meticulozitate. Nu te îndoi frivol, ci cu cea mai profundă – şi poate cu cea mai tristă – seriozitate. Îndoieşte-te ca şi cum ai trece printr-o operație, pentru că este necesar pentru minte. Să speri aşadar să obții doar convingeri care sunt demne de a fi obținute. Dacă nu-ți doreşti să gândeşti, atunci n-am nimic de spus. Atunci, într-adevăr, nu ai nevoie să te îndoieşti deloc, ci poți să iei tot ce-ți doreşti de-a gata. Dar apoi cui îi pasă vreun pic despre ce-ți place ție la lume?

Entuziasmată, am citit pasajul de mai multe ori. Dar după aceea m-am îndoit că m-aş putea dedica unei îndoieli atât de zeloase. Aveam măcar

timpul pentru investigaţia necesară, pentru acel prim pas, cel care ameninţa să devieze toate proiectele? Stăteam întinsă în pat şi mă gândeam la unele lucruri care făceau sfârşitul anului 2012 atât de îngrozitor: inabilitatea mea de a trece peste copilăroasele tensiuni dintre fraţi; blocarea Congresului, care risca să ne arunce într-o criză bugetară; masacrarea a douăzeci de elevi de clasa întâi în Newtown, Connecticut, cu câteva zile înainte de Crăciun; băiatul meu, elev în clasa întâi, construind din LEGO forturi de apărare împotriva zombilor, militarizându-şi minifigurinele; şi chiar şi apocalipsa maya supraestimată, oamenii pe care îi cunoşteam plecând la ţară doar ca să fie în siguranţă, în caz că profeţia antică se dovedeşte a fi adevărată.

Am ajuns la concluzia că era în regulă să-mi închei anul ameţită şi cu o durere de cap, cu un angajament reînnoit faţă de îndoială. Îndoiala era o invitaţie la lume, o deschidere către alţii, aşa cum pot fi cărţile şi conversaţiile. Fragmentul din Royce părea un indicator care îmi spunea că mă aflam pe drumul cel bun cu clubul de carte. În decursul unui an cu întâlniri lunare şi lăzi cu vin, am creat împreună un mecanism perfect pentru crearea îndoielii, pentru căutarea neobosită – o cameră plină de oameni dispuşi să interacţioneze unii cu alţii. De-a lungul anului, cei care erau în căutarea unor răspunsuri certe sau a terapiei de grup au plecat. La întâlnirea din decembrie, cei doisprezece rămaşi am decis ca clubul să continue, entuziasmaţi de eventualele prilejuri de a găsi inspiraţie sau de a răspunde unei provocări, de a fi ambivalenţi sau nedumeriţi. De eventualele prilejuri de a ne răzgândi, de a simţi presiunea abisului asupra a mii şi mii de ani de gândire. Aveam să continuăm, ca să ne ajutăm unul pe altul, să oferim sprijin şi mângâiere cartierelor mai întunecate din cetatea fără ziduri. Faptul că clubul de carte prinsese contur într-o perioadă a vieţii mele plină de suferinţă şi nesiguranţă a fost aproape miraculos. Toate cuvintele şi ideile, scrise şi vorbite, au hrănit o înţelegere tot mai profundă a ce înseamnă să fii viu, să-i pierzi pe oamenii pe care îi iubeşti, să gândeşti şi să simţi după ce îi pierzi.

Până la căderea serii, mi-am învins mahmureala cu şampanie şi companie, deşi n-am băut aşa de mult încât să otrăvesc prima zi din 2013. Am construit un mic foc de tabără pe tăpşanul de peste drum de casa noastră. Ni s-au alăturat vecini, prieteni, câţiva membri ai clubului de carte.

Instalatorul existenţial şi-a făcut apariţia împreună cu soţia şi copiii lui, cu care eram toţi prieteni buni, şi a stat cu tovarăşii de lângă foc, dar şi singur la margine, gândindu-se la o problemă metafizică tainică şi asigurându-se să nu iasă copiii în stradă. Case şi Nina au venit împreună, reuniţi în ceea ce părea a fi un armistiţiu incomod, dar drăgăstos, Nina cu un desert cu afine, lipicios şi delicios, iar Case cu o deferenţă discretă faţă de Nina. Nimeni nu a forţat nota, arătând respect faţă de misterul special al tuturor relaţiilor. Tristan a circulat o sticlă voluptuoasă de coniac din care am băut cu toţii pe rând, încălzindu-ne pe dinăuntru.

Cartierul era într-o explozie continuă de când asfinţise soarele, nici unul dintre noi, cei adunaţi în jurul focului, nu ne aminteam să mai fi fost atât de multe artificii aprinse într-o singură zi. De parcă oamenii voiau să distrugă 2012, să-l alunge cu cât mai mult fum, lumină şi zgomot cu putinţă. Brad a spus că îi amintea de Cholula, Mexic, unde fuseserăm în vizită la nişte prieteni de vreo câteva ori. În oraşul acela, artificiile sunt aprinse pe tot parcursul anului, zi şi noapte, însoţind procesiunile şi hramurile numeroaselor biserici de acolo. Legenda spune că, vrând să-i pedepsească pe simpatizanţii aztecilor, Cortés a vrut să clădească biserici în locul tuturor celor 365 de temple ale lor, câte unul pentru fiecare zi a anului, dar a ajuns doar la aproximativ cincizeci, tot foarte multe pentru un oraş de acea mărime. La sfârşitul secolului al XVI-lea, spaniolii au construit bazilica în vârful piramidei antice a oraşului, fuzionând în mod eficient zeii băştinaşi şi sfinţii catolici. Câteodată apartamentul nostru cu vedere la piaţa principală părea sub asediu, zilele începând adeseori cu şuierături ascuţite şi explozii din toate părţile. Când am întrebat într-un final un locuitor al oraşului „De ce artificii? De ce tot timpul?“, el mi-a explicat: „Aşa le atragem noi atenţia sfinţilor“.

Pentru o clipă, m-a dus gândul la exuberanţa pirotehnică a tatălui meu – cui încerca să-i atragă atenţia? Cosmosului? Vecinilor? După ce ajungea acasă cu artificiile, dura o veşnicie până când apunea soarele şi ne puteam îngrămădi la capătul aleii cu tijele strălucitoare de bambus în mâini sau încleştate între dinţi, în stilul lui Clint Eastwood, ca să începem demonstraţia zgomotoasă şi sulfurică, singura de pe străzile noastre cu conace modeste. Toţi opt eram acolo, căutându-ne preferatele prin pungi.

Artificii subțiri, rachete, ghirlande de pocnitori. În fiecare an, ne minunam la câte-o noutate, cum era morişca fixată pe stâlpul de telefon din care țâşneau mici lampioane chinezeşti, iar în fiecare an se găsea câte un dispozitiv care să ne dezamăgească, nu se ridica la înălțimea spectacolului. Mama stătea pe verandă cu Rebecca şi Rachel – mereu mai mici, mereu separate –, ferindu-le de copiii mai mari, care viermuiau în neorânduială prin întunericul scânteietor şi plin de fum. Tata fie dădea ordine şezând într-un scaun pe peluză, fie dădea chiar el foc artificiilor în mijlocul străzii, în timp ce noi ne uitam după maşini.

La fel ca mine, şi el căuta probabil doar un spectacol efemer, o distracție pe jumătate periculoasă, pe jumătate inofensivă. Oricum, vreme de câteva ore atenția ne era îndreptată spre fitil, spre scânteie, spre rezultat. Ne ținea cu privirea ațintită în sus, la cerul nopții, aşteptând scânteietoarele ploi albastre, verzi şi roşii, şi în jos spre trotuar, după câte o mică transformare strălucitoare. Ne ținea cu urechile ciulite la bubuiturile şi pocniturile din aer. Toți împreună, o familie care se bucură de clipa prezentă, fericită şi fără a privi spre viitor. Dimineață, pe peluze erau împrăştiate hârtii arse, iar pe asfalt, pete ca nişte stele înnegrite. Eram trimişi afară cu o mătură şi un făraş, periind iarba cu degetele după rămăşițele nopții trecute.

Având în vedere că în cartierul nostru era ca la război în Ajunul Anului Nou, Brad şi alți tați, moştenitori ai tradiției, au experimentat cu cel mai bun mobilier de grădină ca să lanseze rachetele. Au tras jgheabul strălucitor al unui tobogan stricat din capătul tăpşanului şi l-au răsturnat ca să înşiruie rachetele pe marginea înclinată şi să le aprindă în acelaşi timp, ca nişte săgeți cu foc trimise la unison dintr-un parapet de castel în întuneric, pentru ca apoi scheletele lor de fum să plutească luate de briza fluviului. Muniție mai grea, precum Black Cat’s High Tower, Battle Star şi Fiery Fiesta, țâşnea din mijlocul tăpşanului. Am înarmat copiii cu artificii de contrabandă, nişte tancuri mici din carton, cu roți strâmbe de plastic, a căror artilerie se declanşa slab atunci când se aprindea, şi nişte găini mici din carton ce trăgeau cu „ouă“ de flăcări prin dos. Ne era milă de confruntarea aceasta dintre găini şi tancuri; ambele tabere veniseră tocmai din China, unde au fost pictate cu nuanțe nostalgice şi ieftine, ca din vederile vechi colorate de mână – turcoaz şters, portocaliu-gălbui, verde-chartreuse şi roz-pudrat. În

bătălia de scântei efemere şi de mişcări nesigure şi sacadate, ambele tabere erau egale pe caldarâm, nici câştigând, nici pierzând. În fum şi frig, am urmat indicațiile de pe cutii: le-am aprins sub supravegherea unui adult, am găsit o suprafață tare şi netedă pentru ambuscadele noastre prosteşti, am aprins fitilurile şi ne-am ferit din calea lor.

Mulțumiri

Mai întâi, aş vrea să le mulţumesc călătorilor mei din trecut, prezent şi viitor care au făcut posibilă această carte – Brad, Chris, Susan, Ellen, Tristan, Kevin, Sara, Nate, Michael L., Christine, Michael D., Case, Nina, Tom şi Kyle. Lui Susan în special, pentru notițele necontenite şi indispensabile.

Datorez multă recunoştinţă cititorilor perspicace şi generoşi pe care i-am avut de-a lungul anilor – Pia Ehrhardt, care a făcut posibilă această carte în nenumărate feluri, Michael Jeffrey Lee, Chris Chambers, Mark Lane, Shawna Foose, Chris Lane, Sara Slaughter, John Gisleson, care a fost deosebit de interesat de felul în care am folosit virgulele, şi mai ales Lara Naughton şi Andy Young, care nu m-au lăsat să mă abat de la drum. De-a lungul anilor, Ed Skoog, Eliza Borné, Roger Hodge, Jarret Lofstead, Joe Longo, David Rutledge şi Scott MacLeod au împărtăşit fragmente din cartea aceasta cu cititorii lor, dându-mi frânturi de lumină şi speranță pe parcurs. De asemenea, mulţumiri Juliei Leyda, pentru invitaţia care mi-a schimbat viaţa şi pentru prietenia de-o viaţă, şi fotografei Michel Varisco, pentru că m-a luat sub aripă şi mi-a lărgit orizonturile.

Sprijinul pe care l-am primit de la următoarele instituţii a fost de neprețuit: Centrul pentru Arte Creative din New Orleans, Institutul NOCCA, Press Street Antenna, Fundaţia Ragdale, Rib Room (mulţumesc, Soren) şi Faubourg Wines (mulţumesc, Cat).

Sunt deosebit de recunoscătoare agentei mele minunate, Emma Parry, pentru că a riscat, şi editorului meu genial, Ben George, ale cărui inteligență, energie şi încredere au stat la temelia acestei cărți. Admir munca asiduă depusă de Betsy Uhrig şi Deborah Jacobs, ca totul să iasă cât mai bine posibil. Multe, multe mulţumiri celor de la Little, Brown şi Janklow & Nesbit pentru miile de decizii şi acțiuni în urma cărora cărțile reuşesc să iasă în lume.

Şi în cele din urmă, şi întotdeauna, lui Brad, Silas şi Otto – băieții mei,

inima mea.

Anexă: cărți citate

Ianuarie: Toate sunt deşertăciune

Ralph B. Winn, *A Concise Dictionary of Existentialism*, New York, Wisdom Library, 1960.

Epicurus, *Letter to Menoeceus* [„Scrisoarea către Menoiceus“, în *Epicur şi epicureismul antic: Viața şi opera lui Epicur, fragmente doxografice, interpretare, note*, traducere din greacă şi latină, studiu introductiv şi note de Andrei Cornea, Editura Universităţii „Al.I. Cuza“ – Humanitas, 2016 – n. tr.].

James Joyce, *Dubliners*, Random House, New York, Modern Library Edition, 1993 [*Oameni din Dublin*, traducere de Radu Paraschivescu, Humanitas Fiction, Bucureşti, 2012].

King James Bible, *Ecclesiastes* [www.bibliacatolica.ro, Cartea lui Qohelét / Ecleziastul].

Februarie: Lumea de piatră

Simone de Beauvoir, pasaje din *Towards a Morals of Ambiguity, According to Pyrrhus and Cinéas*, traducere de Jay Misckowiec, text 17 (toamna anului 1987), pp. 135–142.

Tadeusz Borowski, *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen*, Penguin, New York, 1976.

George Cotkin, *Existential America*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2003.

William Shakespeare, *King Lear* [*Regele Lear*, traducere de Nicolae Ionel, Institutul European, Iaşi, 2000].

Martie: Pântecele chitului

1882 Annual Report of the Louisiana Board of Health.

Arthur Koestler, *The Act of Creation*, Macmillan, New York, 1964.

Aprilie: Cazna cea de Taină sau Popasurile Crizei Existențiale (*Via dolorosa*)

Georges Bataille, *Erotism: Death and Sensuality*, City Lights, San Francisco, 1986 [*Erotismul*, traducere de Dan Petrescu, Nemira, Bucureşti, 1998 (reed. 2005)].

Louise Glück, *The Seven Ages*, HarperCollins, New York, 2001.

Vivian Gornick, *Fierce Attachments*, Farrar, Straus & Giroux, New York, 1987.

King James Bible, *Gospel According to John* [www.bibliacatolica.ro, *Evanghelia după Ioan*].

Chuck Palahniuk, *Fight Club*, W.W. Norton, New York, 1996 [*Fight Club*, traducere de Dan Croitoru, Polirom, Iaşi, 2018].

Shel Silverstein, *The Giving Tree*, New York, Harper & Row, 1964 [*Pomul cel darnic*, traducere de Florin Bican, Arthur, Bucureşti, 2017].

Mai: Pădurea-ntunecată

Dante Alighieri, *The Inferno* [*Divina comedie. Infernul*, traducere de Marian Papahagi, prefață de Irina Papahagi, ed. de Mira Mocan, Humanitas, Bucureşti, 2012].

Hot Tub Time Machine (film, 2010).

Iunie: Voci deasupra apei

John Cheever, *The Letters of John Cheever*, ed. Benjamin Cheever, Simon & Schuster, New York, 1988.

The Stories of John Cheever, New York, Alfred A. Knopf, 1978 [*Povestiri: Integrala prozei scurte*, traducere de Ciprian Şiulea, Polirom, Iaşi, 2011].

Iulie: Cel mai viu dintre noi toți

Alan Clayson, *Jacques Brel: La Vie Bohème*, Chrome Dreams, New Malden, Surrey, England, 2010.

August: Mahmureala metafizică

Kingsley Amis, *Everyday Drinking: The Distilled Kingsley Amis*,

Bloomsbury USA, New York, 1994.
Franz Kafka, *The Metamorphosis, In the Penal Colony, and Other Stories*, Schocken Books, New York, 1948 [*Metamorfoza: Integrala prozei antume*, trad. şi note de Cezar Ivănescu, ed. îngrijită şi postfață de Cristina Cioabă, Humanitas Fiction, Bucureşti, 2017].

Septembrie: Zidurile cetății

Walker Percy, *New Orleans Mon Amour*, publicată inițial în *Harper's*, septembrie 1968. Republicată în *Signposts in a Strange Land: Essays*, Picador, New York, 2000.

Octombrie: Cetatea fără ziduri

George Moore, *Memoirs of My Dead Life*, D. Appleton, New York, 1906.
Leo Tolstoy, *The Death of Ivan Ilyich*, Introduction by Ronald Blythe, Bantam Classic, New York, 1981 [Lev Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*, traducere de Luana Schidu, Humanitas, Bucureşti, 2010].

Noiembrie: Ninive

Elizabeth Bishop, *The Complete Poems, 1927–1979*, Farrar, Straus & Giroux, New York, 1983.
Stephen Dobyns, *Velocities: New and Selected Poems, 1966–1992*, Penguin, New York, 1994.
Louise Glück, *The Wild Iris*, Ecco, New York, 1993.
Marie Howe, *What the Living Do: Poems*, W.W. Norton, New York, 1998.
King James Bible, *Book of Jonah* [www.bibliacatolica.ro, *Cartea lui Iona*].
Everette Maddox, *I Hope It's Not Over, and Good-by: Selected Poems of Everette Maddox*, University of New Orleans Press, New Orleans, 2009.
Theodore Roethke, *The Collected Poems of Theodore Roethke*, University of Washington Press, Seattle, 1982.

Decembrie: Împărțirea pâinilor

Clarice Lispector, *Selected Crônicas: Essays*, New Directions, New York, 1996.
Benjamin Moser, *Why This World: A Biography of Clarice Lispector*,

Oxford University Press, New York, 2012.

Ajunul Anului Nou: Tancurile contra găinilor

Josiah Royce, *Fugitive Essays*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1925.